



# Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

## Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

**Danskernes Historie Online** er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

### Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

### Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

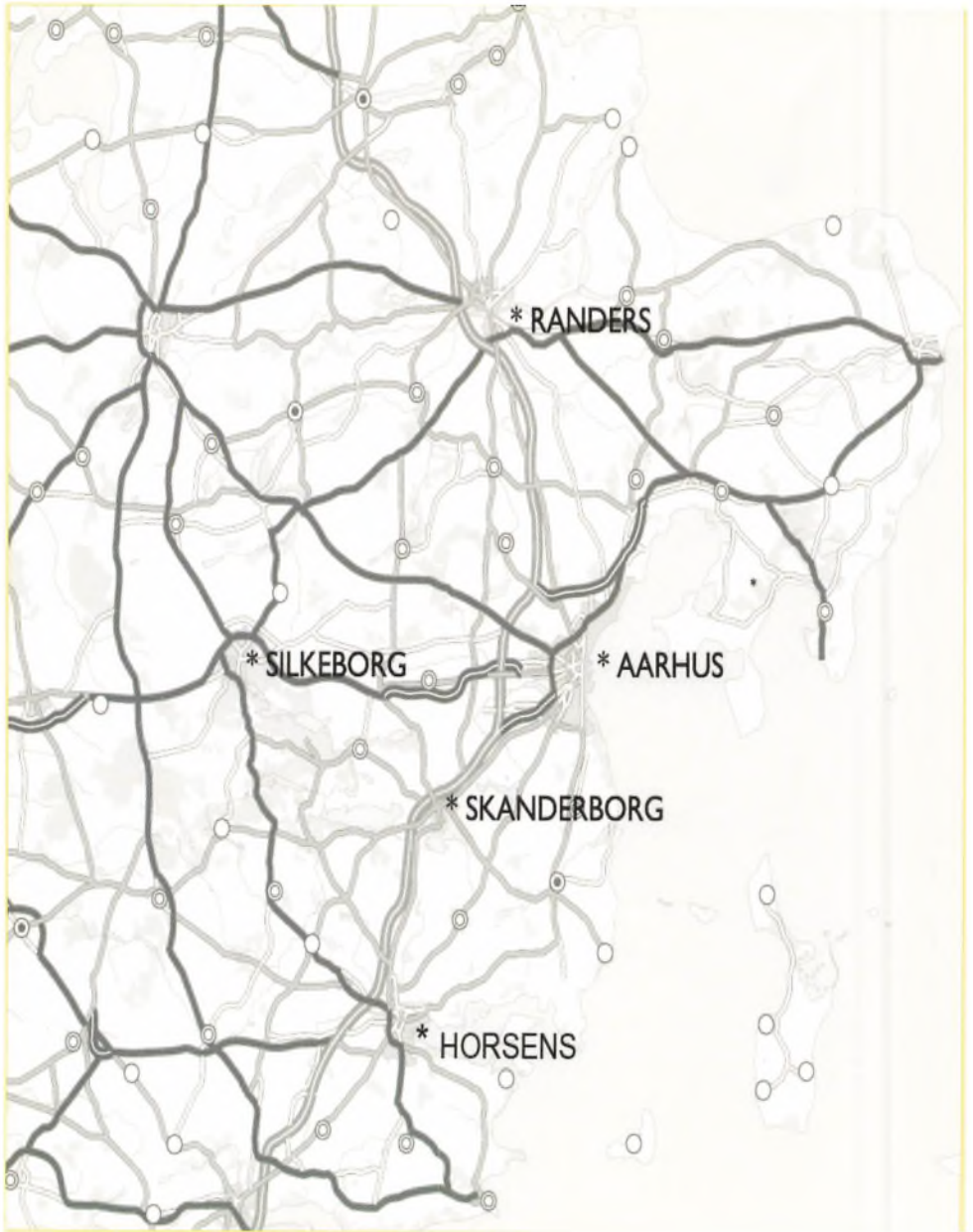
### Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

# *Østjysk Hjemstavn*





ØSTJYSK  
HJEMSTAVN  
83. ÅRGANG



ØSTJYSK  
HJEMSTAVNSFORENING  
2018

*Årbogen er udgivet med tilskud fra:*

Aarhus Kommune  
Tømrermester Helge Kragelund  
Årbogen er trykt i 1300 eksemplarer

Redaktion og produktion: Kurt Quist Nielsen, e-mail: [quistn@gmail.com](mailto:quistn@gmail.com)  
Tryk: WERKs Grafiske Hus A/S

**Omslagsbillede** På omslaget denne gang er der på forsiden billede af Hadsten Højskole. Foto: Redaktøren. På bagsiden øverst er det metaldetektorfund og nederst Skanderup Kirke, Alt er omtalt i bogen. Foruden forfatternes billeder (omtalt i billedteksterne) har redaktøren bidraget.

Billederne, der er benyttet til illustration af artiklerne iøvrigt, tilhører, hvis ikke andet er anført, de respektive forfattere.

Årbogens forfattere er alene ansvarlige for deres bidrag.

Til medlemmer: Indsend venligst e-mail til [he.reinholdt@gmail.com](mailto:he.reinholdt@gmail.com) for at lette indkaldelse til møder mv.

Oplysning: "Kend din by 1 og 2" er nu til salg som e.bøger på [saxo.com](http://saxo.com)

ISSN 0108-3570

# Årbog 2018 fortæller bredt om Østjylland

- Skanderup Kirke er emnet for Dan Heideners beretning. Den lå i landlige omgivelser ved Skanderborg Sø og blev bygget i 1100-tallet.

- Arvesølv fra Jensgaard, som er en hovedgård i Glud Sogn, er en herregård, der kan føres tilbage til omkring år 1300, hvor den havde navnet Inæs. Det er Henning Nicolaisen, der står bag historien.

- Herluf Nydam Jensen har igen været ude med metaldetektoren og har blandt andet fundet en armring og et cirkulært hængesmykke af guld. De indgår på den årlige danefæudstilling i Jelling. Han fortæller om fundene.

- Leif Simonsen skrev en bog, da han var blevet 80 år. Det er en beretning om hans familie, og den er via hans datter, Irene, udgivet som bog. Vi bringer uddrag heraf.

- Skøjteprinsessen fra Svejlbæk er emnet for Herman Rasmussens beretning om Elisabeth Hønicke. Hun vandt det jyske mesterskab i damernes old-boy klasse i 1956 som 62-årig.

- Jørgen Frost Larsen skriver levende om at være barn i Odder i 1950'erne. Han blev født i 1946, lige efter krigen, som omtales sammen med hans opvækst og udvikling.

- Kirsten Elgaard omtaler en sommerferie i 1950'erne hos sine morforældre i Kolind.

- Kurt Villy Svendsen har i år Hadsten Højskole som emne. – For omkring 120 år siden gik en foretagsom mand en tur i Hadsten, hvilket fik langtrækkende betydning for byen og det øvrige kongerige.

- Ole Edvard Mogensen skriver om svagførteget til Laven. I tre dage stod den lille landstation på den anden ende, fordi svagførteget kom på besøg.

- Dyrlægen fra Hørning er emnet for en fortælling om Johannes Stefanus Pedersen,

begået af Ove Jensen. I 1871 flyttede et nygift par til Hørning, nemlig Christine og Johannes Stefanus Pedersen.

- Peter Poulsen skriver om en spillemand i 1923. Han var i øvrigt pottemager.

- Englænderne på Lindegården omtales af Svend Kannegaard Olsen og omhandler besøg af nogle englændere under krigen.

- De Toustrup dilettanter omtales af Mogens Jensen. Det er et uddrag af tidligere borgmester i Aarhus, Bernhardt Jensens bog fra 1968. Her omtales en trup dilettanter, der spillede 'Gøngehøvdingen' under ledelse af Niels Jensen - Toustrup.

- Mogens Jensen omtaler også personen Niels Jensen som landmand, ægtemand og politiker.

- Samme Niels Jensen er emnet for en omtale af rigsdagsmanden Niels Jensen - Toustrup. Det er Jens Johannes Justenlund, der står for denne beretning.

Tage Franck står bag tilrettelægnings af de sidste 3 artikler.

## *Bogomtaler:*

Gjerrild-banen omtales af Lars Rasmussen. Hovedgaard-bogen omtales af Tage Franck. Beretning ved Østjysk Hjemstavns nye formand, Helle Reinholdt.



Kurt Quist Nielsen  
Redaktør



## Oversigtskort





# Indhold

Hændelser omkring Skanderup Kirke.... 10 <i>Af: Dan Heidener</i>	Skøjteprinsessen..... 101 <i>Af: Herman Rasmussen</i>
Arvesølv fra Jensgaard..... 16 <i>Af: Henning Nicolaisen</i>	Svaghøretog til Laven.....114 <i>Af: Ole Mogensen</i>
Metaldetektorfund..... 23 <i>Af: Herluf Nydam Jensen</i>	Min barndom i Odder..... 121 <i>Af: Jørgen Frost Larsen</i>
Fra husmand til vagabond..... 28 <i>Erik Møller</i>	Sommerferie i Kolind ..... 143 <i>Af: Kirsten Elgaard</i>
Han byggede en højskole ..... 44 <i>Af: Kurt Villy Svendsen</i>	Englænderne på Lindegården ..... 153 <i>Af: Svend Kannegaard Olsen</i>
Kære børnebørn ..... 56 <i>Af: Leif Simonsen</i>	Der var engang en spillemand..... 157 <i>Af: Peter Poulsen</i>
De Toustrup dilettanter..... 75 <i>Af: Jens Johannes Justenlund og Mogens Jensen. Samlet af Tage Franck</i>	Hovedgaard-bogen..... 175
Dyrlægen fra Høring..... 91 <i>Ove Jensen</i>	Gjerrild-banen..... 176 <i>Af: Lars Rasmussen</i>
	Beretning..... 177 <i>Af: Helle Reinholdt</i>



**ØSTJYSK  
HJEMSTAVNSFORENING**  
*Bestyrelsen er valgt på generalforsamlingen  
den 18. november 2017 og konstitueret på  
bestyrelsesmødet den 27. november 2017.*

*Helle Reinholdt (2017)*  
Formand, FU, Redaktionsudvalget  
Adelgade 7, 8660 Skanderborg  
26 78 68 80  
e-mail: he.reinholdt@gmail.com

*Karen Margrethe Gadegaard Sørensen (2016)*  
Næstformand, FU, Redaktionsudvalget  
Ormslevvej 432, 8260 Viby J  
86 28 33 71. mobil 22 65 75 18  
e-mail: karenms@privat.dk

*Herman Rasmussen (2016)*  
Kasserer, FU, Redaktionsudvalget  
Linåtoften 18, Linå, 8600 Silkeborg  
86 94 87 57. mobil 22 25 88 02  
e-mail: herman.rasmussen@skolekom.dk

*Ulla Lauritsen (2017)*  
Formand, Turudvalget  
Bøgebakken 3, Lillering, 8462 Harlev J  
mobil 53 20 27 04  
e-mail: ulla.arne@mail.tele.dk

*Ove Kjær (2016)*  
Redaktionsudvalget  
Hørgaardsvej 31 B, 8240 Risskov  
86 17 92 30, mob. 61319230  
e-mail: kok8888ok@youmail.dk

*Søren Chr. Sørensen (2015)*  
Turudvalget  
Alling Gl. Skole, 8680 Ry, 86 89 19 76  
e-mail: alling@pc.dk

*Eigil Sennels (2016)*  
Turudvalget  
Banegårdsparken 7.2.008, 8300 Odder  
86 55 41 62. mobil 24 23 63 15  
e-mail: eigil.sennels@gmail.com

*Tage Franck (2016)*  
Formand, Redaktionsudvalget  
86 87 55 84, mobil 29 89 86 83  
Amerikavej 73, 8883 Gjern,  
e-mail: franck@fibermail.dk

*Vagn Hammer (2017)*

Redaktionsudvalget  
Plutovej 16, 8370 Hadsten, 86 98 33 24  
mobil 30871723  
e-mail: hammers@privat.dk

*Lars Holger Mortensen (2016)*  
Turudvalget  
Kridthøjvænge 54, 1.tv. 8270 Højbjerg  
31 50 16 07  
e-mail: larsmortensen51@gmail.com

*Kurt Quist Nielsen (2017)*  
Venusvej 21 . 8370 Hadsten  
20 47 70 45  
e-mail: quistn@gmail.com

*Jens Bay: (2016)*  
Turudvalget  
Visbjerg Hegn 123, 8320 Mårslet  
31 78 17 43  
e-mail: frilandsvej13@gmail.com

*Søren Sørensen (2016)*  
Sekretær, FU, Turudvalg  
Schødtsmindevej 12, Skovby,  
8464 Galten 61347896  
e-mail: aaland@kabelmail.dk

*Birthe Sehested (2017)*  
Turudvalget  
Dalsagervej 7, 8250 Egå, 23 48 98 90  
e-mail: birthesehested@gmail.com

*Jørgen Møller Bitsch (2017)*  
Skovbyparken 11, Skovby, 8464 Galten  
86 94 39 36, Mobil 50 71 48 83  
e-mail: bitsch@os.dk

*Årbogsredaktør: (2006)*  
Kurt Quist Nielsen  
Venusvej 21, 8370 Hadsten, 20 47 70 45  
e-mail: quistn@gmail.com

*Revisorer:*  
Mogens Lindekilde (2016)  
Rosenvænget 79, 8362 Hørning, 86 92 18 39  
e-mail: moli@live.dk

Troels Smidt (2017) e-mail: btsmidt@gmail.com  
Højagerparken 21, 8471 Sabro, 27 26 74 25

Hjemmeside:  
www.ostjysk-hjemstavn.dk

## Forfatterbiografier



*Kirsten Elgaard*, f. 1946 i Bendstrup (ved Hornslet). Flyttede til Kirkeskoven i Skjød 1947 og i 1952 til Søften på den tidligere fattiggaard, nu Søften Vestergaard. Gik i Søften Forskole og blev 1960 konfirmeret i Søften Kirke. Ud af skolen efter 7 år, havde forskellige jobs i Aarhus. Nu pensioneret og besøgsven hos Ældre Sagen. Interesser: traveture, opera, musik fra 1960'erne, historie og kulturarrangementer.



*Dan Heidener*, f. 1945 i København. Postbud og cand.ling.merc i engelsk og tysk. Oversætter ved EU-Kommissionen i Bruxelles 1973-95. Har arbejdet med slægtsforskning og lokalhistorie 1996-2009. Bor i Stilling.



*Jens Johannes Justenlund*, f. 1952 i Tåning Sogn ved Skanderborg. Læreruddannet 1977 fra Nr. Nissum Seminarium. Har i mange år virket ved Gjøl Skole og senere Øland/Langeslund Skole i Jammerbugt Kommune. Pensioneret 2017. Har udarbejdet lokalhistorisk materiale til brug ved undervisning i skolen. I en årrække bestyrelsesmedlem i Vartov-Arkivet. Oldebarn af Jensen-Toustrup.



*Herluf Nydam Jensen*, f. 1942 og opvokset i Lyngå på slægtsgården Nydamsgård, som han har ejet og drevet fra 1970 til 2007. Var med i organisationsarbejde i landbrugets organisationer i mange år (Århusegnens Andel) og byrådsmedlem i 12 år.



*Jørgen Frost Larsen*, f 1946 i Odder. Arkitekt M.A.A. afgang afdl. for bygningskunst, Arkitektskolen Aarhus. Gift med Arkitekt M.A.A. Jette Frost Larsen. Siden 1975 har J og J drevet selvstændigt arkitektfirma med basis i Skanderborg og afd. i Aarhus og Brædstrup. J og J trak sig i 2017 ud af arkitektfirmaet, der nu videreføres af de mangeårige partnere. I årenes løb er udført mange byggeriet i Odder.



*Mogens Rafael Jensen*, født 1954 i Barrit tæt på Juelsminde. Læreruddannet fra Jelling Statsseminarium i 1980 - herefter ansat som lærer ved Sorring Skole i næsten 30 år. – Er bosiddende i landsbyen Toustrup, Dallerup Sogn. De sidste 8 år ansat som kordegn ved Hammel, Voldby og Lading kirker. Er oldebarn af Niels Jensen-Toustrup, og bor lige ved siden af Toustrup Overgaard, hvor oldefaderen boede.



*Ove Jensen*, f. 1941 i Enslev, Kolt sogn. Lærer fra Marselisborg Seminarium i 1968 og har arbejdet i bl. a. Hinnerup og Aarhus kommuner. Interesse for det historiske har ført til fordybelse i den østjyske lokalhistorie med fokus på Ormslev og Kolt sogne. Medlem af bestyrelsen i Støtteforeningen for Lokalhistorisk Samling for Ormslev-Kolt.



*Ole Edvard Mogensen*, f. 1952 i Vrå. Tog realen med og kom til banen. Siden stationsleder og regionschef. Nu konsulent. Bor i Ry. Har skrevet flere bøger og adskillige artikler om jernbanehistorie i årbøger og tidskrifter.



*Erik Møller*, f. 1941 i Fjelsted ved Mariager. Student 1961 fra Viborg Katedralskole. Cand. jur. 1967 fra Århus Universitet. Har bl.a. været fuldmægtig, sekretariatschef og amtskommunaldirektør i Storstrøms Amtskommune. Fra 1986 kontorchef ved Statsamtet Viborg, og fra 2004 konstitueret stats- og stiftamtmand i Viborg. Pensioneret 2006. Har skrevet flere lokalhistoriske artikler.



*Henning Nicolaisen*, f. 1946, udlært i Vejle indenfor tekstilbranchen. Har i næsten 40 år interesseret sig for gammelt dansk sølv, sølvsmede og deres mærker. De sidste 15 år er slægtsforskning fulgt naturligt med.



*Peter Poulsen*, f. 1954 i Viborg. Matematisk studentereksamen Viborg Katedralskole 1972. Uddannet som journalist og lokomotivfører. Journalist ved Århus Stiftstidende 1980-2008. Undervisning i journalistik. Lokomotivfører ved DSB fra 2008. Bosat i Borum siden 1974. Begyndte at rode lidt med lokalhistorie i 1978. Medstifter og leder af Lokalhistorisk Arkiv for Borum og Lyngby Sogne.



*Herman Rasmussen*, f. 1947 i Marstal. Søn af en skipper - hans oldefar byggede "Fulton". Læreruddannet - ansat i 36 år på Herskindskolen i Galten Kommune. Bosat i Linå ved Silkeborg. Arbejdet mange år med lokalhistorie, bl.a. i Sabro. Medlem af bestyrelsen for Østjysk Hjemstavnsforening siden 1989. Kasserer i foreningen siden 1999.



*Leif Simonsen*, f. 1934 i Nimtofte, Djursland. Uddannet gartner i Nimtofte. Arbejdet forskellige steder, bl.a. Schweiz, hvor han traf sin senere hustru, Theres. Soldat ved den danske brigade i Itzehoe. - Selvstændig gartner i Laasby. Her blev han vikar for organisten. Stor interesse for forfatteren Thor Lange.



*Kurt Villy Svendsen*, tidligere kontorpakmester v. Hadsten Posthus.



Skanderup Kirke ca. 1860. (Ukendt fotograf).  
(Fra Skanderborg Leksikon.dk).

# Hændelser omkring Skanderup Kirke

*Af: Dan Heidener*

(Holdt i datidens sprogbrug)

Skanderup Kirke lå engang i landlige omgivelser ved Skanderborg Sø, men byen er nu groet op omkring den. Den menes at være bygget i slutningen af 1100-tallet, idet dens ældste kalkmalerier ifølge eksperter er fra ca. 1200. Om kirkens indretning og historie kan læses mange enkeltheder i Nationalmuseets værk om Danmarks kirker. Her vil jeg blot gengive nogle få historier med relation til kirken. Dem har jeg fundet i de gamle tingbøger.

Den første historie fra 1690 viser præstens omsorg for gamle folk i byen og et lille glimt af folks liv i Skanderborg på den tid:

## *Datidens omsorg*

I 1690 døde en Maren Lauridsdatter i Skanderborg. Hun havde været gift med Clemen Fischer på Vester Kejlstrup, og der blev rejst tvivl om, hvorvidt hun havde været

en god kristen og ved sine fulde fem. Mange folk i byen og andre steder, bl.a. Niels Jensen i Siim, vidnede, at hun havde været urolig og forrykt i hovedet og gjort hendes salige mand meget stor bedrøvelse og hjertesorg. Hun gav ham ikke et måltid mad i flere år, men hendes datter Anne Clemensdatter kom og kogte for hende. Hun havde heller ikke søgt kirken i flere år. Jens Pedersen og Niels Pedersen på Skanderborg Ladegaard fortalte, at de for 8 år siden var i hendes gård og tog noget hø, de havde købt. Da kom hun ud til dem og spurgte, om de ville berøve hendes gård, men det blev sagt, at de ikke skulle kere sig om hende, da hun ikke var ved sin fulde forstand.

Mange andre var imidlertid af en helt anden mening og gav udtryk for, at hun var en ærlig, gudfrygtig kvinde, som søgte Guds hus, indtil hun blev gammel og svag, så hun ikke i nogle års tid kunne udrejse til kirken, fordi den er beliggende en temmelig lang vej

fra byen. Fra tid til anden fik hun imidlertid med andre gamle folk der af byen besøg af præsten, der i flere godtfolks overværelse betjente hende med alterets sakramente, mens hun sad skikkelig i sin kringstol. (Oversavet tøndede med sæde og ryglæn).

En gammel kvinde, Mette Hansdatter, hentede hendes fornødne friske vand i byen, såsom brønden i gården ikke var ved magt, og hun kunne også have tilsyn med hende, når svagheden for den høje alders skyld kunne påkomme. Hun bryggede hendes øl og toede hendes klæder, men sommetider toede den salige kvinde dem selv, kogte selv sin mad, redte sin seng, skurede sine skiver og fejede sine gulve med hvad anden husgerning, som forefaldt. Hun var aldrig uhøflig over for hende, men skikkelig og ærbar i alle måder. Mette gik dertil og fra om dagen, men om natten lå den salige kvinde altid ene i sit hus. Hun kunne også selv spinde og binde sine strømper.

Bertel Pedersen i Forlev havde kendt hende i 20 år og vidste ikke andet om hende end som en god, fin kone. Han havde mødt hende både på gaden og i kirken og havde tit været i hendes hus. Flere vidnede, at hun havde trakteret dem med øl og mad, og at hun som enke selv forvarede sin ild om aftenen, lige så vel som nogen anden fornøftig kvinde kunne gøre. Peder Sørensen i Gødvad var således hvert år i 20 år kommet med kul og proviant til hende fra hendes svigersøn, Laurs Christoffersen, på Vester Kejlstrup, sommetider 3-4 læs kul. Dem havde hun selv annammet og forvaret og set efter hans vogn, om der var glemt noget i den, og spildtes nogle kul på gaden, gik hun selv hen og fik dem til at sanke dem op og bære dem ned i kælderen. Var det sildigt om aftenen, bad hun ham blive der om natten og sidde ved ilden og varme sig. Så bød hun

ham øl og mad og snakkede fornøftigt med ham. Og når han tog afsked, bad hun ham hilse hendes svigersøn og datter og takke dem, fordi de var så gode ved hende.

Det kan synes ejendommeligt, at den samme person bliver bedømt så forskelligt, men det hænger jo nok sammen med, hvor længe og hvor godt de forskellige havde kendt hende. Under alle omstændigheder sejrede det positive eftermæle.

### *Kirken*

I 1698 var der strid om, hvorvidt folk i Skanderborg skulle søge Slotskirken eller Skanderup Kirke:

I 1698 klagede Oluf Byrgesen og flere andre borgere i Skanderborg over, at de siden Mikkelsdag havde mistet den sædvanlige kirketjeneste i Slotskirken, som de og deres forfædre stedse havde nydt af gammel tid. Jens Christensen af Boes, der mindedes 40 år, Poul Jensen af Illerup 35, Just Knudsen af Svejstrup 30, Søren Sørensen af Forlev 30 og flere andre vidnede alle, at så længe de kunne mindes, havde Skanderborg bys indvånere søgt Slotskirken, hvor der var kirketjeneste onsdag, fredag og søndag. De havde aldrig søgt Skanderup Kirke, som lå temmelig langt fra byen og var en landsbykirke, hvori alle stolestaderne tilhørte de landsbyer, som lå til samme kirke. De havde aldrig hørt, der var sket flere prædikener i den end i andre landsbykirker. Vejen var også helt besværlig over Mølvadet, især i tøbrud. Vroldmændene erklærede, at mange gange i tøbrud kunne man ikke komme derover formedelst højvande af Laumandsdam samt engene og kærerne, som derhos ligger og haver deres vandflod tværs over vejen. Folk i Skanderborg havde ikke givet nogen afgift til Skanderup Kirke på nær for klokken at ringe til begravelse der, da der ingen kirkegård var i Skanderborg by. Kirken var



*Skanderup Kirke*

imidlertid så lille, at ikke nær halvdelen af sognefolkene kunne få rum i de stole, som var dem tilskiftet, hvorfor en del af dem altid havde haft deres gang i Slotskirken, så længe der blev prædikeret deroppe, men siden Skanderborg byfolk havde indtrængt sig i Skanderup Kirke, havde der været stor alarm og tumult i den af de mange folk. En stor del af kvinderne havde siddet i mandsstolene og mændene i kvindestolene, og karle og kvinder havde siddet i stole sammen ilde betrykket. De første og stærkeste havde bemægtiget sig stolestaderne og kirkegulvet, mens de andre havde måttet stå uden for kirkedøren og vinduerne at høre Guds ord. Også våbenhuset, som kaldtes korskirken,

siden det blev bygget ind i kirken, var tæt besat. Formentlig blev prædikerne genoptaget i Slotskirken for at råde bod på denne uholdbare situation.

Skanderup Kirke skiftede omkring år 1700 hænder flere gange. I 1699 overtoges den af Hans Lønborg, præst i Fruering-Vitved, der i 1701 solgte den til Nickel Seidelin. Denne afhændede den i 1705 til Mads Thrane, præst i Ormslev-Kolt, som året efter solgte den til sin bror, kommerceråd Johan Thrane. Da denne og hans hustru døde i 1707, ønskede Mads Thrane at begrave dem under kirkegulvet, som det var skik for fornemme folk, hvilket medførte følgende:

## *Mystik om døde lemmer*

I 1707 kom Peder Lauersen af Forlev en dag ridende og ville til Skanderborg, og da han kom til Skanderup Kirke, så han en vogn stå uden for kirkedøren med fjæl på, og der var arbejdsfolk og deres håndlangere. Han gik da ind på kirkegården og så ved den vestre side ved klokketårnet to kistefjæl, hvorunder lå nogle menneskeben, og der var hud på fingrene på to hænder. Så gik han ind i klokkehuset, hvor han fandt flere kister. Her mødte han Rasmus Pedersen Murmand, der var ved at splitte låget på den ene kiste med en spade. Rasmus sagde til Peder: ”Kan du se, hvor stærke de er, de to, som stod oven på hinanden”? På Peders spørgsmål om, hvor de skulle hen, svarede han, at der skulle kastes et hul på kirkegården, som de skulle sættes udi. Da Peder gik ud på kirkegården igen, så han et legeme, som benene var af, men hovedet med andre lemmer var ved. Brystet og sidebenene var uden hud eller kød, men et stykke lønligt lem viste, at det var en mandsperson.

Det rygtedes hurtigt, at der foregik mystiske ting i kirken, og mange kom den vej forbi. Søren Mikkelsen af Hvolbæk var således på kirkegården og så to hele døde menneskelegemer oven på hinanden i samme kiste, og der var et sort silkebånd om den øverstes ene arm. Han tog ved båndet og opløftede armen dermed, og som han slap, faldt armen ned igen på brystet og gav et bump. Kirsten Markusdatter af Hvilsted så nogle ryg- og sideben med noget hud og kød på, som lugtede og syntes at være stødt eller huggen i stykker. Anne Sørensdatter af Stilling kom fra Skanderborg med en anden kone og gik ind i kirken at ville se sig om, såsom de havde hørt sige, at der var opkastet døde mennesker. Ledsagersken fandt et stykke arm og sagde: ”Ser du, den hånd

er ikke rådnet i jorden.” Da svarede en af kvinderne, som arbejdede ved begravelsen: ”Den haver gjort synd, derfor er den ikke rådnet.” Hun tog så hånden, vred den fra benet og kastede det bort. Og da Karen Rasmusdatter af Vitved gik fra Skanderborg, mødte hun nogle karle ved den vestre have ved byen, og to af dem havde hver et sammenbundet knippe håndgrebe af jern i hånden. De spurgte, om hun ville købe nogle håndgrebe til hendes mands ligkiste, men hun svarede nej.

Årsag til de makabre begivenheder var magister Mads Thrane, sognepræst til Ormslev og Kolt. Han satte en dag Rasmus Murmand stævne ved Skanderup Kirke. Da de kom ind i kirken, gik magisteren op og ned for at efterse, hvor han kunne gøre begravelse til sin broder og svigerinde. Da fandt han en forfalden begravelse i den vestre ende under pulpituret, som han befalede Rasmus at reparere. Bjælkerne var rådne og nedfaldne i graven, og det samme var lergulvet og muren under grundvolden ved den søndre side, så hovedpillen intet havde at stå på. Han måtte så tage mursten fra kirkegårdsmuren til reparationen, da kirkens grundvold ellers ville lide ubodelig skade. Til gengæld blev kampesten med kalk på fra begravelsen sat i kirkegårdsmuren. De gamle fjæl og håndgrebe, som fandtes løse, måtte han beholde. De optagne ben af i alt 7 personer skulle lægges i en ny kiste, men var foreløbig smidt ud fra kirkegården til underholdning eller forargelse for forbipasserende. Murmandens søster var håndlanger for sin broder og skød muld ud af kirken på kirkegården, som andre kastede op af begravelsen. Hun fandt to hænder med negle og hud på fingrene, som magister Thrane bad hende samle op og bære ind i kirken igen. Flere af arbejderne beklagede sig til Thrane over, at de ikke kunne arbejde



med fred for folkemunde og overløb, og da Peder Nielsen i Skanderborg så, hvad der foregik, sagde han: ”Gud bevare os Rasmus, jeg ville ikke være i dit sted for aldrig så godt.” Hertil svarede Rasmus Murmand, at der ingen fare var ved det. Han havde mand for sig, nemlig magister Thrane.

### *Ville have kontrakt*

Det var dog langt fra alle, som ville stå sidstnævnte bi. Ifølge Tem Pettersen i Stilling kom Thrane en dag kørende forbi hans hus på Stilling gade og sagde, at hvis han ville træde i arbejdet med Rasmus Murmand, ville han betale ham, hvortil Tem svarede, at det ikke kunne ske, for han befrygtede sig for den gerning, der var gjort med kisternes sønderbrydelse og ligenes udførelse, såsom der gik et slemt rygte. Magisteren svarede, at han skulle ikke frygte, for han ville være ham og Rasmus mand for al den gerning, de gjorde. Så begærede Tem en skriftlig kontrakt, hvortil Thrane svarede, at hans mund var så god som hans hånd. Da Tem ikke kunne få nogen kontrakt, slog han sig fra arbejdet.

Det var ubegribeligt, at præsten mente at kunne slippe godt fra det. Han påstod, at ingen trods flere forespørgsler havde vist nogen interesse for gravene. Ukendte var de pågældende dog ikke. På tre af kisterne stod initialer og årstallene 1654, 1679 og 1688. Det viste sig da også hurtigt, at der var tale om Maren Jensdatter Verkoms og hendes to ægtemænd af Skanderborg, og hendes nevø, magister Hans Lønborg, sognepræst til Fruering og Vitved, anlagde sag mod murmanden.

Niels Knudsen Leger i Skanderborg vidnede, at han med flere andre var hos magister Thrane i Ormslev for at udsørge ham om sagen, og han sagde da: ”Gud forbyde, at jeg skulle gøre enten levende

eller døde mennesker ondt.” Nogle dage senere kom Thrane til Skanderborg, og da Leger gik op ad gaden til byporten, råbte Thrane ham ind til Oluf Byrgesen. Her sagde Thrane til dem: ”De larmer svarligen om den begravelse, og dersom de var både bisper, provster, præster, studenter, amtmænd, amtskrivere og flere, så skøtter jeg intet om dem tilhobe.”

### *Måtte stå på brædder*

Der blev foretaget syn på kirken, bl.a. af Jens Pedersen fra Skanderborg Ladegaard, og flere indehavere af stolestader blev afhørt. Kirkegulvet havde i nogle år været så brøstfældigt, at sognefolkene af fornødenhed havde lagt brædder over det til at stå og gå på. Peder Lauersen i Forlev kunne stå i sit stolestade, før gulvet blev opkastet. Dog var der et lidet hul ved kæden, som hans kæp engang slap igennem, og da han tog den op igen, kunne han se kister i begravelsen. Han gik i stol med Jacob Bertelsen. Også ham kunne gulvet bære, så han både kunne sidde og stå der, men han kerede sig ikke efter, enten gulvet var fjæl eller sten, eller om der var huller på eller ikke. Ud for den sidste stol lidt længere tilbage var lagt en fjæl, fordi der var et hul på gulvet så stort, at en fod kunne gå igennem.

### *Skal jeg gå med magister Thrane?*

Rasmus Murmand var i mellemtiden blevet arresteret, men magister Thrane kom til ham med vidner og opfordrede ham i disses nærværelse til at vige af sin arrest og gå med ham til slotsfogeden, så skulle han nok stå inde for ham og også betale hans procesomkostninger, men det turde han ikke. Så sagde Thrane: ”Hvis I ikke går med mig, da skal jeg sætte i rette på eder til Bremerholm.” (Fængsel for slavearbejdere, der arbejdede for flåden i København). Flere

af de tilstedeværende opfordrede imidlertid Rasmus til ikke at vige sin arrest, førend den mand løste ham ud, som havde indsat ham, hvortil Thrane spurgte, hvad det kom dem ved. Han begyndte så at gå ned ad bakken, men blev stående, vendte sig om og sagde: ”Vil I komme eller ikke?” Og han svor ved sin ed at ville forsvare det. Rasmus sagde nu: ”Jeg kommer til at gå med ham,” men blev endnu en gang overtalt af de andre til at blive. Så gik Thrane helt fortørnet ned til Adelgaden. Der blev han stående, vendte sig om igen og råbte atter: ”Tør I komme herhid til mig?” Da murmanden hørte det, gik han ind i sit hus, og Thrane gik bort.

Her ender historien desværre, da tingbøgerne tier om dens eventuelle videre forløb.

### *Havde tilegnet sig mere jord*

I 1715 havde Jørgen Nielsen Nedergaard, der optræder i flere historier fra Skanderborg, opført sig utilbørligt ved Skanderup Kirke:

I 1715 blev Jørgen Nielsen stævnet, fordi han havde pløjet og indhegnet ved Skanderup Kirke og tilvendt sig mere, end af alders tid havde været. Han havde ladet lave diger og grøfter, hvorved den store alfarvej virkelig var fornærmet, og en del af stenbroen derpå omgravet og til samme diger borttagen. Han havde hindret og betagen Skanderborg Ladegaards kirkevej med sæd og grøft og slaget og gået for langt over skellet mellem alvejen og hans eng Møllevadet. Han måtte

love efterdags ingenlunde at pløje eller så længere i de sønderste agerrender enten østen eller vesten for kirken, end kornet nu fandtes afhøstet og pæle slagen. Aldrig mere at opsætte gærder eller diger fra den alvej, som går norden om Skanderup Kirke til Hestehavemuren, men altid lade samme forte og fælled ligge og blive ubehindret til folk og fægang, lige som af alders tid have været. Og så snart det korn kom i hus, som nu stod østen for kirken, skulle han lade nedskyde og eftersætte det dige og den grøft, som var gjort af landevejen på fortjen, og som gik langs med samme jord. Han måtte også sætte en forsvarlig og upåklagelig kirkesti for Skanderborg Ladegaards beboere og snarest muligt sætte skel mellem Møllevads eng og fortjen, som gik ud med alvejen, enten af fjælestave, som kunne blive ved grøde, eller et rigtigt gærde, og det på de steder, som nu fandtes afpælet. Det blev også indskærpet, at ladegårdsbeboerne skulle betjene sig af gangstien ved hovedgærdet og ikke gå over agrene.

Disse historier er taget fra min bog ”Aner nord og syd for Kongeåen”, bind 1, 2015, hvor der er meget mere materiale om Skanderborg by og de fleste af de omliggende sogne. Udgivet af Slægtens Forlag, Anton Blaabjerg, Fredensgade 38, 8800 Viborg.

De fire historier er alle fundne i Hjelmslev Herred, Skanderup, Ry Birks tingbøger, henholdsvis 1) LAV B 61 c-1 s. 258. 2) LAV B 61 C-2, s. 13., 3) LAV B 61 C-3, s. 250. 4) LAV B 61 C-2, s. 76. LAV står for Landsarkivet i Viborg.

Se også Danmarks kirker, Århus Amt, s. 2881-2942, udgivet af Nationalmuseet 1987.

# Arvesølv fra Jensgaard

## - en hovedgård i Glud Sogn

*Af: Henning Nicolaisen*

*En sættebakke – beregnet til at sætte en kaffekande eller anden service på – blev årsagen til denne artikel, der skal handle om herregården Stensgaard og nogle af dens beboere gennem tiden. Sølvtøj har det med at gå i arv og således også denne sættebakke, der gik i arv gennem mindst et par generationer.*



*Kaffekande af sølv, ovalt, balusterformet, likeknækket korpus, hank og lågknop af udskåret træ. Bund punslet med vægtangivelsen V 55 Lod 1 qtin samt indprikket HJ EJ 1759. Senere indprikket M.C. Juul, S.J. Gluds 1795. Samme mester som bakken: Knud Rasmussen Brandt, ca. 1759. Vægt 850 gr: H. 28 cm.*

### *Jensgaard ved Glud*

Jensgaard er en herregård, som ligger ca. 2 km øst for Glud ved Horsens. Stedet kan formentlig føres tilbage til omkring år 1300, hvor den bar navnet Inæs. Indtil reformationen i 1536, i katolsk tid, hørte gården under den katolske kirke (Øm Kloster), hvorefter den kom under kronen. I nogle årtier i midten af 1500-tallet

tilhørte den forskellige adelsfamilier, men fra sidst i 1600-tallet blev stedet ejet af borgerskabet. Før dette tidspunkt havde kun adelsfamilier ret til at eje herregårde og godser, men den restriktion forsvandt i 1661. I 1748 overtog en præsteslægt ved navn Glud gården, og familien opførte den nuværende hovedbygning og avlsgård i bindingsværk i 1753. Familien ejede

Hjarnø, Rårup og Glud kirker, som dermed kom til at tilhøre Jensgaard. I 1754 overdrog Poul Gluds enke, Marie Dreyer, gården til sønnerne Hans og Jacob Glud. Jacob Glud overtog hele gården i 1759 og sikrede i 1772 gården hovedgårdsstatus. Jacob Gluds efterkommere ejede gården til 1997.

Jensgaards jorde ligger samlet ved gården og grænser til havet. Til gården hører 297 tdl. ager og eng, 296 tdl. skov. Til ejendommen

del gran. Jorden er frugtbar og klimaet mildt; havluften driver lige ind over skoven. Om den frodige vækst vidner bl.a. et mere end 250 år gammelt egetræ, der er så svært, at fire mand i forening netop kan favne stammen. Lidt syd for Snaptun findes i Jensgaard Skov resterne af en gammel "svenske-skanse".

### *Familie*

Der er her tale om Hans (Christensen) Juul



De første inskriptioner som gemmer sig under de senere:

HJ - EJ - 1759

hører desuden et skovfogedsted med ca. 9 tdl. tjenestejord, 6 huse og en smedje, hver med ca. 3 tdl. jord, desuden 4 huse uden jord. Skoven til Jensgaard består hovedsagelig af bøg, dog med iblanding af ask og eg, også en

til Tyrrestrup og Elisabeth Clausdatter Juul. Den senere godsejer blev født på Erholm, hvor faderen var forpagter, den 22. marts 1695. Han blev uddannet ved landvæsenet og var en tid forpagter på Hindsgavl. I 1736



*Tyrrestrup (ejes 1736-1769)*

købte han på en auktion Tyrrestrup ved Horsens. Hans kones efterkommere havde gården i flere generationer. Man siger om Juul, at han var en virksom mand på det forarmede gods, hvor han om morgenen sås ride omkring i byerne og vække de sovende bønder. Han hjalp bønderne med besætning og korn og var en klog og omhyggelig husbond!

Men han var en meget from og streng mand og fandt Tyrrestrups bønder både dovne og forsumpede. Da de tilmed var ugudelige, satte han sig for sammen med præsten at arbejde for godset og sognets frelse. På mange områder forsøgte H. C. Juul at hjælpe bønderne, selvom han ikke

altid var vellidt blandt dem. Han byggede en skole i Tvingstrup og oprettede et legat til at drive skole i Aas (den eksisterer stadig). Han ønskede ikke en kostbar begravelse. I stedet for skulle pengene skænkes til godsets fattige som gaver.

I 1748 købte han Viskum og Hemmestrup.

Han giftede sig 28. okt. 1716 med Elisabeth (Clausdatter) Juul, og dermed har vi de næste initialer på plads. Elisabeth blev født i Barløse Sogn 11.juni 1696 (faderen Claus Pedersen var på forpagtergården Billeskov, moderen hed Karen Pedersen). Hun døde 8. maj 1766. Hans Juul døde selv 2. okt. 1769. Gården blev testamenteret til datteren Cecilie Marie Juul (1734-1803), gift

med kammerråd Ole Johan Søltoft (1733-1802). Hans og Elisabeth havde 1 søn og 7 døtre. Det er sønnen Christian (1771-1825), der er far til Cecilie Marie Søltoft (1805-1887), som bliver gift med Jacob Andreas Juul (se våben fra Glud Kirke nedenfor).

De senere inskriptioner er:

*M.C. Juul - Sl. J. Gluds - 1795*

Her har vi så datteren af ovenstående ægtepar, nemlig Marie Cathrine Juul, der blev født 9. april 1729 som barn nr. 7 og døde 25. april 1802. Hun blev formentlig gift 1759 med Jacob Glud, der blev født 20. maj 1726. Deres bryllup er ikke fundet, men det indprykkede årstal 1759 formodes at henvise til både bryllupsåret og overtagelsen af gården. Ægteparret har altså fået sættebakken i bryllupsgave af brudens forældre. Ægteparret får mange børn – og det første passer med deres giftermål i 1759:

*Poul \* 3. august 1760 † 11. jan. 1762*

*Poul \* 11. marts 1762 † 2. feb. 1842*

*Hans Juul Glud \* 23. april 1763 † 20. okt 1850*

*Søren Christian \* 1764 † 1838*

*Marie Margrethe \* 4. aug. 1765*

*Niels \* 18. okt. 1766*

*Elisabeth \* 15. april 1769 † 20. november 1769*

*Jens \* 17. maj 1771 † 11. marts 1779*

Det er den overlevende Poul fra 1762, der får sølvtøjet til sit bryllup 25. sept. 1795, hvor han gifter sig med Ane Magdalene Kristine Bjørn (1773-1829). Hun er datter af kancelliraad Andreas Bjørn til Thestrupgaard (og senere Rask). Poul Glud er blevet cand. theol. Justitsraad og overtager Jensgaard 1795, hvor sølvtøjet bliver overrakt. Brylluppet står på Byholm (Hatting Sogn). Den gamle kancelliraadinde nyder ophold

hos sønnen til sin død 1802. Jacob Juul døde i 1793, så derfor står der Sl. J. Gluds 1795 (Salig Jacob Gluds).

Over hoveddøren på Jensgaard er der indsat en sandsten med indskriften:

*Med Lov til Ham, som throner i det Høye,  
Opløfter jeg hver Morgen glad mit Oye  
I denne Boe, hvor Fædres blide Minde  
En Krands jeg her med Sønlig Tak vil binde.  
Gid Korn og Græs maa Mark og Enge pryde  
Og Huset mig med min Veninde fryde.*

*1795*

*P.G. - A.M.K.B.*

Pladen er opsat, da Poul Glud overtog gården efter sin moder, kancelliraad Jacob Gluds enke.

Ægteparret får 4 børn, hvoraf de 2 døde som små. Poul Glud stiftede 1. nov. 1832 et legat på 200 rdlr. for de fattige i sognet. Han bliver landvæsens- og forligelsescommisær og kan kalde sig proprietær!

Sønnen Jacob Andreas Glud (født 1800) bliver gift med Cecilie Marie Søltoft (af Tyrrestrup) 23. marts 1827. Han køber Jensgaard i 1830 og sælger den igen 1866. Han dør i København 1884.

*Hvem var guldsmeden?*

Sølv-tøjet er lavet af guldsmed Knud Brandt i Horsens, der havde borgerskab i byen 1737-1778. Den lige knækkede bakke måler ca. 30x21 cm og er ca. 2,5 cm høj. Den vejer 367 gram, og vægten er indprykket V. 25 Lod 1 Qtin. (25 lod=367,7gram)

Desuden ses mestermærket KB.



*Knud Brandts mestermærke.  
(Foto: Henning Nicolaisen).*



*Jensgaard med pladen over døren. (Fotoet er fra Internettet).*

### *Glud Kirkes sølv*

Knud Brandt fik også opgaver til Glud Kirkes inventar. Alterkalk, patene og oblatæske blev bestilt af den omtalte Marie Margrethe Dreyer, der havde mistet sin mand, provsten Poul Nielsen Glud, i 1739. Hun blev boende i præstegården og ventede på, at sønnen skulle overtage embedet.

Desværre skete der den ulykke, at præstegården brændte. Kirkens sølv – der befandt sig i præstegården – blev ødelagt, og da hun var ejer af kirken, måtte der bestilles nyt. Guldsmed Brandt brugte det gamle og ødelagte sølv, og lavede de 3 dele i løbet af 1740.

På kalken er der en indskrift: ”Paa nye er Kalk og Disk til kirken Sat i Stand. Den forrige blev Brendt i Præstegaardens Brand



*Kirkesølv og mindetavler fra ”Danmarks Kirker”.*

d. 23. octobr. Ao 1740.” På foden er der graveret: ”d. 22. Novembr. Marie Margrethe Dreier Sal. Povel Gluds 1740.

Fru Dreyer byggede præstegården op igen i en anseelig størrelse med tre fløjte stuehus. Hun styrede huset, indtil sønnen blev gift. Herefter købte hun Jensgaard og fornyede

stuehuset i stil med præstegården. Salig Poul Glud havde via sin præstegerning skaffet sig en anselig formue, som enken nu brugte noget af!

### *Tolv bordknive fra Jensgaard*

Ægteparrets bordknive blev solgt i 2015 for 300 kr. pr. stk. Et sæt på 12, hvoraf de 4 er med ejerinitialerne PG for Poul Glud, og guldsmed Nicolai Brandts mestermærke NB.



*Nicolai Brandt og Peder Satterups mærker (NB og PS) (Foto: Henning Nicolaisen).*

De 8 øvrige er lavet tidligere af guldsmed Peder Nielsen Satterup, der havde borgerskab i Fredericia 1713-1741. Knud Brandt var født i Fredericia og blev efter al sandsynlighed udlært hos Satterup. Brandt har måske overtaget forme og værktøj fra sin mester? Sønnen Nicolai Brand har vel derefter arvet formen, for det er hans stempel, vi finder på de 4 knive.



*Poul Gluds initialer*



*Tv.: Våben for Jacob Andreas Glud og Cecilie Marie Søltoft på alterbordet i Glud Kirke fra 1831. Th.: Våben for bisp Søren Glud, Viborg Stift 1679. Begravet i Viborg Domkirke 1693. Slægten uddød med hans børnebørn! Så man har måske pyntet sig med lånte fjer? Bispehuen er udskiftet med en fransk lilje! (Foto: Henning Nicolaisen).*

Jacob Andreas Glud og Cecilie Marie Søltoft fik 11 børn, hvoraf de 4 døde som små. De stiftede 6. maj 1862 et legat på 1000 rdlr. for de fattige i sognet.

På altertavlen i Raarup Kirke kan man læse, at: ”Aar 1840 lod Kammerraad Jacob Glud og Frue Cecilie Marie Søltoft denne Kirke opmale og forsyne med en nye Altertavle.”

I Glud Kirke er der en mindetavle over dem. Desuden findes der en gravsten i kirken over sognepræst Søren Andersen Jelling (som er Gludslægtens stamfader) og hans kone Maren Sørensdatter.



*Sygesæt i Glud Kirke – også lavet af guldsmed Knud Brandt 1740. (Foto: Henning Nicolaisen).*



1719-1791

Denne Protocol, saaledes som samme med Gaarden er fulgt og mig overleveret, bestaaende af fem hundrede, halvtresindstyve og otte paginerede igiennemdragne og forseglede Blade, bliver herved i allerunderdanigst Følge Hans Kongelig Majests. allernaadigste Forordning af 23de Jan. 1719 til Skifteprotocol for Jensgaards Gods toriseret.

Jensgaard, d. 1ste Maj i 1754.  
(Fotoot er fra Internettet).



Poul Glud og Marie Margrethe Dreyers mindetavle i Glud Kirke.

KILDER:  
Kirkebøger og folketællinger fra de berørte sogne.  
Chr. A. Bøje: Danske sølvmærker, bd.2 1982.

Danske slotte og herregårde

Horsens Leksikon.dk

Glud Kirke

Bruun-Rasmussen: 1504/1550: Et sæt på otte barokke middagsknive af sølv. Mester Peder Nielsen Satterup, borgerskab Fredericia 1713-1741. Samt fire senere knive i samme design. (12) Proveniensen: Jensgaard, Horsens.

Danmarks Kirker, Vejle Amt, s. 1483-1524, udgivet af Nationalmuseet 2012.

# Metaldetekterfund

*Af: Herluf Nydam Jensen*

Rundt om i Danmark er der fuld gang i metaldetektorerne, og det strømmer faktisk ind til museerne med nye fund til stor glæde for detektorførerne, men også for arkæologerne og museerne.

Jeg har ikke gået så mange ture i det forløbne år, som jeg gerne ville, men så er det jo godt, at der i år er kommet et brev om godkendelse af 2 fund fra 2013 til danefæ - med en dusør givet for fundet.

Fundene er simpelthen toppen af kransekagen – det er nemlig 2 guldsmykker, så kan det bare ikke blive bedre!

## *Nydeligt guldsmedearbejde*

*Jeg citerer, hvad Nationalmuseet skriver i deres brev.*

Der er tale om to fine guldsager fra ældre germansk jernalder. Det ene er et cirkulært hængesmykke af guld (1,85 g), dannet af tre koncentrisk sammenloddede tråde: En glat i midten og yderst og inderst en perletråd. Øsknen mangler, men slidsporene på yderkanten

viser tydeligt, at den har siddet der, hvor trådenderne mødes. Her er der også et loddspor på den ene side af smykket, og øsknen har været ca. 3 mm lang. Midterpartiet er åbent og viser ingen spor efter at have været udfyldt. Hængesmykket er tydeligt slidt, især på yderkanten, hvor perlingen er slidt næsten væk, og på begge



*Cirkulært hængesmykke af guld, diameter 1,4 cm.  
(Foto: Herluf Nydam Jensen).*

sider af øsknens plads, hvor der er kraftige indslidninger.

Det er et nydeligt stykke guldsmedearbejde. Jeg viste det til min gode ven, Jens Toftegaard, som er guldsmed. Han og hans frue, Traudel, var meget imponerede over det fine arbejde, guldsmeden havde lavet for over 2000 år siden. Det har virkelig krævet håndelag at få så fint et stykke arbejde udført.

### *Hvem har båret det?*

Jeg kan ikke lade være med at forestille mig, hvordan kvinden (det må have været en kvinde) har set ud. Jeg forestiller mig en smuk kvinde med nordiske træk, blå øjne og en lys hud. Hvis smykket svarer til kvinden, må hun have været "gudsmuk".

Det kan jo også have været en mørklødet skønhed fra det sydlige Europa. Hende kan en stormand have giftet sig med på en rejse.

### *Tabt på stedet*

Hvordan er det så endt på "Ebbestrupgaards"

mark i Røved? Ja, eftersom øsknen mangler, er det min teori, at smykket simpelthen er tabt på stedet. Det er nok lige der, det er tabt. Selv om marken er dyrket i mange, mange år, er det for mig tvivlsomt, at markredskaber skulle have ført smykket rundt omkring. Men hvem ved, for da jeg havde fået konstateret, at det her var et fint guldsmykke, tog jeg selvfølgelig derud igen for at se, om der var mere, og der var endnu et guldsmykke! De to smykker blev afleveret til museet sammen.

*Jeg lader igen arkæologen fra Nationalmuseet tale.*

### *Armring*

Andet fund er antagelig en deformeret armring af guld (39,14 g). Stykket er lavet af en trind guldtråd, der på midten er 4 ½ mm tyk og smalner til mod de meget tynde ender. Ringen er ret lige på midterdelen og bøjet mod enderne, antagelig af landbrugsredskaber, og overfladen er skrattet flere steder.



*Smykkerne placeret i en montre i Jellings nye udstillingsbygning*



*Den nye udstillingsbygning i Jelling*

Det var forklaringen fra eksperten. Jeg tillader mig at tilføje, at jeg synes at kunne se et tydeligt slangelignende hoved i den ene ende og en halespids i den anden. Men det er min opfattelse. Jeg synes godt, det kan ses på billedet!

Dette smykke er ikke tabt på fundstedet, men flyttet med ploven eller harven. Det er

der ingen tvivl om, og det lå også i forageren, hvor landbrugsredskabet har været hævet.

*Nationalmuseet skriver videre.*

Den absolutte hovedkilde til det guld, som cirkulerede i Germania Liberia, var de romerske guldreserver, men for nordboerne spillede direkte kontakt til romerne, f.eks.



*Nærbillede af smykkerne*



*Armring af guld, længde 20 cm. (Foto: Herluf Nydam Jensen).*

militærfolk eller købmænd, sikkert kun en mindre rolle. Hovedparten er formentlig erhvervet via forbindelser til germanske folkegrupper, som var i tæt kontakt med Romerrikets grænse.

### *Hjembragt af stormænd*

I Norden har vi ingen tegn på regulær markedshandel med værdimetal som betalingsmiddel i romersk jernalder. Guldet er derfor næppe kommet hertil med købmænd, men snarere hjembragt af udfarende stormænd. Gennem kontakter med andre stormænd skaffede de sig guld i form af gaver som medgift ved giftermål eller som løn for militærtjeneste eller krigsbytte. Det nordiske rav har også spillet en rolle som byttemateriale.

Røved imellem Mejlby og Ødum har måske været rastested for rejsende i gamle dage. Vi ved, at der har været let adgang til drikkevand ved landsbyen, hvor gårdnavnene "Vældegaard" og "Kildelund" er markante.

Endvidere er landevejen øst – vest nok en ældgammel vigtig vej fra Kalø til Viborg. Gæsteri? - ja, men et godt bud!

### *Gravhøje jævnes*

Bronzealder-gravhøje har der været mange af – i tusindvis, og heldigvis er mange intakte endnu, men rigtig mange er dog

jævnet og overpløjet. Det kan man beklage og ærgre sig over, men sket er sket i effektivitetens navn. Da agerbruget i 1800-tallet tog fart, lå mange høje i vejen (syntes bonden), og når der var en ledig stund, blev karlene sendt ud for at jævne højen, der lå i vejen. Man jævned selvfølgerlig ikke mere end højst nødvendigt, så man kunne køre over med

ploven. De sidste mange år er der kommet kraftige maskiner til, der jævner det, der er tilbage endnu mere, og det går hurtigt. Derfor er det nu muligt at spore mange af de gravgaver, den begravede fik med sig til sin videre færd. De er næsten altid slået i stykker af især rotorharven, der er brugt de sidste mange år. Derfor er det vigtigt at få fundene frem, inden de bliver slået helt i stykker.

### *Bronzesværd*

Det næste fund skete tæt på Selling på den jord, der engang tilhørte Dalagergaard, som var ejet af familien Olsen i flere generationer. Jeg havde mange gange spottet et par forhøjninger tæt på landevejen, men havde ikke fået mig taget sammen til at spørge ejeren, om jeg måtte søge på arealet.

Det fik jeg så gjort i 2013, og jeg havde kun gået i ganske kort tid, før den første stump af et bronzesværd dukkede op. Det er fantastisk at se sådan et 3000 år gammelt fragment dukke op af mulden i en særlig irgrøn farve. Man er overhovedet ikke i tvivl om, at det er bronze og gammelt.

*Natonalmuseet skriver.*

### *Fra ældre bronzealder*

Der er tale om af fragmenter af et bronzesværd fra ældre bronzealder (1800–1200 år før vores tidsregning).

Fire sammenhængende brudstykker af kling til et bronzesværd, sandsynligvis fuldgrebssværd fra ældre bronzealder, periode 2. Den øverste del af

spidsen mangler. Bred midtribbe med 3 smalle furer på hver side. Samlet længde 34 cm.

Fragmenterne har følgende individuelle mål: længde 3,46 cm, længde 9,91 cm, længde 11,75 cm, længde 9,52 cm.

*Museet skriver videre:*

Vi er glade for, at du har sikret dette lille minde om ældre bronzealder i Danmark. Selvom der endnu er bevaret mange høje, er der sløjft rigtig mange monumenter, og tilbage på markerne ligger nu de mest robuste stumper af de døde bronzesager som f.eks. dette sværdfragment, der vidner om en glansperiode i vores fortid. Den fortid, der skabte solvognen og mange andre støbetekniske herligheder.

### *Danefæ udstillet i Jelling*

Det var jo dejligt at få sådan et brev, hvor der udtrykkes tilfredshed med fundet, og så er det underskrevet af Peter Vang Petersen, der er en af nationalmuseets meget værdsatte arkæologer.



*3000 år gammelt sværd i fire fragmenter. Samlet længde 34 cm. (Foto: Herluf Nydam Jensen).*

De 2 guldsmykker blev vurderet værdige til at komme med på den årlige danefæudstilling, og det indebar, at undertegnede fik en invitation til at komme til udstillingens åbning.

Det foregik i år i Jelling ved Vejle i de nye lokaler ved siden af Jellinghøjene.

Udstillingen blev åbnet af kulturminister Mette Bock og Nationalmuseets nye direktør, Rane Willerslev. Dagen gik med mange indlæg om de seneste fund med metaldetektor. Det største er fundet nede ved Ribe og er også udstillet. Jeg vil stærkt anbefale et besøg i Jelling for at kigge på de mange fund.

Jeg tror, der ligger mange fine sager ude i den danske muld, så på med frakken og detektoren og ud at søge.

# Fra husmand til vagabond

En skidt karl med en trist skæbne

*Af: Erik Møller*

Danmarkshistorie handler almindeligvis om konger, regeringsbeslutninger, krige og økonomiske forhold for landet som helhed. I mindre grad omtales andre samfundslag – bønder, borgere, handlende og håndværkere – selv om de betyder meget for den almindelige samfundsøkonomi. Derimod omtales sjældent en gruppe personer, der tilhørte de mindre heldigt stillede i samfundet, f.eks. husmænd, landarbejdere, omstrejfer, syge og tiggere. Folk fra denne gruppe er af mindre interesse for den almindelige historie. Hvis man ikke kunne benytte deres arbejdskraft, var de nærmest til besvær og skade for samfundet, ikke mindst hvis de begik forbrydelser for at skaffe naturalier og penge til dagen og vejen.

Jeg vil i det følgende forsøge at beskrive tilværelsen og vilkårene for en enkelt af de mange personer, der tilhørte de mindre heldigt stillede samfundsklasser, og som levede i ”udkanten” af samfundet. Det er en historie om samfundets udskud – dem, der sjældent fortælles om. Alle har imidlertid

krav på at få deres historie fortalt også dem på samfundets bund. Det er samtidig beskrivelsen af fortidens hårde vilkår og dens elendighed i 1800-tallet. Endelig viser beskrivelsen noget om retsvæsenets behandling af kriminelle sager.

Det drejer sig om Søren Rasmussen, der i sit liv opholdt sig i Aarhus Amt det meste af tiden. Som voksen begyndte han som husmand, men endte som omvandrende betler eller tigger, som vi benævner det i dag. Hans lyst til almindeligt arbejde var også begrænset – i hvert fald i de senere år.

Han blev født den 11. juli 1820 i Randlev Sogn, hvor hans forældre var husmand Rasmus Michelsen Funder og hustru Ingeborg Sørensdatter. Forældrene blev imidlertid separeret kort tid efter Sørenes fødsel, og han opholdt sig hos sin moder. Han gik i Randlev Skole og blev konfirmeret i Gosmer Kirke i 1835. De sidste tre somre inden konfirmationen vogtede han kreaturer hos en gårdmand i Nølev. Efter konfirmationen tjente han hos sin morbroder,



*Lille bismervægt. Man holder vægten i den øverste trekant. Det, der skal vejes, sættes på krogen. Loddet skydes, til der er balance, og vægten aflæses efter mærker på stangen. Blicheregnsens Museum. (Foto: Erik Møller).*

Rasmus Sørensen i Amstrup, og derefter hos Knud Jensen sammesteds i to år. Derfra kom han til dennes svoger, Simon Juulsen i Fensten, hvor han var 1½ år. Herefter til en enke i Mosholt og videre til proprietær Hagemann, dels på Rodstenseje, dels på Sjørupgaard i Nimtofte Sogn. Her blev han forlovet med Maren Sørensdatter, der også tjente Hagemann. De blev gift i Nimtofte Kirke den 10. april 1842. Maren var født den 31. oktober 1810 som datter af Søren Laursen og hustru Kirsten Andersdatter i Ingerslev, Tiset Sogn. De skulle giftes, fordi Maren var blevet gravid, og hun var højgravid, idet deres første barn blev født den 3. maj 1842. Hun havde ligesom Søren Rasmussen tjent forskellige steder i området. Hun havde fået et barn udenfor ægteskab i 1836.

Umiddelbart efter giftermålet flyttede de til Holme Sogn. Præsten i Nimtofte skrev ved flytningen om Søren Rasmussen:

”flyttede fra sin Tjeneste paa Sjørupgaardens formedelst Opsætsighed”, og om Maren Sørensdatter skrev han: ”ikke søgt Guds Bord her”. Præsten i Holme oplyste, at han var mergelgraver. I Holme Sogn indlogerede de sig hos husmand Torgen Danielsen, der var gift med Maren Sørensdatters halvsøster, Karen Pedersdatter.

I lægdsrullen for 1840 og 1842 oplyses, at Søren var 63¼ tomme høj, svarende til 167 cm, og at han var platfodet og skævrygget som følge af en rygskaide. Han kunne dog gøre tjeneste som trænkusk, dvs. som kusk ved flytning af hær og materiel.

#### *Dom for hæleri og tyveri*

I Holme arbejdede han som daglejer for købmand Marcus Bech i Aarhus. Den 3. december 1842 var han i Aarhus for at hente løn for noget arbejde. Ved den lejlighed forsvandt der fra en vogn på torvet en



bismervægt tilhørende boelsmand Jens Andersen i Hasle. En politibetjent havde hørt, at Jens Andersen havde mistet sin vægt, og da han kendte vægten, opdagede han den følgende lørdag, at Niels Pedersen fra Store Nord var i besiddelse af vægten, hvilket han meddelte politimesteren. Niels Pedersen blev afhørt og forklarede, at han havde forhandlet sig til den om aftenen den 3. december i købmand Mallings butik af en Søren Rasmussen fra Skaade Mark for 10 mark. Søren Rasmussen blev anholdt og fængslet, og der fulgte herefter en række forhør af ham og et større antal vidner. Han forklarede, at han havde købt bismervægten hos købmand Røse i dennes butik for 13 mark, og han kendte intet til, hvor vægten kom fra. Dette var i korthed fremstillingen af sagen, da der blev afsagt dom af Aarhus Bys Extraret den 2. februar 1843. Søren Rasmussen benægtede, at han den omhandlede dag – den 3. december – havde været i besiddelse af nogen bismær, og ligeledes at han havde solgt nogen til Niels Pedersen. Han ville således ikke vedgå tyveriet. Et større antal vidner forklarede, at Søren Rasmussen havde været i besiddelse af bismervægten, og hvorledes han havde forklaret dem, hvor han havde den fra, nemlig et køb i købmand Røses butik.

På grund af vidneforklaringerne fandt dommeren det bevist, at Søren Rasmussen havde været i besiddelse af den nævnte bismervægt, og at han ikke havde bevist, at han var kommet i besiddelse af den på lovlig vis. Den beviste ulovlige besiddelse af stjålne koster, hvor der ikke gives beviser for selve det forøvede tyveri, måtte efter rettens opfattelse anses for hæleri.

Søren Rasmussen blev endvidere tiltalt for samme dag – den 3. december – at have stjålet en hakkelseskniv hos købmand S. Jensen. Købmanden og dennes folk forklarede, at

de ikke havde solgt nogen kniv, og et vidne havde set, at Søren Rasmussen var gået ind i butikken og kommet så hurtigt ud igen, at der ikke havde været tid til handlen. Han blev i retten erklæret skyldig i tyveriet.

Han blev for begge forhold dømt til fængsel på vand og brød i to gange fem dage og til at betale sagens omkostninger. Han udstod straffen fra den 15. februar til 2. marts. Han havde siddet fængslet fra 10. december og medens sagen stod på. Han havde altså siddet varetægtsfængslet i 67 dage.

### *Huskøb*

Et par dage før Søren Rasmussen blev fængslet, havde han købt et hus med have i Holme By, nemlig ved skøde af 7. december. Købesummen var 40 rigsdaler sølv. Endvidere skulle han indrette to fag hus til sælgeren og dennes ægtefælle og give dem fri adgang til køkken, skorsten og bageovn samt overlade dem halvdelen af haven. Han lånte sandsynligvis pengene af Simon Juulsen i Fensten, i hvert fald udstedte han den 21. maj 1843 pantebrev for 50 rigsdaler sølv med pant i huset i Holme, der bestod af et fem fag hus.

Huset må have været i dårlig forfatning for i taksationen til brandforsikring fra maj 1843 oplyses, at huset skulle indrettes til beboelse, og at skorstenen for en del var opført. I juli 1843 oplystes det, at Maren Sørensdaters broder havde et tilgodehavende for husopførelse på 60 rigsdaler, og at det endnu ikke var fuldt færdigt.

### *Udlæg*

Søren Rasmussen betalte ikke omkostningerne ved retssagen. Derfor blev der i juli 1843 gjort udlæg for det skyldige beløb – godt 22 rigsdaler – i huset og bohavet. Udlægget viser, hvilket bohavet familien var

i besiddelse af, nemlig: 1 egebord, 1 stol og 1 trebenet stol samt et bræt. Endvidere 1 sengested med omhæng, 1 dyne, 1 gammelt dynevår, 2 puder og 1 par lagner, 1 jernpande, 1 trefod, 1 tepotte, 1 spand, 1 flaske, 1 økse, 1 sav, 1 børste, 1 saks og en skovl. Endelig fandtes et pipejern, som er et rundt strygejern til at danne piber i tøj. Hele indboet blev vurderet til godt 4 rigsdaler. Det må siges at være et meget beskedent indbo til en familie på to voksne og et barn. Efter trusler om realisation fik han betalt omkostningerne.

Medens familien boede i Holme, fik de fire børn, Ingeborg født 1842, Kirsten født 1844, Rasmine født 1847 og Simon Peter født 1849.

Søren Rasmussen solgte huset i Holme til en Niels Jensen af Beder ved skøde af 28. december 1850 for 135 rigsdaler, der blev betalt kontant. Efter betaling af lånet i ejendommen havde han 85 rigsdaler. Han må i øvrigt have bygget til huset for det oplyses, at det bestod af seks fag.

### *Flytning til Stjær, opholdskontrakt og sagen om voldelig adfærd*

Søren Rasmussen flyttede til Stjær Mark i sommeren 1850. Her købte han et hus med jord ved skøde af 11. maj for 200 rigsdaler. Han købte huset af Laurs Sørensen, en broder til Maren Sørensdatter. Familien havde et nært forhold til Laurs Sørensen. Det var således ham, der hjalp med byggeriet af huset i Holme, og han var fadder for to af Søren og Marens børn. Søren Rasmussen optog to lån i huset, et på 100 og et på 150 rigsdaler, begge i januar 1851.

Han solgte huset ved skøde af juni 1852 for 400 rigsdaler, hvilket vil sige, at han kom derfra med 150 rigsdaler i overskud. Han flyttede herefter til Høver i Storrिंग Sogn, hvor han købte et hus på otte fag for 200

rigsdaler af skomager Carl Ludvig Petersen.

Den 29. januar 1851 oprettede Søren Rasmussen og Rasmus Rasmussen fra Taaning en opholdskontrakt, hvorefter Søren Rasmussen skulle modtage Rasmus Rasmussen i sit hus og for livstid give ham føde, pleje og opvartning. Som betaling skulle Søren Rasmussen have den aftægt, som Rasmus Rasmussen var berettiget til efter en kontrakt, som var aftalt med Rasmus Randløv i Taaning. Endvidere skulle han overdrage et hus i Jeksen til Søren Rasmussen. Det oplyses, at kontrakten skulle have sikkerhed i det hus, som han havde købt på Stjær Mark.

Rasmus Rasmussen boede kun kortvarigt i huset. Hvad der var årsagen hertil er ikke oplyst, men et gæt kunne være, at han havde fundet, at aftalen var for fordelagtig for Søren Rasmussen. Det kunne også være, at Søren Rasmussen ville have skøde på huset i Jeksen, og at Rasmus Rasmussen var betænkelig herved.

I hvert fald flyttede Rasmus Rasmussen over til boelsmand Rasmus Albrechtsen på Høver Mark. En søndag eftermiddag i begyndelsen af 1853 var Rasmus Albrechtsens familie beskæftiget med gudelige betragtninger, da Søren Rasmussen kom ind i deres stue for at tale med Rasmus Rasmusen om nogle papirer. Han blev vist ind i et kammer, hvor Rasmus Rasmussen lå syg. Efter et par minutters forløb hørtes et stærkt skrig fra kammeret, og da Rasmus Albrechtsen og søn ilede derind, erfarede de, at Rasmus Rasmussen havde fået et betydeligt slag med en stok af en god tommes tykkelse over det højre kæbeben ned over munden, hvor en tand blev slået ud og en anden så løs, at den efter nogle dages forløb faldt ud. Søren Rasmusen forlod herefter stedet.

Kort efter klagede Rasmus Rasmussen til amtmanden i Aarhus over den vol-

delige behandling, og amtmanden bad herredsfogeden i Framlev m.fl. Herreder om nærmere undersøgelse af sagen. Der blev indkaldt til møde i ekstrarettens den 4. marts 1853, hvor Søren Rasmussen forklarede, at han ikke havde øvet vold mod Rasmus Rasmussen, men at han alene ville tale med ham om, hvor 153 rigsdaler var blevet af, idet de forsvandt den dag, Rasmus Rasmussen havde hentet sit tøj for at bringe det til hans nye opholdssted. Han beklagede sig over, at Rasmus Albrechtsen og søn havde frataget ham hans stok, medens han talte med Rasmus Rasmussen.

Herefter sker der ikke mere i sagen før Rasmus Rasmussen igen klager til amtmanden, og denne beder den 5. juli herredsfogeden om en forklaring. Herredsfogeden skrev derefter den 11. juli 1853 til amtmanden, at han havde holdt retsmøde den 4. marts, men at hans kontorist var flyttet, hvorfor der ikke var sket mere i sagen. På dette grundlag måtte han ”ret meget bede den fra min side indløbne Fejltagelse gunstigst undskyldt”. Herredsfogeden bemærkede, at han efter de under forhøret fremkomne omstændigheder ”vel er moralsk overbevist om, at Søren Rasmussen, der desuden er en slet Karl, har mishandlet Rasmus Rasmussen”, men at man ikke kunne indlede en straffesag. Herredsfogeden havde henvist Rasmus Rasmussen til at rejse en privat påtale af sagen.

Dette brev foranledigede amtmanden til at bede herredsfogeden om at indlede justitspåtale mod Søren Rasmussen. Der blev herefter holdt retsmøder den 26. juli og nogle følgende dage, hvor flere vidner blev afhørt og aflagde ed på deres forklaringer. Den 31. oktober afsagde herredsretten dom. Søren Rasmussen blev fundet skyldig i mishandlingen af Rasmus Rasmussen, og han blev dømt til fire x fem dages fængsel

på vand og brød. Han skulle endvidere give Rasmus Rasmussen erstatning for den svie og smerte, der var tilføjet ham. Endelig skulle han udrede sagens omkostninger. Dommen blev afsagt med henvisning en paragraf i forordningen af 4. oktober 1833 om de forbrydelser, hvorved andre angribes på legeme og frihed.

Søren Rasmussen ankede dommen til Landsoverretten i Viborg, der stadfæstede dommen den 6. februar 1854.

Landsoverretten havde også til opgave at tage stilling til, om underretten havde behandlet sagen forsvarligt. I den foreliggende sag udtalte retten følgende herom: Sagens behandling fra underretsdommerens side har ikke været forbundet med ”saadant Ophold, at der findes fuld Føie til derfor at drage ham til Ansvar, og den befalede Sagførelse for begge Retter har været fremmet med behørig Hastighed”. Underretsdommeren slap altså med skrækken i denne sag.

Herredsfogeden sendte dommen til stævningmændene til forkyndelse for Søren Rasmussen, og han ville have stævningmændenes udtrykkelige erklæring om, hvorvidt han var tilfreds med dommen eller ej. Herredsfogeden underrettede i brev af den 1. marts 1854 amtet om, at stævningmændene havde forkyndt dommen for ham. I brevet skrev herredsfogeden bl.a., at af stævningmændenes påtegning ”erfares imidlertid, at Domfældte, der under hele Sagen saavel som ved en tidligere Leilighed har vist sig som en aldeles moralsk fordærvet, fræk og selvklog Person, ikke har villet afgive den forlangte Erklæring”.

Søren Rasmussen betalte ikke omkostningerne til sagen, hvorfor fogeden mødte hos ham den 22. november 1854. Omkostningerne var opgjort til godt 23 rigsdaler. Der foreligger en vurdering af nogle af husets indbogenstande. De var

følgende: 1 dyne, 1 lagen, 1 stueur, 2 stole, 1 gammelt underdynevår, 1 egekiste, 1 egebord og 1 bilæggekakkelovn. Vurderingen af effekterne var godt 20 rigsdaler. Søren Rasmusen erklærede, at kun stueuret, sengetøjet og de 2 stole tilhørte ham. Resten var lånt gods. Der blev foretaget udlæg i genstandene og i huset.

Først i 1856, da amtmanden havde pålagt herredsfogeden at realisere pantet, betalte Søren Rasmussen omkostningerne.

### *Hustruens død*

Søren Rasmussens kone, Maren Sørensdatter, døde den 14. marts 1864, 54 år gammel. Hun døde af tyfus, en tarmsygdom med høj feber. Enkemanden hensad herefter i uskiftet bo. Deres børn var alle ude at tjene, så han boede herefter alene i huset.

### *Branden*

Den 10. august 1864 kom Søren Rasmussen hjem fra arbejde om aftenen kl. 10. Han gik ind til naboen, Niels Jensen Smed, for at hente vand til at vaske fødderne i. Han havde tændt lys i en stage på bordet. En gårdmand kom forbi huset mellem kl. 10½ og 11, og han oplyste, at han da ikke bemærkede, at der var noget galt fat. Da han næsten var hjemme, så han, at ilden slog ud af taget på Søren Rasmussens ejendom. En anden nabo fik Niels Smed og kone samt Søren Rasmussen kaldt op, men det varede nogen tid, inden Søren Rasmussen kom ud, idet taget var ved at skride. Han kom dog ud ”kun iført Skjorte og med nogle Klæder over Armen”. Det blæste meget stærkt med nordvestlig vind, og der faldt en temmelig stærk regn. Både Søren Rasmussens hus og nabohuset, der var sammenbyggede, brændte helt ned. Kun skorstenene stod tilbage.

Ved brandforhøret den følgende dag forklarede Søren Rasmussen, at han slukkede lyset, inden han gik i seng, og at han ikke

var andre steder i huset end i stuen. Denne forklaring gentog han den følgende dag, dvs. den 12. august. Han oplyste endvidere bl.a., at han skyldte gårdmand Jens Sørensen i Høver 113 rigsdaler, og at denne havde opsagt lånet til indfrielse. Han oplyste videre, at han ikke kunne finde udvej for at skaffe pengene, men kreditor havde ikke taget skridt til søgsmål imod ham. I løs gæld skyldte han mellem 30 og 40 rigsdaler. Han skulle have en erstatning for brændt løsøre på 97 rigsdaler. Han forklarede endelig, at han den nævnte aften ikke havde nydt mere spiritus end det, han fik til aftensmad hos Jens Sørensen. Han forsikrede, at han ikke mærkede noget til ilden før han blev vækket.

Der blev holdt nyt retsmøde den 21. september. Her bemærkede dommeren, at der forgæves var anstillet undersøgelser til nærmere oplysning om sagen, men uden resultat. Her sluttede sagen.

Man kunne nemt få den tanke, at Søren Rasmussen selv havde sat ild på huset for at få udbetalt brandforsikringen, der var på 220 rigsdaler. Det samme var tilsyneladende også dommerens tanke under brandforhøret, idet han adskillige gange forhørte ham om brandens opståen. Han fastholdt imidlertid sin forklaring, og dermed endte sagen.

Han genopbyggede ikke huset, men han indgik kort tid efter branden aftale med naboen Niels Jensen Smed, der købte grunden for 68 rigsdaler.

### *Søren Rasmussens forhold efter branden*

Hvor Søren flyttede hen efter branden, foreligger der ikke bestemte oplysninger om. Alt tyder på, at han de første år efter branden opholdt sig i Galten, muligvis som lejer hos en ældre dame, jfr. sagen om ustyrlig adfærd i Galten. Også i et par andre sager er det oplyst, at han var fra Galten. Han har

sikkert boet nogle år i Galten, ellers er det mest sandsynlige, at han har søgt arbejde hos egnens gårdmænd, således at han også fik kost og logi.

I løbet af ganske få år viser hans færden og opførsel, at hans lyst til arbejde var begrænset. En lang række sager giver et billede af en person, der begår forskellige tyverier og rapserier, ligesom han giver sig af med at tigge på de forskellige steder, hvor han kom på sine vandringer. Retssagerne giver af og til oplysninger om, hvor han søgte ophold.

Efter en lov af 3. marts 1860 blev den, som strejfer arbejdsløs omkring uden at kunne oplyse, at han har midler til sit underhold eller i det mindste at søge lovligt erhverv, som løsgænger at straffe med fængsel på vand og brød. Hvis der var indrettet tvangsarbejdshuse kunne vedkommende i stedet dømmes til at arbejde i disse huse. seks dages tvangsarbejde svarede til en dags fængsel på vand og brød. Endvidere kunne den, der gør sig skyldig i betleri straffes med simpelt fængsel i indtil otte uger eller fængsel på vand og brød i indtil 15 dage eller tvangshusarbejde.

Betleri var datidens betegnelse for tiggeri. Ordet anvendes stadig i straffelovens § 197, hvorefter betleri er strafbart.

Søren Rasmussen blev flere gange straffet efter disse bestemmelser ligesom han blev straffet for tyveri. I det følgende omtales de sager, jeg har kunnet finde om ham. Sagerne begyndte oftest med en anholdelse, og i de første møder i Politiretten nægter han at have begået de lovovertredelser, han blev sigtet for. Ved nærmere forhør måtte han imidlertid normalt erkende at have begået dem. Kun i få tilfælde lykkedes det ham at klare frisag ved hårdnakket at benægte. I sagerne blev han – foruden straf – også dømt

til at betale sagens omkostninger. Det gjorde han af gode grunde aldrig, idet han ingen penge havde. Det offentlige måtte derfor udrede omkostningerne.

I vore dage modregnes tiden, hvori den sigtede har været varetægtsfængslet, i den straf, den pågældende bliver idømt ved endelig dom. Efter straffeloven af 1866 kunne en langvarig varetægtsarrest ved straffens udmåling komme i betragtning som en formildende omstændighed. Fandtes den skyldiges forhold kun at medføre straf af kortere tids simpelt fængsel eller fængsel på sædvanlig fangekost, kunne varetægtsarrest efter dommerens bestemmelse træde i stedet for straf. I domme over Søren Rasmussen er der ikke henvist til disse bestemmelser. De har sandsynligvis ikke været anvendt, da de fleste af dommene medførte fængsel på vand og brød, og i disse situationer var der ikke hjemmel til modregning.

### *Amtmandens behandling af kriminelle sager*

Når en sag var efterforsket af herredsfogeden ved afhøring af den mistænkte og vidner, og der eventuelt var tilvejebragt yderligere bevisligheder, blev den sendt til amtmanden. Denne traf afgørelse om, hvorvidt der skulle rejses tiltale. I bekræftende fald beskikkede han en aktor, dvs. anklager, og defensor, dvs. forsvarer. Beskikkelsen skete i den konkrete sag og blandt praktiserende prokuratorer, dvs. advokater. Sagen blev herefter behandlet af den samme herredsfoged, som havde efterforsket den. Når han havde afsagt dom i sagen, blev denne indsendt til amtmanden, der besluttede, om dommen skulle fuldbyrdes eller ankes til landoverretten. Først i 1871 blev der åbnet for, at en dom kunne fuldbyrdes forud for indsendelse til amtmanden. Det vedrørte dog kun domme, der medførte mindre straffe. Men

dommen skulle efterfølgende indsendes til amtmanden.

I sager om løsgænger og tiggeri skulle der ikke beskikkes aktor og defensor.

Amtmanden førte således et meget omfattende tilsyn med herredsfogedernes virksomhed i kriminelle sager.

### *Ustyrlig adfærd i Galten*

I oktober 1868 havde Søren Rasmussen lejet en stue hos en ældre dame i Galten. Her blev han anholdt for ustyrlig adfærd og for skældsord og upassende opførsel overfor sognefogeden, sognerådsmedlemmer og en politibetjent, der ville ”styre” ham tilfreds. Han blev anholdt og fængslet.

I politiretten forklarede han, at han ikke havde foretaget sig andet end at lappe en tud i kakkelovnen i den stue, han havde lejet. Den følgende dag forklarede han, at han havde været ”noget beskjænket”, og at han måske i denne tilstand havde brugt uhøflige udtryk. Han blev løsladt mod at betale sagens omkostninger og med advarsel om ikke oftere at opføre sig tumultarisk.

Der gik dog kun tre dage, inden han igen blev anholdt for straks efter ovennævnte løsladelse at have begyndt ny ustyrlighed overfor den gamle kone. Han erklærede i retten, at han ville bede om forladelse for, hvad han havde forset sig i. Betingelsen for hans løsladelse var igen, at han betalte sagens omkostninger. Han bad dog om henstand i nogen tid for at samle penge hertil. Han blev løsladt.

### *Tiggeri i Grundfør*

Den 22. januar 1869 blev Søren Rasmussen af politibetjent Eyben antruffet i Grundfør, hvor han gik og tiggede. Han blev fængslet og fremstillet i Framlev Herreds Politiret den 25. januar. Her erkendte han tiggeriet, der havde indbragt ham syv skilling. Han



*Træsnit af Betler under pil. Johan Thomas Lundbye. Før 1848. Vejlemuseerne (Kunst).*

vedgik at han, for at vække medlidenhed, havde foregivet at være brandlidt, selv om det var nogle år siden. Han blev dømt til fængsel på vand og brød i to gange 24 timer.

Han havde forklaret politibetjenten, at han ved branden i Høver havde mistet 13 rigsdaler – en fem rigsdalerseddelt var brændt og de øvrige otte var smeltet. Han havde videre forklaret, at herredsfogeden havde lovet ham at få sølvmassen ombyttet til penge, hvorfor det smeltede sølv var sendt til København. En obligation på 125 rigsdaler var ligeledes brændt. Endelig havde han oplyst, at han var hjemløs, men at han om natten lå hos en indsidder i Galten.

Efter straffeloven af 1866 fandtes fængsel i tre former. 1. simpelt fængsel, hvor fangen ikke var indskrænket til sædvanlig fangekost, dvs. han kunne få kosten suppleret udefra. 2. fængsel på sædvanlig fangekost, dvs. den kost, som fremgik af arrestvæsenets forskrifter. 3. fængsel på vand og brød. Fangen måtte ikke få andet end vand og brød og dertil salt. Var fangen idømt to eller flere gange fem dages fængsel på vand og

brød, blev der givet to dages mellemfrist for hver fem dage. I de dage, hvori straffen blev afbrudt, holdtes fangen i varetægtsfængsel på sædvanlig fangekost. Fængsel på vand og brød betød, at den pågældende fik to pund brød om dagen. Vand var langt fra af samme kvalitet som i vore dage, det var snavset.

Fangerne måtte ikke nyde spiritus, og brugen af røgtobak var forbudt.

Fængsel på vand og brød indebar, at fangerne udmarvedes, og de var ofte i forvejen underernærede og savnede fedtreserver i kroppen. Ofte ramtes de af diarré i fængslet, og kroppen tømtes meget snart for salte og mineraler. Noget sådant kunne give svære krampes.

En ubehagelig straf, der svækkede fangerne.

### *Tyveri af merskumspibehoved på Frijsenborg*

Den 3. februar 1869 begav Søren Rasmussen sig fra Sabro Kro til Frijsenborg, hvor han havde hørt, at der var arbejde at få. Her sad han en tid hos en person, der var vandkusk på Frijsenborg. Herefter gik han hen til forvalteren, hvor han blev fæstet som røgter for en løn på 37 rigsdaler for tiden indtil november. Herefter gik han til Skovby, hvor han overnattede hos en Rasmus Christoffersen. Dette er hans forklaring til politirapporten af 4. februar.

Kacelliraad Ditzel, der var grevskabs- og distriktslæge på Frijsenborg og i denne stilling vandt megen anseelse og autoritet, boede i et hus ved Frijsenborg. Han anmeldte i et brev af 3. februar til herredsfogeden, at der var begået et tyveri af et merskumspibehoved i hans stue. Da lægen kom hjem, savnede han piben, men fandt kun røret på en hylde. Han havde af en tjenestekarl fået at vide, at gerningsmanden



*Merskumspibehoved. Blicherregnets Museum.  
(Foto: Erik Møller).*

utvivlsomt var en tigger, der ”skildres som en halvgammel, noget krumbøiet Mand med et rødt Ansigt, lang Frakke og Træsko”. Dagen efter oplyste Ditzel, at det var en mand, ”som gaer og beder om Hjælp som Brandlidt, og han er boende enten i Høver eller Galten, men hans Navn vides ikke”.

Politibetjent Eyben fandt Søren Rasmussen den 4. februar i Galten, hvor han anholdt ham. Det var dog blevet så sent, at han ikke kunne transporteres til Hammel, men Eyben lod ham bevogte natten over.

Den 6. februar blev Søren Rasmussen afhørt i Politiretten for Frijsenborg-Faurskov Birk. Her forklarede han, at han havde tigget otte skilling hos doktorens tjenestepige. Han nægtede ethvert kendskab

til merskumspibehovedet. Han erkendte, at han på sine vandringer havde tiggert. Han blev fængslet.

I en rapport af 10. februar oplyser politibetjent Eyben, at han havde sporet pibehovedet til høkeren i Herskind, der udleverede det til ham med den forklaring, at han om aftenen den 3. februar havde købt det af en person, der foregav at være fra Høver og at have det fra en "Skiveskydning", dvs. en gevinst ved at skyde til skive.

Først i tredje retsmøde den 11. februar vedgik han tyveriet. Han havde skjult pibehovedet i sin kjolelomme. Om eftermiddagen den 3. februar gik han til Herskind, hvor han solgte pibehovedet til en høker for 11 mark. Pibehovedet blev vurderet til 10 rigsdaler af retten.

Den 23. februar mødte høkeren i retten og fik forevist pibehovedet og erkendte, at han havde købt det, men ikke solgt det, da han havde på fornemmelsen, at sælgeren ikke var kommet ærlig til det.

Efter at retten havde indhentet oplysninger om Søren Rasmussen, og efter at sagen havde været hos amtmanden i Århus for at få rejst tiltale, blev der den 30. marts afsagt dom, hvorefter Søren Rasmusen blev kendt skyldig i både tyveri og tiggeri og idømt fængsel på vand og brød i fire gange fem dage. Han skulle tillige betale sagens omkostninger.

I sagen foreligger der en række oplysninger om Søren Rasmussens færden, der giver mulighed for at beregne det antal km., han tilbagelagde på sine vandringer. Den 2. februar gik han fra et sted mellem Herskind og Lyngballegaard til Skjolddelev og derfra til Sabro Kro, hvor han overnattede. Det er en strækning på ca. 8 km. Den 3. februar gik han fra Sabro Kro til Frijsenborg, herfra til Herskind og videre til Skovby. Det er en

strækning på ca. 25 km. Den 4. februar gik han fra Skovby og til Harlev og derfra tilbage til Skovby og videre mod Galten, på hvilken sidste strækning han blev anholdt. Det er en strækning på ca. 13 km. Set med vore dages øjne er der tale om ret store strækninger, og der var ikke tale om vandringer med gode sko eller støvler, men derimod i stive træsko. Vejene var ej heller særlig fremkommelige. Det var imidlertid vilkårene, hvis man skulle fra et sted til et andet.

### *Tiggeri i Skanderborg og Hjelslev-Gjern herreder*

Ved folketællingen den 1. februar 1870 opholdt Søren Rasmussen sig hos sin datter Rasmine i Alling Sogn. Hun var året før blevet gift med Søren Sørensen, og de havde en datter på ½ år. Hvor længe han opholdt sig her vides naturligvis ikke.

Den 18. november 1872 blev han anholdt, og i Hjelslev-Gjern Herreders Politiret dagen efter erkendte han, at han den 17. og 18. november havde tiggert forskellige steder i Skanderborg By og Hjelslev-Gjern Herreder, hvorved han havde indsamlet fem mark og nogle skilling. Han forklarede, at han ikke havde kunnet arbejde siden høst, hvor han væltede med et læs korn og slog armen. Han håbede snart at få arbejde igen. Han oplyste i retten, at han aldrig havde været tiltalt eller straffet. Herredsfogeden havde imidlertid søgt oplysninger om ham, og hans hidtidige synderegister blev fremlagt i retten den 29. november. Den 17. december blev han idømt fængsel på vand og brød i fem dage og betaling af sagens omkostninger.

Af arrestjournalen fremgår, at udgifterne ved hans fængsling var ca. ni rigsdaler. Da han blev løsladt, blev han transporteret til Høver. I arrestjournalen er der en bemærkning om,



at han havde delirium tremens, og at han blev behandlet med mikstur og plaster.

Hvilken mikstur, der var tale om, fremgik ikke, men der var sandsynligvis tale om beroligende midler, f.eks. chloralhydratopløsning, baldriandråber, opiumstinktur eller ingefær.

### *Sigtelse for tyveri af en frakke*

En bagersvend på Kilsgaard Mølle i Tulstrup Sogn mistede den 26. oktober 1873 en frakke, og han mistænkte Søren Rasmussen for tyveriet. Han blev anholdt den 1. november i Aarhus og overført til arresten i Skanderborg. Ved forhør i Hjlemslev Gjern Herreders Politiret nægtede han at kende noget til tyveriet. Selv om et par vidner havde set ham med to frakker, vedblev han sin benægtelse. Han blev afhørt i politiretten i alt otte gange, men benægtede under alle afhøringer at kende noget til tyveriet. I politiretten den 12. januar konkluderede dommeren, at det ikke var sandsynligt, at fortsat afhøring ville bringe flere beviser frem, hvorfor han sluttede sagen, og Søren Rasmussen blev løsladt.

Under sagen forklarede Søren Rasmussen, at han natten mellem den 27. og 28. oktober overnattede i en lade i Klintrup. Den 28. oktober gik han til marked i Silkeborg, hvor han aftalte med en mand, at han skulle drive nogle kreaturer til Horsens. Den 28. oktober tilbragte han under åben himmel sammen med kreaturerne. Natten mellem 29. og 30. oktober tilbragte han i en høstak i nærheden af Horsens. Efter aflevering af kreaturerne gik han videre mod Aakjær, hvor han overnattede i et hus. Derefter gik han videre over Torrild til Hvilsted, hvor han overnattede i kroen. Dagen efter gik han til Aarhus, hvor han blev anholdt. Det er nogle ret lange strækninger, han tilbagelagde til fods. Mellem Silkeborg og Horsens er der



*Radering af Frans Schwartz. Gammel mand med tvedelt, hvidt skæg. 1899. Statens Museum for Kunst.*

ca. 45 km, og mellem Horsens og Aarhus er der ca. 49 km.

### *Tiggeri i Borum*

Den 29. december 1874 blev han anholdt i Borum, hvor han tiggede mad og penge – i hvert fald 3-4 steder. Han forklarede i Politiretten, at han ikke havde haft arbejde siden november, hvor han forlod Anbæk Kro, hvor han havde haft høstarbejde og andet arbejde. Det var noget uklart, hvor han havde været siden november, men i julen havde han opholdt sig på Søbygaard. Han oplyste, at han ikke havde bolig eller logi, men havde opholdt sig, hvor han fik arbejde. Ved anholdelsen var han i besiddelse af 9 mark og 1 skilling, og han medførte et tørklæde indeholdende 4 par strømper, 2

skjorter, 1 bluse, 2 tørklæder samt noget barbergrej.

Den 11. januar 1875 blev han idømt fængsel på vand og brød i to gange fem dage. Endvidere blev det tilkendegivet ham, at hvis han atter blev truffet i arbejdsløs omstrefjen, ville han blive straffet for løsgænger.

### *Tiggeri i Aabo*

Den 28. august 1877 om eftermiddagen anholdt politiet en person i Aabo, der udgav sig for at være kleinsmed fra Silkeborg. Han tiggede forskellige steder i Aabo, og politiet bad ham om at følge med til Aarhus Arrest. Lige uden for Aabo ”gjorde han sig syg, og lagde sig i Weigrøften, hvorfor jeg saa mig nødsaget til at søge Assistance”. En gårdmand var politiet behjælpelig med at transportere personen til Hasselager, hvorfra han kom videre med jernbanen til Aarhus. I Hasselager erkendte personen, at han hed Søren Rasmussen og var forsørgelsesberettiget i Høver.

I Politiretten for Ning Herred den 29. august forklarede han, at han indtil midten af juli havde haft arbejde som røgter på en gård, men at dette ophørte på grund af uenighed med bestyreren. Han havde derefter lavet tørv for degnen i Røgind og for svigersønnen i Klintrup. Den 28. august forlod han Høver og gik til Aabo, hvor han en 3 – 4 steder var inde for at tigge om penge. Han oplyste i retten, at han for et par år siden var straffet i Aarhus for tiggeri med fængsel på vand og brød to 2 dage, men at han i øvrigt ikke havde været tiltalt eller straffet.

Der blev straks – efter Søren Rasmussens ønske – afsagt dom, hvorefter han blev dømt til fængsel på vand og brød i tre dage og betaling af sagens omkostninger. Straffen blev straks udstået.

Det lykkedes altså Søren Rasmussen at lyve sig til en mildere dom, end han ellers

ville have fået, hvis herredsfogeden havde kendt hans synderegister.

### *Tiggeri i Øster Lisbjerg Herred*

Den 9. februar 1882 blev Søren Rasmussen anholdt i Øster Lisbjerg Herreders Retskreds for tiggeri og samme dag fremstillet i Politiretten for Rougsø, Sønderhald og Øster Lisbjerg herreder. Han ville ikke erkende tiggeriet. Han havde imidlertid erkendt overfor politibetjenten, at han havde tigget bl.a. hos købmanden i Følle. I retten optrådte han ”kjendelig drukken”.

Han forklarede i retten den 14. februar, at han forlod Fattiggården i Storning den 1. april 1881 med tilladelse til at tage tjeneste. Han blev fæstet i Højstrup ved Spørring, hvor han var til 1. november. Han havde derefter arbejdet i omegnen, hvorefter han tog til Klintrup. Han forlod Klintrup for ca. otte dage siden, hvorefter han gik rundt for at søge arbejde. Han havde tigget og fået flæsk og brød samt penge, bl.a. i Hornslet. Han kunne ikke sige, hvor ofte han tidligere havde været straffet.

Til retsmødet den 25. februar havde herredsfogeden indhentet oplysninger om hans tidligere straffe. Søren Rasmussen blev samme dag idømt tvangshusarbejde i 60 dage og betaling af sagens omkostninger.

Den 1. marts 1882 blev han overført til tvangsarbejdsanstalten i Mariager. Fra Randers Arresthus er der et signalement af Søren Rasmussen: han var 61½ år, 62 tommer høj, (svarende til 162 cm) middel af bygning, mørkt hår og blå øjne.

### *Tiggeri og løsgænger i Framlev Herred*

I begyndelsen af maj 1882 blev Søren Rasmussen løsladt fra arbejdsanstalten i Mariager, hvorefter han blev indsat i Fattiggården i Storning, men kom



Tegning af Robert Storm Petersen. "De burde bestille noget, min gode mand. Arbejdet skader ingen! – Nej – men det tar 'bare saa lang tid!"  
Frederiksbergmuseerne – Storm P. Museet.

senere ud derfra. I august blev han af en politibetjent antruffet i Aarhus og afgivet til sognerådsformanden i Storrिंग. Her fandt han lejlighed til at stikke af, fordi han ikke ville indsættes på fattiggården. Han havde siden strejftet arbejdsløs om. Han blev anholdt den 30. oktober. I Politiretten indrømmede han, at han på forskellige steder havde gjort sig skyldig i tiggeri.

Siden august havde han været arbejdsløs og havde strejftet om. Han havde været i Mårslet, Beder, Fensten, Falling, Skanderborg, Forlev, Hårby, Klintrup, Århus, Fårdrup og Storrिंग.

Han forklarede videre, at han havde været i Kolding for at besøge en søn. Han gik ad landevejen til Kolding både frem og tilbage. Under behandlingen af sagen i politiretten blev han spurgt, om han kunne huske de tidligere domme. Det kunne han kun delvis, og derfor gav herredsfogeden udtryk for, at "han vist næppe er saa Aandsløs som han giver det Udseende af". Hertil svarede han "at hans Hukommelse i de senere Aaringer

er bleven saa meget ringe. Paa spørgsmaal om det var Brændevinsdrik, der har bevirket det, sagde han, at det kan godt være".

I dommen hedder det bl.a. "Det viser sig saaledes, at Arrestanten, trods de mange ham overgaaede Straffe og den ham givne Advarsel, stadig falder tilbage til sit ørkesløse omstrefjende Levnet, hvad der af hensyn til den offentlige Orden og Sikkerhed bliver saa meget mere betænkeligt, som at der paa flere Steder, hvor han paa sine Tiggervandringer har været inde, er savnet Gjenstande, som han er bleven mistænkt for at have tilegnet sig".

I sagen foreligger en beskrivelse af, at en kone i Storrिंग var i færd med at pudse bordknive. Da hun midlertidig forlod stuen, så Søren Rasmussen sit snit til at stjæle to af knivene. Da konen umiddelbart efter kom tilbage og manglede knivene, satte hun efter ham, og det viste sig, at knivene var skjult i foret til hans frakke. Hun havde ikke ønsket ham straffet for denne forseelse. Der er ligeledes en beskrivelse af, at han den 15. oktober stjal et par fjerdestøvler hos en gårdmand i Mårslet Sogn. Endelig er der en beskrivelse af, at han havde tilegnet sig 1½ pund flæsk fra en butik i Graven i Århus.

Der blev afsagt dom den 8. december 1882, hvorefter han blev dømt til 90 dages tvangshusarbejde og betaling af sagens omkostninger.

Politibetjent Eyben ledsagede ham den 15. december til tvangsarbejdsanstalten i Horsens. Da han blev løsladt den 14. marts 1883 blev han ledsaget af en betjent til herredskontoret i Århus og derfra videre til Fattiggården i Storrिंग.

### Løsgænger i 1883

I oktober 1883 forlod Søren Rasmussen fattiggården uden tilladelse, og den 17. november blev han anholdt på Aarhus-

Viborg vejen i nærheden af Mundelstrup Kro gående mod øst. Han forklarede, at han om morgenen var gået fra Klintrup, hvor han havde opholdt sig hos sin datter om natten. Han hævdede, at han i den tid, hvor han havde været borte fra fattiggården, bl.a. havde besøgt sin datter i Tulstrup og sønnen i Kolding.

I dommen, der blev afsagt den 30. november, skrev herredsfogeden bl.a. følgende: ”da Akterne i de tidligere imod Arrestanten [Søren Rasmussen] anlagte Sager udvise, at han er meget forfalden til Drik og mindre skikket til Arbeide, hvortil der ogsaa mangler ham al Lyst, saavelsom at hans arbejdsløse Omflakken stadig misbruges til Tiggeri og, naar Lejlighed gives, ogsaa til Smaarapserier, samt da de ham overgaaede Domme og tidligere givne Tilhold indeholde tilstrækkelig Advarsel til ham om ikke at hengive sig til ørkesløs Omstreifen”, blev han straffet. Under hensyn til ”at han befinder sig i en aandelig saa afsløvet Tilstand, at det overhovedet snarere maa være ved præventive Foranstaltninger end ved Straffeonder, at han vil være at holde indenfor Grændserne af borgerlig Orden”, blev han straffet med fængsel paa sædvanlig fangekost i 14 dage.

Herredsfogedens begrundelse for resultatet taler for sig selv. Han kunne ikke idømmes fængsel på vand og brød, da han var over 60 år.

### *Søren Rasmussens ophold på fattiggården i Storing*

Fattiggården i Storing blev oprettet i 1880. Sognerådene i Storing, Stjær og Galten købte i fællesskab en gård beliggende mellem Storing og Skovby. Her opførte man en ny bygning til formålet, og den blev taget i brug den 1. november. Nogle år senere

købte sognerådene i Skivholme og Skovby sig ind i fællesskabet. Der var tale om et almindeligt landbrug, og jordarealet var ca. 25 tønder land. Ideen var, at de, der blev optaget på fattiggården – lemmerne – skulle arbejde såvel ude som inde og i mark og have. I bestemmelser for lemmerne hed det i § 1: ”Alle paa Anstalten indlagte Lemmer ville faa fornøden, sund og nærende Føde, luftig og lys Bolig med fornøden Varme om Vinteren og lys om Aftenen, fornøden Klæder og Fodtøj samt Pleje i Sygdom og en anstændig Begravelse.”

Søren Rasmussen var blandt de første, der blev anbragt på fattiggården. Som det fremgår af de foranstående referater af straffesager fik han – i hvert fald efter egen forklaring – enkelte gange tilladelse til at forlade fattiggården for at søge arbejde. Andre gange stak han blot af.

Hans ophold på fattiggården er omtalt i et par sager.

### *Klage til Indenrigsministeriet*

Sammen med en anden beboer på Storing Fattiggaard klagede Søren Rasmussen direkte til Indenrigsministeriet over forholdene på fattiggården i et brev af 5. oktober 1883. Ministeriet bad sognefogeden og herredsfogeden om en udtalelse.

De klagede over, at bestyreren, hans kone og pigen pålagde dem alt for meget arbejde og at arbejde, uanset de ikke havde kræfter dertil. Hertil anførte sognerådet, at man havde været på besøg på fattiggården den 2. oktober, og det var rådets opfattelse, at beboerne eller lemmerne var glade for at være på fattiggården. Sognerådet havde specielt henledt klagemens opmærksomhed på reglementets bestemmelser, hvorefter lemmerne havde pligt til at arbejde og opføre sig ordentligt.



*Den ejendom, der husede Storring Fattiggård fra 1880 til ca. 1935, hvor den blev nedlagt. Billedet er fra ca. 1945 og ejendommen så da stadig ud som i fattiggårdsperioden. Den ligger Storringvej 16, Galten. Billede i Galten lokalhistoriske arkiv. (Foto: Inger Stamp).*

De klagede endvidere over, at en beboer var blevet slæbt ud af spise- eller arbejdsstuen og anbragt i en kælder. Hertil udtalte sognerådet, at det var det rene opdigt. Anledningen til klagen var sandsynligvis, at en beboer en aften kom hjem ”meget drukken”. Da han var grov, bl.a. mod bestyrerens kone, tog bestyreren ham i armen og trak ham ud af spisestuen.

Endelig klagede de over, at en karl var blevet mishandlet af bestyreren. Hertil svarede sognerådet, at noget sådant kunne man ikke finde belæg for, medmindre det skulle være en situation, hvor en utilregnelig og balstyrig svensker, der i en situation undslap sin vogter og derefter pryglede et barn i gården. Han blev ført ind i sit kammer, der blev låst.

Sognerådet sluttede sin udtalelse med en bemærkning om, at det ville være ønskeligt, at der fandtes et sted for klagerne og deres lige, hvor de kunne anbringes idet de stiftede ufred på en fattiggård, der ”helst skulde være et roligt og hyggeligt Hjem for gamle og affældige”.

Herredsfogeden gav ligeledes en udtalelse til ministeriet. Heri anførte han om Søren Rasmussen, at han oftere er ”straffet for Tiggerie og Tyverie. Han er af Politiet advaret imod Omstreifen, men ikke desto mindre nu bortrømt fra Fattiggården og løber formodentlig om paa Tiggerier. Han er en meget stridig Person og gjør sig en Fornøjelse af at gjøre tværtimod, hvad der bliver ham sagt”.

Disse to udtalelser sendte amtmanden til ministeriet med forslag om, at der ikke var anledning til at foretage videre i sagen. Dette tiltrådte ministeriet.

Ministeriet sendte svaret til amtmanden, der videresendte det til herredsfogeden, der havde til opgave at bekendtgøre det for klagerne.

Efter nutidens regler burde svaret være sendt direkte til klagerne, men dengang skulle svaret følge kommandovejen. Efter nugældende forvaltningsretlige regler ville udtalelserne fra sognerådet og herredsfogeden have været forelagt klagerne, således at de kunne komme med eventuelle

bemærkninger. Det skete ikke i 1883, og selv om man ikke kan have megen sympati med de to klagere, må man konstatere, at deres retsstilling var svag.

### *Sagen om drukkenskab, opsætsighed og bortløben fra fattiggården*

Den 15. oktober 1887 skrev formanden for Storning, Stjær og Galten Sogneraad følgende til politiet: ”Søren Rasmussen af Storning Fattiggaard, der uden Tilladelse flere Gange har forladt Gaarden og gaaer omkring i Egnen paa Betlerie, samt tillige for Drukkenskab og Opsætsighed mod hans Foresatte, hvorfor herværende Sogneraad ønsker ham afstraffet for ovennævnte Forhold, der svækker Diciplin og virker demoraliserende paa de andre Lemmer.”

I Politiretten den 19. oktober mødte forstanderen for fattiggården sammen med Søren Rasmussen. Han indrømmede, at han var bortgået fra fattiggården uden tilladelse og havde været borte ca. 10 dage. Forstanderen bemærkede, at det ikke var let at forhindre lemmerne i at skaffe sig brændevin, og det var bestandig brændevinen, der var årsag til at Søren Rasmussen ikke opførte sig ordentlig.

Herredsfogeden tilkendegav ham, at det af politiet var ham forbudt at indsmugle brændevin på fattiggården og at forlade denne uden tilladelse. Handlede han derimod ville han blive idømt fængselsstraf.

Forstanderen fik at vide, at det fra politiets side ville blive indskærpet detailhandlerne i Storning, at de ville blive tiltalt, dersom de solgte brændevin til fattiglemmerne.

### *Afslutning*

Her ender historien om Søren Rasmussen. Han døde den 23. juli 1893 på Storning Fattiggaard og blev begravet på Storning Kirkegård. Der findes ikke noget egentlig skifte efter ham, hvilket skyldes, at han intet efterlod sig.

I tiden på fattiggården har Søren åbenbart – måske i flere omgange – fortalt om sin kone og sine børn. I skiftearkivalierne findes nemlig et brev fra forstanderen, hvor denne overfor skifteretten gør rede for Søren Rasmussens børns opholdssteder, og hvem de var gift med.

#### KILDER:

Som kilder til artiklen er bl.a. anvendt kirkebøger og skøde- og panteprotokoller for Framlev og Hads-Ning herreder.

Politi- og fogedprotokoller fra Hasle m.fl. herreder, Ning Herred, Hjelmlev-Gjem herreder, Frijsenborg-Faurskov Birk, Rougsø-Sønderhald og Øster Lisbjerg herreder og Århus Byfoged.

Sager til disse protokoller fra de samme myndigheder. Domprotokoller fra herrederne og fra Viborg Landsøverret.

Fogedprotokoller fra herreder.

Århus Stiftsamt journal og journalsager.

Arkivalier fra arresthuse i Århus og Randers.

# Han byggede en højskole

*For godt og vel 120 år siden gik en foretagsom mand en tur ad Østergade i Hadsten. Det fik langtrækkende betydning for såvel byen som det øvrige kongerige.*

*Af: Kurt Villy Svendsen*

Det var i forsommeren 1897, at lederen af Hadsten Ungdomsskole H. C. Nielsen-Svinning gik en spadseretur sammen med syv elever. Ruten fulgte det nuværende Østergade, og Nielsen-Svinning havde netop diskuteret med et par af eleverne, for pladsforholdene var for trange i den gamle skole på Nørregade. Det var tid at bygge nyt og flytte.

På en lyngklædt bakkeskråning med knejsende bøgetræer gjorde selskabet holdt, og pludselig udrød en af eleverne:  
*“Her burde den ny skole bygges!”*

## *Og sådan blev det*

Nielsen-Svinning følte, at den unge kvinde havde ret og svarede: “Ja, hvis grunden er til at købe på rimelige vilkår, vil jeg flytte skolen herud!”

Pladsen tilhørte mejeriejer Thomsen i Ødum, og allerede den 1. august stod

Nielsen-Svinning med skødet i hånden, knap 1½ tdl. jord og en gæld på 1.000 kr. samtidig med at han traf aftale om at få bygget en skole til 17.000 kr.

Altså med andre ord: Svinning manglede 18.000 kr.!

Det lykkedes straks skolelederen at få tegnet 2.000 kr. i 25-kroners aktier med en række borgere i Hadsten, og arbejdet gik i gang. Nielsen-Svinning var selv bygherre og arkitekt og fortæller i sine erindringer:

“Jeg købte mursten af to lokale teglværker, røde håndstrøgne sten, købte tømmer ved et lokalt savværk, valgte svære bjælker, lod dem skære igennem og anbringe forholdsvis tæt.”

I de to skolefløje fik bjælkerne lov til at springe halvvejs frem, og både bjælkerne og de stafferede nederste brædder mellem dem blev ferniserede “et arbejde, jeg selv udførte i løbet af vinteren.”

“Åh, de penge” tænkte højskoleforstanderen. Brygger Pedersen kom nu ind i billedet, for i Hadsten havde man sin matador.

“Det er i nøden, man skal kende sin brygger”!

Som nævnt lykkedes det H. C. Nielsen-Svinning at skaffe 2.000 kr. i aktier til højskolebyggeriet, og desuden blev der oprettet kreditforeningslån på 11.000 kr. Men den nye skoleleder manglede stadig 5.000 kr.

I den situation er det et held at være på god fod med en af byens matadorer, og det var den nye skoleleder. Den tidligere træskomand, Peder Pedersen, som allerede slog sig ned på Vinterslev Mark i 1868 og senere etablerede sig som brygger i stationsbyen, havde i den mellemliggende tid opbygget en meget sund forretning, som foruden

bryggeriet omfattede købmandsgården på hjørnet. Brygger Pedersen kom man på den tid ikke udenom, når der blev snakket økonomi og udvikling i Hadsten.

Der var en åbenstående låge mellem den gamle skole på Nørregade og bryggergården, og bryggerens første barnebarn Petrea så til tider sit snit til at smutte gennem lågen og ind til Svinning, hvor hun tog plads på skolemandens knæ og forventede en historie.

Ofte fulgtes de ud i haven og så på blomsterne, og der hentede bedstefar Pedersen så sin lille kæledægge. Det førte til mange samtaler bryggeren og skolemanden imellem, og selv om Pedersen var kendt for at være yderst forsigtig i pengesager, tilbød han at låne Svinning de sidste 5.000 kr. Skolelederen fortæller selv, at bryggeren havde en fast tro på den nye skoleidé, så han satte endda lidt flere penge ind end aftalt.



Hadsten Højskole 1910. Postkort med teksten: “Skolen ligger smukt omgivet af Træer, lidt oppe paa en Skraaning. Byen er en del større end Børkop og ligger i en Dal ligesom denne. Jeg har det meget godt.” (Foto: Peder Olsen, Hadsten St.)





Postkort skrevet af Kirstine Hansen til Karen Knudsen i Fangel med disse ord: “Du ved vel nok, jeg er paa Højskole i Hadsten, så hermed sender jeg dig et Billede af os alle. Du kan tro – den Tur ville jeg ikke undvære. Det bliver svært for os at sige farvel til alle dem, vi har faaet saa kær – både Forstanderen og Lærerne – så vi føler os rigtig hjemme her. Du skulle blot høre deres Foredrag til os. Du kan tro, det er noget, vi aldrig glemmer.” (Foto: Peder Olsen, Hadsten St.)

### Betænksom mand

På grund af et meget fugtigt og koldt efterår trak byggeriet af højskolen længere ud end forventet, så familien Nielsen-Svinning turde ikke flytte derud og måtte derfor leje den gamle skole endnu en vinter. Da der kun var tre elever på skolen i perioden op mod jul, så den økonomiske situation stadig broget ud, men igen kom bryggeren helt uventet til hjælp. En kold efterårsdag dukkede han op i forretningen, trak Svinning til side og sagde:

“Jeg har sagt til min Svigersøn, at De skal have et halvt Aars Kredit i Købmandsforretningen, som han er Bestyrer af!”

“Bryggeren var en meget betænksom mand,” fortæller Nielsen-Svinning: “Da min Kone og jeg i december 1897 talte om, at det kunne være dejligt at holde Jul hos Familien på Sjælland, kom Pedersen ind og spurgte, om vi havde penge til Rejsen. Det havde vi, men jeg har aldrig glemt Manden for dette omsorgsfulde Træk.”

### Rød skolemand

En dag, medens Nielsen-Svinning stod højt til vejs på en stige med en malerpotte i den ene hånd og en pensel i den anden, kom en mand forbi og spurgte om et eller andet. Nielsen-Svinning vendte sig om for at svare, og i det samme gled stigen.



*Hadsten Højskole kort efter opførelsen 1897.  
(Foto: Peder Olsen, Hadsten St.)*

Som gammel atlet gjorde skolelederen et smukt, gymnastisk sidespring og kom ned med en nydelig knæbøjning. Dette gjaldt imidlertid ikke malerbøtten. Med et hårdt bump sprøjtede den røde maling ud over Nielsen-Svinning og gjorde den brave skolemand rød fra top til tå. Fru Svinning kom til, og ved fælles hjælp fik de gnedet det meste af, hvorpå arbejdet blev genoptaget.

Hadsten Højskole er uden sammenligning den lokalitet, som har lagt motiv til flest postkort i stationsbyens historie. Og der er mange forskellige, hvilket vi kan glæde os over i dag.

### *Kække højskoleelever og andre sjove dyr*

Allerede i 1904 – den 3. november – medens H. C. Nielsen-Svinning stadig var højskolens forstander, ankom en ny, ung lærer for at tage del i undervisningen af de kommende elever. Læreren navn var Jørgen Jensen, og senere skulle han blive en populær og dygtig leder af højskolens håndværkerafdeling.

Jørgen Jensen fortalte engang, at han ærligt måtte tilstå, at han var ængstelig, da han så den store forsamling af unge mennesker, hvoraf flere var på hans egen alder. Han turde næsten ikke tænke på, at han skulle være lærer for dem, men han holdt tankerne for sig selv.

### *Sjov med lærerne*

Allerede på Hadsten Station havde Jørgen Jensen en pudsig oplevelse. Sammen med en stor flok elever blev kursen sat mod højskolen, og en ranglet karl slog gemytligt læreren på skulderen og spurgte, om han også skulle være på skolen den vinter, og det kunne Jørgen Jensen kun svare ja til.

“Hør du”, sagde Eleven saa: ”Skal vi ikke holde sammen, saa vi kan lave sjov med Lærerne”..?

”Njah,” jeg er vist ikke saa god til at finde paa den slags Ting,” svarede Jørgen Jensen undvigende.

”Ok jo,” lød det grinende fra Kammeraten: ”Det gør ingen ting. Jeg ved lige nøjagtig, hvordan vi bærer os ad, saa det skal vi to nok faa megen fornøjelse af. Bare hold du dig til mig”...

Næste dag mødtes de to så i klassen på hver sin side af undervisningspulten, og eleven kom nu hen til Jørgen Jensen og sagde: ”Der gjorde du mig godt nok lang i ansigtet. Det havde jeg ikke lige regnet med”...!

I en uges tid holdt eleven meget lav profil og gik lidt forsigtig omkring læreren, men ugen efter blev de to fine venner og lo meget af oplevelsen.



*Lærervillaer og håndværkerafdelingens første bygning. Se også skolens udsigtstårn.  
(Foto: Peder Olsen, Hadsten St.)*



Lærerboliger ved Hadsten Højskole.

*Dette kort er udgivet af bogbinder C. E. Christensen 19.10.1913. Så vidt vides eksisterer alle fire villaer endnu på bakken ved Østergade.*

### Postkort

Måske i forbindelse med ovenstående postkort, hvor Marie, Jacob og Niels Dyhr sender en venlig hilsen til Randbøldal ved Vejle. sker det, at der bliver ringet til afsenderen og sagt følgende:

*“Træffer jeg Niels Dyhr?”*

*“Nej, han er ikke hjemme...”*

*“Hvad så med Jacob Dyhr?”*

*“Nej, han er lige gået ud...”*

*“Jamen så fru Dyhr da...”*

*“Nej, hun er her heller æ’ lige nu...”*

*“Jamen, er der da slet ingen Dyhr hjemme?”*

*“Jow, a ka’ da godt hent’ den gamle Kat, hvis du absolut vil snak’ med jen’ ...”*

### Thorvaldsen i Hadsten

På toppen af bakken og med vid udsigt over ådalen gik lærer og stenhugger Thorvald

Madsen i gang med skolens sten. Hamrene lånte han af Broder Nissen, og smed Amstrup i Hadsten smedede og hærdede mejslerne. Ofte kom eleverne op og hilste på læreren under arbejdet, og så varede det som regel ikke længe, før bakkedraget genlød af glade sangstemmer.

I sine erindringer skildrer Thorvald Madsen på humoristisk vis, hvordan han sammen med Broder Nissen fik nogle gode, lange diskussioner ved stenen, mens hammer og mejsel gjorde deres arbejde til akkompagnement af Nissen, der bakkede på sin pibe, som bestemt heller ikke var lydefri. Dermed kan det fastslås, at man sagtens kan tænke store tanker og ryge pibe samtidig. ”Maaske kan der slet ikke tænkes store Tanker uden at ryge Pibe,” tilføjede min gamle ven, Anders Stig Berthelsen, i sin tid, da vi havde en julesnak om stenhuggerhistorien.

Madsen opnåede i øvrigt den ære at blive omdøbt til "Thorvaldsen" på grund af stenhuggerarbejdet, og selv, når han besøgte Dr. Møllers hustru - Misse - inde i byen, blev han hilset med et fornøjet: "Jamen go'dag, Thorvaldsen...!"

Med de fornødne pauser undervejs tog det Madsen en måned at færdiggøre inskriptionen, men endelig stod stenen der, smuk, enkel og stort set uforgængelig.

### *Hvad sammenlagte kræfter formår*

Karleholdet bestod i 1912 af 120 mand, og da skolens kære forstander – den præsteuddannede Hans Christian Vedde – ikke havde nogen forestilling om, hvordan en sådan kolos kunne flyttes, overlod han sagen til håndværkeren, Broder Nissen og lærer Thorsen.

Den gamle højskolelærer, Peder Bukh, skrev engang et digt, som begynder: "Den Sten, man ej kan løfte, den skal man lade ligge", men den slags Bagateller tog Broder Nissen ikke notits af.

*"Ryk" "Ryk" "Ryk"*

Udrustet med kraftige reb og løftestænger blev karlene sat i arbejde. Ved hjælp af en lang gravet gang og nogle til formålet nedlagte træskinner trak de unge mænd stenen op til den plads, hvor skolens gamle, høje udsigtstår stod.

Dette blev nu revet ned til fordel for stenen. Hver middagsstund og igen efter aftenspisningen mødtes holdet, og under gymnastiklærer Lauridsens kraftige kommandoføring "RYK" "RYK" "RYK", trak man nøk på nøk stenen hen mod sin plads.



*"STEN STAAR - AAR GAAR - ALDRIG ÆLDES - ÆDEL UNGDOM" er teksten på stenen.*



*På billedet genkender vi til højre blandt andet lærer Thorvald Madsen og Hadstens fotograf, Peder Olsen, som foruden at tage gode billeder virkede som foredragsholder og lærer på højskolen. Til venstre i billedet forstander Vedde og fru Mathilde. (Foto fra 1912).*

Dette arbejde gav sved på panden, men i sine erindringer fortæller Thorvald Madsen, at især to unge mænd skilte sig ud i styrken. Det var brødrene Jens og Søren Braad fra Sandby. De var i Hadsten og omegn kendt for deres bjørnekræfter.

Engang tog de livtag med hinanden, så den gamle hoveddør til højskolen fik en fyldning trykket ind, da de to jætter tumlede imod den.

Madsen noterede i sin dagbog: - Ubegribeligt, at vore karle kunne slæbe denne kolossale sten på plads, men deres vilje og styrke var ukuelig, og de mange små ryk bar vidnesbyrd om, hvad sammenlagte kræfter formår...

På billedet herover vises kæmpestenen, som er på vej mod sit endelige mål: Pladsen, hvor førhen udsigtstårnet stod.

### *Se nu stiger solen*

Efter at have opført sin prægtige

højskolebygning på skråningen ved Hadsten rådede forstander Nielsen-Svinning ikke over store pengemidler. For at supplere indtægten virkede han som foredragsholder mange steder i det østjyske, hvor han blandt andet med mellemrum talte i Helligaandshuset i Randers.

Allerede medens Nielsen-Svinning var elev på Sorø Højskole, blev der holdt månedlige møder med fremmede talere. Møderne var velbesøgte, og denne tradition var det forstanderens mål at overføre til Hadsten. Højskolen skulle være et mødested for byen og egnen, og kort efter nytår 1898 traf han aftale med Jakob Knudsen om at holde et foredrag på Hadsten Højskole.

Jakob Knudsen havde få år forinden skrevet en af den danske salmebogs smukkeste salmer, "Se nu stiger solen", og han prøvede ihærdigt på at gøre sig gældende som forfatter.



*Det er Dagmar, der har tilføjet "Højskolen" på dette postkort, der er udgivet af J. B. Aastrup, Hadsten. (Fotograf ukendt).*

Jakob Knudsen havde sit virke som præst ved Mellerup Kirke tæt på Randers, men hans liv var i kaos efter skilsmissem fra sin første hustru i 1893. Menigheden så strengt på den slags blandt præstestanden, og forargelsen bredte sig ud over landet. Bedre blev det ikke, da Knudsen i 1896 giftede sig på ny, denne gang med en kvinde, som var 19 år yngre end han selv. Forargelsen og kritikken mod præsten steg, og i 1897 så han sig tvunget til at tage sin afsked.

Indbydelsen til foredraget i Hadsten skete skriftligt til Knudsen, som boede under meget trange kår i Randers, hvor han nu prøvede på at opretholde livet som taler og foredragsholder.

Gymnastiksalen på Hadsten Højskole kunne ikke opvarmes, men det kunne den store skolestue, som ved en firedobbelt fløj-dør stod i forbindelse med gymnastiksalen.

Tilhørerantallet blev dog ikke større, end at alle kunne være i skolestuen, og Jakob Knudsen holdt et værdifuldt, kristeligt foredrag, som den lille tilhørerskare var meget glade og taknemmelige for.

Dagens postkort herover er udgivet af J. B. Aastrup, Hadsten, og det er Dagmar, som skriver til Klara Buch på "Rosenlund", Vardevej i Vejle, at: "Du forstaar vist ikke, hvordan jeg er kommet her op, for jeg skrev ikke til dig, at jeg skulle paa Gymnastikkursus. Ikke desto mindre er det Tilfældet. I gaar havde vi den første Time i Kommandoøvelse, ellers er vi ikke kommet rigtig i gang endnu. Du skal nok faa Brev senere"...

### *Da Jakob Knudsen besøgte Hadsten*

Til foredraget på højskolen i 1898 ankom Jakob Knudsen med et eftermiddagstog fra

Randers til Hadsten og blev modtaget af fru Nielsen-Svinning, da forstanderen på samme tid underviste eleverne i landmåling på en mark ved Nr. Galten.

Da Svinning vendte tilbage til højskolen, traf han for første gang Jakob Knudsen, og forstanderen blev mere end overrasket over modtagelsen, han blev mødt med.

Så snart Jakob Knudsen så forstanderen i døren, sprang han op med et sæt og styrtede hen til den forbavsede Svinning.

Medens han lagde begge hænderne på skuldrene af Svinning og drejede denne om mod lyset fra vinduet, udbrød Knudsen:

“Undskyld, jeg opfører mig underligt overfor Dem, men da De aabnede Døren, var det, som en død Ven var staaet op af Graven og kom mig i møde endnu engang. De ligner grangiveligt min allerbedste Ungdomsven, Jakobsen, som begyndte en Højskole i Nordsjælland, men han døde af Tuberkulose, da han var i Deres Alder”

“Ja og ved De hvad,” svarede Nielsen-Svinning: “Det gør Sygdommen ved os. Jeg har selv haft Tuberkulose!”

“Jeg haaber sandelig, De maa leve i mange Aar og faa lov at øve en god og betydningsfuld Gerning i Højskolens Tjeneste,” svarede forfatteren.

Det var som nævnt Nielsen-Svinnings første møde med Jakob Knudsen. En tidlig forårsdag i 1898 på Hadsten Højskole.

Måske tænkte forstanderen i det øjeblik på et vers i Knudsens fantastiske salme:

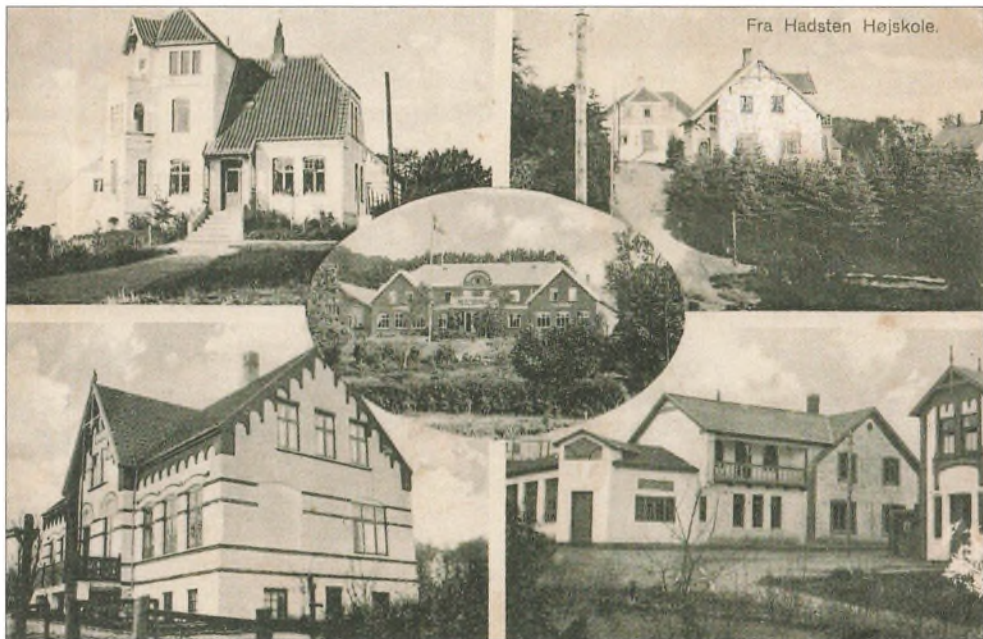
*Lad mig nu kun drage ad natmørkt hav,  
lad mig ikkun støvne imod min grav;  
livets Gud mig skærmer, jeg er hans barn,  
ud hans hånd mig river af dødens garn.*

Postkortet nedenfor med de fem motiver er udgivet af J. P. Rasmussen. Det sendes til H. Becher i Hjørring, og det er Martha, som



Fra Hadsten Højskole

Postkortet med motiver er udgivet af J. P. Rasmussen. (Fotograf ukendt).



Fem-delt motiv med højskolen i midten. (Foto: Peder Olsen). Udgivet af Peder Olsen.

skriver, at hun er vel ankommen til Hadsten. Og Martha tilføjer: "Fru Larsen var paa Banegaarden med varm Kaffe. Det smagte dejligt"...

### *En variant...*

Som tidligere nævnt er Hadsten Højskole den lokalitet i sognet, som har kastet flest postkort af sig gennem tiderne, såvel med hensyn til motiver som til mængden af afsendte kort.

Dagens kort vises for at illustrere, at man fandt på at tage en tidligere model op på ny. Dette postkort minder meget om gårdsdagens, men selv om der er tale om endnu et fem-delt motiv, er der sket den ændring, at højskolens sten i midten er erstattet af selve højskolen, som til gengæld er fjernet fra placeringen nederst til venstre og erstattet af en anden ejendom.

Sammenlign selv! De to kort minder meget om hinanden!

I forhold til det sidste fem-delte motiv er der skiftet udgiver, idet dagens postkort er fra fotograf Peder Olsens hånd. Kortet sendes i 1923 til Svend Rasmussen, Gdr. Hans Henningsen, "Elmelund", Odense:

"Kære Broder! Du har sagt, at jeg maatte skrive til dig, naar vi skal have Bal. Vi skal have Gymnastikfremvisning førstkommande lørdag Aften og en Svingom bagefter. Hvis du har lyst, tid og du maa, kan du jo komme"...

### *Hadsten Højskole 1897*

Den 4. november 1897 kunne man læse følgende i Randers Dagblad om den nye kulturinstitution i Hadsten:

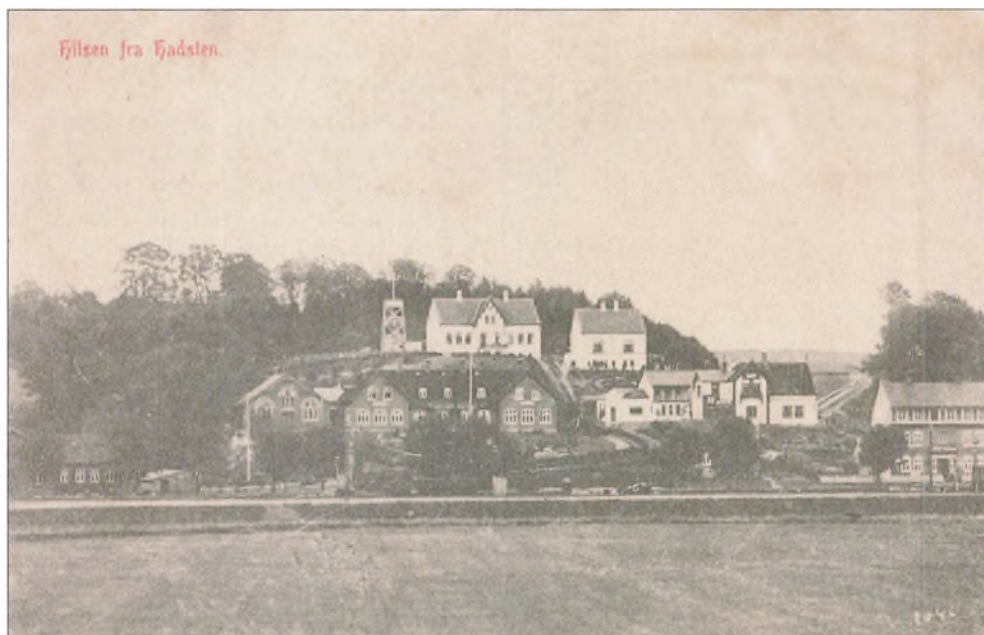
"I den store, smukke Stationsby Hadsten er der i Sommer bleven opført en ny Bygning,



der vil faa stor Betydning for Byen. Den vil gang efter gang samle en Tilhørerkreds, der med interesse og glæde vil lytte til de gode Ord, der her vil blive talt; en Tilhørerkreds, der stadig vil vokse, efterhaanden som det gaar mere og mere op for Befolkningen derude, at her er noget, der virkelig er værd at gaa efter. Her gives noget, der har Indhold – og kan give Mennesker Indhold. Fra den nye Bygning vil der gaa som en elektrisk Strøm ud til Folk, en Strøm, der vil bringe glæde og livslyst med sig. Og Folk vil være taknemmelig for denne Strøm af Lys og Liv; de vil se hen til denne Bygning med Stolthed og Glæde, og naar der stundom fra denne Bygning lyder ligesom en kaldende Røst, så vil Landmanden forlade sin Mark og Haandværkeren sit Værksted, og de vil med glad Forventning og Spænding gå efter den kaldende Røst og lytte til de opbyggelige og belærende Ord, der lyder. De vil mere

og mere forstaa, at den rette Glæde ved Livet naar Mennesker først, naar Aanden og Haanden kan arbejde sammen. Saadan er de Tanker, der dukker op, naar man staar foran den nye Højskolebygning i Hadsten”.

Men ”Aar gaar – Sten staar; aldrig ældes ædel Ungdom”, siger teksten som bekendt på Højskolens gamle mindesten. Og ca. 85 år efter skrev en højskoleelev følgende, da Hadsten Højskole udgav sit jubilæumsskrift: ”Gamle Nikolaj Frederik Severin ville vende sig flere gange i sin grav, måske rotere som en anden grillkylling, hvis han havde blot det ringeste kendskab til dagens Højskoler. Disse har som hovedbestanddel af opholdene hor, druk og samfundsnas, idet hovedparten bliver betalt i hoved og røv af stat og kommune eller via militæret som såkaldt civilundervisning. Herved forsvinder en del af motiveringen, hvilket tydeligt ses på den lave interesse for fællessang, foredrag



*Hadsten Højskole 1897. Postkort udgivet af cigarhandler N., Nielsen.*

og Grundtvig i særdeleshed. Hvis der en dag er et godt foredrag om alkoholisme, vil halvdelen af de fremmødte 40 elever (der i sig selv er et svimlende højt tilhørertal) sidde i salen med tømmermænd. De resterende 60 elever vil ligge og sove rusen ud, hvis de da overhovedet er kommet hjem fra de utallige dame- og herrebesøg”.

Nå – eleven tilføjede, at indlægget mest var ment som en provokation, men

ihukommende det gamle ord ”Der går sjældent røg af en Brand uden Ild”, tænder vi i stedet op under Dagens Postkort, udgivet af Cigarhandler N. Nielsen og afsendt i 1907 til Frk. Ketty Jensen, Skræddermester Jensen i Saksild pr. Odder.

Og vær’s go: Motivet giver et glimrende udsyn over højskoleområdet. Gå en tur hen ad Østergade en dag – se op mod bakken og Vesselbjergvej: Hvor mange af husene er bevaret?

Vedrørende: ” Kære Børnebørn...”

## Forord

Denne beretning har Leif Simonsen skrevet, da han fyldte 80 år.

Hans datter Irene fik beretningen trykt til den nærmeste familie.

### *Efterskrift / PS :*

Fortællingen går frem til 1974, hvor Leif fylder 40 år. Siden er der gået 44 år.

Gennem en samtale med Leif kommer her et kort rids af den lange periode:

Theres og Leif havde gartneri til 2004. I mange år var hovedproduktionen snitgrønt (pynt til buketter). Til slut var de alene om produktionen i Danmark.

De fik 5 børn, som er godt i vej. Med Leifs ord: 2 ingeniører, 1 professor, 1 lektor og en entreprenør.

Leif bor i nærheden af Låsby Kro. Her var der mange gæster fra hele landet, også til hverdag. Leif foreslog derfor kromanden, Niels Poulsen, at spille lidt på orglet i kirken. Dette udviklede sig til en fortælling om kirken – og forfatteren Thor Lange, der have tilknytning til kirken. – Niels Poulsen spillede for gæsterne 91 gange.

For 10 år siden - 2008 - døde Theres. Leif siger, at de havde et fantastisk samliv. Theres sagde engang: Leif vil ikke skændes om morgenen, og jeg vil ikke skændes om aftenen. Hun bevarede sin schweiziske accent hele livet.

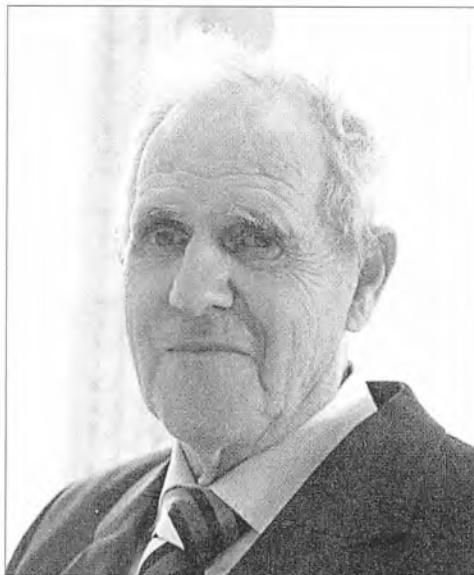
Han spiller ikke længere orgel, da hans syn er for svagt til at se noderne.

Leif er taknemmelig for det liv, han har haft.

# Kære børnebørn!

*-må jeg fortælle en historie...*

*Af: Leif Simonsen*



*Morfar/farfar, Leif Simonsen.*

Den 2. november 1891 blev der født tvillinger i huset lige syd for Nimtofte Kirke, hvor landpost og træskomand Niels Simonsen og hustru Else Marie boede, 2 drenge. Den ene klarede ikke fødslen; den anden, en bitte fyr, blev senere døbtovre i kirken og fik navnet Marinus.

Marinus voksede op i en søskendeflok på 8, 5 drenge og 3 piger. Han kom i skolen, som lå på den anden side af kirken - to dage om ugen om sommeren, lidt mere om vinteren; jeg tror 5 dage.

Da Marinus var 9 år, kom han ud at tjene på en gård, Bredmosegård, der lå ca. 3 km fra landsbyen. Hvad arbejdet var, ved jeg ikke, men han blev kaldt "tjenestedreng".

Efter endt skolegang, hvor de vigtigste fag var katekismus og bibelhistorie, dansk og regning, kom Marinus i lære som gartner ved gartner Knudsen i Nimtofte, men der skulle ske noget mere, så i 1909 rejste Marinus til Risskov ved Århus og arbejdede på gartneri der.

Efter nogle gode år rammer ulykken Europa. 1. verdenskrig bryder ud, og Marinus bliver indkaldt til Københavns Forsvar, hvor han var i 27 måneder.

## *Gartner*

Alting får dog en ende, også krige, så en dag vender Marinus hjem fra militæret og får arbejde hos en havearkitekt, som skal anlægge haven eller parken ved en ny præstebolig i Nimtofte; så kan Marinus bo hos sine forældre under arbejdet. Men igen sker der noget; en hård vinter standser arbejdet med haven, så derfor hjælper Marinus sin far med at lave træsko. Marinus bliver i Nimtofte og begynder med gartnerarbejde: lave kranser, pynte kirke med levende blomster. Det var nyt i byen. Hvordan ved jeg ikke, men arbejdet har han, han kunne ikke lade være.

Niels Simonsen var en af Indre Missions ledere i Nimtofte. Han døde 1925. På hans gravsten stod et citat fra biblen: "Af Guds

nåde er jeg den jeg er". Marinus havde sin fritid i KFUM; det tror jeg da.

Tiden går, og en dag skriver vi 1919, og det bliver forår, et forår, der får stor betydning.

### *Jenny Concordia*

Verden var ved årsskiftet 1900 kommet ind i det tyvende århundrede, og i 1903, den 22. april, kommer en lille pige til verden på fødselsstiften i København. Hun bliver straks døbt. Navnet blev Jenny Concordia, men inden en uge bliver hun hentet af sine nye forældre, Hedvig og Frederik Jensen, som i forvejen havde adopteret en lille pige, og nu fik en mere.

Frederik Jensen var landmand og arbejdede på store gårde eller godser, især på Vejleegnen. Bodil, som storesøster hed, og Jenny begyndte deres skolegang på Købmagergades Skole i Fredericia, men nåede på grund af faderens skiftende job at komme i 7 forskellige skoler.

Omkring 1913 ender familien i Nimtofte, hvor Frederik Jensen bliver gårdbestyrer på Krogaarden, og så blev familien i Nimtofte resten af livet. De er alle begravede på Nimtofte Kirkegaard.

Efter endt skolegang kommer Bodil i kontorlære, og Jenny, der var en stor



*Bedstemor (Hedvig) og bedstefar (Frederik Georg Valdemar Jensen).*

dyreven og et friluftsmenneske, hjælper sin far med landbruget. Fritiden havde helt sikkert brugt i den kristelige ungdomsforening, som var meget stor med mange medlemmer. Ifølge udsagn fra gamle venner var det et par kønne piger!

Tiden går, en dag skriver vi 1919, og det blev forår.

### *Det blev forår og verden ny*

Som I har regnet ud, er det mine forældre, jeg har fortalt om, altså jeres oldeforældre, så nu vil jeg kalde dem mor og far.

Valborgaften 1919, 30. april, var der bål på Krogaarden, så da har byens ungdom sikkert været samlet. Min mor var blevet 16 år ugen før, men hun var en pige med en stærk vilje og har siden fortalt mig, at hun fra da af vidste, hvad vej det gik. Mor og far blev kærestere, og mor kom i huset på en gård for at lære at blive en god husmor. På sin 18-års fødselsdag fik hun en cykel i



*Far (Marinus) og mor (Jenny)*

fødselsdagsgave af far, den eneste cykel hun havde hele livet.

I tyverne kom Europa ud af krigens skygge og begyndte at blomstre på ny.

### *Bryllup*

Den 15. maj 1923 var der bryllup på Krogaarden; mine forældre blev gift.

De havde købt et ældgammelt hus, hvor de lavede forretning i den ene ende. De lejede jord. Senere købte de jord. I 1925, den 24. juni, blev min storebror Erik født. Alt var godt og lykkeligt.



*Mor (Jenny) og far (Marinus) med Erik*

Men ... men - en vinterdag i 1929 - huset havde fået nyt stråtag - kom der et tykt lag tøsne; så kunne de gamle mure ikke mere. Huset skred fra hinanden, så mine forældre var nødt til at bygge nyt hus. Mens de byggede, boede de i en lille lejlighed hos muremesteren. Der blev den anden af mine

brødre født, den 1. september 1929, og han fik navnet Svend.

Man siger, at en ulykke aldrig kommer alene. Huset var væltet, og nu kom den store økonomiske nedtur over den ganske verden. Mine forældre blev fattige. Far arbejdede som murerarbejdsmand og om aftenen med gartneriet. Der blev solgt en byggegrund fra, men så fik de også et nyt hus til en kæmpepris af 14.500 kr., et af de få huse i byen, der havde centralvarme, og hvor de flyttede ind i 1930.

Tiden går, og en varm sommerdag i 1934 ankommer jeg. Selvom jeg var hovedperson, husker jeg ikke meget, kun at det var kaffetid. Efter en måned kom jeg i kirke og fik navnet Leif, ifølge tradition gik den første tur ud af hjemmet i kirken til dåb.

Hvad jeg har skrevet indtil nu, kan jeg af naturlige årsager ikke selv have oplevet. Nu vil jeg prøve at fortælle om mit liv. Om det bliver mere rigtigt, ved jeg ikke, men jeg prøver.

### *Mine oplevelser*

Min første erindring er, at jeg sidder på potte i køkkenet mellem komfuret og tørvekassen. Der var brændekomfur, og tørvekassen var der, hvor brændet var, en firkantet kasse med låg, hvorpå man kunne



*Leif*

sidde. Mor var ved telefonen, og jeg sad på potten og sang i vilden sky. Det var samme sted, hvor jeg fik, hvad jeg husker som den eneste korporlige afstraffelse i min barndom, et klask i min bare bagdel af mors hånd. Hvad jeg havde gjort galt, ved jeg ikke, men jeg har muligvis været for tæt på det varme komfur.

En anden ting, jeg husker, var en kold vinterdag. Jeg har nok været 3-4 år og var blevet sendt ud i den lille have ved huset. Jeg stod stiv som en pind og skreg alt, hvad jeg kunne. Jeg frøs bare. Den samme situation oplevede jeg med Gert i 1962. Kulde, det er ikke os.

Køkkenet var familiens samlingssted. Der spiste vi; der vaskede vi os i køkkenvasken med varmt vand fra den i komfuret indbyggede vandgryde. Der herskede min mor, altid med sang på læben. Folkeviser, fædrelandssange og salmer. Jeg husker mine forældre som glade mennesker, der sang meget.

Sommetider var der en ung pige i huset, men en ting der altid var, var en hund. Den første hund, jeg husker, var Pjevs, en silkeblød, langhåret terrier, der havde sin madskål ved siden af køkkenbordet. I dens bløde pels kunne man græde ud, når verden var træls.

På den anden side vejen boede en smedefamilie med 3 drenge; så der var nogle at lege med. Jeg tror, de flyttede i 1940. I mange år gik jeg rundt med et ar i hovedet efter en skovl, som en af dem havde ramt mig med.

### *Flyvemaskiner*

I lejligheden ovenpå boede mine bedsteforældre, så jeg var ikke ret gammel, før jeg fandt ud af, at var der opræk til uvejr i køkkenet, så var det bare med at komme op ad trappen til bedstemor, som står i min erindring som et meget kærligt menneske. Høj og tynd og svag af dårligt hjerte, men altid med kridhvidt stivet forklæde.

En dejlig forårsdag står jeg igen ude i haven med min lille skovl, men hvad er der galt? De voksne er så mærkelige. De var ikke glade; min mor sang ikke, og oppe i luften kom så mange flyvemaskiner, altid 3

gange 3. I en bog fra Nimtofte står der, at gartnerens Erik, altså min storebror, talte 342 den dag. Den 9. april 1940. Jeg vidste ikke, hvad der skete, men den dag står mere klart end 5. maj 1945.



*Svend og jeg med vores geder*

### *Sang og fadervor*

De første sange, jeg lærte var ”Den lille nisse rejste” og ”I skoven skulle være gilde”. Jeg lærte også tidligt at bede aftenbøn, første vers af ”Jeg er træt og går til ro” - en salme til børn og begravelser.

De første år sov jeg i min lille tremmeseng i soveværelset. Når det var fuldmåne, hang månen uden for vinduet på tørresnoren. Da sengen blev for lille, flyttede jeg ind i børneværelset til Svend.

I 1941 sker der igen omvæltninger i familien. Min bedstefar kommer på sygehuset og får savet det ene ben af. Med den pind, han fik som ben, kunne han ikke gå på trapper, så flyttede bedstemor bedstefar ned i mor og fars soveværelse, og mor og far flyttede soveværelset op i stuen på første sal.

### *Legekammerater*

Der var kommet en ny familie på den anden side af vejen med tvillingepiger i min alder. Dem legede jeg meget med. I april 1942 begyndte skolen. Jeg var næsten 8 år, men var jeg begyndt året før, skulle jeg have gået 8 år i skole, den rene tidsspilde. Poul fra Krogården og jeg, vi skulle ikke have vores mødre med. Vi kendte byen, så vi fulgtes ad. Et år i første klasse, mandag, onsdag og fredag fra 8 til 12.30, tror jeg, det var, så

var vi blevet store drenge og legede ikke så meget med piger mere.

En af de første dage 1 Januar '43 døde mm elskede bedstemor, og en gang mere blev der flyttet rundt på familien. Bedstefar fik børneværelset, og Svend og jeg kom op i et værelse, der havde været lejet ud. Mor og far flyttede ned igen, så kunne lejligheden lejes ud til en ung familie.

Omkring skolealderen fik jeg en cykel, helt ny, men den var købt til at vokse med, så det gav mange hudafskrabninger, før jeg lærte kunsten. Jeg var jo blevet så stor, at jeg kunne være bydreng, så når jeg ikke var i skole, men legede på vejen, måtte jeg aldrig gå længere væk, end at mor kunne kalde mig op, hvis en af byens husmødre skulle have bragt grøntsager ud. De ringede bare, og så måtte jeg afsted, men det gav mange gange drikkepenge. Mest 10 øre, hvis det var rigtig flot, 25. Tit skulle vi bringe blomster ud på landet til fødselsdage og sølvbryllupper. Det var ikke dårligt, så kunne man få både kage og 25 øre. En Tarzan-bog kostede 3 kroner, men steg til 3,50 kr, så der var noget at spare op til. Som I sikkert ved, står der stadig 17 ud af de 19 Tarzan-bøger, der udkom, i min reol.

Om eftermiddagen var der dog mere fri, så kunne Poul og jeg lege på Krogården eller i gartneriet, hvor den lidt større å løb sammen med en mindre bæk. Her byggede vi skibe og lavede vandmøller, eller vi lå på maven under broen og kiggede efter ørreder, når de stod op mod strømmen. Utallige er de timer, jeg har tilbragt ved de vandløb. Om sommeren badede vi der, og en påskedag, hvor jeg havde mit fine matrostøj på, og der var meget smeltevand, brækkede en gren, jeg holdt i. Så fik jeg den store maveplasker. Heldigvis skældte mor og far aldrig ud over den slags gale streger, heller

ikke, selvom der røg et vindue, eller lampen over fordøren, når vi spillede bold på vejen. Om søndagen kunne far godt bruge stokken som boldtræ, når vi spillede cricket. En ting skulle dog overholdes, nemlig spisetiderne. Uanset, hvor travlt mor havde, maden var altid på bordet på klokkeslæt, og så var det bare om at møde op. Mor var uhyre effektiv, far mere kreativ. Det gav sig udslag i flotte kranser og kirkepynt, for ikke at tale om alle de haver og gravsteder, han anlagde. Produktionen i gartneriet kom lidt i anden række. Meget flittige var de begge. Desuden var mor god til at læse historie. Jeg tror, jeg har hørt alle H.C. Andersens eventyr, og en juleaften, når vi havde gået rundt om træet, og pakkerne var pakket ud, var det ikke rigtig jul, hvis man ikke læste en julehistorie. Også efter at vi var blevet voksne.

### *Læsning*

April '43, 2. klasse, ikke mere stavning; nu skulle vi læse. Det var svært. Jeg havde læst tegneserien bag på Jyllands-Posten de sidste 2-3 år, og Svends regnebøger var blevet gennemgået, som Irene brugte Ulfs bøger 30 år senere. Og så skulle der læres salmevers. Et om dagen, og 10 salmer om året de næste 6 år. Vores lærerinde i 1. og 2. klasse var fru Warming, som var meget respekteret og elsket i byen. Mor havde haft hende til håndarbejde i de sidste skoleår. Alle elskede fru Warming, blot ikke jeg, men det turde jeg ikke sige hjemme. 2. klasse varede to år, men fordi jeg var begyndt sent, var jeg der kun 1 år, og glad var jeg.

Så kom 3. klasse. Fra at være en af de store i 2. klasse blev jeg den mindste, den eneste fra årgang '42, og også fysisk var jeg den mindste, en bitte splejs. Imidlertid fik jeg også en anden lærer, "lærer Krogh", så var det værd at gå i skole. Det var besættelsestid, og Danmark





*Familien i oktober 1943 til Svends konfirmation. Det er mor, bedstefar, Svend, far og Erik - og mig i matrostøjet, som røg en tur i åen til påske.*

kom i første række for ham. Han kunne fortælle danmarkshistorie, så vi ikke fik mindreværdskomplekser af at være danskere. Hvad jeg ved om historien, er ikke fra bøger, men fra hans fortællinger. Han var en fantastisk fortæller. I sin fritid om aftenen cyklede han rundt og læste op i foreninger, og gerne på jysk, især Jeppe Aakjær. Lærer Krogh havde også filmafdelingen for Randers Amts aftenskoler. Det var to meget tunge apparater og store lærreder, som vi drenge slæbte frem og tilbage til og fra stationen i den anden ende af byen, men så så vi også alle de film, der blev vist i aftenskolerne - og det var fin undervisning. Dansk og regning skulle vi lære, men der var han nok ikke skarp nok. Som I nok har regnet ud, var retskrivning ikke det, jeg elskede mest. To gange fik jeg rigtig skæld ud: Efter en diktat fik jeg en omgang, fordi der simpelthen var så mange fejl. Ugen efter var der igen diktat, og så passede jeg selvfølgelig på, så jeg kun fik en fejl. Det

resulterede bare i nok en gang skældud, for nu havde jeg jo bevist, at den første diktat var sjuksk.

Nu kom sommeren '44. Mor og far var til kaffe hos naboen, cykelhandleren, og næste dag spurgte de, om en af os drenge ville lære at spille orgel. De kunne nemlig købe et lille et. Jeg sagde straks ja, uden at vide hvad det var. Jeg var lige blevet 10 år, så sidst på sommeren begyndte spilletimerne, ½ time om ugen, og en ½ time øvning hver dag. Jeg nåede lige så langt det første år, som Lea 2013. Jeg kunne også spille "Det kimer nu til julefest", da det blev jul, bare sangen ikke gik alt for hurtigt.

Var det i 1943 eller i 1944? Jeg husker det ikke, men jeg havde polypper, og de skulle fjernes på en klinik i Århus. Hver gang datoen var fastsat, blev banelinjen imidlertid sprængt i luften af sabotører. Først tredje gang lykkedes det, og mor og jeg kom til Århus. Der havde de tyske håndlangere sprængt en af de store biografte, så vi gik og vadede i glasskår på fortovet.

Sang betød rigtig meget i mit hjem, enten der var gode venner til kaffe, komsammen med unge mennesker fra KFUM og K eller familiefester - altid blev der sunget, ikke en eller to sange, nej snarere 4 eller 5. "Kongesangbogen" var udkommet i 1940, og så var der "De unges Sangbog", som var udgivet af KFUM og K på landsplan. I den var alle Ingemanns morgen- og aftensange, som på dette tidspunkt ikke var i salmebogen. Erik foreslog mange gange "Ole sad på en knold og sang" eller som aftensang "Der står et slot i Vesterled". Min onkel

Christian ville gerne slutte familiefesterne med Jeppe Aakjærs ”Skuld gammel venskab rejn forgo” . Alle havde deres yndlingssange, og alle kunne synge, kun ikke jeg. Var det hjemme, sad jeg ved orglet. Mange år senere, i 1975, til fars begravelse, hvor vi sad i kirken, som var fuld af mennesker - far var meget respekteret i byen - da kom denne sangtradition bag på mig. Da orglet begyndte at spille ”Nærmere Gud til dig”, og alle sang med, så man kunne tro, loftet faldt ned, da brød jeg sammen. Mormor/ farmor tog mig i hånden, så jeg faldt til ro. Sang i sorg og glæde.

Lige før jul i 1944 kom der tyske soldater til Nimtofte. De beslaglagde en ud af de to skoleklasser, forsamlingshuset, Missionshuset og enkelte tomme huse. De var overalt i vores lille by. I skolen måtte vi rykke sammen. Så var jeg pludselig den helt lille, for nu gik jeg på tredje år sammen med dem, der skulle ud af skolen til april’ 45.

Juleaften 1944 vil jeg altid kunne huske. Efter gudstjenesten i kirken gik Svend og jeg forbi Missionshuset, hvor tyskerne havde et stort juletræ fuldt af lys. Alt andet var mørklagt. Der stod soldaterne opmarcherede, voksne mænd. En ung officer i flot uniform læste noget op. Tre mand spillede, og så skulle der synges ”Stille Nacht”. De nåede aldrig til enden af første vers, så græd de alle. Jeg tror, det var første gang, jeg så voksne græde, og så et helt geled, jeg glemmer det aldrig.

Men det blev forår og Danmark frit. Den 4. maj kom budskabet i radioen fra London, som det var forbudt at lytte til - hvad alle alligevel gjorde. Landet gik amok; anderledes kan det ikke beskrives. De tyske soldater skulle hjem, og de tyske flygtninge samles i store lejre. Lejren i Karup var Danmarks sjettestørste by.

## Søndagsskole

Om søndagen gik mange børn i søndagsskole i missionshuset. Det gjaldt også mig, og det kunne jeg godt lide. Når der var juletræsfest mellem jul og nytår, kom nogle af byens damer dog - mor var ikke med - og ville dirigere legene, og det var ikke sjovt, så ønskede jeg mig langt væk.

Efter at tyskerne var rejst, blev klasseværelset sat i stand, og vi vendte tilbage til den gamle orden: 1 år i første, 2 år i anden, 2 år i tredje og 2 år i fjerde klasse. I 1948 kom der en ny skolelov, som betød, at dansk retskrivning blev lavet om. Mange af de ord, vi før skulle skrive med stort forbogstav, skulle nu skrives med småt, men hvad værre var, nu skulle vi også i skole hver dag! Det var slemt efter 6 år med 3 dage om ugen at få 6 dage nu. En skoledag i de store klasser var 6 timer a 55 minutter. Der kom også nye fag, men det betød ikke så meget, da de nye bøger ikke kunne skaffes på grund af mangel på papir efter krigen.

Gymnastik stod også på skoleskemaet, men der var ikke noget lokale til det, så det blev kun til kolde vintermorgener, hvor vi stod ved siden af skolebordene og gjorde øvelser, fordi kakkellovnen, der blev fodret med tørv og træ, ikke kunne varme klassen op. Om sommeren spillede vi bold på et nyt anlæg ved siden af skolen; håndbold med pigerne, og når pigerne havde håndgerning, fodbold. Fodbold var et kapitel for sig, igen på grund af mangel på alting lang tid efter krigen. Vi havde kun en læderbold, der var syet sammen, så når syningerne sprang, skulle slangen ud, og bolden til sadelmageren og sys. Noget andet var, at vi kun måtte spille med bare fødder, så en sommer mistede jeg neglene på begge storetæer, men ja, så korn der hård hud i stedet. Spilles skulle der.

## *Sølvbryllup*

Den 15. maj 1948 var der kæmpefest, fordi mor og far havde sølvbryllup. Det var pinselørdag, og kun familie og venner, ca. 40, var inviterede, men der havde været lister i byens forretninger, hvor man kunne skrive sig på til en gave, og det var der mange, der havde benyttet sig af. 2. pinsedag måtte vi drenge altså cykle rundt med invitationer.

Der var kun et stort lokale i byen, efter at tyskerne var væk. Det var Missionshuset, hvor der kunne dækkes til op til 150 personer. To aftener blev der nu fuldt hus til kaffe. En kom og læste op som underholdning for byens borgere og bønder, og alle, der havde et stykke vej, kom på cykel, for biler fandtes ikke.

Danskerne var ved at rejse sig efter besættelsen. Det var de store kaffebordes tid, med erstatningskaffe og mangel på mange ting, men man kunne tænde lyset igen og være glade sammen - med moderne sprog. Man kom hinanden ved.

Undervejs i min skolegang var mor og far blevet tilbudt en friplads på realskole til mig, men der var ingen tradition for den slags i familien, så det behøvede jeg ikke. Jeg spillede orgel, og det gik ret godt, men så en dag blev min skrappe lærerinde syg af



*Mor og far*

tb. Hun var syg et år, men jeg øvede videre på det, jeg havde lært. Jeg skriver ”skappe”, men hun var også meget dygtig. Hun tog selv undervisning for at blive bedre, men holdt op, da hun blev syg, og jeg nåede da at få ros to gange i de ca. 6 år, jeg fik undervisning.

## *Jeg spillede*

Min musikundervisning begyndte ligesom alle andres med sange og underholdningsmusik, men fra jeg var 13-14 år, var det faktisk kun kirkemusik og den teori, der hører til.

Den 23. marts 1949 var skolen slut. Det var ikke noget, man fejrede, sådan var det bare. Jeg gik hjem med en salmebog som præmie for flid og god opførsel, som det blev kaldt, men det var altid den med de bedste karakterer, der fik den. Erik havde fået den 8 år før. Nu begyndte en ny tid, men jeg spillede videre. Min musiklærerinde havde sagt to år mere, før jeg kunne bestå prøven, så jeg øvede ca. to timer i arbejdstiden og så om aftenen. Resten af dagen var jeg gartnererelev.

Den 3. april 1949 var der konfirmation, som blev holdt som familiefest, vel med en 20 gæster. Gaven fra far og mor var det orgel, som står i min stue. Det var nyrenoveret og i bedre stand end nu. Af Svend fik jeg et armbåndsur. Han havde gennem årene altid holdt hånden over mig. Vi var gennem hele livet tæt knyttet til hinanden. Nu kom min tid som bydreng mig til gode: Jeg fik det største pengebeløb blandt alle konfirmanderne, 595 kroner, hvilket var en svimlende sum i en tid, hvor en timeløn for en arbejder var 2-3 kroner, men jeg kendte også 90 % af byens køkkendøre. For nogle af pengene, 230 kroner, købte jeg en ny cykel.

## *Fritid og ferier*

Fritid havde man især om søndagen. Alle

arbejdede 6 dage om ugen, men kun nødvendigt arbejde blev lavet om søndagen; kun bageren havde åbent om søndagen. Til gengæld var en arbejdsdag på landet lang.

Efter 1945 begyndte) danskerne at rejse rundt og besøge venner og familie. De fleste havde familie i København, så kom de på besøg 2-3-4-5 dage rundt i landet, også hjemme hos os. Mor havde fætre og kusiner, der var bosiddende rundt om, som kom med familie i nogle dage. En kusine og hendes mand boede i Fredericia. De kom næsten en gang om året. De hørte til de nærmeste venner. I sommeren '45 kom jeg på ferie første gang hos dem i Fredericia, i Dronningegade 3 tæt på stranden og voldene. Det var et herligt sted. De havde også et kolonihavehus uden for voldene, så jeg havde min cykel med, og så kørte jeg rundt i gaderne. Jeg tror, jeg kendte hver gade i byen. Hver sommer holdt jeg ferie der og blev godt forkælet af Sine, som var en stor dame, og Ingvar "Kykkeli Lavben", som hun kaldte ham. Mon ikke jeg holdt ferie der en 6-7 gange, nogle gange i hele tre uger; i 1949 var jeg på ferie dernede den 6. juli, som var hundredårsdagen for udfaldet i 1849. Sikke en fest; hele byen festede. Da var Svend også med; han boede hos en af mors fætre.

I 1947 skulle mine forældre også på tur. De tog nogle dage til København til familien derovre. Det var nok den eneste gang, de kom til København, men hos Sine og Ingvar i Fredericia kom de mere. Sine og Ingvar havde en søn, som var lokomotivfører, og han og hans kone boede i Dalegade 43 på tredje sal. Til min 14-års fødselsdag, som jeg holdt i ferien, fik jeg det gamle matadorspil, som I kender.

Et arabisk eventyr fortæller om en person, der kunne få sine tre største ønsker opfyldt, hvis han kunne glemme sin første

kærlighed i 24 timer. Det kunne han ikke, og jeg heller ikke, derfor denne historie, som I er de første, der får: En dejlig sommerdag, den 12. juni 1949, var der udflygt til Mors. Dengang var der ingen bro over Sallingsund, men to færger, som hed "Pinen" og "Plagen". Vi var kommet alt for tidligt til færgen, men kunne hygge os på stranden ved færgeløbet. Da var det, at hun begyndte at gå langs stranden, og jeg gik bagefter. Da vi var kommet lidt væk, tog vi hinanden i hånden og gik en lang tur. Vi havde ikke gået i skole sammen, men blev konfirmeret samme dag i Nimtofte, og så blev vi snart 15 år. Hun var nu sød.

### *Speciel opgave*

Tiden går. Jeg øver musik mange timer hver dag og bliver nok lidt af en nørd ved altid at være alene med orglet, men igen en forårsdag, den 7. maj 1951, skal jeg til prøve for privatister i Århus. Vi var 4 til prøve, vi var to med topkarakterer, og to, der lige klarede den.

Den 8. juli skulle jeg afløse organisten i Tøstrup Kirke klokken 8.30 søndag morgen. Jeg havde fået salmenumrene fredag aften, men da præst og degn kom, fik jeg at vide, at der var barnedåb med hvad dertil hører af sang og musik. Hvor var jeg nervøs! Men nervøsiteten svandt væk, da jeg begyndte at spille. Det var første gang i Tøstrup Kirke, hvor jeg herefter var afløser mange gange, indtil jeg rejste hjemmefra. 10 kroner fik jeg første gang, men det steg lidt med tiden.

Min bedstefar døde den dag, jeg blev 17 år. Det havde i flere år været sådan, at hvis jeg var hjemme, når han ville i seng, så bankede han i gulvet med stokken, så var det mit arbejde at trække træbenet af ham og stille det over i kroen. Nu var han død. Stokdøv havde han været i mange år, efter en gang tyfus.

## *Spillede til begravelsen*

Mor og moster spurgte: om jeg ville spille til begravelsen. Det var en mærkelig følelse at sidde der og spille, mens familie og venner bar ham ind og ud af kirken.

Nu var jeg gartnerelev på fuld tid, men tog stadig undervisning om aftenen. Efter knap to år på fuld tid som gartner skulle jeg videre og fik plads som elev hos en ældre gartner. Dengang var der ikke fast løn. Lønnen talte man om. Jeg fik 200 kroner om måneden, kost og logi og begyndte i marts 1953. Det var et godt arbejde med mange forskellige ting, men især tulipaner og blomkål og alt muligt andet. Det var i Tilst ved Århus, et af de første steder, hvor vi holdt fri lørdag eftermiddag. Vi var to elever, hvoraf jeg var den ældste. Klokkeren 10 hver aften skulle der være en hjemme, for da skulle der fyres, hvilket gik ud på at skovle dynger af brunkul på fyret. I vinterhalvåret gik jeg på skole en dag om ugen i Århus. Der var ikke meget værdi i den undervisning; vores kemilærer ville hellere fortælle om selvmordsmetoder og endte også med at begå selvmord sammen med sin kone. Nå, noget må jeg have fået ud af undervisningen, for jeg sluttede da af med flidspræmien.

### *18 år*

Inden jeg forlod Nimtofte, hvor jeg havde haft en rigtig god barndom, med en god familie, far, mor og to brødre, var der en anden afsked at tage. I to år efter at jeg havde taget orgelprøven eller -eksamenen, spillede jeg i Missionshuset, når der var sammenkomster, vel en 50-60 gange om året. Det var frivilligt og ubetalt. Jeg traf mange sjove mennesker og blev godt trænet i at spille fra bladet, men en dag var det altså slut. Jeg kunne spille i kirken om søndagen for betaling og havde nok

forventet, at man i Missionshuset i det mindste sagde tak, men når jeg nu ikke kom mere, hvorfor så gøre sig den umage. - Det lærte mig også noget om mennesker.



18 år

Da jeg rejste til Tilst kunne jeg jo ikke mere spille orgel, så jeg købte en lille harmonika, som senere blev udskiftet til en større, for de penge jeg tjente ved overarbejde om sommeren. I netop det år blev ferie fastsat ved lov: 3 uger pr. år - 9 arbejdsdage om sommeren og 9 om vinteren.

Den 19. september 1953 blev Erik og Jonna gift i Nimtofte Kirke. Nu var jeg blevet familieorganist. Bryllupsfesten blev holdt i Stenvad, hvor Jonnas forældre boede, ligesom det var traditionen at gøre.

## *Den nye arbejdsplads*

Jeg nød min nye arbejdsplads: Vi solgte kun til GASA, så der var ingen kunder, der forstyrrede i arbejdet. I 1954, i januar eller februar, havde mester og jeg aftalt, at jeg skulle blive et år mere fra den 1. marts, med en løn på 240 kr. om måneden. Men så kom et brev, hvori der stod, at jeg skulle møde ved militæret den 11. maj. Jeg skulle ind ved flyvevåbnet i Karup som "hangarfejer". Mester syntes, at jeg skulle søge om udsættelse, og det ville jeg godt - indtil november - på den betingelse, at han skrev under på, at jeg var udlært gartner. Jeg skulle være soldat i 18 måneder, så det passede lige med, at jeg var inde i 2 vintre og dermed færdig til foråret. Det ville være godt for mig som gartner. Men mester ville ikke skrive under på, at jeg var udlært. Han ville have, at jeg skulle blive et helt år mere. Derfor rejste jeg til maj 1954



*Jonna og Erik*

og fik aldrig bevis på, at jeg var gartner. Men jeg havde lært noget den aften, jeg sluttede med at spille i missionshuset.

Så troede jeg da, at jeg selv kunne bestemme efter det. Den tro levede jeg med i de næste par år, indtil jeg mødte en, der ville det anderledes: mormor/farmor!

### *Til Aalborg*

Jeg skulle egentlig til Karup, men jeg skrev til forsvaret og spurgte om jeg ikke kunne komme ind et andet sted. Derfor kom jeg til Aalborg den 11. maj 1954 på en kaserne, som lå midt i byen. Til den ene side lå naboen Tivoli Karolinelund med fest og farver, til den anden slagteriet, hvor rotterne kom fra.

Vi fik med det samme at vide, at den stod på hård træning. Vi skulle til Tyskland allerede den 8. oktober. Frihed var der ikke meget af. Jeg havde kun orlov til at rejse hjem fire gange. Allerede efter ca. tre uger var vi på vagt med skarpladte geværer. Det var normen dengang: fysisk hård træning, op kl. 6 og i seng kl. 10. Så kunne vi søge om nattegn lørdag og søndag, når vi skulle blive i byen. Halvdelen af kompagniet skulle altid være i en radius på 30 kilometer fra kasernen.

### *Til Itzehoe*

En dag var det slut i Aalborg, og vi, 120 mand og omkring 40 motorkøretøjer, blev læsset på et tog til Itzehoe ca. 60-70 kilometer nord for Hamburg. Togturen tog hele 24 timer. Vi var stabskompagni i den 1700 mand store styrke, som var underlagt Den britiske Rhinarme. Vi var kompagniet med den højeste IQ. Jeg tror dog ikke, det var inden for retskrivning.

I styrken indgik 6 vilddyr, store vagthunde, som 12 af vores mænd blev trænet til at passe. Det var en stor tysk kaserne, vi boede på nu. Det var den rene luksus efter træbarakker i Aalborg. Her skulle vi regne med at blive i 11 måneder.

Det var en hel dansk koloni: Mange af officererne boede inde i byen med deres familier. Der var sygehus, kirkesal og gartneri og meget andet inden for hegnet. Tæt derved inde i byen lå også en dansk klub med musik hver søndag. Så blev jeg igen organist, denne gang i kirkesalen. De 5 kroner, jeg fik pr. gang, var et godt tilskud til lønnen på 14 kroner + 5 mark om ugen. Der var mange ekstra goder og rigtig god mad. Der var også en stor biograf med billetter til 50 øre pr. styk. I biografen var der plads til 1100, og juleaften blev den lavet om til en stor kirke: Det store røde

bagtæppe var fyldt med stjerner. På scenen var prædikestol og orgel sat op, og der var mikrofoner ned til præst og orgel. Salen var fuld af officerer og fruer i fineste puds og soldater i velpressede uniformer. Præsten havde bedt mig om at spille ”Dejlig er jorden”, når gudtjenesten var slut, og folk gik ud. Det var julen ’54, en ting jeg mindes hver eneste jul. Julen ’44 havde jeg set ældre tyske soldater græde, og nu var det mig, der sad der i Tyskland og spillede ”Dejlig er jorden” og hørte til besættelsesmagten.

Jeg nåede også at spille til konfirmation to gange. Der var en enkelt konfirmand hver gang. Også en soldat, der døde, spillede jeg for, da familien kom fra Danmark for at hente deres døde søn hjem.

Et stabskompagni består af en masse forskellige folk: kontorfolk, telefon- og radiofolk, vagtmandskabsfolk, mekanikere og nogle til at køre biler og motorcykler, og så var vi fem kokke, som kun var i køkkenet under øvelser. Vi havde en stor lastbil med alt i køkkenudstyr: benzinprimussen, alt i gryder, 35 og 50 liters, store pander, jeg tror 50x40 centimeter plus en trailer med plads til 1500 liter rent vand. På kasernen havde vi mange forskellige job. I tre uger serverede jeg kaffe hver aften for underofficererne fra kl. 18-22 og havde fri om dagen; det var kedeligt. I andre tre uger gik jeg i kælderens og udleverede varer til køkkenpersonalet. Der var alt fra halve grise, mælk og rene viskestykker. Når de kom med en seddel, skulle jeg låse op og se efter, at der ikke forsvandt andet end det, der var skrevet under på. Det kunne være svært. Ting som Nescafe kunne ikke købes i Tyskland dengang, og det var jo lokale folk, der arbejdede der, et par slagtere, men mest kvinder. De skulle også have rene kitler, og når der så kom en 3-4 damer og smed de snavsede kitler og rodede rundt

for at finde den, der passede, så skulle jeg være vågen, hvis der ikke skulle forsvinde andet. Det var en tid med mangel på alt og med fattigdom mange steder. En gartner på kasernen fik 1,48 D-mark i timen, ude i byen 1,39 - og 1 D-mark var ca. 1,60 kroner.

I de 11 måneder i Tyskland var jeg hjemme 2 gange, en uge efter nytår og 4 dage efter pinse, og så kunne vi få fri i tre dage til en skitur til Harzen på engelsk hotel. Hver aften var det i seng kl. 23, kun ikke når vi var på øvelse. 5. maj 1955, ID-års dagen for krigens ophør, blev Tyskland igen frit i Øst- og Vesttyskland. Landet blev medlem af NATO, så var vi allierede. Det blev fejret med stor parade af danske og engelske soldater.

Når vi var på øvelse, solgte kokkene sodavand, for egen regning, men desværre opdagede kaptajnen det, og så måtte vi aflægge regnskab. Mogens og jeg kom på kontoret med et flot regnskab og skulle af med overskuddet, men der blev da til en søndag til Hamborg, selvom det frie initiativ havde trange kår.

Ugen før pinse var vi på øvelse langs Kielerkanalen, og her kom jeg ud for et uheld med jeepen og fik flækket det venstre øjenbryn. Vi havde været afsted fra mandag, og det var torsdag. Hjem på sygehuset røg jeg og blev syet sammen om aftenen. Jeg sov til lørdag morgen, men så ville jeg ikke ligge der længere. Det var jo pinse, så jeg fik lov at gå med en kæmpeforbinding. Pinsedag gik Svend 602 og jeg en tur i flot solskin, og lige der, midt på gaden, kom der to unge piger imod os, som vi aldrig før havde set. Den ene gik lige hen og gav mig et kys. Det var så synd for den stakkels soldat med den forbinding. Sådan noget lindrer jo smerten.

Efter pinse var jeg hjemme i 4 dage, og så var det ellers en sommer med sol i 10 uger,

hvor tiden gik med træning og øvelser. Den første september gik turen så hjem til Viborg, hvor vi den 10. rejste hjem fra hæren. 16 måneder var slut.

Nu begyndte det civile liv - når vi fik omstillet os og fik arbejde. Som gartner var det et stort problem. I hjemsendelsespenge havde jeg fået 240 kroner, og så nåede jeg at få kørekort. Det kostede 230 kroner. Mens jeg var i Tyskland havde jeg søgt arbejde i Schweiz, efter en annonce i Gartner Tidende. Det var hos en gartner på landet, der var gift med en dansker, så de talte dansk. Efter at jeg var kommet hjem, kom der afslag. Pladsen var besat, så jeg søgte alt, hvad der var: Nyborg, Fredericia osv., men der var ikke noget arbejde at få. Kun et enkelt tilbud fik jeg, nemlig et tilbud om kost og logi, men ingen løn, hvis jeg ville arbejde. Det var efterår, og gartnerne havde ikke brug for folk. Men så en dag kom der nok et brev fra Schweiz. Kollegaen til ham, jeg havde fået afslag fra, kunne bruge en mand, hvis han kunne tale tysk. Jeg havde aldrig set en tysk bog, og det var kun lidt, jeg havde lært gennem omgangen med tyskere, men selvfølgelig sagde jeg ja, jeg kunne tale tysk. Da visum og arbejdstilladelse var i orden, købte jeg en tysk ordbog og rejste til Schweiz. Lønnen var 2,25 schweizerfranc i timen, og 1 franc var ca. 1,60 kroner. Jeg husker ikke, hvor meget jeg skulle betale for kost og logi. Nå, en af de sidste dage i oktober 1955 ankom jeg til Luzernerstrasse 30 i Zofingen. Der så jeg Theres for første gang. Hun stod for husholdningen i gartneriet, og der skulle jeg spise - og havde så et værelse ude i byen. Jeg husker, at hun prøvede at tale til mig, mens jeg ventede på maden. Det var meget formelt. Fraulein og Herr og De, og jeg forstod ikke meget, men det

var godt, jeg havde en mor, der havde lært mig at sige De til folk.

Dagen efter begyndte arbejdet, og endnu engang var jeg heldig. Gartneriet i Nimtofte var ikke moderne, så det faldt mig let at komme ind i rytmen her. Vejret var stille og tåget hele november og december. Første juledag så jeg de hvide bjergtoppe første gang. Zofingen ligger på det, man kalder højsletten ("Hochebene"), ingen bjerge, kun "dumme Hiigel", som Theres sagde.

De ansatte på gartneriet var en blandet flok, 3 mand arbejdede som anlægsgartnere: førstemand Hans, næste Hans og elev Hans. I gartneriet var der førstedame Inge fra Østtyskland, elev Adlin, ud over mig dansker, elev Engen, elev Fritz og arbejdsmand Giovanni, som var italiener. I husholdningen Theres. Mester var Gustav Schneeberger på 56 år. Hans første kone var død, men han havde to voksne børn og var gift igen med en komplet uduelig husholdningslærerinde på 30 år, som havde en dreng på 1 år. Hun blandede sig i alt, hvilket var en katastrofe for gartneriet. Ifølge rygter ville mester giftes med Inge, der var en meget dygtig gartner på 28 år, men det ville hans voksne børn ikke have. - En rigtig fin arbejdsplads med en masse fnidder fnadder. Jeg fik et værelse ude i byen hos konens forældre, et ældre lærerpar. Der blev lovet varme på værelset, men der var kun en iskold ekspansionsbeholder, så noget af min første løn gik til en el-ovn. Det var ikke særlig velset, så den blev sat ind i skabet, når jeg gik på arbejde.

Min arbejdstilladelse var gyldig til og med april, men jeg fandt hurtigt ud af, at jeg skulle hjem til mere moderne gartneri, så allerede inden jul havde jeg sagt til mester, at papirerne ikke skulle fornys.

Det var en stor husholdning. Pigerne boede på gartneriet, og til middag spiste



eleverne med. Der var ingen tradition for madpakker, og så var der jo også en baby. Det styrede Theres med den faste hånd, nogle af jer kan huske. Mester var en stor og meget kraftig mand med en velvoksen "ransel", i grunden meget flink, han skulle altid i køkkenet for at se, om der vankede en godbid.

Hvordan skal jeg fortælle videre på den rigtige måde? Det handler jo nu om den vigtigste aften i mit liv. 20. december, fyraften 17.30, spisetid kl. 18. Jeg kom altid i god tid, da der var for langt til, at jeg kunne nå hjem og skifte tøj. Så snakkede jeg lidt med Theres, altid meget formelt med De.

Den aften spurgte hun, om jeg ville med til "Den unge kirkes" jule afslutning, hvor man gik ud i skoven og tændte, lys på et grantræ. Det ville jeg godt, så kl. 19.30 gik vi ud til pladsen, men så begyndte det at regne, så det var blevet aflyst. Vi gik ned til det lokale, hvor de plejede at mødes, men der var heller ingen. Nu var regnen blevet til dis. Så kunne vi da gå en tur. Nu var vi jo kommet hjemmefra. Det blev en meget lang tur i sol og regn, i storm og stille.

*- Vi har leet, vi har grædt, vi har elsket,  
vi har slidt og slæbt, holdt fri og holdt fest,  
men altid vidste vi, hvem vi holdt i hånden;  
det var så naturligt. -*

Intet frieri. Vi skulle jo bare giftes og have papirer på, vi hørte sammen. Noget, vi godt vidste.

Turen sluttede, som I godt ved, på Silkeborg Sygehus den 17. april, 2008. Jeg kan kun være dybt taknemmelig, fordi jeg fik lov til at leve sammen med jeres mormor/farmor. Et så godt liv som mit er der ikke mange, der får.

Nå, det blev juleaften en lørdag, så arbejdede vi kun til kl. 17 juledag søndag, og så var det arbejdsdag mandag. Tirsdag tog Theres til læge. Hun havde en knude i brystet, kom på sygehuset samme dag og fik den fjernet, men blev sendt hjem til et koldt værelse. Mester havde ikke betalt sygeforsikringen. Det var arbejdsgiverens pligt, og når der ikke var betalt, kunne man ikke blive på sygehuset. Onsdag blev Theres meget syg, og der gik bud til lægen, som kom



Theres

og kørte hende på sygehuset, og så måtte mester betale. Kassen var ved at løbe tom.

Nytårsaften skulle jeg have løn for december, men der manglede noget i kuverten. Altså gik jeg op og forklarede, at der var en fejl. Kontordamen regnede på det igen, og jeg fik en ny kuvert, men der manglede stadig noget. Det er ikke let at være fremmedarbejder og ikke kunne sproget helt godt, men I ved jo, at jeg kan være stædig. Altså til mester igen, og så kom de sidste penge. Nytårsaften i en mindre by, hvor jeg lige havde lært verdens sødeste pige at kende, og så var hun på sygehuset ... ud i byen og købe en æske chokolade, få navn på, finde et bykort, så jeg kunne finde sygehuset, men hvordan kommer man ind på et sygehus nytårsaften ved 21-22-tiden? Heldigvis kom der en dame, sikkert en sygeplejerske til vagtskifte, og da jeg brugte al den høflighed jeg kunne på et sprog, jeg ikke kunne, tog hun æsken med til Theres. Hun rødmede helt sikkert, da damen forklarede, at hun havde mødt en ung mand, en fremmed, mens de andre spidsede ører.

1956 begyndte, som '55 sluttede: Regn og tåge. Jeg kom med ud i haverne og

beskære frugttræer, hvad jeg ikke havde forstand på, men så kunne jeg da rydde op. Sidst på måneden i januar kom vinteren med hård frost. Da lavede Giovanni og jeg kompost. Den stakkels italiener var ved at dø af kulde. Når han fandt en gammel avis, tændte han ild og stod og varmede hænderne. Han var fra Venedig og ikke kendt med så voldsomme frostgrader. En dag var der minus 19<sup>o</sup> C til middag, hvor vi stod ude og skovlede jord. Februar. Schweiz frøs ind. Vandkraftssøerne blev til is. Ingen strøm. Gadelyset blev slukket. Al el skulle der spares på, og arbejde til en gartner var der ikke noget af. Der var en brændselshandler, som havde gyldne dage, og da han manglede en mand, begyndte jeg at slæbe kul, briketter og kløvet træ i sække rundt i byen. Han kørte, og så var jeg med til at bære brænde ind til folks lejligheder på 1., 2. og 3. sal. Det var et møgbeskidt arbejde, men meget sjovt, for nu fik jeg byen at se fra køkkentrapperne.

Theres købte en dansk bog. Hun ville lære dansk, men det kunne man ikke efter den bog. Det var det rene makværk. Efter at Theres og jeg var blevet kærester, ville jeg godt blive i Schweiz, men ikke på det gartneri, så Theres skrev nogle ansøgninger til andre gartnerier, men der var ikke noget arbejde. Og nu var det forår med masser af arbejde i Danmark. Den 22. februar fyldte Theres 22 år. Hun havde inviteret os, der arbejdede i gartneriet, på kaffe om aftenen.

Theres og jeg var blevet midtpunkt, fordi vi holdt sammen. Vi var lige som store børn i en børnehave.

Den 23. februar var jeg som sædvanlig lidt for tidlig til aftensmaden og sad og ventede i køkkenet, da mester kom ind meget ophidset, skældte ud og endte med at sige, at jeg skulle rejse til 10. marts. Hvad skulle jeg sige til det? Altså sagde jeg bare ”mange tak”, og det var nok ikke det

rigtige, for var han ikke ophidset, så blev han det nu. Til sidst for han ind i stuen og gav Theres samme omgang. Han havde nok opdaget, at hun havde søgt et andet arbejde til mig.

Nå, så skulle vi jo rejse 10. marts, og hvorhen? Til Danmark selvfølgelig. Jeg havde faktisk arbejde til april i Lystrup, men Theres skulle jo have pas, og der var kun 14 dage. Den 10. marts forlod vi imidlertid gartneriet med to meget fine anbefalinger. De havde ellers gjort alt, for at Theres skulle blive. Datteren ringede til Theres' familie og fortalte, at Theres var ved at løbe væk med en udlænding, og kontordamen stoppede hende på gaden og holdt moralprædiken: ”Hun kunne da ikke rejse fra husholdningen og babyen”. Det skulle mester have tænkt på, inden han fyrede os.

Vi begyndte med at rejse til Davos, hvor Theres' storebror, Walter, var på sanatorium for tb. Ham besøgte vi; derfra gik det til Tante og Onkel i Spiez, og til sidst til Theres' tante i Bern. Den 19. marts forlod vi Schweiz.

Efter en lang og beskidt rejse i et kulfyret tog, der bl.a. kørte forbi de store industrier i Tyskland, som var indhylllet i kulrøg, ankom vi den 20. marts i Århus, en meget trist by, for det havde været isvinter, og som om det ikke var nok, så var der nu havnestrejke. Alt var dødt og stille. Der var slet ikke noget forår endnu.

For Theres og mig var det ikke en trist dag, men tværtimod en meget spændende. Jeg skulle præsentere min kæreste, en pige, der ikke talte deres sprog, for min familie, og Theres skulle hilse på dem, der sikkert var hendes kommende svigerforældre. Sådant en dag er det godt at være i en familie, der nok kunne være uenig, men alligevel altid holdt sammen, så da vi kom til Nimtofte med rutebilen, tog Erik og Svend imod os med en kæmpebuket røde og

hvide nelliker. Hvor var det flot. Min gamle ven, Basse, der altid havde ligget under orgelbænken, når jeg øvede i timevis, var også med.

Da jeg rejste til Schweiz, var mor og far rejst med til Århus. Det var en søndag, og så kunne de også besøge familien der. På banegården havde mor sagt til mig, at jeg skulle huske på børnesangen med omkvædet "hjemme, der har vi meget bedre piger", og jeg havde svaret: "Hvor er de?" Den historie glemte mor aldrig.

Theres blev ung pige i huset ved mor et halvt år. Der har nok været gnister indimellem, for det var to meget stærke kvinder. Far har sikkert været en god lynafleder. Theres



*Theres i Davos, marts 1956*

holdt meget af sin svigerfar resten af livet. Selvom de kunne være uenige, havde de stor respekt for hinanden. En sjov historie: Far gik altid i kirke, og en søndag ville Theres med. Det var fint nok, men så mødte hun op i et par lange bukser: Det kunne lige gå, selvom man ellers ikke gjorde sådan

noget dengang, men de her var ternede. Det kunne far ikke tolerere. Efter nogen snak frem og tilbage, gik de alligevel med hinanden i kirke, og mor morede sig.

I april 1956 begyndte jeg arbejdet hos Jette og Alfred på Elev Mark ved Lystrup som udlært gartner. Lønnen var 400 kroner pr. måned med kost og logi. Deres yngste søn Bent på 18 år var der også. Det var dejlige mennesker. Alfred og Bent havde et voldsomt temperament. De plejede ifølge naboer at banke de ansatte, men det mærkede jeg aldrig noget til, tværtimod blev vi gode venner, så da de om sommeren ville prøve den nye mode, at køre på ferie i Tyskland, spurgte de, om ikke Theres kunne komme og hjælpe med at passe gartneriet i nogle dage. Altså passede vi gartneriet.

Jette og Alfred var vores venner, så længe de levede. Jette sagde altid, det var de bedste år i gartneriet, de 1 ½ år, jeg var der. Da var der ro over gemytterne. Det har jeg altid været stolt af, for det var rare mennesker - og meget flittige. I gartneriet drev vi mange ting: Tomater og agurker, en stor mark med tulipanløg, som vi drev i drivhuse om vinteren, chrysantemum, fresia, levkøjer, og så kæmpestore julebegonier og juletulipaner (10.000 stk.) til jul - og en mark, ca. 1 ha med rødkål.

Sommeren 1956 var ikke let for Theres: Nyt land, nyt sprog og nye skikke. Da mor engang bad hende lave mad som i Schweiz, prøvede de den først på Basse Hund og Sorteper Kat, men de skulle ikke nyde noget. Det lo de meget af. Deres kærlighed til dyr og deres humor - det havde de tilfælles. Når mor satte sin store sorte hankat i lænke i gården, fordi han strejfede, så gik Theres i det skjulte ud og løsnede ham, så sagde mor, at hun ikke kunne forstå, hvordan han var kommet løs, men det vidste de godt begge to.

Endelig kom sommerferien. Jeg havde en uge. Theres og jeg lejede en tandem og kørte Viborg - Mors - Thisted - Hanstholm - Aalborg og hjem på 5 dage. Alletiders ferie, som vi snakkede om resten af livet. Det med at cykle var ikke Theres' stærke side, derfor en tandem. Vi kom hjem helt forbrændte af solen, men havde set en del af Danmark, hvor vi ikke kommer så tit.

Mens jeg var i Lystrup, kom jeg hjem hver weekend, men så til oktober rejste Theres til Haslev som privatpige for forstanderparret på Haslev Udvidede Højskole, hvor fru var schweizer, så så vi ikke hinanden før jul. Det var lang tid. På skolen lærte Theres Annette at kende. Hun var elev der. Om vinteren besøgte jeg Theres en gang i Haslev. Julen 1956 fik Theres meget sent fri, men nåede da til Nimtofte til jul, og den 27. december gik vi ned til guldsmeden og købte forlovelsesringe. Det var et hus, hvor jeg næsten var kommet som bydreng hver uge, så vi kom ind i stuen og fik vin og småkager, en rigtig festdag. Theres var efter et halvt år i byen blevet en af deres.

Foråret nærmede sig, og Theres søgte gennem en annonce i Stiftstidende job i Århus, og det væltede ind med tilbud. Alle ville have en voksen pige. Hun valgte Lise og Per Aarsleff, for der var børn og en god løn, og så var hun igen den, der styrede husholdningen, men nu var den dansk. Når Theres kom tilbage efter en friweekend, sagde børnene, "det er godt du kommer, for mor kan ikke lave mad".

Nu var Theres i Åbyhøj, så kunne vi komme mere sammen. Theres var tit barnepige om aftenen, så ringede fru Aarsleff til mig: Jeg skulle komme og besøge barnepigen. Theres arbejdede i Åbyhøj, jeg i Lystrup, og nogle gange var Jette og Alfreds pige, Else, på 10 år med os på weekend i Nimtofte. En sjov historie om mors kat

Sorteper: Når vi drak aftenskafe, og mor var færdig, kom hun lidt kaffe i underkoppen og lidt fløde, så kom Sorteper op på skødet hos mor og fik sin aftenskafe.

Det var en god sommer. Theres havde fået et godt arbejde, hvor hun sammen med fru dyrkede yoga i stuen og skød mus under klaveret med Pers jagtgevær, nok uden patroner. Var hun lidt sent færdig til weekend, kørte Per hende til rutebilen, en enkelt gang helt til Nimtofte.

Den sommer arbejdede jeg sammen med en helt ung gartner. Bent, Jette og Alfreds søn, var kommet ind til militæret. Jeg kan ikke huske, hvad den nye hed, men han ville være skolelærer. Det var meget moderne i de år. Der var stor mangel på lærere, så bare man kunne gange tre med syv og få 23, kunne man blive optaget på seminariet. Dog ikke Poul, min gamle skolekammerat. Ham mødte jeg i Århus, hvor han var dumpet til optagelsesprøve og var meget sur på vores gamle lærer. Jeg syntes, det var betryggende, at han ikke kom ind. Hvor mange gange havde jeg ikke hjulpet ham i vores skoletid.

Nå, jeg skulle så være ene medhjælp om vinteren ligesom året før, men så returnerede Bent fra militæret. De kunne ikke bruge ham på skolen. Bent var jo husets søn og havde aldrig prøvet andet end at være hjemme, så det var mig, der måtte ud at finde nyt arbejde. Endnu en gang var det efterår uden arbejde. Alfred fandt arbejde til mig på Trøjborg, hvor jeg skulle passe et gartneri med forretning, men jeg sagde nej tak og fandt arbejde på et større gartneri ved Odense til november 1957.

Selvom det var en god arbejdsplads, kunne det ikke gå. Nu var jeg i Odense, og Theres i Åbyhøj. Noget måtte gøres, så efter jul begyndte vi at ledkonfirmatione efter et sted, hvor vi kunne starte gartneri. Vores

drømme var ude ved Århusbugten, men det var utopi. Enten var det fredet eller meget dyrt. Penge var der ikke mange af, heller ikke selvom jeg i min skoletid havde samlet mange kartofler og altid sparet - måske som Erik sagde, været nærig - men en dag i januar fandt vi en ældgammel ejendom, som vi havde penge til. Jeg havde på Fyn haft 183 kr. om ugen, hvoraf 51 kr. gik til kost og logi. Nu kunne vi købe en ejendom med 2½ ha jord for 18.000 kr., så mandag, den 13. januar 1958, blev handlen afsluttet.

# De Toustrup dilettanter

*Af Mogens Jensen  
oldebarn af politikeren Niels Jensen-Toustrup*

*Uddrag af tidl. borgmester i Aarhus, Bernhardt Jensens bog fra 1968 med denne titel. Nedenstående afsnit handler om "De Toustrup Dilettanter"s tur til Aarhus Teater i 1867, ledet af ungkarl Niels Jensen, Toustrup.*

Tredje påskedag 1867 bevægede et stort antal hestetrukne vogne sig ad landevejen fra Toustrup med kurs mod Aarhus. Vognene var fyldt med ungdom, og da de agende efter den 3,5 mil lange køretur havde spændt fra og staldet op i Vestergades købmandsgårde, stormede hele flokken til beboernes undren hen til Teatret i Kannikegade, hvor de vadmelsklædte bønderkarle og - piger forcerede indgangen – ikke hovedindgangen, men sideindgangen til scenen! Nu kom der pludselig et selskab af landboere og ville stå på scenen!

Denne - i teaterhistorien enestående begivenhed - havde sit udspring i landsbyen Toustrup i Dallerup Sogn mellem Hammel og Låsby. En dramatisk forening herude havde frejdigt anmodet teaterchef Sophus

Birck om at måtte leje hans "svedekasse" til en forestilling onsdag d. 24. april og til en generalprøve dagen før!

De ville spille "Gøngenhøvdingen"!

Allerede påskelørdag måtte billetkassereren melde udsolgt, både til selve forestillingen og til generalprøven, hvortil tjenestefolk og børn havde adgang til nedsat pris.

Da Toustrup dilettanterne ved deres ankomst til staden erfarede, hvilken interesse de mødte på forhånd, lod de sig uden vanskelighed overtale til at blive en dag længere.

Skuespillerne havde nerver på. Mange af dem havde aldrig set et teater før! Kun deres leder, den 20-årige ungkarl Niels Jensen, havde været i teatret mere end en gang, men han havde ganske vist under indvøningen af "Gøngenhøvdingen" derhjemme sendt nogle af de mest tungnemme ind for at se, hvad et teater var, og hvordan man agerede på scenen.

Og nu skulle man, uden at få tid til en fuld prøve i de rette omgivelser, plante sig

om fra laden derhjemme på Overgaard til den langt større scene, hvor de medbragte dekorationsstykker ikke fyldte meget.

Nogle af de agerende måtte uvilkaarligt mindes, hvordan de i begyndelsen, når de samledes i Niels Jensens mors lade for at lave komedie, havde optrådt med masker på, fordi de generede sig, og fordi folk i landsbyen hånede og grinte af dilettanternes narrestreger. Nu ville det være rart, om de med en maske for ansigtet kunne have gjort sig ukendelige for husbond og husmor, forældre og kæresten, som sad dernede i det halvmørke rum.

Der nede - var man sikker på - sad lærer Las Lassen, skolemester i Toustrup siden 1830. Han havde en ikke ringe del i foretagendet. Ikke blot bestod kernen i flokken af hans dygtigste elever, men det var også ham der, ved i skoletiden at supplere

danmarkshistorien med meget fortællestof og med at dyrke sang med børnene, havde skabt ide - følelsesmæssig baggrund - for tilegnelsen af "Gøngehøvdingen". Og så havde lærer Lassen også skrevet prologen, som Niels Jensen trådte frem foran tæppet og fremsagde:

*"Højtærede, godaften! Tak for venligt ly,  
vi fandt i denne smukke, gæstfri by,  
hvor vi skal glædes og om muligt glæde.  
Ej kommer vi for egen ros at nyde, ej heller  
for Dem noget nyt at byde,  
thi sligt her andre bedre kunne kvæde."*

Niels Jensen fortsatte med at berette, hvordan man var blevet betaget af den stolte Svend Poulsen og hans gængers bedrifter for fædrelandet, og han sluttede:

*"Nu nok en gang om milde vinde vi bede,*



Gården "Overgaard" i Toustrup. Niels Jensens barndomshjem. Til højre ses laden, hvor byens ungdom øvede sig i at spille skuespil.



Ungkarl Niels Jensen som „Gøngehøvdingen“.

Niels Jensen i rollen som Svend Gønge i opførelsen af "Gøngehøvdingen" på Aarhus Theater 24. april 1867.

*at vi i hovedet ej bliver alt for hede.  
Se så; nu kommer handlingen!"*

Det var første og nok eneste gang, "Gøngehøvdingen" spillede på en dansk scene med umiskendelig jysk dialekt. Men Lassen kunne da også betragte sine elever uden skam. Deres replikker faldt kvikt og nøjagtigt. Niels Jensen, høvding for sine dilettanter som naturligvis også i stykket, lægger ligesom en tone af bondens vågnende

selvhævdelse i Svend Gønges ord, da han synger:

*"Skal mandes færd for intet regnes,  
når ej han er af adelsblod?  
Skal al hans død og hans bedrift ej tegnes  
i tiden op? Hvad er da kløgt og mod!  
Er denne mand slet intet, intet værd,  
som uforsøgt holdt stand med ild og sværd,  
kæmpende trofast for sit fædreland."*

Så kort efter 1864-krigen kunne følelser som disse finde varm modtagelse, og bifaldet bølgede da også frem mod rampen efter alle fem akter.

Da hele ensemblet, fra Niels Jensen til Niels Pottemager, holdt tonen stykket igennem, blev indtrykket efterhånden en harmonisk enhed.

Hvad teaterbestyrer Birck undrede sig mest over, var, hvordan en bondekarl som Niels Jensen, der efter sin fars tidlige død, som eneste søn, måtte hjælpe sin mor med at drive og bestyre Toustrups største og rigeste gård, havde kunnet og turdet give sig i kast med den gigantiske opgave at arrangere et teaterstykke af så stort omfang, med storslåede optrin, med dronninger og riddere og mange sangnumre. Det måtte han høre mere om. Teateraftenens clou var for ham Niels Jensens egen historie - lige til at sætte i "Illustreret Tidende."

Allerede i sin drengetid havde Niels, når han læste Holbergs komedier, gået og forestillet sig, hvordan de måtte tage sig ud på et teater - skønt han aldrig havde set et sådant. Efter sin konfirmation begyndte han at snakke med de andre unge i sognet om, hvor morsomt det kunne være at lave en komedie. Var forslaget ikke netop kommet fra sønnen i den største gård, havde det næppe vundet genklang, men nu vovede flere af dem sig med på at lave teater i Overgaards



lade. Her, på det stampede lergulv og i en staldlygtes flakkende skær, samledes den lille skare og øvede sig på komedier.

For at forblive anonyme over for landsbyens spot og drillerier optrådte de med maske og under fingerede navne, og prøverne foregik i dybeste hemmelighed; ved staldøren måtte man have et kodeord for at blive indladt.

En vinter havde Niels set "Gøngehøvdingen" på scenen i Kannikegade, og aldrig, sagde han, havde han følt noget lignende i hele sit liv. Helst ville han, der

ligesom andre mærkede nederlaget i krigen som et brændende sår, selv havde været en Svend Gønge, men i det mindste ville han gerne fremstille denne skikkelse på en scene. Og da vinteren kom, var Toustrup dramatiske forening i fuld aktivitet med at forberede "Gøngehøvdingen." Der maledes kulisser, og rundt i gårde og huse havde pigerne travlt med at sy dragter.

Opførelsen blev en succes - her var endelig et stykke fædrelandshistorie, alle kunne forstå.



Billedet af Niels Jensen med hans store familie er fra ca. 1910. Hans hustru, Inger Kjerstine, var død allerede i 1896 efter at have født 10 børn, hvoraf de syv levede.

Bagest fra venstre: Aage Jensen, Johannes Mogens Jensen, Jens Læssøe Jensen, Laura Jensen, Niels Kanstrup, Valdemar Jensen, Søren Jensen.

I midten fra venstre: Anna Jensen, Valdemar Buttenschøn, Marie Jensen, politikeren Niels Jensen-Toustrup, Niels Jensen, Signe Jensen, Martine Jensen.

Foran fra venstre: Niels Jensen, Niels Jensen, Inger Buttenschøn, Karen Jensen, Børge Kanstrup, Niels Jensen, Kirstine Jensen. (Foto: Johannes Jensen, Silkeborg, 1934).

# Niels Jensen-Toustrup

## landmand, ægtemand og politiker

*Af Mogens Jensen*

Den unge mand, som stod bag opførelsen af "Gøngehøvdingen" og selv spillede hovedrollen som Svend Gønge, var min oldefar, gårdejer til Toustrup Overgaard, folke- og landstingsmand Niels Jensen. Han blev født i Toustrup i 1846, en lille landsby mellem Hammel og Låsby. Faderen dør tidligt, og Niels må hjælpe moderen med at drive gården.

Hvordan kunne Niels Jensen sidde i Folketinget fra 1872 til 1910 og samtidig drive et stort landbrug i Toustrup? Vi har været så heldige at arve en skotøjsæske fyldt med breve, der stammer fra perioden 1870 - 1875. I æsken var der ca. 100 breve. Utrolig spændende læsning. Brevene er korrespondance mellem Niels Jensen og hans kæreste og senere hustru, Inger Kirstine Sørensen, fra gården Oustruplund i nabobyen Røgen. Adressen på de små fine breve fra Inger Kirstine kunne lyde:

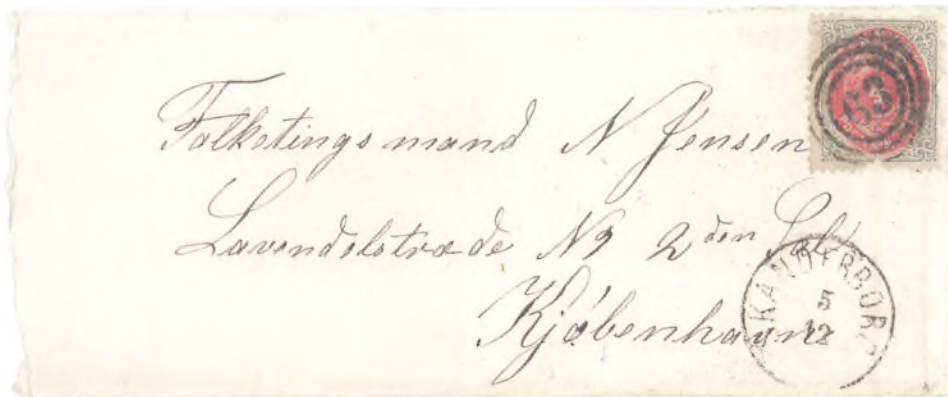
"Herr Folketingsmand N. Jensen,  
Lavendelstræde N 9, 2den sal,  
Kjøbenhavn".

Brevene fra Niels Jensen og hjem til Toustrup kunne se sådan ud:

"Til Gårdejer Niels Jensens Kone, Toustrup  
pr. Laven Station.

Denne måde at sende breve til sin kone viser måske noget om kvindens stilling i samfundet?

I skotøjsæsken var der et vers, sendt af en ukendt forfatter i anledning af Niels' bryllupsdag. Det fortæller lidt om, at Niels nok havde været en eftertragtet ungar, der havde haft flere damebekendtskaber. I verset bliver de unge piger kaldt for "Dannekvinder".



Længe De med unge Piger spøjte,  
og Dem en Dannekvinde søgte.  
Nu jeg hører, De en har funden  
og til hende De Dem har bunden.  
Jeg nu ønsker De med Deres Viv,  
leve maa et lykkeligt Liv.  
Lang Tid Folk troede, at ej saa let  
fangen De var bleven i Amors Net,  
Dog naar Kjærligheden sig indfinder,  
Fornuften næsten ganske bortsvinder.  
Men det vel ogsaa er en Dannekvinde,  
der forstod Deres Hjerte saaledes at vinde.

Ja, det var jo et fint vers til en kommende  
brudgom.

I det følgende afsnit kommer nogle  
eksempler på, hvordan der blev udvekslet  
oplysninger om, hvad der skete hjemme i  
Toustrup og i København.

København d. 4de December 1872.

Kjære elskede Kirstine!

Jeg lovede dig at skrive saaledes, at du kunne faa  
Brevet på Løverdag. Nu vil jeg se at indfri mit



Niels Jensen-Toustrup



Niels Jensens hustru, Inger Kirstine Sørensen.

*Løfte. Jeg kom lykkelig og vel til Kjøbenhavn i aften og tog ind på Gardergaarden sammen med flere. Der skal jeg jo bo sammen med Klaus Bærentsen, som vistnok vil blive en rar Kammerat. Da jeg nu ikke har videre at berette om i dag, så vil jeg sluttelig bede dig at lade mig vide, når du, som jeg antager skriver på Mandag, om Niels Hermand er bleven færdig med dette stykke Arbejde, og om I har modtaget Niels Kaaes' Hest, samt alt andet, som du maatte synes værd at meddele mig. Hils nu alle i Oustrup, til Enevolds og min Moder. Selv være du og lille Jens hilset tusinde gange og ønsket om en glædelig Fremtid.*

*Af din hengivne Niels Jensen*

Kjøbenhavn den 9de December 1873

*Kjære elskede Hustru!*

*I dette øjeblik modtog jeg din kjærkomne Skrivelse. Jeg skal nu allerførst svare på de Spørgsmål, du har fremsat. Niels Hermand kan*

*du fly 5 a' 6 Rd på Lørdag Aften, så til næste Søndag venter jeg at komme hjem, da kan vi jo selv opgjøre dette Mellemværende. - Lad mig nu se, at I får Soen til Orne, når det antages at være passende Tid. Rugen får I vel snart solgt? - for jeg kan ingen penge få med hjem denne gang, eftersom jeg skal købe så mange Ting.*

*Når der bliver vejr dertil, lad dem så lægge en Havrestak ind. Sig til Morten, om han vil skyde min Bøsse af og gøre den ren samt smøre den godt ind med Olie, da jeg selv forglemte det, medens jeg var hjemme.*

*Når du skriver - som vel bliver på fredag - lad mig så vide, hvorledes de to nye Heste går, samt hvad Karlene bestiller, thi Morten og Jens maa absolut, engang naar det kan passe, få resten af de Sten brækket op, som findes derude i P. Nielsens Mark, at de kan være oppe, inden vi faar frostvejr, tillige maa de sørge for at denne kalkkule ordnes inden Kalken skal køres, lad dem ogsaa ordne det bagved Huset. Nu ved jeg ikke mere denne gang, med undtagelse at fortælle dig, at A. Tange, Hans*

Madsen, Klaus Børentsen og jeg i dag har været henne og leje en Lejlighed til nytåar. Jeg har ogsaa allerede købt et ur til Anemarie, det er ved en Urmager for at blive optrukken.

I dag og i morgen holder Folketinget ikke Møder. Paa torsdag begynder 1.ste Behandling af Finansloven og den vil vel tage tre Dage.

Sluttelig beder jeg dig hilse alle derovre i Hjemmet, hils min Moder og lille Jens og modtag selv tusinde kjærlige Hilsener fra din hengivne Ægtefælle.

Niels Jensen

NB: Den gamle bøsse - et fint hanegevær - der nævnes i ovenstående brev, fik undertegnede i fødselsdagsgave i 1984. Geværet var stadig med på jagt i Toustrup og omegn indtil midten af 1990'erne. Mogens Jensen.

Toustrup, d. 10. december 1873

Kjære elskede mand!

Jeg har i dette Øjeblik modtaget dit kjærligkomne Brev, og lille Jens han sover, så jeg vil svare dig. - Soen har ikke været gal endnu. Karlens Bestilling er: Jens er i Rygladen, Morten i Hæshuset, Søren kører, han har været ude og pløje. Jens havde i tirsdags tærket 4,5 trave Rug, og der blev 4,5 Tønde. De 4 Tønder kom til Laasby, de 2 skæppe fik Jens. Vi fik ikke mere en 7 RD 3P. Henne i Linaa Kro giver de nok mere. Søren har allerede fået Boghveden ind, inden jeg sagde. De er i det hele taget flinke og kommer ind til davre, før det bliver lyst. Du må nok hellere glæde dem med noget Tobak, når du kommer hjem til Jul. - De gamle Heste gaar godt nok, især den gamle sorte af Niels Kaaes æder dog ikke så godt. - I går var der Sogneraadvalg. Hele Sorring var her, både dem, der kunne krybe, og dem, der kunne gå. Valgte blev: Peter Murer, Rasmus Tommesen, Søren Nielsen (broder til ham ved Teglværket), alle fra Sorring.

Vi har fæstet den Pige til 50 RD for 40 RD og lærred, det kunne nok ikke gå andet, for der er saa mange, der mangler Piger. Søren kørte din Moder derom i Mandags, og vi får hende på Tirsdag. - Husk nu paa, at du skal ud på Frederiksberg, hans Adr. er P. Pedersen N57.

Nu ved jeg ikke mere min kjære Niels, Det, som du skrev om i dit Brev, skal nok blive besørget. Vi er alle raske, især jeg gør megen Fremgang, mine Ben er meget bedre, lille Jens bliver så stor, at du kan ikke kende ham. Husk på Støvlerne. Din Moder skal jeg hilse dig fra, hun er rask. Fra mig hilses du tusinde Gange. - Din til Døden tro Ægteviv.

Kirstine Jensen.

Til sidst uddrag af et fødselsdagsbrev i 1885:

Kjære elskede Hustru!

- Kjære Kirstine. Vi har nu levet sammen i 12 Aar, og jeg ønsker og håber, at Vorherre vil lade os leve sammen i endnu mange Aar, således at vi må Aar for Aar komme i dybere og fuldere Forståelse mellem os selv indbyrdes. - Har end enkelte Tider været formørkede, så har det vel kun været for at vi bedre skulle skønne på de lyse - og af disse har vi jo også haft vore - lad os aldrig glemme at takke for disse! Modtag du en kærlig Hilsen fra din trofaste og hengivne Niels Jensen.

NB: Kirstine Jensen døde allerede i 1896, kun 45 år gammel, efter at have født 10 børn, hvoraf de syv levede.

# Rigsdagsmanden Niels Jensen-Toustrup

*Af Jens Johannes Justenlund*

(Oldebarn af Niels Jensen)

## *Om hundrede år er alting glemt*

Ofte hører vi vendingen: "Om hundrede år er alting glemt". Det passer ikke helt på bonden og politikeren, Niels Jensen, Toustrup. Han har markeret sig som rigsdagspolitiker og organisationsmand i landbruget. Ved vejen mellem Toustrup og Dallerup rejste landbrugsorganisationer og venner en mindesten i 1918 for Niels Jensen, Toustrup. Anlægget med mindestenen har altid været passet af kommunen. Først Dallerup Kommune, senere Gjern Kommune og nu Silkeborg Kommune. Stenen står ved Johs. Jensens Vej, lidt vest for Toustrup. Johs. Jensen, en af Niels Jensens sønner, var også politisk interesseret. Han var i mange år sognerådsformand i Dallerup Kommune, medlem af Skanderborg Amtsråd samt landstingsmand.

## *1872 - et begivenhedsrigt år*

1872 var et begivenhedsrigt år for Niels Jensen. Han overtog fødegården, Toustrup Overgård, og blev 6. september gift med Inger Kirstine Sørensen fra Oustruplund i Røgen. Senere på måneden, d. 20. september, blev han valgt til Folketinget. Han var da kun 25 år gammel. Niels Jensen blev det indtil da yngste medlem af Folketinget. Denne yngste rekord holdt i mere end 101 år – først ved valget d. 4. december 1973 slog Peter Brixtofte denne rekord. I dag indehaves yngsterekorden af Karina Sørensen fra

Dansk Folkeparti – hun var kun 19 år da hun blev valgt.

## *Yngste folketingsmand i 101 år*

Niels Jensen tilhører også gruppen af levebrødspolitikere som har siddet i Folketinget (Rigsdagen). Han er således nummer 19 på listen over medlemmer, som har siddet længst i Rigsdagen. Han sad i Rigsdagen i 37 ½ år. Niels Jensen har i sin politiske karriere været i valgkamp tyve gange. Han har således erhvervet sig stor erfaring på dette felt. I nærværende artikel er der fokus på nogle af valgkampene. Det veksler mellem lette og svære valgkampe. Endvidere er der medtaget udsagn fra venner og politikere for at give et indtryk af hans holdninger til landet, folket og i særdeleshed landbruget.

## *Skanderborg-kredsen*

Forud for valget d. 20. september 1872 var det svært for Det Forenede Venstre i Skanderborg-kredsen at finde en kandidat. På et møde omkring 1. juni 1872 blev der rettet henvendelse til den unge gårdejer, Niels Jensen, Toustrup, om at stille sig som kandidat. På dette tidspunkt var Niels Jensen indkaldt til militæret - han var korporal i Viborg. Senere, sidst i juli, afholdt Det Forenede Venstre endnu et møde i Nørre Vissing. Forsamlingen ved mødet rettede i enighed henvendelse til Niels Jensen. Han

havde haft tid til at gennemtænke situationen, så han takkede ja til kandidaturet.

Det første valg for Niels Jensen var tæt på at blive en gyser. Ved kåringen skønnede valgbestyrelsen, at Niels Jensen havde fået flest stemmer. Modkandidaten, Sophus von Haven forlangte skriftlig afstemning. Den skriftlige afstemning viste, at Niels Jensen fik 1072 stemmer, og Sophus von Haven fik 985 stemmer, og dermed var Niels Jensen, Toustrup, valgt. I Folketinget er Niels Jensen, Toustrup, bedst kendt som Jensen-Toustrup. I Folketinget blev Niels Jensen i mange år omtalt som konfirmanden på grund af sin unge alder. I de første mange år efter Grundloven af 5. juni 1849 kom mange med -sen navne i Folketinget. Derfor blev det almindeligt, at alle valgte med -sen navne fik landsbynavnet vedhæftet. Allerede 14. november 1873 var der valg igen. Dette valg var let for Jensen-Toustrup, idet han blev valgt ved kåring.

25. april 1876 var der atter valg til Folketinget. Ved dette valg havde Jensen-Toustrup en socialdemokratisk modkandidat. Ved valget fik Jensen-Toustrup 1640 stemmer mod den socialdemokratiske kandidat, som kun fik 74 stemmer. Efter udfaldet af dette valg skulle man tro, at Jensen-Toustrup havde hold på Skanderborg-kredsen. Men således gik det ikke. Hans første år i Folketinget faldt sammen med Det Forenede Venstres brydninger i 1870'erne. Jensen-Toustrup stod altid på den moderate side - en linje han fulgte hele livet. I 1873 var han blandt de 17 venstremedlemmer, som ikke ville følge partiets ledere i at nægte finansloven. I 1875 var Venstre delt i 22 radikale medlemmer og 30 moderate medlemmer. Jensen-Toustrup tilhørte som altid de moderate. I 1878 sprængtes Det Forenede Venstre, således at medlemmer med radikal anskuelse dannede Folketingets Venstre. Ved Folketingsvalget

vragedes Jensen-Toustrup i Skanderborg-kredsen. Den radikale del, Folketingets Venstre, stod stærkest i Skanderborg-kredsen. Jens Sørensen, Vitved, blev nu kredsens repræsentant frem til valget 16. juni 1903. Jensen-Toustrup var efter næsten syv år i Folketinget ude. I årene 1879 - 81 var Jensen-Toustrup således ude af Folketinget. I disse år var han medlem af sognerådet i Dallerup. Det har nok ikke kunnet tilfredsstille hans virkelyst.

### *Brædstrup-kredsen – et nederlag*

Ved valget d. 24. maj 1881 stiller Jensen-Toustrup op i Brædstrup-kredsen, men bliver ikke valgt. Vælgerne ville have en mere radikal politiker. Kandidaten fra Folketingets Venstre, Johan Bøtker, sejrede med 1063 stemmer mod Jensen-Toustrups 817 stemmer. Forud for valget havde der i Brædstrup-kredsen været et par vælgermøder. I Brædstrup havde der været stemning for Jensen-Toustrup. Ordstyreren ved det næste møde, som foregik i Tebstrup, konstaterede ved mødets indledning, at stemningen i kredsen skulle være forandret, man var tilsyneladende blevet mere krigsgale.

Der var ikke kommet nogen lettelse ved den nye hærlov. Der var kommet flere officerer, som skulle have løn og senere pensioneres. Mødelederen konstaterede, at hærloven var blevet til ved forhandling mellem Højre og Det Moderate Parti med Jensen-Toustrup. Ordstyreren anbefalede forsamlingen at støtte den radikale Bøtker, da denne mand ikke veg tilbage i en kamp for folkets ret, hvorimod Jensen-Toustrup viste sig at være for blød og eftergivende. Den røde tråd, der var gået gennem Jensen-Toustrups udtalelser ved de forskellige møder, var den, at han ikke troede, at der kunne vindes noget ved kamp mod ministeriet. Ved mødet erklærede

Jensen-Toustrup sig som en forsonlighedens mand og mente, at venstrepartierne burde forsones, thi "det rige, som er splidagtigt med sig selv, kan ikke bestå", og det kan Venstre heller ikke, og derfor ville han forsoning. Jensen-Toustrup understregede, at han var modstander af Københavns befæstning. En af vælgerne ville vide, hvordan Jensen-Toustrup stillede sig til skolelovsforslaget om friskoler. Jensen-Toustrup svarede: "De penge, der benyttedes til oplysning ikke var spildte. Kundskab er magt, uvidenhed er trældom". For Jensen-Toustrup var det ligegyldigt, om det var en statsskole eller en friskole, men den størst mulige magt må gives til den kommunale styrelse. Mødet i Tebstrup sluttede med et kraftigt leve for den radikale Bøtke og Jensen-Toustrup forlod mødet som den slagne mand. Som tidligere nævnt sejrede Bøtke ved valget 24. maj 1881.

### *Nyborg-kredsen i 29 år*

Allerede 26. juli 1881 var der folketingsvalg igen. Efter nederlaget i Brædstrup-kredsen fik Jensen-Toustrup opfordring til at stille sig i Nyborg-kredsen, idet der skulle findes en afløser for Anders Tange, som var blevet syg. Jensen-Toustrup blev valgt og blev ti gange valgt i Nyborg-kredsen. Ved folketingsvalget 20. maj 1910 trak Jensen-Toustrup sig tilbage fra Nyborg-kredsen efter 29 år som folketingsmand der. Ved forsvarsloven 1909 mistede Nyborg sin garnison, og da Jensen-Toustrup havde stemt for forsvarsloven, har han sikkert følt, at hans genvalg var usikkert.

Som moderat venstremand fik Jensen-Toustrup ved valgene mange højrestemmer. I begyndelsen af 1880'erne skriver højremanden, H. Wulff, en bog om den danske rigsdag. H. Wulff er ikke særlig stemt for Venstres medlemmer af Rigsdagen, men Jensen-Toustrup kan han godt lide.

Wulff skriver bl.a.: "Han sluttede sig vel i Rigsdagen til Venstre, men var selv yderst moderat og medgørlig, så at han er afholdt af alle. Han lagde en respektabel dygtighed for dagen og var i det hele en lovende politiker." Wulff nævner i bogen Jensen-Toustrups fald 1879 i Skanderborg-kredsen samt hans fald i Brædstrup-kredsen i 1881. Om hans valgkamp i Nyborg-kredsen hedder det: "Hans valgkamp førtes smukt og hensynsfuldt, og dertil svarer også hans stilling på tinge. Han er en velbegavet mand og en særdeles hæderlig karakter, men det har ikke kunnet undgås, at den hidsige politiske strid også har afsat nogen bitterhed i hans milde og bløde sind. En virkelig moderat mand er han fremdeles, og han er varm patriot samt i det hele en ideel og alvorlig natur".

Som supplement til ovenstående kan nævnes redaktør Bransagers skildring af Jensen-Toustrup fra 1901. "Han minder langt mere om en fynbo end en jyde i udseende, i væsen, i tale - dog ikke i dialekten. Holder han ved en festlig lejlighed en poetisk tale for fædrelandet, henter han sine billeder mere fra det smilende og bløde Fyn end fra det alvorlige og skarpe Jylland. Han synes mere at have lært af Mads Hansen, hvor der findes en have så skøn end af Blicher om den brune fåmælte hede. Han er en elskværdig og vindende natur, let og hurtig i sin opfattelsesevne, med en behagelig form for sine meninger, repræsentativ i sin optræden".

Ved afskedsfesten 22. juni 1910 i Nyborg-kredsen udtaler Jensen-Toustrup: "Vi står nu overfor et Venstre, der synes at kunne bære udviklingen i den rigtige retning, og det er nødvendigt. Jeg føler mig forvisset om, at vi nu vil vide at værdsætte det, hvad der har med national folkelighed at gøre. Og når jeg nu er kommen sammen med denne prægtige forsamling, hvor hver anden jo er en kvinde,



så tager jeg det som symbolet på, at kvinden i nær fremtid vil få politisk valgret, og jeg tror, at det vil være af stor betydning.”

### *Infrastrukturens betydning*

Jensen-Toustrup forenede sine landbrugsinteresser med sit rigsdagsarbejde. Han så infrastrukturen i landet som absolut vigtigt for landbruget. Han var altid med i folketingets udvalg, som arbejdede med anlæggelse af jernbaner. I første omgang var det vigtigt for landmændene at have let adgang til slagterierne, således at kvæg og svin på en skånsom måde kunne slagtes. Efterfølgende kunne de forarbejdede varer let fordeles til andre egne af landet samt udlandet. I forbindelse med anlæg af jernbaner skulle der anvendes mange sveller af god kvalitet. Jensen-Toustrup fik iværksat en import af sveller fra Rusland. Den russiske zar ønskede at hædre Jensen-Toustrup for importen af sveller, og han fik tildelt en russisk orden. Jensen-Toustrup var sammen med storkøbmanden, Hans Broge, Aarhus, hovedkræfter ved anlæggelsen af Aarhus-Hammelbanen i 1902. Der blev anlagt station i Toustrup, således at der kun var to kilometer fra Toustrup til stationen. Banen fik en forholdsvis kort levetid, idet den allerede i 1956 blev nedlagt. Efter flere år med underskud ønskede et meget stort flertal af aktionærerne banen nedlagt, kun Jensen-Toustrups søn, Johs. Jensen, stemte imod nedlæggelsen.

Jensen-Toustrup deltog også i folketingets udvalg, som arbejdede med etablering af færgeforbindelser mellem landsdelene. For ham var det vigtigt at binde landet sammen og gøre det lettere at få landbrugsvarer transporteret rundt i landet. I 1915 blev Jensen-Toustrup medlem af den komité, som skulle arbejde for en færgeforbindelse mellem Jylland og Norge.

### *Formandsposter i landbrugsorganisationerne*

Fra 1910 kunne Jensen-Toustrup koncentrere sig om formandsposterne i De Samvirkende Jydske Landboforeninger, Silkeborg og Omegns Landboforening og De Samvirkende Jydske Hesteavlforeninger. Tilsyneladende har Jensen-Toustrup savnet arbejdet i Rigsdagen. Han glædede sig over, at der i 1912 var kræfter, som ønskede ham valgt som kongevalgt medlem af Landstinget - men det lykkedes ikke. I 1914 blev han i Horsens-kredsen valgt som landstingsmand og beholdt denne plads til sin pludselige død, d. 7. juli 1916.

### *Jensen-Toustrup kvæstet ved automobilulykke*

Jensen-Toustrup blev 6. juli 1916 kvæstet ved en automobilulykke. Han var som statens repræsentant på vej til dyrskue i Grindsted. Lidt vest for Grindsted løb en hund ud foran bilen, bilen væltede og Jensen-Toustrup brækkede et par ribben og fik indre kvæstelser. Han blev ført til Grindsted Sygehus, hvor han kom under behandling, men døde dagen efter af sine indre kvæstelser. Én af hans sønner, Johs. Jensen, nåede frem til sygelejet inden døden indtraf d. 7. juli ved middagstid. Til Johs. Jensen sagde han som det sidste: “Gud være med dig”.

### *Jensen-Toustrups begravelse*

Jensen-Toustrups storstilede begravelse foregik d. 12. juli 1916. Ifølge avisreferater deltog der 500 mennesker i begravelseshøjtideligheden, som begyndte med mindehøjtidelighed på fædrenergården, Toustrup Overgård. Ved mindehøjtideligheden havde mange talere ordet. En søstersøn, pastor Eskesen, Venge, talte om Jensen-Toustrups interesse

for fædrelandet. Han talte ofte om sønderjydernes skæbne efter krigen 1864. Flere rigsdagsmedlemmer, som deltog i begravelsen, understregede ligeledes hans fædrelandskærlighed. Ofte havde de truffet Jensen-Toustrup i Rigsdagens Bibliotek, hvor han lånte bøger om Sønderjylland og den danske historie. Rigsdagsmedarbejderen fra Midtjyllands Avis sammenfatter indtrykkene af Jensen-Toustrup således: “Det første umiddelbare indtryk, man fik af Jensen-Toustrups personlighed, var indtrykket af den brede styrke, som lyste ud af hans høje, stoute skikkelse, og med hvilken hans dybe, kraftige stemme harmonerede så smukt. Kom man ham lidt nærmere, så varmedes man uvilkårlig af hans friske livsglæde, som udstrålede fra hans hele væsen og vidnede om en kernesund, harmonisk natur, i hvilken en klar, velskolet forstand, et varmtfølede hjerte og en livlig virketrang var til stede. Og har man fulgt hans livsvirksomhed, finder man intet udtryk, der bedre karakteriserer hans personlighed, end ordet, lykkelig harmoni. Han nåede ikke i rang med de største, men han fik lejlighed til at udfylde alle sine evner på virkefelter, der gav ham selv megen tilfredsstillelse og glæde, og hvor han blev i stand til at udføre et anseeligt arbejde til gavn for sin stand og sit land.”

### *Mindesmærket for Jensen-Toustrup*

To år efter Jensen-Toustrups død, d. 7. juli 1918, blev der rejst en mindesten for ham lidt vest for Toustrup. Til afsløringen af mindestenen kom 1000 - 1200 mennesker fra nær og fjern for at ære Jensen-Toustrups minde. På en stor granitsten var der øverst en bronzebuste, der meget tydeligt og klart gengav Jensen-Toustrups karakteristiske træk. Billedhuggeren, Elias Ølsggaard, Aarhus havde formet busten. På selve stenen står følgende indskrift:



(Foto: Jørn Froberg)

## NIELS JENSEN TOUSTRUP

FØDT 30. NOVEMBER 1846  
DØD 7. JULI 1918

REJST AF  
LANDBRUGSORGANISATIONER  
OG VENNER

Ved afsløringen af mindestenen talte folketingsmand, Sørensen Banggaard. Han sagde bl.a.:

“En landsdels natur præger gerne de folk, som lever der, og som der er noget støt og stærkt over den jyske natur, således var der over den mand, hvis minde vi i dag er samlet om for at hædre – en fasthed, som man lagde mærke til! Hvem, som har talt med Jensen-Toustrup glemmer det aldrig. Han var en typisk repræsentant for den jyske bonde, og de egenskaber han var i besiddelse af, tog han hurtigt i brug. I en ung alder blev han således folketingsmand. Som en rød tråd går gennem hele hans offentlige færd - kærligheden til folk og land. Men det var særligt landbruget, der høstede de store frugter af hans arbejdssevne. Men når det var

fædrelandet, det gjalt, da stod dette overalt. Det så vi af den tale, han i sin egenskab af jyske landboforeningers formand straks efter krigens udbrud i 1914 holdt, og hvor han udtalte den store betydning, det havde at følge en ligelig neutralitet med fordelingen af vores landbrugsprodukter og samtidig beholde vores gamle kunder. Og det danske landbrug har da også fulgt Jensen-Toustrups ord. De ofre, som landbruget har bragt for at holde den ligelige neutralitet, skal nok, når krigen er forbi, blive påskønnet af udlandet. Derfor er det danske landbrug taknemmeligt for, at det i den første vanskelige del af krigen havde en mand som Jensen-Toustrup i sin midte. Jensen-Toustrup nåede vidt, men glemte aldrig, at han var bonde. Han fornægtede aldrig den stand, som han var rundet af. Han var den samme, enten han talte med husmanden eller kongen. Men trods alt sit arbejde ude i det offentlige glemte han aldrig sit hjem og sine venner. Han var altid trofast mod det, han elskede. Æret være hans minde!”

Sluttelig blev mindestenen overdraget til Dallerup Kommune. Ved kommunesammenlægningen i 1970 overtog Gjern Kommune vedligeholdelsen af mindesmærket og anlægget omkring mindestenen. Efter den seneste kommunesammenlægning er Silkeborg Kommune ansvarlig for vedligeholdelsen. Det er et stort ønske fra Niels Jensens oldebørn og tipoldebørn, at kommunen vil leve op til en værdig vedligeholdelse af mindesten og anlæg. 7. juli 2018 er det 100 år siden mindestenen blev afsløret.

## Kronologi

### *Rigsdagsmand Niels Jensen-Toustrup*

1846

Niels Jensen fødes 30. november 1846 på Toustrup (Overgård. Forældre: Jens Nielsen (Overgaard) 1789 - 1852. Maren Sørensdatter 1815 - 1879.

1860'erne

Arbejder for sin mor på Toustrup Overgård. Læser historisk litteratur som selvstudium i fritiden og medvirker ved dilettant i hjembyen Toustrup. I 1867 opføres Gøngehøvdingen på Aarhus Teater af dilettanter fra Toustrup. Niels Jensen har hovedrollen. Læser og opfører mange teaterstykker. Har et ønske om at blive skuespiller.

1872

Overtager fødegården, Toustrup Overgård. 6. september vies han i Røgen Kirke til Inger Kirstine Sørensen, Oustruplund.

20. september vælges Niels Jensen fra Skanderborg-kredsen til Folketinget. Kun 25 år gammel. Folketingsmand for Skanderborg-kredsen 20. september 1872 - 3. januar 1879.

1881

Folketingsmand for Nyborgkredsen 26. juli 1881 - 20. maj 1910.

1879

Medlem af Dallerup Sogneråd i tiden 1879 - 1881.

1887

Medstifter af den første jyske hesteavlforening. Jyden.

1888

Formand for De Samvirkende Jyske Hesteavlforeninger. Formand i perioden 1888 - 1913.



*I denne sommer, 7. juli 2018, afholdt man en mindehøjtidelighed ved mindestenen, som blev rejst for præcis 100 år siden til minde om politiker og landmanden Niels Jensen-Toustrup af bl.a. landbrugsforeninger og folk fra hele landet.*

*For 100 år siden samlede arrangementet omkring 1000 mennesker, mens det her efter 100 år dog samlede op mod 100 deltagere, hvilket må siges at vise lidt om den respekt og beundring, der stod om Niels Jensen.*

*Ved arrangementet talte forfatterne til ovenstående artikler om Niels Jensen, nemlig oldebørnene Mogens Jensen og Jens J. Justenlund. (Foto: Tage Franck).*

1890

Formand for Silkeborg og Omegns Landboforening. Formand i perioden 1890 - 1913.

1909

Formand for De Samvirkende Jyske Landboforeninger. Formand i perioden 1909 - 1916.

1908 - 10

Formand for Det Forhandlende Venstre.

1909 - 10

2. viceformand i Folketinget.

1914

Landstingsmand for Horsenskredsen.

1916

6. juli kvæstes han ved en automobilulykke ved Grindsted.

7. juli dør han på Grindsted Sygehus.

12. juli er der begravelse under stor deltagelse i Dallerup Kirke.

1918

7. juli 1918 rejses mindesten vest for Toustrup.

## *Ordensdekorationer:*

Ridder af Dannebrogordenen  
Dannebrogsmænd  
Ridder af den svenske vasaorden  
Ridder af Stanislaus-ordenen (russisk)

## LITTERATUR

Dansk Biografisk Leksikon

Østjysk Hjemstavn nr. 1, 1936

Rigsdagens medlemmer gennem 100 år: Victor Elberling

Den Danske Regering og Rigsdag 1901: N.Bransager  
Levnedsbeskrivelse indsendt til Ordenskapitlet 15. oktober 1912 af Niels Jensen

Aviser digitaliseret på mediestream.dk, de mest anvendte er: Silkeborg Avis

Horsens Folkeblad Aarhus Amtstidende Aarhus  
Stiftstidende Fyns Tidende Roskilde Dagblad Aalborg  
Stiftstidende Jyllands Posten  
og mange flere.

Desværre ser det i øjeblikket ikke ud til at Nyborg Avis og Skanderborg Avis opnår digitalisering.

Foranstående artikler om politikerens Niels Jensen-Toustrup er redigeret og tilpasset af Tage Franck.

# Dyrlægen fra Hørning - for frihed og demokrati

En fortælling om Johannes Stefanus Pedersen

*Af: Ove Jensen*

I 1871 flyttede et nygift par til Hørning, Christiane og Johannes Stefanus Pedersen. De havde af en skomager købt et "bette sted" med et tilliggende på 4 tdl. Adressen er i dag Blegindvej 22, men allerede i 1874 bygges der nyt, og der rejser sig et 12 fags stuehus, hvorfra familien fremover driver dyrlægepraksis. Sønnen Henrik Bendtsen etablerer sig senere på stedet som gartner og efterfølges af sin søn, Vagn Bendtsen. Jorden udstykkes til parcelhusbyggeri i 1968 og 1978.

Johannes Stefanus Pedersen (JSP) kom fra Odder, hvor han siden 1867 havde arbejdet som dyrlæge. Faderen havde været tjener hos biskop Brammer i Aarhus, men flyttede senere til Odder, hvor han ernærede sig som klodsskomager og som retsvidne. Han var en overgang medlem af sognerådet. Moderen var jordemoder i Maarslet og

Tranbjerg sogne og senere i Odder. Johannes kom til verden den 26. december 1846, så han kunne fejre sin 25 års fødselsdag i julen 1871 i Hørning. 2. juledag er Skt. Stefanus Dag, og dermed har vi sikkert forklaringen på navngivningen, Stefanus. Den hellige Stefan er hestens helgen, og der ligger næsten noget profetisk heri, da den nyfødte skulle blive dyrlæge.

Christiane var opvokset i det reformerte miljø i Fredericia, var født Honorè og kunne føre sin slægt tilbage til Belgien og Frankrig.<sup>1</sup> Hun var blevet opkaldt efter et familiemedlem, Christiane Caroline Honorè, f. Bendtsen, der var velsitueret enke efter apotekeren Pierre Honorè. Gamle Christiane tog sig meget af unge Christiane, og da denne

---

<sup>1</sup> De Reformerte kaldtes også huguenotter og var på grund af deres tro blevet fordrevet fra Frankrig.

forelskede sig i Johannes, tilbød apotekerken at bekoste hans uddannelse til dyrlæge.

I taknemmelighed fik flere af Christianes og Johannes' børn mellemnavnet Bendtsen. Sådan fortæller familiekrøniken i hvert fald.



*Johannes Stefanus Pedersen sammen med to gange Christiane Caroline Honoré. Den unge er hans ægtefælle, og den gamle er apotekerken, parrets mæcen. (Billedet er taget senest i 1872).*

Det var altså en ung mand, der etablerede sig som dyrlæge i Hørning. Her boede han resten af sin tid og deltog aktivt i egnens liv, og om dette skal der berettes i det følgende:

### *Dyrlægen*

Arbejdet som dyrlæge gav JSP nær berøring med egnens befolkning, og meget tyder på, at han var vellidt. Desuden har han haft ry for at være en kapacitet på sit felt, idet han blev benyttet som foredragsholder i de forskellige

landboforeninger. Her fortalte han så om de sygdomme, der med mellemrum ramte dyrebesætningerne og gav råd om, hvordan man skulle håndtere det.

Da Aarhus og Omegns Landboforeninger i 1885 holder møde på rådhuset i Aarhus, er det JSP, der holder foredrag om "Kvægets ondartede Lungesygge i Ind- og Udland". Han giver et fornemt rids af sygdommens historiske forløb og konkluderer, at det er nødvendigt at aflive de angrebne dyr.

I 1888 er han tilsynsførende ved kødkontrollen i Skanderborg, hvilket er ganske omfattende. Man kan møde ham hos de forskellige slagtere, hvor han sætter stempel på det kød, der godkendes. På torvedage går han flere timer rundt og vurderer kødets kvalitet. Det er ikke nogen populær tjans, han her har påtaget sig. Hvor han sætter hælene i, opstår gerne utilfredshed.

Dyrlægen kunne ønske sig et fælles slagteri, hvor der kunne være bedre styr på tilsynet med kødet. Han udvikler området, idet han i 1888 anmoder om lønforhøjelse, da arbejdet har grebet om sig. To år senere etableres Skanderborg Andels Svineslagteri, og JSP's arbejde har ganske givet gødet jorden for dette initiativ.

### *Den politiske debat*

Dyrlæge Pedersen, som han oftest omtales, har hurtigt engageret sig i de rørelser, der var i Hørning og omegn, og han deltager i en del af de møder, der finder sted.. I 1873 er Den jyske Folkeforening på banen i Hørning, idet man skal vælge et par mænd til at repræsentere sig. JSP giver sin mening til kende og må have været medlem af foreningen. Den var stiftet på Høver Kro i 1862 med det formål at arbejde for forsvar af valgretten. Det var også synspunktet, at Folketinget skulle have den væsentligste

indflydelse på finansloven, da dette ting netop var valgt af alle stemmeberettigede, mens Landstinget hovedsagelig var de privilegeredes repræsentanter. Foreningen slog derudover på de antimilitaristiske strenge.

I denne forenings program rummes essensen af de tanker, der skulle stå strid om resten af århundredet, og dyrlægen fra Hørning engagerer sig heri.

Foreningen bliver i 1871 en del af Det Forenede Venstre for så at opløse sig i 1877 og fortsætte i Grundlovsværneforeningen.

Et andet eksempel på JSP's interesse for fællesskabet ses, da han i 1883 deltager i et møde, hvis formål er at oprette en realskole i Skanderborg, og hvor han ytrer sig på mødet. Der skulle skabes uddannelsesmuligheder for egnens børn og unge. Resultatet blev Skanderborg Realskole, der lever i bedste velgående her i 2018.

### *Den politiske situation*

Men lad os forsøge at tegne et billede af den politiske situation i landet, så det bliver tydeligt, i hvilke sammenhænge dyrlægen fra Hørning agerer.

I hovedstaden sad regeringen og styrede det ganske land. Det var de konservative kræfter, der stod ved roret, repræsenteret af partiet Højre. Man havde dannet Højreforeninger over hele landet, og medlemmerne var godsejere, officerer, embedsmænd, forretningsdrivende, åndslivets folk, småhandlende og håndværkere. De fleste bosat i byerne. Til sammen udgjorde de "Det gode Selskab" og mente, at de, som de dannede mennesker de i egen forståelse var, havde adkomst til at lede, og at det derfor var naturligt, de stod i spidsen for landet.

Dengang blev Danmark ledet af to kamre, Landstinget og Folketinget, og et lovforslag måtte til behandling i begge, inden det

kunne vedtages eller forkastes. Landstingets medlemmer var til dels udpegede, hvorved man tilgodeså de konservative kræfter. Det betød, at højrekræfterne havde stort flertal i Landstinget og dermed kunne blokere for de forslag, de ikke ønskede vedtaget.

Folketinget domineredes derimod af forskellige Venstre-grupperinger, der var valgt i de forskellige valgkredse, landet var delt op i. Da hver kreds sendte sin sejrherre, tilgodeså det Venstre-grupperne, der havde et solidt flertal i Folketinget siden 1872 og derfor kunne blokere lovgivningsarbejdet her. Venstre-partierne mente, at en regering skulle basere sig på et flertal i Folketinget.

Striden mellem Landsting og Folketing eller mellem Højre og Venstre stod på fra 1872 til 1901, hvor det parlamentariske princip sejrede, så en regering fremover ikke kunne have et flertal imod sig. Det var en strid, der rummede flere kontraster. En modsætning mellem by og land, mellem de dannede og de "landlige" bønder og mellem de velaflagte og dem, der knapt havde til dagen og vejen.

Kongen, Christian 9., spillede en væsentlig rolle i den politiske strid. "*Kongen udnævner og afskediger sine ministre*", stod der i grundloven, og det gjorde han så. Hans valg var godsejeren J.B.S. Estrup, der var ejer af godset Skaføgård, der lå sydøst for Randers. Han betragtede sig først og fremmest som kongens mand og var stejl og ubøjelig. Da Venstre-partierne i 1876 stemmer finansloven ned, sender statsminister Estrup Folketinget hjem. Han regerer derefter ved foreløbige love, provisorier, mens Venstre-partierne fører visnepolitik i Folketinget ved at blokere arbejdet dér. Denne politiske tilstand kulminerer i 1880'erne, blødes op i 1890'erne og løses som sagt først i 1901.



Den politiske debat samler sig om forsvarssagen og om provisorierne (især opkrævning af skatter).

### *Demokratisk Samfund for Skanderborg og Omegn*

Denne forening, der tidligere hed "Demokratisk Fond for Skanderborg og Omegn", var meget aktiv i 80'erne, hvor man nåede op på ca. 1400 medlemmer. De forskellige byer havde hver sit bestyrelsesmedlem, og JSP var Hørnings repræsentant og deltog i debatterne i foreningen.

Man arrangerede politiske møder, hvor man tordnede mod regeringens politik. Til disse sammenkomster var der stort fremmøde i, hvad pressen skrev: "... den lange, haardnakkede Kamp, som Folkets store Flertal fører for Demokratiets Sag". Foreningen havde oprettet en såkaldt "krigskasse", der rummede indsamlede bidrag. På den måde kunne man f.eks. støtte højskoler, der var frataget det statslige tilskud. Dette stod også nedfældet i foreningens formålsbeskrivelse: "... at støtte enhver lovlig Bevægelse imod Ministeriet Estrup, Provisoriet og dettes Talsmænd".

Foreningen var tydeligt oppositionel, kampberedt, og medlemmerne bestod hovedsageligt af folk fra de forskellige Venstre-grupperinger.<sup>2</sup>

### *Venstre i Østjylland*

I 1889 rejser en delegation af "... nogle og 30 af Østjyllands bekendte Venstremænd" til Lolland, hvor de deltager i forskellige arrangementer som led i oprustningen mod regeringen. Dyrslægen var med og tælles således med blandt de fremtrædende oppositionsfolk i det østjyske.

<sup>2</sup> Der var flere Venstre-partier, og disse kunne ikke altid blive enige, hvilket svækkede oppositionen.

Højrepressen ironiserer over rejsen til Lolland og sammenligner deltagerne med de guldsmede (insekter), der p.t. hærgede i Nordjylland. Horsens Avis omtaler rejsen dybt sarkastisk. Under overskriften "Et "Vikingetog"" beretter man om den forestående rejse: "*De østjyske Demokrater er i disse Dage ved at udruste en Armeé, der skal sendes det betrængte lollandske Demokrati til Undsætning. Det er jo en bekjendt Sag, at den demokratiske Sæd, der udsaaes paa Lolland, giver mindre og mindre i Skjæppen – som Landmanden siger – hvorimod den ene Højreforening er dannet efter den anden, og Højres Sag vinder jævnt Fremgang overalt paa Øen. Nu staaer Folketingsvalgene for Døren, og de stakkels Venstremænd paa Lolland har nu i deres vaandefulde pine anmodet "Blomsten" af Jyllands Demokrati om Assistance ...*".

Ovenstående citat giver et godt billede af de modsætninger, der herskede i befolkningen mellem Højre og Venstre. Man kan roligt sige, at der bliver gået til stålet.

### *Skyttesagen*

Efter nederlaget i 1864 erkendte hele det politiske liv, at den eneste farbare vej frem var neutraliteten. Drømme om militær generobring af det tabte land var virkelighedsfjern, men man kunne forsvare sig. Højre mente, at Sjælland og først og fremmest hovedstaden skulle beskyttes, hvorfor man gik ind for at bygge et befæstningsanlæg omkring København.

Venstre derimod ville bevæbne folket, der skulle forsynes med rifler. Dette ville skabe sammenhold og en indre modstandskraft ville vokse frem. En af Venstre-lederne, Chresten Berg, sagde det sådan: "*Vi vil skabe et Dannevirke i enhver dansk Mands bryst*". Alle skulle være del af det danske forsvar.

Det skal dog bemærkes, at der var uenighed i rækkerne hos Venstre-partierne.<sup>3</sup>

De seneste par årtier havde der eksisteret skytteforeninger, der under indtryk af krigen i 1864 havde haft god tilslutning. Der var et kraftigt militært præg over bevægelsen. Retorikken fortalte også, at man ville beskytte forfatningen mod Højre-regeringens politik.

Regeringen føler sig efterhånden truet af de mange nydannede riffelforeningers aktiviteter og griber derfor ind. Der ses ingen steder optræk til nogen opstand eller borgerkrig, men der hænger ligesom en truende murren i luften. I begyndelsen af maj 1885 ser riffelloven dagens lys i skikkelse af et provisorium, en foreløbig lov. Fremover kræves der tilladelse for at anskaffe sig våben, ligesom man skal have bevilling for at importere våben. Ønsker man at lave skydeøvelser, kræver dette også myndighedernes ja. Disse bestemmelser opfattes af oppositionen som angreb på den personlige frihed.

### *De østjyske skytteforeninger*

Bering Skyttekreds har i 1885 37 skytter. Hos naboerne i Hørning er der om foråret samme år stiftet Hørning Skyttekreds, og her er der 18 skytter. Problemet er bare, at man ingen rifler har og derfor har måttet låne i Bering og i Jeksen. Der er lånt én hvert sted, og de to våben vandrer så fra hånd til hånd i Dørup, hvor en gårdejer har ladet skytterne få en skydeplads.

Den 18. juli det følgende år er lokaliteten i Dørup ramme om et skydestævne med deltagere fra Jeksen, Mesing, Haarby, Bering og Hørning med sidstnævnte som sejrherre. Der blev ikke kun skudt til måls ved stævnet, men der blev også gjort gymnastik.

<sup>3</sup> Dannevirke var også symbol på forsvaret af Danmark.

Dagen rundedes af med foredrag, der lovpriste skydningen og gymnastikken, som blev anset for at være karakterdannende. Ikke alle var enige i disse synspunkter, og sognerådsformand J. Dam fra Bodil Mølle dristede sig til at sige, at gymnastikken var god nok, men skydningen for ham var ”*ren nonsens*”. Man skulle arbejde for fred, ikke for krig.

Dyrlæge Pedersen var en af debattørerne og refereres således i avisen: ”*Dyrlæge St. Pedersen, Hørning, (Pedersen leve! Hurra!), fremhævede paa sin ejendommelig, humoristiske Maade Forskjellen paa at være gammel af Aar og gammel af Sind og Anskuelse. Han var ikke gammel af Aar, men havde hidtil været gammel af Anskuelse med Hensyn til Skyttesagen. Naar han havde hørt tale om Skydning og Gymnastik, havde han før troet, at der ikke var noget ved det, men i den sidste Tid var han begyndt at tvivle om, at hans Tro var rigtig i det Stykke; thi naar saa mange, baade unge og gamle, samlede sig derom, saa maatte der alligevel nok være noget godt deri. ....*”. Dyrlæge Pedersen er en populær mand. Han er kendt af journalisten, der giver en karakteristik af ham.

De følgende to år er der skytte- og gymnastikstævne ved Blegind, på en mark ned mod søen. Her mødes udøvere fra det østjyske, det ene år 666 skytter fra 43 kredse og 120 gymnaster. De forskellige foreninger bringer altid deres faner med til stævnerne. Man ville gerne manifestere det nationale.

### *Sognerådet*

På det tidspunkt, hvor JSP engagerer sig i skyttesagen, er han blevet sognerådsformand i Blegind-Hørning Kommune. Ved sognerådvalget i december 1885 på Hørning Kro stemmer de fremmødte vælgere dyrlægen fra Hørning ind i rådet, og ved konstitueringen

kort efter nytår bliver gdr. Christoffer Mortensen fra Blegind valgt til formand for sognerådet i 1886.

Den nye formand fortryder imidlertid, at han har ladet sig vælge, men hvad der ligger til grund herfor vides ikke. Ved et ekstraordinært møde den 3. februar giver sognerådet sin accept af, at Mortensen fralægger sig hvervet som formand, men rådet vil ikke gå med til, at han træder ud af sognerådet. Ny formand bliver den nyvalgte dyrlæge fra Høring, Johannes Stefanus Pedersen. Valget er énstemmigt. De næste tre



*Johannes Stefanus Pedersen*

år er han formand for sognerådet i Blegind-Høring Kommune.

Den nye formand skal hurtigt komme i ilden!

## *Skattenægtelse*

Kampen mod regeringen havde flere facetter, og én af dem var skattenægtelsen. For at forstå denne er det nødvendigt at kende grundlovens § 49: *"Forinden Finansloven er vedtagen, må skatterne ej opkræves. Ingen Udgift må afholdes, som ikke har Hjemmel i Finansloven eller i en Tillægsbevillingslov"*. Det siges klart, at skatterne ikke kan opkræves, før finansloven er vedtaget. Det er heller ikke muligt at give penge ud, før dette sker. Det er præcist og ligetil udtrykt, og det hæftede en del af befolkningen sig ved og nægtede at betale skat til staten, når finansloven ikke var stemt igennem. Derved blev skattenægtelsen et led i kampen mod Højre-regeringen.

Statsminister Estrup havde imidlertid et modtræk, idet han også lagde vægt på grundlovens § 25: *"I særdeles påtrængende Tilfælde kan Kongen, når Rigsdagen ikke er samlet, udstede foreløbige Love, der dog ikke må stride mod Grundloven, og altid bør forelægges den følgende Rigsdag"*. Da Venstre-partierne i 1876 for første gang stemte finansloven ned, reagerede Estrup derfor ved at sende Folketinget hjem, hvorefter han regerede ved hjælp af foreløbige love. De såkaldte provisorier.

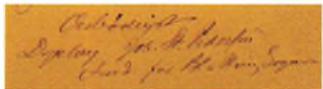
Det hele spidser for alvor til i 1885, hvor Estrup igen udsteder en provisorisk finanslov. Oppositionen raser og taler om forfatningsbrud.

Skattenægtelsesbevægelsen har ikke lige godt fat alle steder, men især på Skanderborg-egnen er den livskraftig. Sognerådsforeningen for den nordlige del af Skanderborg Amt er enige om skattenægtelsen, og det er en énstemmig beslutning, der tages i januar 1886, men man har også opbakning i befolkningen. I Høring er der 25 skattenægtere, i Blegind hele 40 og i Adslev og Jeksen er der 50.

## Sognerådsformanden i Hørning

Blegind-Hørning Sogneråd protesterer i februar 1886, idet sognefogeden på forlangende af herredsfoged Thiele i Skanderborg har foretaget udpantning for manglende betaling af statskatter af kommunens ejendomme. Desuden gør den nyvalgte sognerådsformand, dyrlæge Pedersen, kraftig indsigelse mod, at der for en del af skattegælden er pantet i hans personlige ejendom og bruger udtrykket "denne jammerlige Udpantningsforretning" og karakteriserer sognefogeden og pantevidnerne som "den højtærede Rets Haandlangere".

Sognerådsformand og -medlemmer gør sig overvejelser om at føre sagen videre til justitsministeriet, formulerer også en indsigelse, men da en jurist vurderer, at der er ringe chance for medhold, undlader man at indsende klagen.



Ærbødigst, Dyrlæge Joh.  
St. Pedersen, Fmd. for Bl.  
Hørning Sogneråd.

En drøftelse i sognerådet viser, at der som året før er vilje til at nægte skattebetaling til staten, så længe denne opkræves under den provisoriske finanslov. Den eneste i sognerådet, der ikke kan gå ind for dette, er formanden. Dette er et taktisk spil, der skal stille ham stærkere i forhold til myndighederne og vise, at han kun handler på sognerådets vegne, når han undlader skattebetaling.

I den følgende tid må Pedersen flere gange stille til forhør hos herredsfoged Thiele, der påpeger, at sognerådsformanden har overtrådt straffelovens §101: "Den som med Haan, Skjældsord eller anden

fornærmelig Tiltale overfalder en Embedsmand under Udførelsen af dennes Embede eller Bestilling eller i Anledning af samme, straffes med Fængsel eller Bøder". Ved at anvende udtrykkene "jammerlig" og "Haandlangere" om udpantningsforretningerne har JSP netop overtrådt straffeloven, får han at vide.

Den anklagede forsvarer sig med, at udtrykket "jammerlig" ikke er korrekt citat, selv om han tidligere har godkendt dette. Nu argumenterer han med, at han er blevet afledt under forhøret, idet forhørsdommeren sad og klappede i hånden med en dolk (papirkniv, må man formode). Denne argumentation viser den anklagedes dybe foragt for retssagen. Desuden mener han, at forhørsdommeren kan have "ladet sig lede af en politisk Sindsstemning". Den tiltaltes våben er ironien og humoren.

Horsens Avis med stærk sympati for Højre anvender sarkasmen i sin omtale af sagen: "En sand Demokrat. Formanden for Blegind Hørning Sogneråd, Dyrlæge J. St. Pedersen, Hørning. Der, som det vil erindres, i et Forhør blev saa bange for Dommerens dolkformede Papirkniv, at han ikke vidste, hvad han selv sagde .....". Man lades ikke i tvivl om, at fronterne mellem de politiske holdninger i samfundet er trukket meget skarpt op.

I maj får sognerådsformand Pedersen sin dom for at have brugt de netop citerede udtryk. Dommen lyder på en bøde på 60 kr., men den kan veksles til et 7-dages ophold i Skanderborg Arrest. Sognerådsformanden meddeler, at han agter at sidde sin straf af, men han fremlægger en lægeattest, og i kraft af denne ændres dommen til to dage på vand og brød. Pedersen ønsker at markere sin holdning ved at ville sidde straffen af og ønsker ikke at modtage tilbud



Dyrlægefamiliens hjem på Blegindvej 22 i Hørning

fra Demokratiske Fond for Skanderborg og Omegn, der vil betale bøden for ham.

Da sognerådsformand Pedersen løslades fra Skanderborg Arrest, modtages han i Hørning Skov af sine sognebørn, der er mødt frem for at hylde ham. Avisens udsendte anslår, at der er kommet ca. 1000. Der bliver holdt taler af den tidligere sognerådsformand J. Dam fra Bodil Mølle og af en del andre. I Skanderborg Amts Avis, der tydeligt har sympati for den politiske holdning, som præger mødet, omtales også de fraværende, nemlig modstanderne, og det er bl.a. de personer, der har stået for udpantningen: *"Blandt de Fraværende nævnes Sognefoged Chr. Jensen og Gaardejer Casper Petersen, begge af Fregerslev; foruden dem savnedes kun Kommunens øvrige (3 – 4) Højremænd; men det sagdes rigtignok, at baade Chr. Jensen og Casper Petersen fra Skovens Udkant nød Skuet af den imponerende Procession, der fulgte Hr. Pedersen hjem hin Søndag Aften"*. Man mærker den tykke ironi.

Da mødet er slut, følges Pedersen til sit hjem af den store procession, der vandrer

gennem en flagsmykket Hørning by til dyrlægens hjem, der i dag har adressen Blegindvej 22.

### *Tiden, der fulgte*

I slutningen af juli måned samme år, 1886, er der stor folkefest i Skanderborg, hvor en anelig procession med faner og med musikanter i spidsen går gennem hovedgaden. Skytteforeningerne er med. Man vandrer ud til Dyrehaven, hvor der efterhånden samler sig 1500 til 2000 mennesker. Én af talerne er dyrlæge Pedersen fra Hørning. Hans genvordigheder i løbet af vinter og forår gør det selvfølgelig, at han skal indtage talerstolen, og han taler da også om demokrati.

En af tilhørerne er herredsfoged og borgmester Thiele, der sikkert har lyttet intenst, men ikke har fundet anledning til at skride ind. Han havde ellers medbragt ordensmagten.

Festen slutter i det nye anlæg, Sølund, med dans og samvær.

Om efteråret er JSP en af initiativtagerne til en indsamling til fordel for andre, der er

kommet i klemme i provisorie-maskineriet. Han deltager således stadigvæk aktivt i ”den demokratiske Samtale”, eller måske skulle man sige ”kamp”.

### *Folketingsvalget i januar 1887*

Der er tradition for, at borgmesteren i Skanderborg varetager posten som formand for valgbestyrelsen ved folketingsvalg, men netop i 1887 frasiger Thiele sig den ære, idet han netop den dag skal røgte sit hverv som dommer. Sagen er den, at han har lugtet lunt og ved, at han ikke vil blive valgt, idet det store flertal af venstremænd har besluttet at hævne sig på Thiele for dommen over dyrlæge Pedersen. Denne bliver da også valgt, og et nederlag til denne mand ville jo være ubærligt for Thiele.

Da valghandlingen skal begynde på Torvet i Skanderborg, entrer den bekendte Anders Nielsen fra Svejstrup Østergaard tribunen og kundgør ud over forsamlingen: ”*Leve Valgbestyrelsens demokratiske Formand!*” De gjaldende hurra-råb ”*ligesom rystede i Stenbroen*”, refererer journalisten dagen efter. Det har været voldsomt.

Dyrlæge Pedersen leder valghandlingen, og da der begæres skriftlig afstemning, er resultatet helt præcis 2319 stemmer til venstremanden Jens Sørensen, og kun fem kunne ikke give ham deres stemme. Der kan tales om en kåring af kredsens folketingskandidat.

Inden man skilles udbringes der igen et leve for Johannes Stefanus Pedersen, dagens valgbestyrer.

### *De følgende år*

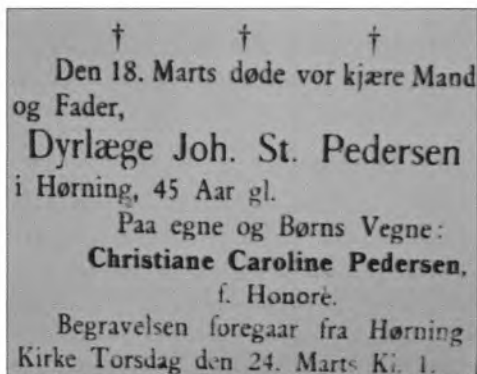
De følgende år løjer de politiske storme af, men der blæser stadigvæk en hård vind over det politiske landskab. Dyrlægen fra Hørning er fortsat medvirkende til at holde vindstyrken oppe. Da der i september 1888

holdes prøvevalg i Horsens i forbindelse med det til kommende valg til Landstinget, går han på talerstolen og tager herfra afstand til standspolitikken. Man skal ikke fremme bestemte gruppers interesser, men arbejde for et demokratisk samfund. ”*Ned med Stænderne! Op med Mennesket!*”, er hans motto.

### *Slutspil*

Efter jul i 1892 rammes dyrlæge Pedersen af en voldsom influenza, der udvikler sig til lungebetændelse. Snart støder et anfald af hjertekrampe til, og Pedersen tror, at det snart er slut. Dette gør, at han skriver et brev til sin bror Jens, der har afgivet det løfte, at han vil stå Johannes` familie bi, hvis Johannes skulle falde væk. Familiens eksistens er sikret af livsforsikringer, og ved at anbringe pengene fornuftigt skulle der ikke blive økonomiske bekymringer.

Husfaderen råder også til at vente med at give børnene deres arv til den dag de fylder 30 år. Sker udbetalingen, når de er unge, vil pengene let blive brugt ufornuftigt. Det må siges, at Johannes har handlet ansvarligt og omsorgsfuldt, og han råder også til, at farfar i Odder bliver værge for sine børnebørn til glæde for alle parter. Det er det menneskelige



*Dødsannoncen*

hensyn, der også er kommet frem i hans politiske aktivitet, der her viser sig.

Imidlertid får Johannes det bedre og begynder igen at arbejde, men da han den 18. marts kører hjemmefra i sin gig, når han ikke langt, før han mærker, at et nyt krampeanfald er på vej. Han får vendt vognen, men dør, inden han er hjulpet ind derhjemme.

Aviserne bringer i den følgende tid fyldige nekrologer og omtaler jordefærden, som begravelsen dengang benævnedes, udførligt. Det er mange borgere, der møder frem i kirken i Hørning for at tage afsked med dyrlæge Pedersen, og så vel omtale som fremmøde vidner om, at afdøde var et menneske, man satte pris på.

Johannes Stefanus Pedersen bliver omtalt som et beskedent menneske, der kunne tale med alle. Han nærede omsorg for dem, der havde svært ved at klare sig, hvilket viste sig i hans sognerådsarbejde, men også ved den personlige støtte, han kunne give fattigfolk. Han var skattet som dyrlæge, "*en sjælden dygtig Mand i Egenskab af Dyrlæge*". Desuden nævnes de forhold, som er omtalt i denne artikel. Hans talegaver bl.a., der kunne få folk til at lytte, når han talte om frihed og om det danske folk. Hans far havde været soldat i krigen 1848-50, og også heraf udsprang hans kærlighed til fædrelandet.

Præsten omtalte ham som "*en Mand af Sandhed*" og pressen skriver "*afholdt og agtet*" om ham.

### *Mindesmærke*

Straks efter begravelsen blev der startet en indsamling til et mindesmærke for Johannes Stefanus Pedersen, og senere på året blev der så rejst en obelisk på graven. Denne var i 3 stykker plus fod og af bornholmsk granit. Desværre kan den ikke længere ses på kirkegården i Hørning.



*Plakette med indskriften: "Erindring fra Blegind Hørning Sogneråd d. 24. Marts 1892".*

I dag - her i 2018 - kunne vi ellers godt have brug for at blive mindet om, at frihed og demokrati ikke er nogen foræring, men resultat af forfædres indsats.

#### KILDEANGIVELSE:

Lokalarkivet i Hørning (Arkivnr. A289 og A355)  
Rigsarkivet: Blegind Hørning Kommune, Sognerådets forhandlingsprotokol  
Skanderborg Byfoged  
Birgit Bendtsen (Oldebarn af JSP)  
Demokraten  
Horsens Avis / Skanderborg Amtstidende  
Silkeborg Avis  
Skanderborg Amts Avis  
Aarhus Amtstidende  
Aarhus Folkeblad  
Aarhus Stiftstidende

# Skøjteprinsessen fra Svejlbæk

*Af: Herman Rasmussen*

*Elisabeth Hønicke*

”Den store overraskelse ved de jyske mesterskaber i kunstskøjteløb var den 62 årige Frk. E. Hønicke, Silkeborg, som i fejende flot stil sikrede sig det jyske mesterskab i damernes old-boy klasse.”

Således skrev Silkeborg Avis d. 19. februar 1956 i sin reportage fra mesterskaberne i Herning. Dengang måtte man vente på naturen. Det var udendørs-temperaturen, der alene skulle sørge for isen. I dette tilfælde bag Herninghallen.

Det er imponerende, at en kvinde i hendes alder kan vinde et sådant mesterskab. Når hun ligeledes gentager succesen ved de to efterfølgende mesterskaber i 1960 og 1961 er benovelsen også tilstede.

I det hele taget var Silkeborg godt med ved de jyske mesterskaber i 1956. Formanden Helge Lund Christiansen blev nr. 2 i herrernes oldboys. Og hans datter, Helle Vibeke, vandt pigernes ungdomsrække. Eina Hansen, Svejlbæk, Silkeborg, vandt juniorrækken.



*1: Elisabeth Hønicke med formanden for Silkeborg Skøjteløberforening, Helge Lund Christiansen – 14.02 1954. (Privat foto).*



Jeg blev overrasket. En del mennesker kendte til Skøjteprinsessen og til navnet Hönnicke – men ved så ikke ret meget om hende.

### *Elisabeth*

Elisabeth var født i Tyskland den 20. januar 1894 i Eimsbüttel ved Altona i Hamburg. Hendes forældre var Emil Hönnicke og Ida Helene Hönnicke. Elisabeths fulde navn var Agnes Elisabeth Hönnicke. Hun var nummer 3 i søskendeflokken, storesøsteren, Bertha Helene Käthe, var født i 1891. Hende fik Elisabeth rigtig meget at gøre med senere i livet. En storebror, Carl Emil Walter, der var født i 1892, arvede meget senere Elisabeth, nemlig i 1970. Desuden var der en lillebror, Alfred Hans, fra 1895. Faren var overtelegrafsekretær, en rigtig bureaukratisk titel, og i kraft af den overordnede stilling bar han titlen kancelliråd. Som mange af borgerskabets døtre dengang skulle de modtage en grundig oplæring i husholdning, således at de senere kunne røgte deres livsopgave som frue i huset - "hausfrau".

I Elisabeth Hönnicke's tilfælde, eller som hun selv senere i livet i Danmark stavede sit efternavn: Hönnicke – i hendes tilfælde blev det i danske herskabshjem, at en stor del af oplæringen fandt sted. Hun var da 19 år gammel. Detaljerne i disse år er uden for forfatterens kendskab. Det kan ses, at hun i årene op mod første verdenskrig var i Danmark.

Under første verdenskrig var hun hjemme i Hamburg. I årene derefter var hun lidt på skift i Tyskland og Danmark. Men efter 1921 forløber hele hendes liv i Danmark. Ikke altid harmonisk – og af og til meget dramatisk.

I 1921 var hun i huset som husbestyrerinde og økonoma i Hillerød, derefter i København i forskellige huse. I maj 1923

i "Mågehuset" i Holte. Første oktober 1923 flyttede hun adresse til Øster Oksby pr. Oksbøl. Her boede direktør Thomas Sørensen fra "Thor Vask" i København det meste af året i sit sommerhus. Her kom hun i huset. Direktør Sørensen havde opbygget en blomstrende vaskerivirksomhed bestående af dampvaskeri, kemisk fabrik og et maskinværksted til virksomheden. Han blev en velhavende mand.

Han var fra beskedne kår og var født i 1868 som søn af en husmand i Ødum Sogn i Hjørring Amt nær Hjallerup. Efter soldatertiden i København blev han vaskerikarl, derefter forpagtede han vaskeriet. Ret hurtigt blev han ejer af det – og udbyggede det. I 1917 blev virksomheden til et aktieselskab med ham som hovedaktionær.



### **Historien om Thor Vask**

*En familieejet virksomhed gennem tre generationer*

I et lille skrift, som familien har udgivet efter at Thor Vask var solgt til rengøringskoncernen ISS i 2004, gives der en beskrivelse af grundlæggeren Th. Sørensen. Han var et selskabsmenneske med megen charme, så der var ikke megen tid til at tænke på kone og børn. Han var gift 4 gange og fik 6 børn + et uofficielt.

Fra ca. 1918 boede han i Oksby ved Blåvand. Han styrede det meste af tiden sin virksomhed herfra, og i Blåvand beskæftigede han sig især med jagt – hans store passion. Han holdt også jagthunde. I Blåvand kendte de ham, som den eneste bilejer i miles omkreds. Han holdt meget til med sine venner på Ho Kro. En aften, da værten ville lukke, spurgte Th. Sørensen: – de lokale kaldte ham ”Vaskebjørnen” – ”Hvad koster kroen?” Således blev han også kroerjer.

Når hans kone var med i Blåvand, blev hun opvartet af en selskabsdame, Tilly Helgesen. Hun var gift med Poul Helgesen, og det unge par boede i Blåvand. Han så efter Th's jagthunde, når han ikke var der.

Elisabeth Hønicke fulgte altid med til sommerhuset. Da Thomas Sørensens kone sjældent var med, mente mennesker omkring dem, at hun nok også var hans elskerinde. På et billede fra et jagtselskab synes Elisabeth at befinde sig godt i selskab med Th. Sørensen og hans venner.

Th. Sørensen fik et slagtilfælde (blodprop i hjertet). Lægerne mente, at det ville hjælpe med et kurophold – ja, at han ville blive helt rask. Men den 23. februar 1930 døde han i Bad Tölz i Oberbayeren under kuropholdet.

Hans testamente viste tre ting for denne sag. Hans ønskede at blive begravet på Oksby Kirkegård i Blåvand. Efter kirkebogen: ”.. han havde bestemt, at han ville hvile herovre i Blåvand”. Sommerhuset i Blåvand



Jagtselskab i Blåvand. Den eneste kvinde er Elisabeth Hønicke. Bag hende direktør Th. Sørensen. (Blåvandshug Arkiv).



Gravstenen på Blåvand Kirkegård.  
(Foto forfatteren).

tilfaldt Elisabeth Hønicke, og hun fik en legatpension fra Thor Vask. Th. Sørensen havde oprettet "Thors Legat" med to formål:

- At bevare virksomhedens høje standard.
- Hjælpe medarbejdere og deres familie.

Halvdelen af legatets indtægter skulle gå til sidstnævnte formål.

Legatet var baseret på en tredjedel af aktierne – til en start 150.000 kr. Et betydeligt beløb ved oprettelsen den 11. august 1929. Testamentet var en lykke for den jævnt lønnede husbestyrerinde fra Tyskland. Resten af hendes liv var sikret! Troede hun.

Hun var faldet godt til i Blåvand. Deltog i livet der, bl.a. gik hun til gymnastik.

Hun havde venner. Hendes bedste venner var Tilly og Poul Helgesen. De var flyttet til Blåvand på grund af det sunde klima for Tillys tuberkulose. Poul var oprindelig regnskabschef, født 1895, men startede her et helt andet liv som fåreavler, biavler og frugtavlser. Tilly og Elisabeth blev gode venner. De var jævnaldrende. Tilly var



Gymnastikbillede fra Blåvand 1937. Elisabeth Hønicke er nr 34. (Blåvandhugs Arkiv).



Sommerhuset "Vesterled" (som hun arvede) ved Blåvand Fyr. (Foto forfatteren).

nordmand, hendes far var tysker, men var rejst til Norge som voksen. Hvis det sproglige kneb, kunne de altid betjene sig af tysk som fællessprog.

Tilly og Poul Helgesen havde fire børn: Berit, født 1929, Ingerlise 1931, Astri 1934 og Poul 1941. For børnene er Elisabeth "Tante Lisbeth" og en fødselsdag for dem var ikke rigtig uden Tante Lisbeth.

En morsom detalje fortalt af Ingerlise Helgesen, skal nævnes. Poul Helgesen syntes ikke den lokale skole i Blåvand lærte børnene nok. Derfor ville han undervise dem selv. Han skulle tage sig af matematik og naturfag. Tilly skulle stå for dansk, men hun mente ikke, at hun kunne dette kva sin norske baggrund. Til gengæld kunne hun engelsk efter et års uddannelse som telegrafist i England – det lærte børnene

så i stedet. Tante Lisbeth ville gerne lære engelsk, så den lille Ingerlise blev som 10-årig hendes lærer. Ingerlise boede i Oksby i "Kliithuset", der hvor museet Tirpitz nu ligger. Hun cyklede så hver lørdag til Tante Lisbeths hus lige ved siden af Blåvands Fyr. Når hun ankom, fik hun et blødkogt æg, da det jo havde været en anstrengende tur, og som løn fik hun en krone hver gang. Senere kom Berit og Ingerlise i skole i Varde, mens Astri blev i Blåvand.

Fra barndommen havde Elisabeth Høniche en stor passion. Hun løb på skøjter. Hun fortalte til en avis, at hun løb på skøjter på de isglatte brosten i Hamburg. Hun begyndte allerede som 4-årig. Men rigtig for alvor som 9-årig. Når isen rigtig bandt vandet, løb hun på Alstersøen i Hamburg. Hun havde talent og var ihærdig. I sin ungdom blev hun

Nordtysk mester i parløb og juniormester i figurløb. Denne store interesse kom til at præge hende resten af livet – gav indhold – gav status – hun blev Skøjteprinsesse. Hun løb på skøjter i København, i Varde, i Silkeborg. Hvor hun var, kunne hun udfolde sig. Hun var medlem af Varde Skjøteløberforening og deltog i Ålborg Skjøteløberforening som ”instruktrice.”

### Store forandringer

Det lykkelige liv i Blåvand tog en drejning. I 1940 blev Danmark besat af det nazistiske Tyskland. Men Blåvands fremskudte placering på vestkysten og ved den store indsejling til Esbjerg fik straks tyskernes interesse.

Livet fortsatte, og Tante Lisbeth fik sin engelskundervisning, havde omgang med sin venner og havde sin dagligdag ved det lille hus ved fyret. Nu er det ikke alting, man kan vide, men det er nærmest klart, at hun også fik forbindelse til den tyske besættelsesmagt, da hun var tysker. En kilde nævner, at hun kom meget sammen med en officer Graff. Berit Helgesen fortalte, at hun en dag skulle invitere Tante Lisbeth til en fødselsdag. Denne havde besøg af hr. Graff, og han blev selvfølgelig inviteret med. Elisabeth var alene, Graff langt hjemmefra og måske ugift – mand og kvinde. Det var naturligt, at der opstod romantik og erotik. Da Helgesens hørte, at Graff kom, bad de ham om at møde i civil.

I begyndelsen af krigen boede Elisabeths storesøster sammen med hende i huset ”Vesterled” ved fyret. Hun hed Käthe og havde været gift Jentzen. Hvad der var sket med hendes mand, ved jeg ikke, måske faldt han som soldat i 1. verdenskrig. Men da deres mor i Hamburg døde, flyttede Käthe til Blåvand.

Thorkild Lange har skrevet erindringer fra sin barndom ved Blåvands Huk Fyr – bl.a.

om tiden under besættelsen. Han kan ikke lide Frk. Hønicke: ”Tiden lige efter krigen er fyldt med had til tyskerne”. Han skriver, at hun og hendes søster var meget ”hjælpsomme” med at vise de forskellige sommerhuse frem til tyske officerer. Men da søstrene så, hvad vej det gik, fik de travlt med at søge dansk statsborgerskab. Han fortæller videre, at de kom i Oksbøllejren for tyske flygtninge. En anden kilde fortæller, at søstrene først blev hentet af modstandsbevægelsen, men løsladt samme dag. Senere blev de hentet af det danske politi og interneret i lejren. Elisabeths hus og formue blev konfiskeret – og det meste af bohavet blev solgt på auktion. Thorkild Lange nævner, at hans familie havde købt to små taburetter, et lille bord samt en kommode, som han har endnu. En støvsuger købte hans familie, og den var god. Den holdt længe, og til sidst blev den solgt til en støvsugerforretning, der udstillede den som den ældste fungerende støvsuger i Danmark. Søstrene kendte udmærket Thorkild Langes mor. Da de skulle i Oksbøllejren, ville de



Elisabeth Hønicke's kørekort erhvervet 1935 (Blåvandhugs Arkiv).

sige farvel til hende og give hende hånd. Hun tog den ikke. Hadet var for stort.

En ting kom ikke på auktion. Det var et maleri, som Elisabeth havde fået som gave under et ophold som ”ung pige i huset” i Tyskland. Et maleri fra 1840: En

vindrueplukkende kvinde malet af Carl Elb Wolfsburg. Elisabeth Hønicke havde besluttet, at efter hendes død skulle en niece, Ingeborg, have det. Efter hende skulle det gå videre til Elisabeths genboer i Blåvand. De to ugifte søstre Jenny og Maja. De havde hjulpet hende meget. De er borte nu, og maleriet hænger hos nevøen Robert og hans hustru Kirsten Boldt Jensen i dag i smuk renoveret stand. På den måde lever Elisabeth Hønicke også stadig videre i mindet.



*Tilly og Poul Helgesen. Elisabeths gode venner fra Blåvand (Privat foto).*



*Oksbøllejren 1945 – 1949. (Danske billeder.dk)*

## Oksbøl

Søstrene var interneret i Oksbøllejren. De første år efter krigens afslutning i 1945 forbød englænderne, at de 250.000 tyske flygtninge, som var i Danmark, sendtes hjem. Først efterhånden begyndte hjemsendelsen, og de sidste blev sendt hjem i 1949. Da søstrene var tyske statsborgere, skulle de også sendes hjem. Elisabeth havde i den situation sikkert henvendt sig til de danske venner, hun havde. Kunne de hjælpe? Det ville de gerne. Poul Helgesen havde tidligere arbejdet som intendant på Varde Kaserne. Det var, efter at de måtte forlade deres hjem i Blåvand, deres elskede "Klithus" i 1944. Her ville tyskerne opføre den store kanonstilling, Tirpitz, med 4 stk 38 cm kanoner til at dække indsejlingen til Esbjerg. Nu arbejdede Poul Helgesen som

revisor, men havde stadig forbindelse til mange myndigheds personer i området. Der var også gået besked til Bertel Kring. Han drev renseri og vaskeri i Silkeborg. Både han og hans far, Poul Kring, havde sommerhus i Blåvand, hvorfra de kendte Elisabeth. De kaldte hende "Høne".

Disse to mænd formåede at få søstrene ud af Oksbøllejren. Måske gav en kontakt til sagfører Agger i Varde bevis for, at Elisabeth var dansk statsborger. Han var for øvrigt en af Poul Helgesens gode venner. Søstrene havde da været interneret i 2 år.



*Kanonstillingen "Tirpitz" i Blåvand under bygning. Blev aldrig færdigbygget. (Foto fra Ingelise Helgesens bog: Hvad krukken gemte).*

Elisabeth blev overført til Fittinglejren ved Vorbasse. Hun blev dermed fritaget for konfiskationsloven, hvilket betød, at hun fik erstatning for det mistede hus og den mistede formue. Herfra sendtes hun til Silkeborg til Bertel Kring. Hun skulle i huset hos ham. Ægteparret havde to små piger, som hun skulle hjælpe med at passe. Det skete i 1947. En af de små piger, som blev passet af Elisabeth, Birgitte, har fortalt, at det nok ikke var den bedste kombination med en 53-årig husbestyrerinde med knold i nakken og måske gamle principper for børneopdragelse og en ung kvinde med to små børn. Det ser i alt fald ikke ud til, at Elisabeth var i huset ret længe. Hun flyttede antagelig sammen med søsteren til Ry, hvor de boede til leje. For øvrigt tæt på Poul og Josefa Kring, som hun kendte godt fra Blåvand. De boede i Ry, som delvis pensionister. Det var Poul Kring, der ejede Silkeborg Dampvaskeri.



Annette og Birgitte Kring (t.h.) 1947. Døtre af Bertel Kring. (Privat foto).

### *Livet i Svejbæk*

Ved den skønne Julsø købte Elisabeth et hus, til sig og søsteren. Det hus hun købte, havde tilhørt kredslæge Svendsen, der brugte det som sommerhus. Det var et lille rødt bindingsværkshus. Huset blev nedrevet i 1976, da det var meget forsumt. Det lå på

Julsovænget. Samtidig med huset overtog hun kredslægens telefon – Svejbæk nr. 41.

Elisabeth fik muligvis arbejde hos tidligere skibsreder Arne Schmigelow på Arnsborg. Mine kilder er meget uenige heri. Han havde været skibsreder i rederiet Torm. Fra 1920'erne var det Danmarks 6. største rederi, det blev drevet fornuftigt og havde en god økonomi. Arnes far, Christian Schmigelow, var medstifter af Torm og ligeledes en særdeles velhavende mand. Arne havde i 1938 bygget en sommervilla i skotsk herregårdsstil i Svejbæk. Arne havde haft fast bopæl i Svejbæk fra sidst i 40'erne. Han var enlig og havde en gift hushovmester, som han havde med fra sin tidligere villa i Hellerup. Hushovmesterens hustru havde haft titel af husjomfru.

Siden midt i 50'erne havde han også en gartner, der samtidig var hans tjener – og drukkammerat. Arne Schmiegelow havde et stort alkoholforbrug, desuden var han homoseksuel, noget man ikke talte om på den tid.

Søsteren Käthe Jentzen havde også arbejde, da de boede der. I alt fald til 1955. På det tidspunkt nåede hun pensionsalderen. Dette fremgår af skatelisten fra Linå Kommune. Elisabeths løn ser ud til at udgør ca. det halve af hushovmesterens løn. Hendes løn var, når den sammenlignes med andres skattebetaling, på størrelse med en arbejdsmandsløn. Eksempelvis i 1955 var søsterens skat 80 kr. - Elisabeths 177 kr. – hushovmesterens skat var 389 kr. Disse skattebetalinger kan dog slet ikke sammenlignes med skibsrederens skat på 3.991 kr., hvortil kommer ejendomsskat på 3.448 kr.

### *Skøjteløberen*

I en samtale med Silkeborg Avis i marts 1955 beskrev de hendes hus som, ”hendes

eget dejlige hjem i Svejlbæk, der rummer så mange skøjte Medaljer og præmier vundet ved konkurrencer i Europa". Avisen skrev, at frk. Hønickes liv og skøjtekarriere ikke havde været helt almindelig – og hun fortalte gerne om det. Hun sagde: "Et hus jeg ikke vil forlade for nogen pris". Hun var i god form, og hvis det ikke var vinter, klarede hun let de 8 km fra Svejlbæk til Silkeborg på cykel.

Vi må formode, at noget af det første hun gjorde, da hun kom til Silkeborg, var at melde sig ind i skøjteløberforeningen. At være medlem i en skøjteklub havde hele livet været hendes tilknytning til omgivelserne de vekslende steder, hvor hun havde boet.

Hun havde på skøjteområdet færdigheder og kompetence. Her kunne hun blive kendt – og beundret. Sportsgrenen var i Danmark af beskeden omfang, især på grund af vinterens vekslende længde. Når hun var i en klub, ville hun også være i stand til at hjælpe ungdommen med den relativt nye sportsgren. Det var også et karaktertræk ved hende, at hun hjalp, og at hun ville gøre nytte. Når hun, som her i Silkeborg, kendte nogen i forvejen, eksempelvis familien Kring, var integrationen lettere.

Før hendes ankomst til Silkeborg havde hendes skøjter været vidt omkring. Fra Hamborgs gader og Alstersøen over hendes



*Skøjteprinsessen med to elever: Birgitte Kring til venstre og Helle Lund Christiansen 20.02 1956 (Privat foto).*



mesterskaber i ungdommen i Nordtyskland i figurløb og parløb – til Danmark. Her øvede hun ottetaller på Peblingsøen i København. Løb på kunstig anlagt bane ved Blåvand. Som medlem af Varde Skøjteklub løb hun i hele området og gav opvisning i 1940 for at samle penge ind til det krigshærgede Finland. Senere under krigen var hun sammen med andre vardensere til en stor opvisning i Aalborg. Skøjteklubben havde her en stor opvisning i februar 1942 i en grusgrav ved Hobrovej. Det var vist også her, Danmarks første alsangstævne blev afholdt i 1940.

### *På skøjter i Silkeborg*

Da hun efter krigen og som interneret flygtning kom til Silkeborg, var længslen efter at komme på isen stor. Jeg har hørt om hendes udfoldelser på skøjter på dammen i Hårup – ved Hotel Ludvigsløst – nedenfor Arnsborg – ved hendes eget hus på Julsvænget – ved en overrislet bane på Åhavevej – ved Indelukket. Skøjteløberforeningens anlagte bane ved ”Lunden” samt banen ved Kalgårdsvig – alle steder blev isen pløjet op af hendes hvide, håndsuede kunstskøjter.

Hun underviste de unge kommende skøjteprinsesser, og der var mange, der gerne ville i lære: Helle Vibeke Lund Christiansen, Gitte Kring, Eina Hansen, Mette Rugholm med flere. En dreng var sågar også elev hos hende. Frk. Hønicke, som de kaldte hende, medbragte tit sin rejsegrammofon, og så blev der lavet sving og svung til ”kuk-kuk – valsen”. Som belønning efter dagens præstation blev der uddelt de fineste røde æbler, som hun fremdrog fra sin lille kurv. At hun var kendt for sin pædagogiske indsats ses også af, at hun i forbindelse med stævnet i Aalborg i 1942 blev kaldt ”Skøjteløberforeningens dygtige instruktør”, og i Silkeborg Avis ” ... hun

gav sig også stunder til at lære ungdommen nye variationer”.

### *Idolet*

Elisabeths store idol var norske Sonja Henie, som i sin samtid blev beskrevet som et vidunderbarn. Selvom Elisabeth var 18 år ældre end Sonja Henie, følte hun et slægtskab og havde hende som forbillede. Henie var med i kunstskøjteløb ved De Olympiske Lege i 1924 som 12-årig. Hun besatte sidstepladsen, men det skulle ændre sig. Hun vandt guldmedalje ved OL i 1928 i St. Morritz, 1932 Lake Placid USA og 1936 i Garmisch-Partenkirchen. Hun vandt 10 verdensmesterskaber samt 6 europamesterskaber. Hun løb for Oslo Skøjteklub.

Fra 1937 blev hun professionel skøjteløber – og filmstjerne. Henie anses af mange som den mest internationalt kendte norske kvinde gennem historien. Hun har en stjerne på Hollywoods Walk and Fame. Flere af de små skøjteprinsesser i Silkeborg fortæller, at frk. Hønicke ofte nævnte Sonja Henie, som døde i 1969 – 57 år gammel.

Højdepunktet i Elisabeths skøjtekarriere var, da hun i 1956, i en alder af 62 år, blev jysk mester i kunstskøjteløb i damernes oldboysklasse. Det skete i Herning, udendørs bag hallen på en bane, der af fagfolk kaldtes landets bedste. Silkeborg Avis kaldte det en stor overraskelse.

I det hele taget var mesterskabsstævnet en stor succes for Silkeborg Skøjteforening. Foruden frk. Hønicke vandt Eina Hansen juniorrækken, og Helle Vibeke Lund Christiansen vandt ungdomsrækken. Gitte Kring blev nr 2, Helle Vibekes far, Helge Lund Christiansen, blev nr 2 i herrernes oldboyklasse efter at have vundet de frie øvelser. Han var for øvrigt formand for foreningen i mange år. Elisabeth gentog

succéen i 1960 i Esbjerg, som havde fået en kunstfrossen, udendørs bane året før. Hun rundede sit hattrick af med et mesterskab i Esbjerg i 1961. Hun var da lige fyldt 67 år.

### *Forlader Svejbæk*

Efter sine tre store triumfer på skøjtebanen

rejste hun fra Svejbæk. Det har ikke været muligt for mig at dokumentere, hvad hun arbejdede med i Svejbæk og hvorfor hun rejste. Muligvis var det i forbindelse med Arne Schmiegelows død 5. februar 1961, hvor hendes ansættelse dermed var slut, eller det var fordi hun blev folkepensionist.



*Elisabeth Hønicke sammen med ingeniør Kirk ved en opvisning i Aalborg 1942.  
(Blåvandshugs Arkiv).*

I den tid hun var bosat i Svejlbæk, udlejede hun ofte sit hus som sommerhus, mens hun selv opholdt sig i Blåvand.

Fra Svejlbæk rejste hun tilbage til Blåvand, hvor hun i 1954 havde købt en grund, hvorpå hun byggede et hus. I Svejlbæk og også før, boede hun sammen med sin 2 år ældre søster Kåthe. Sammen med Kåthe havde moderen besøgt Elisabeth i Blåvand. Ingerlise Helgesen, som er datter af Elisabeths bedste venner i Blåvand, husker, at Kåthe ikke talte dansk, som Elisabeth gjorde.

Kort efter deres tilbagevenden til Blåvand dør søsteren. Hun bliver ikke begravet i Blåvand.

### *Tiden der fulgte*

Min viden om Elisabeth i tresserne er beskeden. Hun havde sin omgangskreds i Blåvand. Det ses bl.a. i nogle gæstebøger, som jeg har haft adgang til.

Jeg har 4 håndskrevne breve fra hende i sommeren 1967, hvor hun var ansat i huset i Rungsted hos en enkefrue Christiansen. Hun arbejdede formodentlig stadig som en slags selskabsdame. Det var lidt besværligt, kan jeg læse ud af brevene. Hun savnede Blåvand, selvom der var dejligt i et hus med grund ned til Øresund. Hun manglede sin cykel (som hun dog fik derover). Hun var nervøs om natten trods en alarm direkte til politiet. Villaen havde et alarmsystem, som hun havde svært ved at finde ud af. Når hun gik lange ture, f.eks. efter kager, når hun skulle have besøg af hr og fru Lyngby, fik hun "brændende" fødder". Ting var dyre. Det var dyrt at rejse med bus. Hun mindede Jenny i Blåvand om, at hun skulle huske at aflevere hendes tipskupon inden onsdag kl 17.30 – hun skrev videre ... "Det er nok bedst, hvis du allerede gør det om tirsdagen. Der kan let komme noget i vejen, hvis man gemmer det til den sidste dag". Fjernsynet,

som fru Christiansen havde, var ikke så godt, som hendes eget i Blåvand. I 1967 kunne hun ikke tage Tyskland i Rungsted. Det var ellers vigtigt med godt fjernsyn i juni 1967: Tronfølgeren skulle giftes med sin Henrik. Det var også vigtigt, at Jenny sendte hende Søndags-Politikken og Billed Bladet som tryksag til hende.

Hun gav også indtryk af, at hun fulgte godt med i sin fortid – også den, der lå 4 årtier tilbage. Hun havde set i avisen, at vaske-riejer Sørensens nevø, (Christian Sørensen) var død og skulle begraves fra Bispebjerg Krematorie i stilhed. Ikke så sært, da Th. Sørensen var hendes store velgører m.m.

Jeg kan af brevene se, at hendes familie i Tyskland brugte hendes hus i Blåvand som sommerhus. Nogle af dem besøgte hende også i Rungsted. Hun havde ellers ikke meget at bestille i sit job der: give blomsterne vand – støve lidt af – lave lidt mad samt andre småting.

I Blåvand havde hun opdræt af cocker spaniels. Jeg har billeder af besøg fra Tyskland, og i hendes nekrolog nævnes, at hun løb på skøjter, indtil hun var 75 år. Hun var afholdt, ungdommelig, spændsig og rank.

Da hun fyldte 75 år, holdt skøjteklubben en opvisning, hvor hun deltog. Desværre faldt Elisabeth og kom slemt til skade, bl.a.



Gravsten på Blåvand Kirkegård  
(Foto forfatteren).



*Elisabeths gode venner. Blåvand Kirkegård.  
(Foto forfatteren).*

fik hun problemer med at gå. Hun kom derfor på plejehjem i Blåvand. Antagelig var denne chokerende oplevelse med til at forkorte hendes liv.

Dødsannoncen var underskrevet af hendes mangeårige venner, Tilly og Poul Helgesen. Efter begravelsen var der mindesammenkomst på Blåvand Kro. Hendes gravsten står endnu på kirkegården i Blåvand.

### *Afslutning*

Hendes hus arvede familien i Hamburg. Først ved hendes ældste bror Walter Hönnicke. Hun lavede testamente, således at venner i Blåvand arvede private ting fra hendes indbo.

Et liv var slut. Bevæget – dramatisk – måske fyldt med lidenskaber. Hun fik en speciel skæbne. Hendes personlighed gjorde hende afholdt og elsket. Hun var et venligt og omgængeligt menneske. Hendes vilje og kunnen var nok speciel.

Jeg er glad for at have lært hende at kende gennem mange menneskers vidnesbyrd – gennem billeder og skrevne kilder. Hendes



*Maleriet var Elisabeths kære eje. Malet af den tyske maler Carl Elb Wolfsburg i 1840. Titel: En vindrueplukkende kvinde. (Foto forfatteren).*

hædersbetegnelser var: Frk Hønicke, Skøjteprinsessen og Tante Lisbeth.

Nu er hun husket på skrift!

#### KILDER:

Ingerlise Helgesen, Ikast  
Kirsten Bolt Jensen, Blåvandshuk Arkiv.  
Helle Vibeke Kjems, (født Lund Christiansen), Silkeborg  
Birgitte Kring, Egå  
Mogens Kring, Farum  
Henrik Nørgaard: Bloggen efter bogen Historien om Thor Vask  
Thorkild Lange: Min far var fyrmester  
Silkeborg Arkiv  
Varde Arkiv  
Aalborg Statsarkiv  
Silkeborg Avis  
Aarhus Stiftstiede  
Og rigtig mange søde og rare mennesker omkring emnet.

# Med svagføretog til Laven

*Af: Ole Edvard Mogensen*

I tre dage i oktober 1952 stod den lille landstation i Laven på den anden ende. Det gjorde den, fordi svagføretog kom på besøg. Svagføretog var et udflugstog, der i løbet af en uge kørte en rundtur i Danmark.

## *Svagføretog*

Svagføretog blev kørt af DSB, der stod for alt det praktiske med tog, køreplaner, vogne, lokomotiver og stationsophold. Medarrangør var dagbladet Socialdemokraten, Vanføreforeningen, ASF Dansk Folkehjælp samt Dansk Røde Kors. Medvirkende var også sovevognsselskabet, der leverede sove- og spisevogne med tilhørende personale. Selskabet hed Compagnie Internationale des Wagon-Lits et des grande Express Europeen. I daglig tale kaldet Wagon Lits.

Kørslen med svagføretog startede i 1952. Toget udgik fra Købehavn. Det første tog udgik fra Frederiksberg Station. På rundturen var der tre ophold. På den første tur var det i Nyborg, Laven og Sønderborg.

Turen var for handicappede og kronisk syge. De blev dengang kaldt svagføre eller vanføre. Med toget fik de mulighed for en oplevelsesrig ferietur rundt i Danmark. Toget bestod af to sovevogne, en spisevogn, to personvogne og to pakvogne.

Mange af de hjælpemidler, der findes for handicappede i dag, var der end ikke tænkt på i 1952. At indrette tog, stationer og bygninger så de var handicapvenlige, var heller ikke noget, der blev overvejet dengang. Ord som handicaptoulet havde



*Et par af togets gæster nyder udsigten over Julsø mod Himmelbjerget. I baggrunden ses stationsbygningen i Laven. (Foto: Danmarks Jernbanemuseum).*

heller ikke holdt deres indtog i det danske sprog endnu.

Dengang var der generelt ikke megen forståelse for mennesker med handicap. De fleste handicappede levede ensomt og isoleret på en institution og havde ikke megen kontakt med verden udenfor.

Toget var af datidens standard, hvor det var meget vanskeligt for handicappede både

at stige på og af samt bevæge sig rundt. I mange tilfælde måtte gæsterne løftes ind i toget og bæres fra den ene vogn til den anden, når det var spisetid i spisevognen.

Overalt, hvor toget kom frem, blev toget og dets gæster mødt af stor hjælpsomhed og offervilje. Alle kunne se, at togets gæster havde det svært, og alle ville gerne give en hjælpende hånd. Alle steder var der

mange, der hilste og vinkede. Forretninger og virksomheder gav gaver. Flere kommuner, som toget besøgte, arrangerede særarrangementer for togets gæster.

Køkkenpersonalet i toget havde nogle lange arbejdsdage. 16 til 18 timer kunne det nemt blive til. De fik dog kun betaling for en arbejdsdag af normal længde. De overskydende timer gav man i den gode sags tjeneste.

### *Toget kommer til Laven Station*

Tirsdag den 7. oktober 1952 ved middagstid ankom svagføretoget til Laven Station. Forinden havde stationsmester Isø sørget for, at alt på den lille landstation var blankpudset og i den skønneste orden. Selv gruset på læssevejen var revet, og der var pænt og ryddeligt overalt. Stationsmesteren ekspederede selv toget på stationen



*I tre dage i oktober 1952 stod Laven Station på den anden ende. Her nyder nogle af gæsterne fra svagføretoget eftermiddagssolen på perronen på stationen. Billedet er taget fra stationsmesterens lejlighed på første sal. (Foto: Danmarks Jernbanemuseum).*

og dirigerede også hurraråbene ved togankomsten. Så snart toget holdt stille, steg en flok DUI-piger fra Silkeborg ombord og delte blomster rundt til gæsterne. Alt imens blev toget rangeret fra perronsporet og over på læsseporet. Her kunne toget stå i de tre dage, opholdet i Laven varede, uden at holde i vejen for den ordinære togtrafik. Her var der også direkte vejadgang, og Falck i Århus havde etableret lys ved toget.



*Da toget var ankommet til Laven Station, gik DUI-piger fra Silkeborg straks i gang med at dele blomster rundt til togets gæster.  
(Foto: Danmarks Jernbanemuseum).*

På læssevejen var en større velkomstkommité klar til at tage imod toget og dets gæster. Borgmester I. C. Ravn fra Silkeborg holdt velkomsttale. I modtagelseskommitéen var også politimesteren i Silkeborg, stationsforstander Berthing, turistchef Gjelbo samt selvfølgelig redaktør Hans Rishøj fra Socialdemokraten i Silkeborg. Fra Statsbanernes Generaldirektorat i København var overtrafikinspektør Hedegaard til stede.

Begivenheden blev fyldigt dækket af Socialdemokraten. Svagføretogets ankomst til Laven Station var forsidestof i avisen tirsdag den 7. oktober 1952.

### *Opholdet i Laven*

Under opholdet i Laven kunne togets gæster umiddelbart nyde udsigten til Himmelbjerget. Dem, der var gående eller kunne komme rundt i kørestol, kunne tage ophold på stationen eller det grønne areal mellem stationen og Julsø. Dem, der var sengeliggende, fik bragt et spejl, så de fra sengelejet kunne se Himmelbjerget og Julsø.

Om eftermiddagen var der arrangeret en rundtur med bus. To busser befordrede gæsterne rundt om søerne til Himmelbjerget, Ry og tilbage til Laven. Her ventede middagen på Hotel Laven. Hotelejer Lykkegaard stillede beredvilligt hotellet til rådighed. Menuen stod på klar suppe, wienerschnitzel, dessert og kaffe. Efter middagen var der film. Det var "Hertugen søger natkvarter". En fransk filmklassiker om en lille flamsk by, der i 1600-tallet bliver invaderet af spanske tropper. Historien får dog – den dramatiske optakt til trods – en lykkelig afslutning. Herefter var det sengetid i sovevognene.

### *Dronning Alexandrine på besøg*

Næste dag, onsdag den 8. oktober, var den helt store begivenhed Dronning Alexandrines planlagte besøg. Dronningen kom kørende i bil fra Marselisborg i Århus.

Dronningen blev modtaget af distriktschef Humle fra Statsbanernes 2. Distrikt i Århus. Skolebørn fra skolerne i Laven og Alling var også mødt op for at se dronningen. Lille Mona fra Laven overrakte dronningen en smuk buket chrysantemum. Dronningen så toget og talte med både gæster og personale. Hun syntes, at svagføretoget var en god ide.





*Dronning Alexandrine (ved bordet til venstre) drikker eftermiddagskaffe i spisevognen.  
(Foto: Danmarks Jernbanemuseum).*

Statsradiofonien var på pletten med en reportagevogn. Radioreportererne interviewede nogle af togets gæster og berettede om dronningens besøg. Reportagen blev bragt i radioen fredag aften. Dronningens besøg var også forsidestof dagen efter i Socialdemokraten.

Torsdag morgen var det afgang fra Laven Station med kurs mod næste stop

i Sønderborg. Forinden havde Falck dog været på banen med en ganske særlig fødselsdagsgave. En af togets gæster, Nielsen-Bruhn, havde fødselsdag og blev 55 år. Falck stillede pilot og et lille fly til rådighed og gav fødselaren en flyvetur over Silkeborgsøerne.

Mange var budt ind med gaver og arrangementer til togets gæster. Direktør



*Statsradiofoniens reporter interviewer en af togets gæster. (Foto: Danmarks Jernbanemuseum).*

Oluf Larsen fra Bio i Silkeborg havde inviteret på filmforevisning. Desværre var det ikke muligt at få plads til det hele i programmet, så man måtte desværre takke nej.

I det hele taget var offerviljen fra alle sider stor. Røde Kors-folk fra både Silkeborg og Skanderborg mødte op. Tre af togets gæster havde venner i omegnen af Laven. Falck sørgede flaks for befordring i bil, så der kunne aflægges besøg.

### *Det sidste tog*

Efter en uges forløb var toget tilbage i København, hvor turen sluttede. I 1970 kørte det sidste svagføretog. Arrangementet måtte stoppe, fordi Socialdemokraten, der havde været hovedsponsor, ikke fortsat kunne klare finansieringen.

Turene var en fantastisk oplevelse for de få, der fik mulighed for at deltage – og det var et fåtal. Der var kun omkring et halvt

hundrede personer med på hver tur, og der var kun én tur om året.

Da det sidste tog var kørt, spurgte flere, hvad samfundet eller det private initiativ nu ville gøre. Et svar fik de aldrig. Desværre! Idéen med svagføretoget kunne med succes være fortsat mange år endnu.

Set med vor tids øjne kan arrangementet godt ses som en ubehagelig udstilling af mennesker. Men sådan oplevedes det næppe af deltagerne. Der var dengang ikke så mange alternativer. Dertil kom, at også de mange hjælpere fik en oplevelse for livet. Magen til glæde og taknemmelighed skulle man lede længe efter.



*Kokkene fra spisevognen og hjælpere fra Røde Kors kan endelig holde fyraften.  
(Foto: Danmarks Jernbanemuseum).*

# Barn i Odder i 1950'erne

*Oplevet og skrevet af Jørgen Frost Larsen*

## *Indledning*

**B**arn i Odder i 1950'erne er et emne, som fylder meget, når man er født den 4. december 1946. Dermed var jeg lige blevet 3 år gammel ved periodens begyndelse og teenager ved overgangen til 1960'erne.

Perioden dækker således over en udvikling, fra jeg var en lille dreng, til jeg var en fyr med gode og sunde interesser for leg, job, kammerater, drenge såvel som piger. Nogle af sidstnævnte blev allerede i en alder af 12 år, dyrket med særlig interesse!

Jeg vil undgå at nævne for mange navne. Det er ikke for at dække over gerninger eller begivenheder, men fordi det kan komme bag på de pågældende, at de pludselig optræder i denne fortælling. Nogle af personerne kunne føle ubehag derved.

Jeg anvender ikke fotografier og andre billeder i min fortælling. Dels er jeg ikke i besiddelse af særlig mange billeder fra tiden, hvorfor man fejlagtigt kunne forveksle et manglende billede med en nedprioritering af emnet. Dog er eet billede vist, nemlig 3.-4. klasse på Odder Private Realskole i 1956. Billedet er taget med i fortællingen, da det

er et fantastisk godt foto, der viser lidt om tøjmode, frisurer mm.

Man bør lægge mærke til, hvor naturligt lærerinde frk Ellen Andersen indgår i fotografiet. Hun er virkelig én af os.

## *Kort præsentation af min familie*

Mine forældre var begge lærere ved Odder Private Realskole. Fra 1958 var min far tillige medlem af Odder Sogneråd, fra 1970 kaldet Odder Byråd. Han sad i byrådet til 1978. Min far døde i marts 1987 og min mor i januar 2003. Min storebror Poul er født i 1943, min lillesøster Birthe (bliver kaldt Bitte) er født i 1951. Min bror bor i dag i Snekkersten ved Helsingør, Bitte bor stadig i Odder, dvs ved Dyngby Strand

## *Kort præsentation af min selv*

Jeg er født 4. december 1946, hvor vi boede på Rosensgade 30. Derfra flyttede familien til Rodstensgade 12 i 1949. Jeg erindrret intet fra den tid, vi boede på Rosensgade. Jeg gik på Odder Private Realskole og fik

realeksamen i 1963. Senere, i 1966, tog jeg studentereksamen fra Katedralskolen i Aarhus. Dernæst uddannelse som byggetekniker og senere som arkitekt fra Arkitektskolen i Aarhus. Blev i 1969 gift med min studiekammerat, Jette, og vi har stort set lige siden drevet selvstændigt arkitektfirma sammen. Vi fik i hvert af årene 1972, 1974 og 1980 en søn, og i dag er vi en pragtfuld familie med børn, 3 svigerdøtre og 8 børnebørn, i alt en gruppe på 16 personer.

Vi er så privilegerede, at familien er meget tæt på. Alle børn, svigerbørn og børnebørn er max. 20 minutters kørsel væk fra Skanderborg.

Vores arkitektfirmas hovedadresse har gennem årene været i Skanderborg, men med afdelinger i Brædstrup og Aarhus. Firmaets størrelse har varieret gennem årene, men har hele tiden ligget på 10 – 20 medarbejdere.

I januar 2017 forlod Jette og jeg endegyldigt arkitektfirmaet, der nu bliver drevet videre af vore partnere.

Vi har været så privilegerede at få lejlighed til at opføre adskillige byggerier i Odder.

Vi har fortsat arbejdsmæssigt kontakt til arkitektfaget på den måde, at Jette er bygningssagkyndig for Odder Provsti, og jeg fungerer som syns- og skønsmand.

### *Skolen*

Det vil sikkert overraske yngre læsere, hvor stor forskellen er på skole i 1950'erne og senere. Allerede 15-20 år efter min skoletid var skolen totalt forandret. Ungdomsoprøret i 1960'erne satte sine spor i folkeskolen.

Vores "førskoletid" var uden vuggestuer og børnehaver. Der var dog en børnehave på Rørthvej i Odder, men det var slet ikke almindeligt, at man gik i børnehave. For mit vedkommende, ligesom for mine kammeraters, blev man passet hjemme indtil

1. skoledag som 6-årig. De fleste mødre var hjemmegående, og så var det helt naturligt, at børnene blev passet hjemme hos mor. I mit tilfælde var både far og mor udearbejdende, hvorfor vi havde "ung pige i huset". Det var ret almindeligt på det tidspunkt.

Det at have "ung pige i huset" var både godt og skidt for os børn. Godt, fordi der altid var udbredt service med oprydning og ofte med indkøb. En ulempe var, siger nogen, at Poul og jeg aldrig rigtig fik lært at gøre rent, vaske gulv mm, et savn som bestemt ikke kom til at ødelægge vores barndom og ungdom. Da Poul og jeg blev lidt ældre, var det endda ret fristende at have en smuk ung pige i huset, men det er jo en anden historie. Det dårlige ved ordningen var, at der altid var en fremmed tilstede, en person der, naturligvis, sad med ved bordet. Det var måske netop ved bordet, man skulle få talt med sine forældre om de ting, der var trykkende. Det kunne godt blive hæmmet af en fremmeds tilstedeværelse.

Jeg påbegyndte min skolegang på Odder Private Realskole i august 1953 i 1. klasse. Jeg skulle selvfølgelig gå på Privatskolen, da begge mine forældre var lærere der. Dermed blev min bror, senere min søster og jeg selv, fritaget for at betale skolepenge.

Ulempen var, at der kun var få elever i de små klasser. Derfor var 1. og 2. klasse slået sammen og blev undervist sammen ligesom 3. og 4. klasse. Alle øvrige børn i Odder gik på kommuneskolen, hvor der ikke blev opkrævet skolepenge. Efter 5. klasse blev man optaget i mellemskolen, og så kom der mere liv i klasserne. Eleverne fra oplandsbyerne kom ind på Odder Private Realskole for at gå i 1., 2., 3. 4. mellem og evt Realklassen. Oplandsskolerne var Balle, Fillerup, Torrild, Malling, Beder, Assedrup Nølev Rørthelle, Saxild, Hou, Gylling, Hundslund, Alrø m.fl.



*Odder Private Realskole. 3-4 klasse 1956. Jørgen Frost Larsen er nr 1 fra venstre i midterste række.*

Det var et kæmpe løft for vores skolegang, at der kom flere i klasserne.

Ved indledningen af min skolegang var der meget snævre forhold på skolen, idet "den nye bygning" først blev taget i brug i 1956.

### *Meget var anderledes*

Når det ringede ind om morgenen og efter samtlige frikvarterer, stillede vi os klassevis på række to og to i skolegården. Om morgenen blev der sunget morgensang, oftest med Marie Andersen ved klaveret i gangen. Bortset fra sang skulle der være absolut stilhed. Der kunne sagtens blive uddelt et "dask", hvis man ikke holdt mund.

I klasselokalet stod man efter indmarchen ved sin plads og satte sig først, når læreren, som den sidste kom ind i lokalet.

Dagen gik ellers med at holde mund og høre efter. Det hedder *disciplin*. Jeg beklager den lille sarkastiske fremhævelse af ordet disciplin, men børn i vore børnebørns alder ville tro at det var løwn, ganske enkelt. Der var utvivlsomt en masse dårlige ting og urimeligheder i min skoletid, men der var nu også meget, der var godt. Ro for eksempel.

Jeg husker specielt en urimelighed som bør nævnes. Odder Private Realskole var opsamlings-skole for hele lokalområdet som før nævnt, altså stort set svarende til det areal der i dag udgør Odder Kommune. Asger fra Torrild gik på skolen fra han var 8-9 år. Hvordan kommer man fra Torrild til skolen i Odder? - man cykler naturligvis, og det gør man i al slags vejr året rundt. Asger var meget flittig og påpasselig, og han kom aldrig for sent. En dag var der en ubeskrivelig

snestorm, men Asger gav ikke op. Han mødte i skolen, men *for sent* desværre, og han fik skæld ud! Det syntes vi kammerater var helt urimeligt. Vi har nok ikke turdet protestere, men når vi nu 60 år senere mellem skolekammerater indbyrdes nævner Asger, bliver urimeligheden automatisk nævnt.

På mange måder var skolen for 60 år siden gammeldags, selvfølgelig var den det. Tænk, hvis der ikke var sket nogen udvikling de sidste mange år. Afsnittet omkring disciplinen er noget helt særligt. Det var horibelt, at læreren havde ret til at slå børnene, og det skete ikke så sjældent.

Jeg fik aldrig en på kassen. Jeg stod måske under en slags beskyttelse af min far. Han var meget frygtet i alle kredse, og jeg tror ikke, at nogen af lærerne ville have noget udestående med ham. En manglende lussing kunne måske også skyldes, at jeg normalt opførte mig pænt.

### *Henrik er ordblind*

Jeg har lyst til at fremhæve et forhold, hvor skolen opførte sig efter pædagogiske principper, som mange skoler ville misunde i dag. En af vore kammerater i klassen var ordblind. Det ville normal være et helvede, for en ordblind, at gå i skole. Det var Henrik, én af mine bedste kammerater, der var tale om. Det blev hurtigt klart, at Henrik var god til en masse andre fag som f.eks. regning og matematik, men han var bestemt ikke god til at læse.

Der blev talt åbent om det i klassen. Poul Tolsgaard var en dygtig lærer, og Henrik kæmpede sig til sine bedst mulige læsefærdigheder, bl.a. ved ekstra undervisning. Først her for ganske nylig fik jeg at vide, at det var min mor, der gav ham ekstra timer. Det skete hjemme hos os privat, hvor Henrik jo alligevel kom for at

lege med mig. Det blev jeg lidt stolt over at blive mindet om.

Henrik kom godt igennem skoletiden og fik realeksamen. Noget meget vigtigt var, at han slap igennem skoletiden uden at blive drillet. Han har i øvrigt klaret sig særdeles fint gennem tilværelsen trods sit læsehænicap.

### *Fortielser*

Man kunne dengang virkelig ønske, at mange flere ting blev drøftet og sagt direkte. Én af pigerne i klassen mistede sin far, ganske uventet kom det som et stort chok for alle, idet faderen druknede under en jagttur på Kattegat. Den forulykkede var jagtkammerat med min far, hvorfor vi hørte om det meget tidligt efter at ulykken indtraf.

Efter et par dage kom vores skolekammerat tilbage i klassen, og der skete *intet*. Læreren sagde ingenting, ikke et ord, og vi, der kendte til tragedien, var ikke modne nok til at sige noget. Det, alle havde mest lyst til, var at give store krammere og græde med den stakkels pige. Jeg tror, at mange dårlige oplevelser skyldes fortielse og talen udenom.

I den mere underholdende del af emnet hørte jeg engang forklaringen på forskellen på piger og drenge. ”Piger får langt hår”. Det blev sagt i ramme alvor.

*”Den, der staver d i gjort, han skal ha’ sin hale smurt”.*

Denne travet af en læresætning er typisk for skolegangen på den tid, som beskrives her. Når jeg ser gamle skrivehæfter, ser jeg side op og side ned ”opstreget”, ”vækstreger”. Børnebørnene er ved at dø af grin. Hvad skal man bruge det til? spørger de. Vi har jo vores pc.

Selv om det er umuligt at sammenligne skolegang dengang og nu, jeg vil hævde at vi var bedre til at skrive. Det fik vi lært. Noget

skal man jo svare, når de spørger, hvad vi fik ud af også at gå i skole om lørdagen.

### *Skolefester*

Én af årets helt store begivenheder på Odder Private Realskole var skolefesten. Ritualer var det samme år efter år. Vi startede med en teaterforestilling fremført af de ældre elever, der havde øvet sig bravt i månederne forud.

Efter forestillingen gik eleverne indmarch: pige/dreng pige/dreng. Det gav jo mulighed for at flette fingre og trykke i hånd alt efter behov og lyst. Enhver lejlighed til at komme tæt på pigerne var velkommen.

Efter indmarch var der dans til Boyes orkester med maler-Knud ved trommerne. Super festlig aften, som fandt sted på Centralhotellet i den store sal. De flotte restaurationslokaler blev brugt til servering af hovedsagelig smørrebrød. Under den meget flotte søjlekonstruktion, som forestillede et livagtigt træ med en kæmpe krone, sad forældre, lærere m.fl. med deres mad.

Festen sluttede ved 24-tiden hvor alle skulle hjem. Skolebestyreren, Johannes Pedersen, mindede i sin tale om at Hads Herreds Jernbaner efter festen sendte tog og rutebiler i alle retninger.

For de børn og forældre, der ikke havde råd eller lyst til restaurantmad under den flotte træefterligning, havde Thorø opstillet sin pølsevogn på Aabygade ved Centralhotellets indgang. Thorø bliver nærmere omtalt i afsnittet: "Rosensgade fra Skolen til Banegården".

Skolefesterne var generelt gode og medvirkende til, at elever lærte hinanden bedre at kende, at lærerne indbyrdes fandt sammen og at forældre fik øjnene op for skolens værdier, alt sammen til fordel for Odder Private Realskole. Det er nok

overdrevent at tro, at lærere og elever fik et bedre indbyrdes forhold.

### *Udflugt til Vestermølle*

Jeg husker, at vi i én af de tidligste klasser skulle på udflugt. Det var frygtelig spændende, og vi skulle langt væk i bus. Vi skulle nemlig helt til Vestermølle lige uden for Skanderborg.

Det var meget spændende, og jeg husker den skønne Riddersal.

Den udflugt til Vestermølle har jeg ofte tænkt på, da jeg som arkitekt 50-60 år senere havde den kæmpe fornøjelse at stå for stedets restaurering.

## “Krigen” var tæt på

I 1950'erne i Odder var 2. Verdenskrig stadig tidsmæssigt og følelsesmæssigt meget tæt på. Man blev meget ofte mindet om den tyske besættelse fra 1940 – 1945.

Jeg kan huske, at de voksne under Koreakrigen fra 1950 til 1953 talte om, at nu kom krigen igen. Det var skræmmende. Når der i disse år blev talt om "krigen", var der ellers altid tale om 2. Verdenskrig. Alle andre krige var overskygget af denne krig, hvilket var helt naturligt.

Odder Private Realskole havde måttet lægge lokaler til besættelsesmagten, idet den forholdsvis nybyggede gymnastiksal inklusive lokalerne på bygningens 1. sal var blevet okkuperet af tyskerne

De store mærkedage blev i min skoletid markeret med fællessang og Johannes Pedersens taler. Én af skolens tidligere elever var blevet dræbt af tyskerne, hvilket var markeret ved en mindeplade opsat i hovedbygningen, den gamle Villa Ratlou. Det var oplagt, at netop den dræbte elev blev fremhævet den 9. april og 4. maj gennem 1950'erne.



Jeg var meget påvirket af den dystre stemning. Allerbedst husker jeg markeringen af 10-årsdagen for befrielsen. Der var arrangeret fakkeltog gennem byen – en begivenhed, der sluttede med taler, sang og bål på pladsen på Møllebakken i krydset mellem Nygade og Borbergade.

Jeg var på det tidspunkt otte år gammel og dermed en "lille fyr". Noget af det, jeg husker bedst, med en vis frygt, fra optoget gennem byen, var trængslen af mennesker og mit besvær med ikke at sætte ild til de mennesker, der gik foran mig i optoget. Faklen skulle hæves meget højt over mit hoved med store anstrengelser til følge. Resultatet var bl.a., at den varme antændelige væske på en ubehagelig måde løb ned over min hånd. Jeg blev meget træt i armen, husker jeg.

Begivenheden gjorde stærkt indtryk at byens borgere, gamle som unge, gik i optog sammen.

Der var dog nogle mennesker, der ikke deltog. Det var bl.a. de personer og deres familier, der havde været nazister, eller som havde samarbejdet med tyskerne,

Selv som barn vidste man godt, hvem det var, eller hvem det kunne være. For at få syn for sagn kunne man blot bevæge sig gennem byen den 4. maj om aftenen. Den glade og symbolske markering, der lå i at sætte levende lys i vindueskarmen, var totalt udbredt i de år – blot ikke hos de mennesker, der havde været på den "forkerte" side.

Først mange år senere har jeg erfaret om alle de urimeligheder, der fandt sted, når man efter krigen skulle stemple dem, der samarbejdede, bl.a. som feltmadrasser. Det virker som en mild form for krigsforbrydelse, at en ung dansk pige forelsker sig i en ung flot fyr fra Tyskland. Sådan så man dog ikke på begivenhederne efter 4. maj 1945.

Der blev således født adskillige "tyskerunger" af enlige mødre lige netop omkring midt 40'erne. De var således jævnaldrende med mig,

Jeg er bekendt med en sådan pige i Odder, enlig mor havde hun og en far i Tyskland. Adskillige år senere fandt pigen fra Odder frem til faderen i Tyskland. Hun lærte sig endnu bedre tysk, end det skolen havde magtet. Hun opsøgte faderen og blev en del af hans store familie i Tyskland. Faderen forsikrede sin datter om, at han ikke havde været nazist. Det lyder også meget sandsynligt, idet det højeste antal tyskere, der ved nogenlunde frie valg i begyndelsen af 30'erne, stemte på nazisterne, var ca 30%. Tyskerne har i virkeligheden aldrig stemt Hitler til magten.

Den lille historie fra Odder endte således lykkeligt både for pigen fra Odder og for den tyske del af familien.

En anden dyster påmindelse om den krig, der næsten lige havde fundet sted, var et dramatisk fund af en ueksploderet bombe. Den blev fundet under leg af nogle større drenge, deriblandt min bror, Poul. Fundstedet var den vestligste ende af Gersdorffsgade, hvor gaden løb sammen med den markedsplads, der fandtes på stedet inden Skovbakkeskolen blev opført.

Da Skovbakkeskolen blev bygget, blev det omkringliggende terræn hævet, og der hvor bomben blev fundet, udførtes en trappe, der forbandt Gersdorffsgade og den højereliggende Tværgades forlængelse.

Der var stort postyr omkring fundet af bomben, hvilket så sandelig ikke var ubegrundet, da bomben blev fundet meget tæt på mit hjem, og ikke mindst fordi Poul var med til at finde den.

Krigen fik også på anden måde indflydelse på vores leg. Tyskerne kapitulerede, ikke den 5 maj 1945, som i resten af Danmark

(dog med undtagelse af Bornholm). I Odder kapitulerede tyskerne et par dage senere på grund af en stædig kommandant, der ikke ville/kunne tro på nederlaget. De tyske soldater i Odder gik hjemad mod deres sønderbombede hjemland. Afmarchen foregik i fuld uniform medbringende næsten alt udstyr.

Allerede ved "den tykke eg" var soldaterne trætte af at slæbe på al det tunge udstyr, og de smed det i vejgrøften ude ved egen kun ca 1 km syd for Odders centrum.

Min far cyklede ud og samlede en del af "krigsbyttet" samme og bragte det hjem.

Det betød, at vore barndoms lege kunne suppleres med autentisk udstyr i form af stålhelme, gasmasker og bajonetter. Bajonetterne indgik ikke i legen med vore forældres gode vilje/vidende.

I 1958 drog min familie på en ferietur til Tyskland, nærmere bestemt til Harzen. Området var et yndet rejsemål for danskere, da det var det nærmeste bjerglandskab, man med bil kunne nå fra Danmark. Transportmidlet var vores Opel Kapitän, årgang 1939, og deltagerne var far, mor, Poul, Bitte og jeg. Jeg vil ikke fortælle om ferieturen som sådan, men om hvordan vi, gennem vore oplevelser, blev mindet om 2. Verdenskrig.

Vi så en uhyggelig masse udbombede huse og bydele. Allerstørst indtryk gjorde ruinerne af den kæmpe store domkirke i Braunschweig. Så dystert, at jeg var påvirket deraf længe efter. Det fortalte lidt om, at det heller ikke havde været sjovt at være tysker under krigen.

Det var på den rejse, at jeg drak min første Coca Cola. Under vores besøg i Harzen opdagede mor et avisbillede, hvor den danske tronfølger, Prinsesse Margrethe, viste sine evner som karatekæmper. Det var noget som en dreng som mig, på 11 år, godt

kunne finde ret sejt. Prinsessen var 18 år gammel.

I øvrigt var turen til Harzen i høj grad præget af militær, dog ikke tysk, men engelsk og amerikansk. Vi befandt os tæt på "jerntæppet", hvilket i sig selv betød øget militær tilstedeværelse og aktivitet. Samtidig var der internationale spændinger i Libanon. Billedet af "krig" var således meget klart i Tyskland i 1958. Både den krig, der heldigvis var overstået og den, der kunne komme. Det var på mange måder en utryg tid.

Én af vore lejekammeraters forældre havde på et tidspunkt givet husly til en stakkels nødlidende tysk pige, der hed Tracta. Hun skulle deltage i vores leg derhjemme i Odder. Jeg husker den mærkelige fornemmelse af, at vi skulle lege med en tysker, og så oven i købet en pige. Det gik dog særdeles fint.

## Fritidsarbejde

### *Høns*

Én af mine fritidsbeskæftigelser var at passe høns. Familien havde haft høns, så længe jeg kan huske tilbage. Min far havde, sammen med min farfar, bygget et hønsehus i haven. Det blev bygget allerede inden selve boligen blev opført, dvs. engang i begyndelsen af 1940'erne. Hønsehuset var udført med to ret store rum adskilt af en gang, hvor der blev opbevaret korn og halm. I det ene rum boede hønsene, i det anden var der kyllinger.

I en periode var ét af rummene beboet af en mår. Det var en lidt spøjs skabning at have som logerende, men eftersom min far var zoologilærer og meget interesseret i dyr, fik han leveret de mærkeligste dyr fra forskellige mennesker. Jeg husker at blive sendt op på en adresse i Aabygade for at hente en levende hugorm. Den fik

jeg udleveret i en ½ l mælkeflaske, som jo, på det tidspunkt, var lavet af klart glas. Jeg kunne så tydeligt se den hysteriske hugorm, der ville op ad flasken, som selvfølgelig ikke var lukket. Jeg cyklede hjem med én hånd på styret og flasken med hugormen i strakt arm ud til siden. Hvis det lykkedes bæstet at komme ovenud af flasken, skulle den være så langt væk fra mig som muligt, bortset fra min hånd, naturligvis.

Nå, tilbage til måren. Måren var i levende stand blevet leveret til min far af en tidligere elev. Den fik som sagt logi i hønsehuset og blev fodret med slagteriaffald. Poul og jeg gik ned på Odder Andels Svineslagteri og fik udleveret bl.a. struber fra grisene. Struberne kunne ikke bruges til noget, og derfor skulle de alligevel smides væk. Det var mad for måren. Vi havde rovduret, indtil min søster fejrede sin fødselsdag med en masse venner. Én af dem var så uforsigtig at slippe måren ud, hvorefter den forsvandt.

Tilbage til hønsene og hønsehuset. Daggamle kyllinger blev leveret fra min onkel i Nr. Sundby, hvor han havde et hønseri. De levende kyllinger blev i kasser sendt med toget fra Aalborg, blev omfordelt i Aarhus og derefter sendt med Odder-grisen til Odder.

Det var mere eller mindre mit job at passe høns og kyllinger, hvilket havde den fordel, at jeg nød godt af indtægterne fra salg af æg og slagtede kyllinger og høns.

Det gav mig penge på lommen, så jeg kunne invitere pigerne fra skolen på softice i softicebaren, som jeg nævner i et andet afsnit af denne fortælling.

Priserne var 20 øre for eet æg og 3 kroner for en slagtet kylling. Jeg stod selv for at kappe hovederne af dyrene. Mine kunder var i høj grad mine forældres venner og deres kolleger fra Odder Private Realskole. Jeg cyklede rundt i byen og afleverede varerne.

Sangeren, det store teenager-idol, Tommy Steele optrådte i 1957 i Aarhus (Vejlby-Riisskovhallen). Vi børn var totalt vilde med Tommy Steele, "a handfull of songs"-fantastisk. De voksne var selvfølgelig imod ham. Jeg husker én af lærerne på skolen, Nielsen hed han til efternavn, han var så meget imod Tommy, at vi blev irriterede på ham. Sure asen!

Nielsen var imidlertid én af mine æggekunder, og jeg drillede ham ved at lægge et avisfoto af Tommy Steele fra Stiftstidende øverst i æggespanden, inden jeg fæstnede låget. Nielsen sagde intet, men da jeg fik den retur og åbnede den tomme spand, lå billedet af Tommy Steele der stadig.

Det billede ville han ikke beholde, men han blev ikke sur, så han forblev min kunde og blev ved med at købe æg.

Efterhånden mistede jeg interessen for at passe høns og sælge æg. Hønsene skulle så sælges til slagting. Min manglende interesse for hønsene havde betydet, at de nok fik for lidt foder. Da de levende høns blev afhentet af hønse-slagteren, beklagede han sig over dyrenes foderstand. For at bevise sin påstand smed han de enkelte høns op i luften for at vise, at de var så lette at de dårligt nok kunne falde til jorden.

Det var en lidt ynkelig afslutning på min hønsekarriere – og også synd for de sultne dyr.

### *Bydreng*

I slutningen af årtiet havde jeg et sommerferiejob som bydreng hos købmand Augustinus, som havde butik på hjørnet af Thornøgade og Lillegade. Dengang var en købmandsbutik med fuld betjening, ikke noget med indkøbsvogn og selvbetjening. Det var også almindeligt, at man købte varerne efter vægt. Hvis man købte Ota Solgryn eller Foska Havregryn var det emballeret,

men mel, sukker m.m. blev købt i løs vægt. Således også æg. Der var ikke æggebakker til f.eks. 6 æg, som vi kender det nu. Købte man seks æg, blev de puttet i en pose.

Det var så bydrengens job at køre varerne ud til kunderne, således også, blandt andre varer, de seks æg i en papirpose.

En sådan leverance skulle jeg på købmandens long-john levere til Fru Laursen på Parkvej. Det var lørdag eftermiddag, og efter leveringen på Parkvej ville jeg få fri. Jeg cyklede over stok og sten uden at tænke på de seks æg i posen. Da jeg afleverede til fru Laursen var samtlige æg knuste! Øv, hvor ærgerligt. Jeg måtte tilbage til butikken, fik irrettesættelser og nye æg, der så blev leveret på en omsorgsfuld måde. Ingen knuste æg denne gang.

Jeg husker enkelte andre hændelser fra min tid som bydrenge hos Augustinus, På hjørnet af Thornøegade og Randlevvej lå nogle gamle hospitalsbygninger, som var blevet omdannet til plejehjem eller alderdomshjem, som det hed dengang.

Beboerne kunne, ligesom alle andre i Odder, ringe til købmanden og bestille varer. Disse ting leverede jeg som købmandens bydrenge direkte til beboerne. De sad normalt samlede i en opholdsstue.

Mine besøg med de bestilte varer var ventet med længsel, beboerne kedede sig sikkert grundigt, for jeg blev modtaget med, bogstaveligt talt, åbne arme. Jeg var ikke vant til at omgås gamle mennesker. Mine bedsteforældre var på det tidspunkt for længst døde, så jeg fandt det mildest talt ubehageligt at skulle ”holde i hånd”, selv om handlingen var sød og velment. Jeg brød mig ikke om, at man kom for tæt på – og så med de kølige hænder!

Det skal lige siges, at der intet ondt var i handlingerne. Jeg var blot ikke moden nok til at forstå eller måske sige fra.

Jeg husker ikke så meget mere fra jobbet som bydrenge, ud over at der at der var beskæftiget et par utrolig søde damer, hvoraf den ene, i løbet af sommeren, erhvervede en rød Morris Mascot, der var den første af den biltype, jeg overhovedet så.

Desuden husker jeg, at Købmand Augustinus havde en søn, der hed Aage.

## Rosensgade fra skolen til banegården

Umiddelbart overfor skolens indgang lå købmand Viborgs købmandsforretning, og lidt længere nede ad Rosensgade var der endnu en købmand, nemlig købmand Didriksen. De almindelige fødevarerbutikker, købmand, bager og slagter lå med kort afstand mellem hinanden – kundeunderlaget for den enkelte butik må have været meget beskedent. Til gengæld var der ingen supermarkeder med selvbetjening, som vi kender det idag. Den butikstype fandtes ikke i Odder i 50’erne.

Ved siden af købmand Didriksen blev der på et tidspunkt i slutningen af årtiet indrettet en *Softicebar*, se det var nyt og spændende! Man kunne købe bægge med softice, den form for is var hidtil ukendt for os. Isen blev tilsat søde frugtagtige smagsstoffer og blev enormt populær. Softicebaren bød også på mulighed for Jukebox og énarmede tyveknægte. Det var et slaraffenland for os fra Odder Private Realskole, da vi jo næsten var ”nødt” til at gå eller cykle den vej hjem fra skole.

Når dertil kom, at jeg havde en vis indkomst via mit salg af æg og normalt havde lidt penge på lommen, var det ret nemt at gøre sig populær hos pigerne ved at fodre dem med softice. Det nød både pigerne og jeg.

## *Hotel Phønix*

Næsten ved siden af softicebaren lå Hotel Phønix. Ud over at være hotel havde stedet en stor samlingsaal. Desværre brændte salen samt en del af hotellet, men forinden har jeg en erindring derfra. Der var arrangeret "slå katten af tønden", og bl.a. min bror Poul og jeg deltog. Poul var måske lidt ældre end de fleste af de andre børn i køen til at slå til tønden — i hvert fald var han én af de stærkeste. Da han slog til tønden med den udleverede trækølle, svingede tønden, der var ophængt i et tov, 360° rundt, og da den var nærmest salens loft, smadredes en lampe i loftet.

I 1950'erne fik man selvfølgelig som barn skældud for den ødelagte lampe. Straffen var, at han næste gang han skulle slå til tønden, brugte en lettere og tyndere trækølle. Resultatet var, at det nu var den tynde trækølle, der gik i stykker. Så udgik Poul af konkurrencen.

## *Thorøe*

På hjørnet af Nygade og Rosensgade havde Thorøe sin butik i kælderen. Thorøe solgte grøntsager og "vildt". Ved vildt forstås harer, gråænder, fasaner, agerhøns, skovduer og andet, som byens jægere havde skudt, og som ikke blev bragt hjem til fortæring i familien, men omsat til penge hos Thorøe. Min far, der var en ivrig jæger, var på jagt med en kammerat, der gik for at være umådelig nærig. Far havde skudt en flot hare, og kammeraten tiggede sig til at få dyret foræret og med hjem. For han sagde, at hans kone, Kathrine, elskede haresteg, og hun ville frygtelig gerne have den. Far forærede ham haren, men kom senere forbi Thorøes butik. Der hang haren udenfor til salg. Den nærige kammerat havde, ved at bruge sin kones kærlighed til harekød, tigget

sig til fars trofæ, og derefter solgt dyrene til Thorøe. Føj!

Thorøe var det, vi i dag ville kalde, en særling, en spøjs person. Tydeligvis ungkarl, hvis man skulle dømme efter hans påklædning og "vedligeholdelsesstand".

Poul mener dog at huske, at der var en "fru Thorøe", men hun må have været af en særlig tolerant type.

Thorøe besøgte min far nede i haven på et tidspunkt og erklærede, at han havde nået "støvets år". Han var blevet 70 år gammel. Jeg tænkte, at det var dog en vanvittig høj alder!

## *"Læg pengene der!"*

Tilbage til hjørnet af Nygade og Rosensgade. Thorøe holdt til i kælderen og i stueetagen havde "slikmutter" sin butik. Årsagen til den lidt løjerlige overskrift på dette afsnit er følgende. Pinocciokugler kostede pr stk 1 øre. Nogle lømler kunne så finde på at gå ind og bede om for 1 kr pinocciokugler, altså 100 stk. Når "slikmutter" havde talt f.eks. 95 stk. op, kunne disse lømler finde på at løbe ud af butikken, og så stod stakkels "slikmutter" der og var til grin og fik ikke solgt sine varer.

Efterfølgende ville hun ikke optælle pinocciokugler uden at kunne se betalingen på disken. Derfor forlangte hun: "*Læg pengene der!*". Så blev det hendes nye øgenavn.

## *Raupacks gård*

Raupacks Gård var en købmandsgård, der bl.a. indeholdt et æblemosteri. Poul og jeg havde en hjemlig forpligtigelse, der gik på at samle nedfaldsæbler fra de mange store æbletræer i haven omkring vores hjem. Æblesorterne var hovedsagelig Filippa og Spidsnæser, men også Skovfogedæbler og nogle vi kaldte Jernæbler. Disse sidste var især gode som kasteskyts i æblekrig.

Da Poul var bydreng hos Emil Toft, lånte vi der en stor 3-hjulet budcykel, for at transportere nedfaldsæbler til Raupack. Vi leverede en masse æbler – disse blev afregnet i et antal flasker æblemost.

Allerede dengang var jeg fascineret af det flotte bygningsanlæg omkring Raupacks Gård. Købmandsbutikken, som lå med indgang via en høj granittrappe mod Rosensgade, var spændende, idet der på siden af trappen var monteret et antal kraftige stålringe. Disse var beregnet til at tøjre heste.

Jeg tror egentlig ikke, at jeg nogensinde så ringene udnyttet til den tænkte funktion. Hestetransport til købmanden var trods alt ikke længere aktuelt.

Betydelig senere end 1950'erne, i virkeligheden først i 1970'erne var Raupacks Gård genstand for stor opmærksomhed, da der opstod planer om at nedbryde Raupacks Gård og anlægge en forlængelse af Nygade op mod Holsteinsgade.

Hvis man havde bevaret stedets bygninger, havde man utvivlsomt haft grundlag for et kulturhus, kreative værksteder og meget andet, som man ville have kæmpet for i danske byer. Jeg husker, at specielt fotografægteparret Otzen var aktive som talsmænd for bevaring af stedet. Sådan gik det som bekendt ikke, frygtelig ærgerligt set fra dette synspunkt, men byen fik en tiltrængt gadeforbindelse, vil tilhængerne af nedbrydningen hævde. I dag ville Raupacks Gård have været en attraktion for Odder by,

### *Kvisten*

Antikvarboghandleren, antikvisten, kvisten. Sådan kan navne udvikle sig i børns hoveder. (Navnet udtales ikke som den plantedel, der sidder yderst på en gren. Udtalen er med et meget tydeligt i).

Lige ved siden af Raupacks Købmands-handel lå Kvisten nogle få trappetrin under fortovsniveau.

Vi kom en del hos Kvisten, som var en flink og rar mand, der købte og solgte brugte bøger, tegneserier m.m.

Poul havde en serie drengbøger, som jeg ikke husker titlen på. Den ville han gerne sælge, men Kvisten ville ikke købe, da han var bange for at ”brænde inde” med bøgerne, og altså ikke kunne få dem solgt.

Som et lille markedsføringsstiltag bad Poul én af kammeraterne ved lejlighed efter-spørge den pågældende serie drengbøger hos Kvisten. ”Næh, den havde Kvisten desværre ikke, men han kunne måske skaffe den”.

Næste gang Poul kom hos Kvisten, blev der handlet. Poul fik solgt bøgerne. Næste gang vores kammerat kom i butikken, var han ikke længere interesseret i at købe.

Det var selvfølgelig lidt synd for Kvisten, men han har forhåbentlig siden fået bøgerne solgt.

### *Kolokaj*

Familiens købmand hed Kaj Jensen, men blev kaldt Kolokaj, da forretningen hed Kajs Kolonialhandel.

Den tid, jeg beskriver i denne historie, var præget af, at langt de fleste familier ikke havde noget køleskab. Nogle få familier havde installeret et isskab. Det betød, at familien hentede eller fik leveret isblokke fra mejeriet hver dag.

Normalt opbevarede madvarer i ventilerede madskabe eller i viktualierum. Det betød, at man købte ind hos købmand, bager, slagter og mejeriudsalg stort set dagligt og derfor i meget begrænsede portioner. Min mor ringede til købmanden, og de bestilte varer blev leveret ved hjælp af købmandens bydreng.

I en periode var min ven, Jørgen Westergaard, bydreng hos ”købmanden”, så kunne hans besøg kombineres med lidt leg, hvilket Kajs kone, som arbejdede med i butikken, ikke var tilfreds med. Der skulle bringes varer ud, ikke leges.

Det var behageligt at komme i butikken. Kaj og hans kone var rare mennesker. Jeg må have været meget ung, da jeg begyndte at komme i butikken. Jeg kan huske, at jeg kunne se gennem diskens forside, der var af glas, op gennem diskens overflade, der også var af glas. Så kunne jeg følge, at varerne blev lagt ud på disken.

Vores familie fik for øvrigt et Atlas køleskab i 1957 i forbindelse med Pouls konfirmation.

Kajs far blev for øvrigt kaldt Alfa-Jensen, hvilket hentydede til hans arbejde i margarinebranchen.

Det var yndet at bruge øgenavne på det tidspunkt.

### *Søren ingenting*

Den lidt uvenlige betegnelse dækkede over Søren Madsens Isenkramforretning, og som øgenavnet antyder, var der ofte mangel på de varer, folk ønskede at købe. Den mest akutte mangel på varer søgtes løst ved at ekspedienten sagde ”et øjeblik”, smuttede ud af bagdøren og ind til konkurrenten ”Dansk Svensk Stål”, som lå et par husnumre længere mod øst i gaden. Hvis ingen af de 2 butikker havde varen, var det skidt. Jeg tror egentlig, at sortimentet af varer, som man forventede at finde i en isenkrambutik, var uendeligt.

Søren Madsen havde også en anden funktion, idet han for Jagtforeningen varetog naturbeskyttelse, forstået på den måde, at hvis kunder indleverede de to ben fra en død skade, fik man udleveret 1 kr. Skaden var et skadedyr og skulle forfølges/udryddes.

Visse personer i butikken kunne se forskel på skadeben og andre fugleben. Andre var ikke så zoologikyndige,

Derved opstod chancen for ”iværksættere” som os. Far gik jo meget på jagt, og der blev skudt forskellige sorte fugle, rågeunger, allikeunger m.m., som i øvrigt blev spist med velbehag.

Benene lignede skadeben til forveksling, blot var de mindre. De blev også afleveret og afregnet med 1 kr hos Søren Madsen, hvis blot vi blev ekspederet af f.eks. en ung lærling.

### *Dansk Svensk Stål*

Hansen, Dansk Svensk Stål, hed indehaveren. Det var en sand fornøjelse at handle i butikken, ikke mindst på grund af Hansens humor. Hvis han ikke kunne opfylde et ønske om en vare, kunne han vende situationen til noget sjovt i stedet for surhed og ærgelser. Hvis en vare var udgået, kunne han finde på at sige, at den ikke længere måtte forhandles. På det helt naturlige spørgsmål: ”Hvorfor ikke”? svarede Hansen: ”Nølev Gymnastikforening har forbudt det”. Sådan! Så forlod man grinende butikken, og en uges tid senere havde ”Nølev Gymnastikforening” opgivet sin holdning, og varen var kommet tilbage i butikken.

Trafikken med at låne varer hos hinanden gjalt som ovenfor nævnt fra Søren Madsen til Dansk Svensk Stål, men så sandelig også omvendt.

### *Centralhotellet*

Jeg omtaler Centralhotellet som en del af fortællingen og Odder Private Realskole, men jeg har også andre erindringer derfra. Jeg gik f.eks. til dans på Centralhotellet hos Myrna. Jeg tror ikke, jeg gik der ret længe, for det var faktisk ikke sjovt. Engang blev jeg og min ikke særlig fikse pigemakker bedt

om at danse solo. Alle de andre stoppede, og inde midt i flokken dansede jeg med en pige, jeg ikke husker navnet på. Medens det stod på, gav det ekstra selvværd sådan at optræde som ideal for de andre. – Det var imidlertid ikke formålet med vores solooptræden. Lige præcis som vi gjorde, skulle man ikke gøre.

Det var pædagogik a la 1950'erne. Jeg tror, det blev min sidste dansetime. Jeg kom aldrig igen.

### *Kiosk, toiletter, ismand*

På Torvet, lige overfor Centralhotellet, lå en ret interessant bygning indeholdende kiosk i stueetagen og toiletter i kælderen.

Det er ikke, fordi jeg har særlige erindringer herom, bortset fra at der ved specielle lejligheder blev opstillet en isvogn ved siden af kiosken. Ismanden hed Kisse, hvilket blev til *Kisseistap*.

Når man opholdt sig i byen, var det naturligvis ”handy” med et toilet ved hånden.

### *Telefonhuset*

Jeg husker tydeligt, da telefonabonnenterne i Odder overgik fra manuel betjening, med telefondamer der talte, betjente og -lyttede, til telefonen i Odder i 1958 overgik til automatisk betjening. Telefonhuset var placeret ved Torvet og teknikken blev demonstreret overfor de nysgerrige borgere, voksne såvel som børn.

Én af de åbenbare fordele ved denne telefonbetjening var, at der åbnedes mulighed for ”telefonfis”. Nu kunne man jo ringe op, uden at en telefondame kunne afsløre, hvorfra der blev ringet. Vi mistede dog ret hurtigt interessen for denne sport.

### *Grønfeldt*

Grønfeldts Trikotageforretning lå, og ligger stadig, på det østlige hjørne af Torvet og Holsteinsgade.

Grønfeldt var vores families leverandør af drenge og herretøj. Jeg må indrømme, at den episode, jeg vil fortælle om, nok ligger nogle måneder senere end min selvvalgte tidsmæssige ramme: 1950'erne. Jeg blev konfirmeret den 18. september 1960, så det vil være usandsynligt, at mit konfirmationssæt er købt i 50'erne, men alligevel nævner jeg historien her.

Jeg skulle som nævnt købe det sæt tøj, som jeg skulle konfirmeres i og var sendt til Grønfeldt på egen hånd. Som handelen forløb, kunne jeg godt savne lidt voksenopbakning. Men det fik jeg altså ikke.

Grønfeldt syntes helt bestemt, at jeg skulle købe et grønt sæt konfirmationstøj. Jeg syntes, det var gammeldag, kedeligt og forfærdeligt. Men Grønfeldt blev ved med at presse. Jeg havde selv fundet et gråt sæt, som jeg var vild med og argumenterede for. Jeg havde Grønfeldt mistænkt for, at han ikke kunne sælge det kedelige, usmarte grønne sæt.

Jeg sejrede og købte det grå sæt og har stadig et konfirmationsfoto stående på min reol. Jeg syntes, at det var for dårligt, at Grønfeldt lagde et så urimeligt stort pres på en 13-årig dreng. Det er ikke årsagen til, at jeg nævner episoden her. Episoden er tidstypisk for den tid, jeg beskriver og således også, til en vis grad, typisk for voksnes behandling af børn/unge.

### *Biffen*

Biografen hed i virkeligheden Fotorama, men vi kaldte den blot for ”biffen”, det var nemt og mundret. Der er mange gode og sjove minder, specielt i forbindelse med eftermiddagsforestillingerne om søndagen. Her vistest de børnevenlige film som ‘Far til fire’. På de store biograf dage kunne køen til billetsalget gå op ad Rosensgade, rundt om apotekets hjørne og et godt stykke ned ad



Aabygade. En tur i biffen var et højdepunkt, og jeg og vennerne kom der så ofte som muligt. Biografen og ejendommen var ejet af Sommer Pedersen, hvis nevø, Ole Frank, var min kammerat både i skolen og udenfor. På grund af familieskabet havde Ole gratis adgang til biffen, så han var altid parat til at se en film. Vi andre skulle naturligvis betale. Jeg husker, at børnebilletter, dvs. de første 6-8 rækker i salen, kostede 50 øre. Øvrige billetter kostede 75 øre. Én af de film fra slutningen af 50'erne, som jeg husker tydeligt, var "Gud skabte Kvinden", en dristig, erotisk film med vidunderlige Brigitte Bardot. Den film måtte vi se, men problemet var, at den var forbudt for børn. Det betød, at man skulle være fyldt 16 år for at komme ind og se filmen. Billetkontrolløren så gæsterne an for at vurdere, om de kunne komme ind.

Man skal rette ryggen og anstrenge sig som 11-12 årig for at ligne en på 16 år, men det lykkedes!.

### *Slagteriet*

Slagteriet havde udsalg af kødprodukterne fra Odder Andels Svineslagteri i en flot bygning i Rosensgade – en bygning, der stadig pryder bybilledet. Der er to ting, jeg specielt husker fra forretningen. Når man skulle betale for sine varer, gik man over i et lille glasbur, i hvilket der sad en dame og tog mod penge og gav penge tilbage. Det var en meget hygiejnisk foranstaltning eftersom ekspedienterne, der havde hænderne nede i madvarerne, ikke skulle røre ved de smudsig penge. Godt tænkt!

Den anden ting jeg husker var, at slagteriudsalget hvert år op til jul arrangerede en flot vinduesudstilling med vinterlandskab og kørende elektriske tog. Den var værd at se på og skaffede forhåbentlig mange kunder, heriblandt i hvert fald en del osere, som stod på fortovet.

### *Banegårdspladsen*

Hot dogs.

Egentlig fylder Banegården og Banegårdspladsen ikke så meget i min erindring. Selvfølgelig kunne det ske, at jeg og mine venner besøgte kammerater i oplandet, men det foregik oftest på cykel. De daglige ture med Oddergrisen til Katedralskolen i Aarhus indledtes, for mit vedkommende, først i 1963.

Dog var der to forhold, der trak på Banegårdspladsen. 1. At følge kammeraterne fra oplandet til toget efter skoletid og, ikke mindst, efter skolefesten. Årsag nr 2 til at opsøge Banegårdspladsen var den super moderne opfindelse af en pølseversion kaldet en Hot Dog, en varm hund! Kunne man tænke sig noget mere lækkert, og så smagte den himmelsk! Somme tider gik vi ude fra Hæg (Skovparken 13) ind til byen og tilbage blot for at spise en Hot Dog.

### *Trafik i byen*

Trafikken gennem Rosensgade var i høj grad præget af mange cykler, flere forskellige slags. Budcyklerne var iøjnefaldende med tre hjul store og tunge med et trælad og de noget sejere Long-John. Hvorfra navnet kom, aner jeg ikke, men det var den let genkendelige type med to hjul, et lille forrest og et større bagest. Selve ladet var lavt placeret lige bag ved forhjulet. Cyklen var lang, så navnet var ret rammende.

I 1950'erne var der stadig mange hestevogne, ikke længere til persontransport, det foregik efterhånden altid, eller næsten altid, med bil. Hestevogne blev brugt til varekørsel, mælkesalg m.m.

Specielt ét hestekøretøj husker jeg tydeligt. Det var natmanden, Frøslev, med sit to-hjulede hestekøretøj på gummihjul med en enkelt hest til at trække.

På det pågældende tidspunkt havde mange husstande fortsat lokum, eller das, som det også blev kaldt. Familien havde således ikke wc, altså med ”træk-og-slip”. Lokummet var normalt installeret i et udhus, og her afhentede natmanden de menneskelige efterladenskaber. Frøslev, som natmanden hed, tømte lokumsspanden ud i et aflukke på hestevognens lad. ”Aflukke” er nok meget sagt, for når hesten kom op i fart, kunne der nemt skvulpe lort ud på gaden.

Titlen ”natmand” henviser til, at indsamling af lort foregik om natten. Det er sikkert også forklaringen på, at vognen havde gummihjul. Det gav mindre larm i gaderne om natten.

Bilerne i gaden var stadig præget af ”førkrigs-modellerne”, men nyere biler med smartere design, panoramaruder, ratgear, blinklys og meget andet vandt efterhånden indpas. Mine forældre købte deres første bil i 1954, det var en Nash årgang 1932 med facon som en HGF. (HGF = Høj Gammel Ford). Nash'en ville i dag være vildt eftertragtet, da den havde en otte cyl. rækkemotor, to udvendige reservehjul, ét nedsænket i hver forskærm, fire døre, trådhjul m.m. Fantastisk flot, men i 50'erne var den ikke særlig værdsat – den var gammeldags! Den havde for øvrigt tilhørt Lisbeth Normands farfar.

Da min bror skulle konfirmeres i oktober 1957, ville han nødtigt køres til kirken i den gamle høje bil, så han fik lov til at køre med i faster Dagmars bil. Den var noget sejere med mere moderne linier, til trods for at det var en 1938 Opel Kadett og dermed ikke meget nyere end Nash'en.

Foran politistationen holdt politiets to stk Ford Taunus 12M parkeret, når de vel at mærke ikke kørte rundt for at afsløre cyklende børn uden lys m.m. Taunus'en, der var den model med en globus midt på fronten, holdt vi altid nøje øje med. Når bilerne

var på deres pladser, kunne vi friere bevæge os rundt i byen.

På Banegårdspladsen holdt taxa'erne til. Der var to, som jeg husker med fornøjelse. Den ene var Rydolf Nygaards sorte Ford T fra 1919. Et fantastisk flot køretøj, som vi nød at kigge på. Senere blev den købt af Aarhus Stiftstidende, gjort til bryllupsbil og malet blå. Hvor uoriginalt! Som bekendt kunne Ford T fås i alle farver, hvis bare man valgte sort!

En anden bemærkelsesværdig taxa var ”skrogets” Chevrolet Bel Air. Det er ikke særlig venligt at betegne vognmanden ved hans øgenavn, men jeg husker ikke hans rigtige navn, kun husker jeg, at han boede i Skovparken.

En Chevrolet Bel Air var en fantastisk flot og helt moderne flyder-bil. Jeg husker både at have set vognmanden i en 1958 og en 1959 model.

Den sidste kender vi alle sammen senere som Olsen-bandens bil.

I Rosensgade 50 havde buntmager Holger Petersen og hans hustru Dagny bolig og forretning. Med indkørsel fra Smedegade havde ægteparret en garage, og i garagen stod deres meget velholdte og flotte bil, en Morris 10 M model 1938, som de havde erhvervet i november 1939.

Hvis jeg skal være helt ærlig, så kan jeg ikke huske bilen fra min barndom, men i efteråret 2018 har jeg ejet dette skønne køretøj i 50 år.

### *Forældre og deres forhold til børnene*

Sammenlignet med nutidens forældre/børn-forhold er der meget stor forskel til relationerne mellem forældre og børn i 1950'erne.

Dengang skulle børn først og fremmest opføre sig ordentligt. Begrebet at ”opføre

*sig ordentligt*” havde mange udtryksformer. Man skulle være stille og beskeden, man måtte under ingen omstændigheder sige voksne imod, og man skulle holde sine meninger for sig selv.

Man skulle spise op og ikke forlade bordet, før de voksne sagde til. Det hedder bordskik. Vores børnebørn kender ikke meget til den regel, men her hos os, hos børnebørnenes farmor og farfar, holdes bordskik på den måde, at fra man er færdig med at spise, til der siges ”værs’go”, fortælles vitser. På den måde har vi genindført bordskikken, selv om det bestemt ikke var den måde, man holdt bordskik på i 1950’erne. Et slogan om børn i min barndom lød: ”Børn skal ses, ikke høres”!

Det var i masser af tilfælde stærkt hæmmende for børnenes udvikling, og når de så senere kom fri af de voksnes dominans, kunne de blive aldeles utålelige, idet de tydeligvis ikke havde lært almindelig social omgangstone mellem mennesker.

Den form for opdragelse var udelukkende iværksat for at tilfredsstille de voksne i en mærkelig ulige magtkamp.

Demæst skulle børn ”passe sig selv”, hvilket ville sige, at forældre ikke bekymrede sig om børnenes underholdning. Børnene måtte selv finde på lege og først, og fremmest skulle man selv finde nogle andre børn at lege med.

Man kan roligt sige, at forældre ikke ”omklamrede” deres børn. Det ville være utænkeligt at forestille sig forældre arrangere ”legeaftaler” for deres børn.

Tak for det, kan man roligt sige. Det gav så til gengæld store muligheder for at dyrke kammeratskaber, hvilket jeg vil bruge en del eksempler på i en efterfølgende del af fortællingen.

Alt dette kunne beskrives som at børn i 50’erne havde en ufri barndom, men sådan var det heldigvis ikke.

Odder var et fantastisk sted at være barn. Når man blev stor nok til at køre på en cykel, var ens radius næsten ubegrænset, ned til Saxild Strand op til Torrild, ud til Ørting.

Vi gjorde ting dengang, som børn i dag aldrig ville få lov til – måske fordi vore forældre ikke vidste, hvad vi lavede. Det var en stor fordel for os.

## Kammerater

Manglende nærvær mellem forældre og børn betød, at forholdet til kammeraterne, drenge såvel som piger, betød uendelig meget. Desværre må der have været en hel del både klassekammerater og andre, der havde vanskeligt ved at dyrke venskaber, hvis de f.eks. boede afsondret. Forældrenes service mht. at hente og bringe legekammerater var beskeden. Det kunne være vanskeligt for en del børn. Begrebet at arrangere legeaftaler lå adskillige årtier ude i fremtiden.

Ved at se tilbage kan man kun håbe, at det netværk vi havde omkring skolekammerater og legevenner i nærområdet ikke udelukkede nogen.

### Leg

Én af mine første legekammerater var min storebror, Poul. Trods en aldersforskel på 3½ år havde vi meget med hinanden at gøre.

Blandt de små spøjse episoder husker jeg, at Poul lærte mig, at dem, der spiste de store æbler, havde størst risiko for at få den udbredte sygdom, børnelammelse. Han ville så redde mig fra den fare ved at spise de store flotte æbler, hvor jeg så kunne spise de små og derved undgå den grimme sygdom. Det var i princippet en ædel tanke!

På samme tidspunkt lærte Poul mig, at store mønter var mere værd end små

mønter. Når vi skulle bytte mønter var en 5-øre i virkeligheden større end en 1.kr. Den hoppede jeg nu ikke på!

Jeg husker ikke, at der var megen leg i forbindelse med min søster, Bitte, og hendes venner. Aldersforskellen på 5 år har været for stor. Det betød bestemt ikke, at vi ikke var tæt knyttede til hinanden og holdt sammen. Hvis der var brug for at fabrikere en "forklaring" overfor vore forældre, var der 100% solidaritet mellem vi søskende.

### *Skovbakkeskolen blev bygget – leg i fundamentsrender*

Skolen, der lige netop i 2018 er blevet nedrevet og erstattet af nye bygninger, blev opført i 1956. Jeg og mine kammerater fandt det vildt spændende at lege på byggepladsen og løbe rundt i de udgravede fundamentsrender.

Det måtte vi imidlertid ikke, og murermesteren, som af mærkelige årsager blev kaldt "Peter Fasan", løb efter os og skældte ud. Så måtte vi nøjes med at lege på byggepladsen efter arbejdstid. Ét af de indtryk, der satte sig fast hos mig, var de endeløse rækker af arbejdsmænd med trillebører, der bragte jord ud fra udgravningerne og senere materialer ind til byggeriet.

Min familie var nabo til byggepladsen, og jeg var meget optaget af at følge byggeriet. Derved lagdes grunden til min interesse for byggeri, og da skolens arkitekt, H. P. Nielsen, havde tegnet vores hus og var jagtkammerat med min far, var jeg klar over, at der stod en person bag et sådant byggeri, en arkitekt. Da besluttede jeg, som 9-årig, at sådan én ville jeg også være.

### *Kammerater i nærheden*

Da mine forældre i 1949 fik opført huset, Rodstengade 12, lå det ret øde. Skovbakkeskolen var der ikke, nærmeste hus

var nattevagt Hansens hus i Gersdorfgade og Janus Jensens hus på Boulevarden.

Alligevel var der en masse jævnaldrende børn indenfor gå- eller løbeafstand. Lisbeth Norman i Gersdorfgade, Marianne Kjærsgaard på Boulevarden, Jørn på Rathlausgade Jørgen Westergaard, Lise Toft, Inger Mejborg Sørensen og Bodil Ellerup på Banegårdsgade. Lidt længere væk boede Lars Waage, som i en periode var min sidekammerat i skolen, og som jeg flittigt besøgte, når han var syg og lå i sengen – ikke mindst fordi han havde et spændende elektrisk tog, som man jo kunne have helt for sig selv, når kammeraten var sengeliggende.

Flere af vennerne fra den tid markerede sig senere i offentligheden, blandt dem Lars Waage, der blev en meget dygtig og anerkendt operasanger. Niels Fredborg var en anden af kammeraterne, som blev kendt.

### *Niels Fredborg*

I dag kender alle Niels Fredborg, i hvert fald hvis man er over en vis alder. Man kender ham som den fantastiske cykelrytter, han var. Han har vundet et utal af danske mesterskaber i banecykling, sølv ved verdensmesterskaber i sprint og gentagne gange guld ved verdensmesterskaber i 1000 m på tid, samt sølv, guld og bronze ved tre på hinanden følgende olympiske lege. Det er vildt imponerende. Bl.a. vandt han den eneste OL-medalje til Danmark i München i 1972, og så var den oven i købet af guld. Aviserne skrev, at han reddede "Danmarks ære". Det er helt vildt, hvad han har vundet, men det er slet ikke det jeg vil fortælle om.

Min fortælling handler om at være barn i Odder i 1950'erne. Da dette årti sluttede, var Niels lige fyldt 13 år, og selv om han var begyndt at markere sit talent, kom gennembruddet først senere, nemlig i 1963, hvor han blev dansk mester i sprint. Han

deltog på dispensation i dette mesterskab og blev den yngste, der nogensinde har vundet et dansk mesterskab. Han var 16 år gammel, og havde netop taget realeksamen.

Niels' far havde job som godsinspektør på herregården Aakjær, hvor familien boede. I 1958 flyttede de til et stort hus i Nygade i Odder, og Niels startede i 1. mellem på Odder Private Realskole. Skolen optog et stort antal elever fra oplandet, hvor børnene havde gået i underskolen i de forskellige lokale mindre skoler. I mellemskolen skulle man gå på Odder Private Realskole. Niels kom således i 1. mellem B, jeg kom i 1. mellem D. Der var bred kontakt mellem eleverne på hver årgang, specielt for mit vedkommende blandt de elever, der kom fra Odder. Eleverne fra oplandet tog normalt hjem efter skoletid, så det var mest Odderpiger og -drengene der legede sammen udenfor skoletiden. Niels var en god kammerat både i skolen og "ude i byen".

Han havde i øvrigt en særdeles fager søster, der var ansat på apoteket.

Niels' interesse for cykling viste sig meget hurtigt. Vi, dvs. Niels, Ole Frank, jeg selv og Knud og Aksel Mikkelsen i Holsteinsgade samt flere andre, som jeg ikke husker navnene på, arrangerede, på Niels' initiativ gadeløb i Odder. Det er lidt sjovt at tænke på, at disse "drengestreger" i virkeligheden kan have været en del af starten på den kæmpestore karriere, som Niels oplevede.

Vi havde start og mål på Boulevarden, hvorfra ruten gik op ad Sønderbakken, til højre ind af Holsteinsgade og derfra ned ad Boulevarden til opløbet, hvor målstregen var tegnet med kridt hen over kørebanen.

Deltagernes forskellige cykler var, kan man rigtigt sige, af meget uens standard. Jeg husker, at Niels kørte på en gammel børnecykel, hvis elendige stand betød, at

deltagere med bedre cykler, og med en vis portion held, enkelte gange kunne køre fra Niels. Den mulighed forsvandt hurtigt.

Jeg husker Niels' første racercykel, en orangerfarvet Crescent – hold kæft, hvor var den flot!

Niels har nikket til nærværende omtale og har tilføjet et afsnit selv:

*'Marskandiseren' i Holsteinsgade - officielt navn 'Varebørsen' v/Søren Mikkelsen, sønnerne Knud (Harder) og Aksel Mikkelsen var også meget sportsinteresserede. Knud organiserede mange af de små cykelløb, som vi drenge i Odder deltog i – bl.a. "Tour de Saxild". Aksel, der ikke var helt vild med selve det fysiske i sporten, lånte mig sin flotte gule letvægtscykel, som blev ombygget med et nedadbøjet styr, så den var helt klar til rigtige cykelløb. Jeg vandt på den mange af de løb dengang – også foran ældre og erfarne cyklister, så det var i virkeligheden starten på min karriere, der i 1959/60/61 - så tak til Knud og Aksel. Også drenge fra oplandsbyerne, Torrild (Palle Frandsen og Ole Knudgaard), Gylling (Per Sarto), Amstrup (Erland Jochumsen), Balle (Jens Peter "Savværk" Petersen o.a.) var blandt deltagerne.*

I øvrigt var Niels, sammen med "den faste flok" hyppigt på besøg i Westers kælder – en slags klub, som er omtalt andetsteds. Desuden kan det nævnes, at Niels på ingen måde havde vanskeligheder med at komme i kontakt med pigerne – måske nærmest tværtimod.

PS: Det skal lige nævnes, at Niels ikke var den eneste topcykelrytter på Odderegnet. I Gylling boede Per Sarto, der også fik en cykelkarriere.

I 1964, da Niels var 17 år gammel, deltog han og Per i OL i Tokio som makkerere på tandem. Niels havde influenza, og resultatet blev derefter.

## Samsø 1959

I sommeren 1959 fik vi tre gode kammerater, de 3 Jørn'er, som vi blev kaldt, lov til at tage på cykeltur med telt til Samsø. Egentlig var det meget tillidsfuldt af vore forældre at give os lov, vores alder taget i betragtning. I dag ville det nok være utænkeligt.

Vi tre var Jørgen Westergaard, 13 år gammel, Jørn Broberg Nielsen, 13 år gammel og jeg selv, 12 år gammel.

Vi cyklede til Hou, hvorfra vi kom om bord på Aarhus Stiftstidendes båd til Tunø, og derfra til Samsø. Nærmere bestemt havnen i Mårup.

Jørgen Westergaard kendte jeg fra skolen og fra lokalområdet. Skønt Jørgen boede sammen med sine forældre på gården Grobs-hule mellem Snærild og Torrild, holdt han ligeså meget til på adressen, Banegårdsvej 18, hvor forældrene havde en tobaksforretning, som blev drevet af Jørgens søster, Bibbi. Jørgen og jeg var meget sammen og lavede en del af de løjer, man egentlig burde kalde skamstreger. Listen er uendelig.

Jørn Broberg Nielsen boede Ratlausgade 7. Senere i dette skrift fortæller jeg mere indgående om mit venskab med Jørn Nielsen

Tilbage til Samsø. Vi fandt en god telt-plads i Onsbjerg på et areal, der tilhørte den stedlige købmand. Teltet var ganske ukonfortabelt, uden oversejl og uden bund, men skidt med det, vi havde jo aldrig prøvet noget bedre.

Vi cyklede rundt på øen og kom i kontakt med de lokale unger, bl.a. en nydelig pige, som viste sig at være på ferie og kom fra Sjælland. Jeg fik øjnene op for hende og hun tilsyneladende også for mig. Jeg havde et problem, for hun var 15 år gammel, og jeg jo kun 12. Det lykkedes mig at bilde hende ind at jeg også var 15, og så blev vi kærestere.

Der skete ikke mere end det, bortset fra at hun sendte mig glødende kærlighedsbreve, som hun med læbestift og kyssemund markerede kærligheden på selve brevet. Det var absolut synligt gennem kuverten og bestemt ikke noget, der behagede mine forældre, hr. og fru Larsen, Rodstengsgade 12.

Efter endt ferie på Samsø kørte de tre Jørn'er tilbage til Mårup, fandt Stiftstidendes båd og kom retur til Hou og dermed til Odder.

Det, jeg vil fortælle med historien, er, at det var en stor tillid, vore forældre viste os, ved at lade 3 lømler på 12-13 år tage på sådan en tur. Vi havde selvfølgelig alle sammen fået en god opdragelse og havde frygt for at lave unoder, specielt hvis de blev opdaget.

### *Westers Kælder*

Samme Jørgen Westergaard boede som nævnt på Banegårdsvej, vel at mærke på hjørnet til Gersdorfgade. Han var min ven i hele perioden.

Forældrenes tobaksforretning solgte også øl og alkohol til borgerne i byen, Herunder må ikke glemmes slagteriarbejderne fra Odder Andels Svineslagteri som gode kunder. Det lå på den anden side af Banegårdsgade, skråt overfor Ellerups Automobilforretning.

Under hjørnehuset havde familien et rummeligt kælderlokale, som hurtigt døbt Westers Kælder. Hvad der foregik dernede, kan jeg ikke rigtig huske, men jeg husker, med en vis stolthed, at pæne, lidt ældre, unge mennesker fra byen var ret foragede: Det anså vi som en anerkendelse. Det passer meget godt med, at vi havde det kanon sjovt, – det syntes de piger der deltog, vist også.

Westers Kælder eksisterede i nogen tid. Det var en praktisk sted at gå hen i sit pæne tøj, når man forventedes at opholde sig i kirken forud for sin konfirmation. Man var på en måde fredet i Westers Kælder.

Navnene på de deltagende piger har jeg "glemt", men drengene var Ole Frank, Moks, Henrik Høeg, Niels Fredborg, Jørn Nielsen foruden mig selv og enkelte andre, hvis navne jeg har glemt.

### *Jørn Broberg Nielsen*

Den opmærksomme læser har måske opdaget, at navnet Jørn Nielsen har figureret adskillige gange under omtale af kammerater i området, turen til Samsø og Westers Kælder.

Nu kommer der et helt afsnit. Det bryder også med min selvvalgte begrænsning, som er 1950'erne. Når barndom og nutid skal bindes sammen, må artiklens tidsmæssige begrænsninger nødvendigvis ophæves.

Venskabet med Jørn var noget ganske særligt, og jeg har valgt at fordybe mig ekstra i dette afsnit.

Jørn og hans familie flyttede til Odder tidligt i 1950'erne og blev indlogeret i en bolig i den gamle kommuneskole med facade ud mod Skolegade, som gaden hed dengang, nu Rådhusgade. Den gamle kommuneskole blev erstattet af Skovbakkeskolen og blev senere revet ned for at give plads til det rådhus, der blev opført i 1970. Der var ingen udearealer og nyttehaver ved boligen i kommuneskolen, hvorfor Anna og Aage, Jørns forældre, ønskede at leje en have.

Haver var på det tidspunkt ikke kun beregnet til leg og ophold, men var en nyttig del af en families økonomi. Man dyrkede egne grøntsager, frugt m.m. for derved at spare udgifterne til disse varer i butikkerne.

Mine forældre havde købt en have som Jørns forældre kunne leje. Det drejede sig om Rodstengade 13, hvor senere læge Naumann byggede en bolig, og hvor der på det allerseneste er opført en præstebolig.

*Derved opstod forbindelsen mellem Jørn og jeg.* Jeg opholdt mig i vores have nord

for Rodstengade, og Jørn bevægede sig frem og tilbage på Rodstengade mellem hjemmet og haven. Så det vart jo oplagt at begynde at kontakte hinanden for senere at lege sammen.

Jeg bliver nødt til at springe over en masse erindringer. Vores fælles liv har ganske enkelt været alt for omfattende til, at man kan gå i enkeltheder.

Vores skoletid tilbragte vi i på henholdsvis kommuneskolen og Odder Private Realskole af simple gode grunde: Jørns forældre arbejdede på kommuneskolen og mine på Odder Private Realskole. Jørn var så dygtig i skolen, at han sprang ét klasstrin over og kom på gymnasiet, Katedralskolen i Aarhus, efter 4. mellem, og jeg kom på Katedralskolen efter realklassen. Derved blev vi studenter med to års mellemrum og fik kun ét år, hvor vi begge gik på gymnasiet.

Senere, efter gymnasietiden, blev vores forhold til forskellige kærester mere og mere alvorlige. Det er passende her at nævne, at vi aldrig har stået i vejen for kærester, forstået på den måde, at vi ikke har efterstræbt de samme piger. Det ville ganske enkelt være ufint. På samme tidspunkt i livet fandt vi, hver især, "den eneste ene", den kæreste, der skulle blive partneren for resten af livet og mor til børnene.

Jørn scorede Bodil og jeg Jette. De blev til alt held rigtig nære veninder. Begge par blev gift i foråret 1969 med få måneders mellemrum. Jørn og jeg for øvrigt i det samme sæt tøj. Der var dog ikke tale om en symbolsk handling, snarere et spørgsmål om at spare udgifter. Det var mig, der sparede udgifterne. Jørn og Bodil blev gift først. For øvrigt var jeg til brylluppet iført sko, som jeg havde lånt af Jettes far.

Efter et par år begyndte der at komme børn. De fik en søn, vi fik en søn, vi fik en

søn, de fik en søn, de fik en søn, vi fik en søn.

Seks drenge i alt blev det til. Jørns familie boede på det tidspunkt i Thisted. I 1977 besluttede Jettes forældre, at de ville bygge et sommerhus, som vi skulle tegne. Da de havde gode venner i Hanstholm, skulle sommerhuset ligge i Klitmøller som, meget bekvemt, ligger ca 12 km fra Thisted.

## Rejser

### Paris 1965

Vores fælles rejselev kunne fylde en helt selvstændigt udgivelse, men alle rejserne, bortset fra cykelturen til Samsø i 1959, er foregået efter 1950'erne.

Alligevel gør jeg et på undtagelser:

I 1965 var min bror og jeg med to kammerater taget til Paris for bl.a. at besøge impressionist-museet Jeu de Paume. Vi anede ikke, at Jørn og hans familie også var i Paris, og at de ville besøge det samme museum på samme tidspunkt som vi.

Kæmpe stor gensynsglæde, og Jørn og hans søster Inger, tog med os til vores campingplads for hygge. På campingpladsen havde vi lært en svensker, Hans, at kende. Hans var alene på rejse, og vi var en del sammen med ham. For at gøre historien meget kort kan jeg fortælle, at siden hen blev Inger og Hans gift, flyttede til Ryomgaard og fik børnene Lene og Lars. Det var resultatet af, at to kammerater fra Odder mødtes tilfældigt i Paris.

### DDR 1967

I 1966 havde jeg med min bror og en kammerat været i Tjekkoslavakiet. Her blev vi venner med et østtysk kærestepar, Gisela og Johannes. Som DDR-borgere kunne de rejse i Tjekkoslavakiet, der jo lå på samme side af Jerntæppet som DDR. Jeg opretholdt forbindelsen til parret og ville gerne besøge

dem i Dresden, hvor de og deres familier boede. Jørn tog med på rejsen i min fars Opel 1900, model 1966. En ret sej bil i det DDR, borgerne måtte nøjes med.

Jeg vil som sagt ikke gå i dybden, da rejsen ligger udenfor tidsrammen for denne artikel, men alligevel nævne det voldsomme indtryk det gjorde at komme til en "fjendtlig" stat med kontrol og overvågning. Vi skulle melde os på politistationen dagligt. Når vi kørte, skulle vi følge fastsatte ruter. Det ville vi ikke og blev stoppet af sovjetisk militær. Vi fik en stærk oplevelse af det sønderbombede Dresden, der var under genopførelse som "Plattenbau" i sovjetstil.

### Klitmøller og hvad deraf fulgte

I 1977 besluttede Jettes forældre som nævnt, at de ville bygge et sommerhus i Klitmøller.

Huset stod færdigt juli 1978, og det gav endnu mere næring mellem vores to familier. Børnene sov skiftevis hos hinanden normalt aldersmæssigt tilpasset. Vi havde utrolig megen glæde af den nærhed både børnene imellem og sandelig også mellem vi voksne. Klitmøller som mange år senere fik tilnavnet Cold Hawaii, var et perfekt sted for leg og fiskeri. Vi voksne kedede os aldrig.

Hen i 70'erne begyndte vi at rejse sammen på bl.a. campingferier. Det skal forstås således, at vi kørte hver for sig, men mødtes undervejs og hyggede os. En af læresætningerne fra dengang: "Vi mødes under det skæve tårn i Pisa på en bestemt dag på et bestemt tidspunkt". Og det gjorde vi!

Rejserne var foruden sjov og fjas fyldt med lærdom. Vi interesserer os alle for oldtiden, arkitekturen, historien og kunsten, og børnene blev tvangsfodrede med oplysninger, som de faktisk lappede i sig, så de selv blev interesserede.

Vores første charterrejse fik i 1986 til Peloponnes, hvor vi lejede en delebil og så



rigtig meget i denne uendeligt interessante del af verden. Til Kong Ødipus opført ”open air” i Epidavros. Det fås ikke bedre.

Vi blev vel modtaget med åbne arme overalt på restauranter: Seks forslugne drenge og fire mere moderate voksne. Det gav omsætning. Normalt stod der en flaske Metaxa på bordet til fri afbenyttelse.

### *Afslutning*

Et venskab bygger på fortrolighed, og her er det værdifuldt, at man har kendt hinandens forældre, til en vis grad bedsteforældre, og det gælder selvfølgelig også for Bodil og Jette, selv om de kun har været med i 50 år. De i alt seks sønner kender hinanden, og de to ældste sønner opretholder et venskab, der minder om noget, vi har oplevet før.

Vi har altid fejret nytårsaften sammen, først uden børn, så med små og mindre børn, igen ingen børn afhængig af hvilket årti, vi befandt os i.

I 2007 afholdt vi en fælles nytårsaften, hvor vi var 22 personer til stede – lidt flot sagt: *Efterkommere efter Jørn og Jørgen fra Odder*. Hvis vi i 2018 afholder en tilsvarende komsammen, vil tilgangen af én ægtefælle og flere børn betyde, at der skal dækkes op til 30. Vel at mærke med førstegangskoner og børn i lige linie. Det synes Jørn og jeg, at vi har klaret helt fint. Men vi har selvfølgelig også brugt en del år på det, og et par koner.

De senere år har vi fire seniorer genoptaget rejserne: 2015 Istanbul, 2016 Ruslands floder, 2017 Estland, Letland og Litauen og den 22. juni 2018 rejser vi alle 4 til Irland.

Sikken et venskab og sikken en fortrolighed, og det startede alt sammen i Rodstengades fedtede hjulspor i Odder i begyndelsen af 50'erne for mere end 65 år siden.

# Erindringer om en sommerferie fra 1950'erne hos mine morforældre i Kolind

Af: Kirsten Elgaard

## Ferierejsen

Min mor og jeg står på perronen på Aarhus H. Jeg har en af mine nye sommerkjoler på, som min mor lige nåede at sy, inden ferien begyndte. Jeg har en lille kuffert i hånden, som jeg nødig slipper, for i kufferten er der en helt ny rosafarvet toilettaske, som vi har købt hos Tatol i Hinnerup, fordi jeg skal på ferie hos mine morforældre i Kolind.



Hjemmesyet kjole til brug for sommerferie i Kolind ca. 1953-1954. (Privat foto).

Hos Tatol maler kaffemøllen næsten altid, og der dufter af kaffe og andre rare ting. Chokolade, kiks, sæbe, parfume, pudder og læbestift står i en forgyldt stander på glasdisken, og på glashylderne

bag disken står bl.a. n e g l e - lakker og parfumer, som kunne prøves på håndledet.

I glasdisken er der skuffer, som 'tatold a m e n ' t r æ k k e r ud, hvis

vi vil se på noget. De øverste skuffer er de mindste, og i dem er der håret, hårspænder, hvide kraver, små brocher, fine hvide lommestørklæder og forskellige andre ting, hvis nogen mangler en gave og ikke lige ved, hvad de skal finde på.

De nederste skuffer er de største. Der havde den rosafarvede toilettaske ligget sammen med andre. Der var også nogle helt små. Det var kosmetiktasker, sagde min mor, som gav mig lov til selv at vælge toilettasken.



Kirsten Elgaard



*Modelbanen på Aarhus Banegård ca. 1950-1960.*

*Til venstre daværende borgmester i Aarhus, Bernhard Jensen. Til højre ledende person fra DSB.  
(Foto: Børge Venge. Venligst udlånt fra Den Gamle By).*

Tatoldamen havde lagt den op på disken, så vi kunne se den og havde taget silkepapiret op, som den var fyldt ud med. Der var lommer i tasken, som jeg med fryd vælger til sommerferien i Kolind.

Tatoldamen hed vistnok Karla og havde hårnnet om sit vandondulerede rødblonde hår, som sad i fald.

Om sommeren havde hun hvide lærredsko på med høje kilehæle og uden tå og hæl, og om vinteren sorte snøresko med kraftige høje hæle. Hun var iført kittel, hvor der stod TATOL på brystlommen, og talte altid stille og venligt.

Hun var alene med sin søn, som solgte slik i Hinnerup Biograf. Hans hår strittede, og ungerne kalder ham "Skurebørsten". –

Han måtte ikke svare igen, han skulle være høflig, fordi hans mor havde en forretning.

Nu står min mor og jeg på perronen på banegården i Aarhus. Vi har været med den grønne "Skjød Rutebil" til byen og er gået op til banegården.

I den nederste del af banegårdshallen er der en stor glasmontre med et lille lokomotiv, som kører for en 10-øre. Der står nogle mennesker med børn, og lokomotivet kører, da min mor og jeg kommer, og vi kommer også en 10-øre i, så lokomotivet kører på ny. Vi stod og kiggede lidt på det, før vi gik ned ad alle trapperne til perronen.

Vi står lidt dernede. "Det er så spændende at gå på de trapper, men vi kan ikke nå at gå på flere, for toget øjnes ude på skinnerne."

”Nu kommer det,” siger min mor og giver de sidste informationer: (Der mangler knapper i en af de nye sommerkjoler, men de er med i en lille pose, så syr mormor dem nok i en af dagene.)

Tung og støjende nærmer toget sig. Den specielle lugt af banegård og tog blander sig med kriblende spænding og frydefuld forventning.

Så bruser toget ind på perronen og standser med en langtrukken lyd af jern og hvæsende ventiler. En konduktør står på et af vognens nederste trin og holder fast i et håndtag, men hopper ned på perronen, inden toget standser helt.

### *Den flinke konduktør*

Min mor tager kufferten og går hen mod manden med togkasketten. ”Goddag”, siger manden og hilser med hånden til kasketten. ”Goddag”, siger min mor og tager min billet frem. ”Hun skal på ferie i Kolind. Vil I sigе til hende, når I er der – og hjælpe hende med kufferten – hun bliver hentet på stationen i Kolind.” Ja, det vil han da rigtignok.

”Goddag med dig”, siger han venligt. ”Nå, du skal nok på ferie”. ”Ja”, siger jeg bare. ”Det skal nok gå fint”, siger konduktøren og tager mod den lille kuffert.

– Jeg får de sidste formaninger om at sige tak for mad hver dag og passe godt på de fem kroner, som jeg har med i min lille skuldertaske. Der er også lidt slik!

Konduktøren har sat kufferten op i toget og er henne for at ordne noget, så stiger han på toget igen og hjælper mig op ad togtrinene. – Min mor står udenfor og taler om noget, jeg skal huske.

Konduktøren tager kufferten i den ene hånd og mig i den anden, og vi går forbi et par kupeer, som er optaget, for der er mange med toget, men så er der en kupé, hvor der er en plads ved vinduet.

”Du kan sidde her, så kan du vinke til din mor, når vi kører”, siger han venligt. ”Jeg kigger ind engang imellem, så du skal ikke være bange for noget, men du må ikke lukke vinduet op!”

Kufferten kommer op i nettet. Jeg skæver til den deroppe, men synes ikke, jeg kan være bekendt at sige, at jeg hellere vil sidde med den i hånden, når manden nu er så flink.

Så smækkes dørene i. Jeg står ved vinduet. I karmen står: ”*Læn Dem ikke ud!*” ”Det er kun, når man kører”, siger en dame med en mørkeblå hat på, ”men du må hellere gøre, som konduktøren har sagt”, tilføjer damen og tager et sammenrullet blad op af sin taske.

Min mor står stadig ude på perronen. Konduktøren taler med en anden mand – også med kasket – og fløjter så afgang. Den anden mand giver signal med et grønt skilt, som på fagsprog hedder et ”spejlæg”, og toget sætter i gang med nogle ryk.

Jeg vinker ud ad vinduet til min mor og er et øjeblik bange for, at den flinke konduktør ikke når at komme med, men han står igen på det nederste trin på en af vognene og holder fast i et håndtag ved afgang som ved ankomst, og lidt efter går han forbi ude på den smalle gang. Jeg trækker vejret lettet. Snart er min mor en lille blomstret prik blandt mange andre på banegården i Aarhus – en sommerdag i 1954.

### *Sidste gang jeg var i Kolind*

Jeg sidder stille som en mus. Det er ikke så længe siden, at jeg sidst var i Kolind. Det var til mormors fødselsdag. Vi havde lejet bil sammen med min morbror’s.

Vi plejede ellers at tage med toget ude fra ”trinbrættet” mellem Søften og Mølballe, når vi var til dyrskue i Kolind. Vi cyklede derud. Cyklerne stod så hos ledvogterens til om aftenen, når vi kom hjem igen.



*Spejlæg*

Jeg husker ikke, hvorfor jeg var med toget fra Aarhus H., da jeg rejste på sommerferie. Det har nok haft noget med togforbindelser at gøre?



*"Trinbrættet" mellem Søften og Mølballe som det fungerede op gennem 1950'erne. Nedlagt ca. 1963.*

*(Foto venligst udlånt af Thomas Ritmester).*

Den fødselsdag og dyrskuedag husker jeg særlig, for da vi kørte hjemad hen under aften, drejede vi forbi "Møllerup Gods", hvor godsejer fru Kiss Carl residerede dengang. Godsejer Poul Carl døde i 1939 og overlod godset til sin hustru, fru Kiss Carl, som var kendt for sin interesse for heste. Min far og min morbror fik lov af nogen i stalden til at komme ind for at se hestene et kort øjeblik, mens vi andre stod udenfor ved bilen. Jeg kan huske, at fru Kiss Carl kom gående i sort ridedragt, kridhvid bluse og blanke sorte ridestøvler.

Hun var på vej til stalden for at fodre hestene, men skulle noget andet inden. Derfor måtte de kigge, til hun kom, for når der blev fodret, skulle der være ro, sagde fru Kiss Carl. Hun var en meget elegant, mørkhåret dame med en fornem melodios stemme – uden den sædvanlige egnsdialekt. – At hun standsede op for at tale med os var jo noget helt særligt dengang.



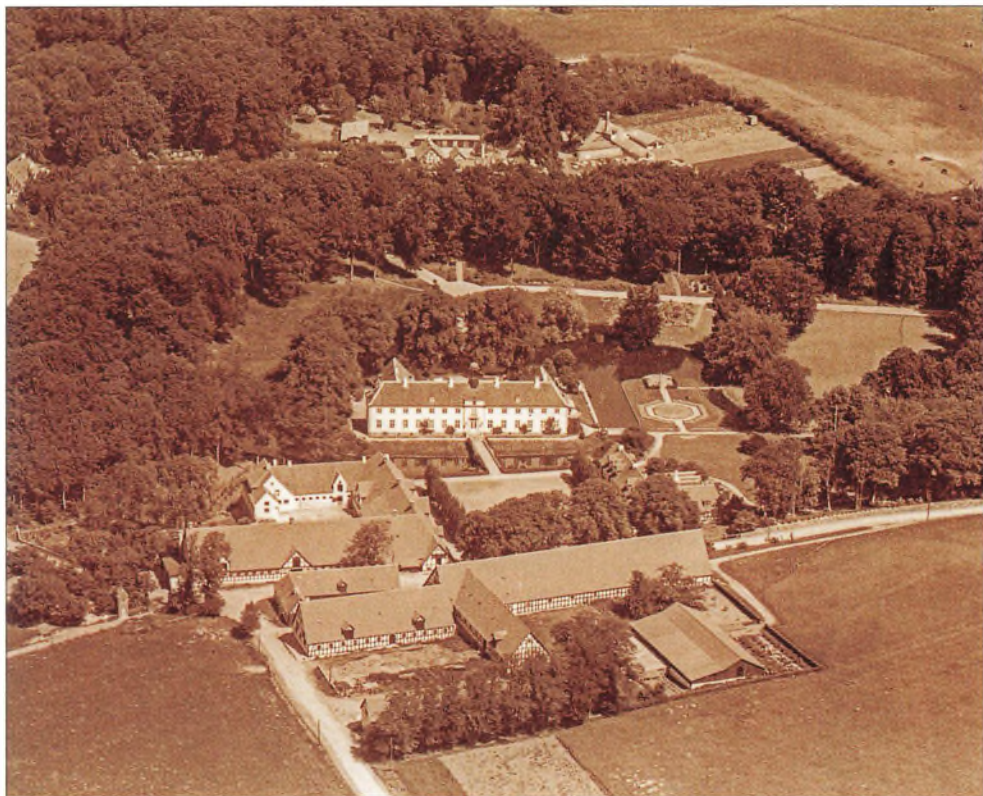
*Fru godsejer Kiss Carl iført sort ridedragt og obligatorisk hvid bluse. (Foto: Venligst udlånt fra Møllerups arkiv).*

Jeg har været 7-8 år og blev ved med at tale om fru Kiss Carl, og hvad hun sagde og gjorde lang tid efter.

(Når vi var med toget til Kolind, hentede min mormor os på stationen ca. kl. 8.30 om formiddagen, altid iført hat med slør og stofblomster. Når hattene ikke var nye mere, brugte min mormor dem i haven, når hun lugede og ordnede.)



*Stationsområdet i Kolind (Foto: Per Allan Nielsen)*



*Luftfoto af Møllerup Gods ca. 1947. Senere er nogle af godsets bygninger renoveret. (Foto er venligst udlånt fra Møllerups arkiv).*



*Mine morforældres ejendom i Ildbjerg v/ Stabrand.*

## *Den varme mad*

(Når vi kom hjem til mine morforældres hus på Vestergade 32, var kokekonen Jenny i gang. Så fik vi kaffe og rundstykker med birkes og rigtig smør og hjemmelavet marmelade på.) Hjemme fik vi margarine! Der skulle ske noget helt særligt, hvis vi fik rigtig smør hjemme, og det gjorde der ikke så ofte dengang.

(Vi fik varm mad ved 12.00-tiden. Den bestod af flæskesteg med rødkål, brunede kartofler og brun sovs eller grydestegte kyllinger med persille, nye kartofler, skilt sovs og agurkesalat, og så var der medisterpølse til de yngste deltagere. Derefter kaffe og småkager, øl og sodavand. Nippede jordbær var sat frem i skåle. De var plukket i mine morforældres lille have bag huset eller skaffet hos gartneren i Kolind, hvis de ikke selv havde nok.

Kartoflerne blev kogt ovre hos naboparret Martha og Viggo.

Den store gryde blev så pakket ind i viskestykker, og der kom tæpper udenom. Så havde kokekonen ikke dem at ”døje med”, sagde min mor og moster gerne, når de hentede den store gryde i fællesskab, for der skulle jo være meget andet på komfuret den dag.

De to stuer i Vestergade 32 var som oftest ved at sprænges af mennesker, for min mormor inviterede altid flere, end der var plads til. Min mor og moster lo af det nede i den kølige kælder med den hengemte lugt fra træk og slippet, koks og brændsel og forråds-kammer, når de hentede nogle af de rare sager, som stod dernede: Nippede jordbær, kaffebløde, forskelligt syltetøj i krukker med etiketter, der var årstal på, asier og agurker, som skulle bruges til stegen, når vi skulle have steg.

## *Måtte gå udenom*

Der var en lem i køkkengulvet og en trappe ned i kælderen, men nogle gange stod kokekonen på lemmen, og så kunne de ikke komme op igen. De dunkede og hamrede på lemmen med knyttede næver, mens de lo af ”menageriet”, som de altid sagde, men ingen kunne høre dem, for snakken gik for fulde sejl i de to små stuer. Til sidst måtte de så gå ud ad kælderdøren om til fordøren og bane sig vej ind gennem stuen til køkkenet med dét, de havde hentet i kælderen.

Der var dækket tæt op i hverdagsstuen til de mest ”prominente”, og det var mændene – dengang. Nogle andre sad så ved skrivebordet, hvor der til hverdag var talrige billeder af børn og børnebørn. Billederne var sat væk ”i dagens anledning”. Der var fin dug på, og min mormor havde et lille sybord, hvor der også var dækket op til et par af børnebørnene. Min mor og moster serverede. De havde travlt, og kokekonen Jenny havde også nok at se til. Min mormor var sådan lidt over det hele og sørgede for, at alle fik noget.

Når ”ræset” var overstået, og min mormor, kokekonen, og nabokonen Martha ryddede til side og vaskede op, havde min mor og moster ”fri”. De sås ikke så ofte og havde altid en masse at snakke om.

Det er helt ”gjævt” (godt) at komme lidt udenfor, sagde de gerne og lo igen, da de lidt efter var på vej til manufakturhandler ”Robert Bang”, Livia’s og Keisers skotøjsforretninger, før de endte nede på dyrskuepladsen.

## *En dejlig dag*

Alle nød dog dagen, specielt os børnebørn, for vi fik altid en krone af mine morforældre, som vi helt selv måtte bestemme over og en krone af ”onkel Niels og tante Karen”, som



*Mine morforældre i deres "pæne stue" i Kolind.*

boede ude ved Korup – vistnok i Sølille? Så det var jo en god forretning, for hjemmefra havde vi også fået en krone i dagens anledning.

Ovenpå var der altid lagt rent på sengene, for der lå det meste af overtøjet. Det kunne ikke være i entréen alt sammen, og dynerne var høje og tykke med hvide stivede damasketræk med skær af blåelse, som blev købt i små hvide gazeposer og kom i sidste hold skyllevand.

Pladsmangelen skyldtes måske, at mine morforældre var vant til lidt mere plads. De havde haft en lille gård i Ildbjerg ude ved Stabrand. – Der indtog den tyske besættelse en del gårde til brug for en flyveplads i 1943. - Det tyske "broderfolk" var ikke til at spøge med, mindre forseelser og modstand kunne straffes med døden. Det ses bl.a. ud fra et opsat skilt på flyvepladsen.)

### *Kolind næste gang*

"Koed! – Koed! – nye rejsende!" Konduktøren åbner døren til kupeen, hvor jeg har siddet stille og tænkt på oplevelserne. "Det er Kolind næste gang", siger konduktøren og tager kufferten ned fra nettet.

Jeg nikker blot. Jeg kan godt huske, at når der blev sagt Koed, var det Kolind næste gang.

Lidt efter holder toget i Kolind, og jeg følges igen med konduktøren gennem togets smalle gang. Konduktøren står ud med kufferten og hjælper mig ned på perronen, hvor min mormor står.

Jeg siger pænt "tak for hjælpen"! Konduktøren nikker til min mormor, smiler og ønsker os en god ferie. Så stiger han



på toget igen. Min mormor er altid sirligt klædt og har en bordeauxrød kjole på med et lille fint mønster og mørkeblå stråhat med bred skygge og slør om hattepuldren og små stofblomster til pynt.

### *På indkøb*

(Min mormor kaldte mig altid "Søster".) – Vi skal hjem med kufferten, "Søster", siger hun, da vi går fra stationen. Drasbæks Hotel ligger lige overfor, og vi kan skimte dyrskuepladsen, inden vi går op mod det brostensbelagte torv, hvor manufakturhandler "Robert Bang" ligger med store udstillingsvinduer.

Min mormor siger, at vi kan kigge på butikker en anden dag. Vi skal købe stof, så min mor kan sy til min søster og mig og nogle nye hvide lærredssko til mig, hvis vi kan finde nogle til en rimelig pris.

Jeg synes, at Kolind er en stor by. Vi går så ind i ismejeriet. Min mormor kender de fleste handlende, og de ved, at barnebarnet lige er hentet på stationen.

Min mormor køber et franskbrød og 100 gram "Kongen af Danmark", for det vil min morfar så gerne have og lidt andre bolsjer, "så der er lidt til dåsen hjemme i køkkenskabet", siger min mormor til ismejeridamen.

Lidt efter er vi hjemme hos mine morforældre.



*Drasbæks Hotel, Kolind.*

### *Morfars bøger*

"Goddaw, Bette", siger min morfar, som næsten altid sidder og læser i en bog.

På trappeafsatsen ovenpå står der et bogskab. Det er i mørkt træ og har fine slebne glaslåger.

(Jeg synes, bogskabet er spændende, men må ikke lukke det op, for så kommer der uorden i bøgerne, og det kan min morfar ikke have. Han læser også bøger fra biblioteket og har en taske, som han kalder "yndigtasken", fordi han bruger den til at bytte bøger i. – Han er en rar mand, der sjældent bliver gal eller skælder ud, har min mor fortalt. – Det var min mormor, som bestemte i hjemmet i Stabrand og altså også i Kolind – ligesom min mor bestemte hos os hjemme i Søften.

Min morfar ville heller ikke have "snak" (sladder), som han sagde. "Kvindfolk", der rendte sammen for at snakke om hinanden eller andre, bød ham imod. De kunne give sig til noget andet – de kunne vel gå i haven – eller lø'se (læse) en bog, mente han. Snakken var dog ikke helt så nem at stoppe.

### *Rend af kvindfolk*

De færreste havde telefon, og var der lige en nyhed, som ikke kunne vente, havde genboen Charlotte (Lotte), fundet ud af, hvornår min morfar gik ud for at lukke for hønsene, som var bagest i haven, og så smuttede hun lige ind til min mormor med nyheden.

Nogle gange fik de ikke snakket færdig, før min morfar kom tilbage og pludselig stod i døren, og Lotte sagde, at hun lige var "i døren" for at låne lidt kanel til en kringle, som hun skulle bage først på formiddagen næste dag, og hun kunne ikke nå at gå i byen efter det.

"Det er da godt gjort, at a int' ka' lukke for wos' høns, uden der kommer kvindfolk



*Mine morforældre nyder deres have i Kolind*

rendende og snakker”, sagde min morfar hovedrystende.)

Der er stikkelsbær og jordbær i haven, et par små æbletræer og nogle køkkenurter, kartofler.

I forhaven er der blomster i sirlige rækker. Mine bedsteforældre passer dem omhyggeligt, og der står også en bænk, hvor de sidder på lune sommeraftener og nyder deres lille have.

### *Leger med Ingrid*

Jeg snakker meget med Ingrid, som er 20 år og bor hjemme hos sine forældre (Martha og Viggo), som har en lille ejendom ved siden af mine morforældres hus.

Ingrid har en alvorlig astma, men det er ikke så slemt om sommeren. Jeg leger også med nogle andre fra gaden, men det er mere spændende, når Ingrid kommer.

Vi leger med påklædningsdukker og tegner tøj til dem, vi spiller bold i Viggo og Marthas have og gemmer fingerbøl, hvis det er regnvejr. Ingrid tager sig pænt af mig og nogle andre fra gaden, som også er med hos Martha og Viggo. Vi får rabarbersaft ude i haven og Mariekiks lagt sammen med smør og nogle andre kiks, som lige er kommet frem. De hedder ”Sorte Marie”, og er overtrukket med chokolade.

Min mormor inviterer nabofamilien på kaffe, da vi har været ude at handle. Vi har købt stof til at sy af, og lidt andet forskelligt.

Om formiddagen bager min mormor og jeg så vandbakkelse og kringle, og butterdejsstænger, og jeg får lov til at komme creme i vandbakkelse og smøre glasur på. Bagefter får jeg lov til at dække bord med en fin dug og det fine kaffestel.

Jeg viser tingene, vi har købt, til Ingrid, og vi aftaler at skrive sammen, når jeg er taget hjem.

### *På besøg*

Næste dag skal vi besøge en af mine to morbrødre, som har fire børn og en lille gård i Nimtofte. ”Hvidmosegård” hed den dengang. Der er tre fætre og en kusine. Vi bliver hentet i min morbroders gamle Ford og kørt hjem igen. Det oplever jeg ikke så ofte. ”Der skal jo ske noget, når du er her, siger min mormor”.

Om aftenen spiser mine morforældre ofte rødgrød med mælk på i køkkenet. Om morgenen får min morfar mælkebrød. Det er varm mælk med brødterninger. Han kalder morgenmad for ”dover”. Han skal have sin ”dover”. Min mormor drikker kaffe. Jeg får mælk eller kaffe med mælk og sukker i, og franskbrød med hjemmelavet marmelade på.

Køkkenet har en særlig lugt af køkkenvask, sæbe, soda og kaffe, og havens

søde blomsterdufte trænger ind gennem det halvt lukkede vindue og forbliver i min erindring om tiden dengang, og retterne, som min mormor lavede: Æggekage med tvebakker og syltetøj, røde knækpølser med varm kartoffelsalat, og nede i den kølige kælder i forrådsrummet, stod der ofte tykmælk, som skulle spise med revet rugbrød og puddersukker på. Det smagte alt sammen godt.

Jeg har aldrig fået retterne siden, men husker dem. Jeg husker også dyrskuet, de varme dage og de kølige regnfulde sommerdage, som fik blomsterne i mine morforældres have til at dufte ekstra stærkt, og aftenlyset, der altid glimtede ude over det sumpede engdrag, som kunne ses fra Vestergade dengang.

Der stod to lænestole ved vinduet. Der stod et sybord imellem dem. Mine morforældre hørte ofte radio. Min mormor syede eller strikkede. Min morfar læste eller hørte radio. Jeg tegnede eller malede ved bordet i stuen de somre, jeg var der.

### *Ingrid er død*

Hjemme igen! En sen novemberdag med gråslør over himmelen og våde pløjemark, hvor den sorte jord stadig stod skarpt og klæbrig efter plovskærene, indtræder en ting, som jeg ikke troede muligheden af.

Jeg er på vej hjem fra skole og går ind i køkkenet. Min mor står ved køkkenbordet med ryggen til, så vender hun sig om, og tager et brev op fra forklædelommen. Hun siger: ”Ingrid er død og blev begravet i sidste uge, skriver mormor”.

Jeg tror det ikke og går ind i stuen og sætter mig på stolen ved bordet, hvor jeg sad for nogle dage siden og skrev til Ingrid, og nu er hun død. Jeg holder fast i kanten af bordet i stuen, til mine fingre er mærkeligt blåhvide og stive. Jeg husker ikke mere, før jeg ligger henne på sofaen, og min mor står bøjet over mig med en lille brun flaske med ”Kamferdråber”, som hun hælder ud på et stykke hvidt sukker.

Ingrid talte vi aldrig mere om!

# Englænderne i Lindegaarden

*Af: Svend Kannegaard Olsen*

**B**egivenheden, som jeg her vil skrive lidt om, fandt sted i oktober 1944.

Mine forældre boede på det tidspunkt, som nygifte, til leje i stuehuset på Lindegaarden, Herstvej 8 i Grundfør ved Hinnerup. Ud over at bo der havde de forskellige gøremål for gårdejer Axel Kjær, som ejede gården.

En aften, da min mor og far var gået i stalden for at malke og fodre dyrene, blev der pludselig banket på stalddøren. De forlod deres arbejde og gik ud for at se, hvem der kom på besøg. Da de kom ud til stalddøren, var det ved at være mørkt.

## *På flugt*

Ved indgangen stod der tre personer, der talte dem på et fremmed sprog. Ved hjælp af tegn og fagter blev de omsider klar over, at det var engelske soldater, der bad om husly og mad. Alle tre så snavsede og forhultede ud. En af dem havde brandsår i ansigtet og på hænderne.

Far og mor blev selvfølgelig straks meget nervøse. De var jo klar over, at det kunne

blive farligt at hjælpe de engelske soldater. Hvis tyskerne blev gjort bekendt med besøget, kunne der falde hårde straffe. Hurtigt kom englænderne i skjul i laden.



*Mine forældre: Christine og Jens Kannegaard Olsen fotograferet i 1965. Ukendt fotograf.*

Mor gik i køkkenet og lavede kærnevælling, stegte flæsk og skar nogle skiver rugbrød. (Af ren og skær nervøsitet kom hun til at svide kærnevællingen). Soldaterne kom i skjul på gulvet i overstuen og spiste maden. Far og mor fortsatte med at passe

deres arbejde med dyrene, hvorefter de gik ind og spiste aftensmad.

Da de næste morgen kom ud i stalden, var soldaterne forsvundet. I nattens løb var de, efter et hvil, draget videre på deres flugt fra tyskerne i ly af mørket.

### *Julekort fra England*

Hændelsen, som jeg her har skrevet om, erfarede jeg først ca. 10 år efter krigen, da jeg kunne begynde at læse. Et år kort før jul kom der et julekort med den engelske Dronning Elizabeth på frimærket. Jeg spurgte nysger-



*Stuehus på Lindegaarden 1912.  
Jacob Møller Nielsen, gift 16.5.1890 med  
Jensine Thomsen, født 1866, død 1899 i  
Grundfør.  
Ifølge FT (folketællingen) 1901 er Jacob Møller  
Nielsen nu gift med Karen Jensen Jørgensen.  
(Ukendt fotograf).*



*Et af julekortene fra England, tilsendt omkring 1990. (Oprindelse ukendt).*

rigt min mor og far: Hvorfor får vi julekort fra England? Herefter fortalte de mig så om oplevelsen på Lindegaarden.

Jeg fik desuden oplyst, at en af de tre soldater havde besøgt mine forældre et par år efter krigen. Han havde medbragt gaver, bl.a. cigaretter og en dåse kakao.



*Flyverløjtnant Richard Gee – en af de tre engelske soldater. (Foto fra omkring 1950). (Ukendt fotograf).*

Besøget blev omtalt i en af de store lokale aviser med foto. Udklippet fra avisen har jeg set, men det er bortkommet for mange år siden.

### *En officiel tak og en nål*

Efter krigen blev der tilsendt mine forældre takkeskrivelser fra den engelske og amerikanske hærkommando. Originalskrivelserne har jeg aldrig set, men der eksisterer mærkeligt nok en oversættelse til dansk, som jeg stadig gemmer.

Sidst i 70'erne – omkring et års tid før min far døde – modtog mine forældre en dag et brev fra en af de engelske soldater, Richard

Gee, som boede i Morpeth, en lille by nord for Newcastle.

Gennem mange år havde han sendt julekort til min far og mor. Han ville aflægge et besøg i Danmark for at træffe nogle af de mennesker, der havde hjulpet til på den dramatiske flugt gennem Jylland med tyskerne i hælene. På rejsen nåede han ikke at gense mine forældre, men som en påskønnelse for hjælpen fik de tilsendt en nål, som jeg gemmer endnu sammen med takkeskrivelserne, et par breve og julekort.

På nålen står teksten: Royal Air Forces Escaping Society.– Det er en forening for flygtede allierede flyvere, som overlevede flystyrkt i fjendtligt besatte områder – samt deres hjælpere. Foreningen blev oprettet i 1945 og nedlagt i 1995.

Efter min mors død i 1991 fortsatte jeg med at veksle julekort med Richard Gee indtil for ti år siden.

### *Efterskrift*

Ugebladet "Hjemmet" udgav i 80'erne en artikel af Finn Marc, som hovedsagelig



Lindegaarden 1946. Foto: Sylvest Jensen, Hillerød.

Lindegaarden 2006 (Fra Hinnerup Kommunes arkiv). (Ukendt fotograf).



*En tak i dansk oversættelse og en nål med teksten: Royal Forces Escaping Society – Solvitur Ambulando (latin for 'løst ved at gå').*

skildrede de tre engelske soldaters dramatiske flugt tværs gennem Jylland med tyskerne i hælene.

Der sås en engelsk flyve-maskine med våben og andet materiel til den danske modstandsbevægelse. Det skulle dumpes ved Hornslet, men blev skudt ned af en tysk jager ved Nissum Fjord og styrtede brændende ned på en mark ved landsbyen Gørding.

Af de 7 besætningsmedlemmer omkom en australsk skytte, som først blev begravet af tyskerne i et markskel tæt ved nedstyrtningstedet. Kort efter krigens afslutning blev han genbegravet på Gørding Kirkegård og er desuden senere mindet med foto og omtale i Gørding Forsamlingshus.

Min kone og jeg besøgte egnen i 1999 på en sommerhustur sammen med et hold gode venner, hvoraf manden er født i området og kendte til krigshandlingen.

## Fængslet

”Hjemmet” fortæller, at to af de andre besætningsmedlemmer blev fanget af tyskerne og fængslet i Holstebro. De overlevede krigens sidste måneder i tysk fangenskab.

Den sidste af de engelske soldater måtte tidligt under flugten have lægebehandling. Med danskeres hjælp blev han i hemmelighed indlagt på Lemvig Sygehus. Senere undslap han på cykel mod Struer og Herning og er heldigt sluppet til England.

## Til Sverige

De tre soldater, som gennemførte den lange og farlige flugt tværs gennem Jylland, gik fra Grundfør østpå mod Hornslet, hvor de kom i kontakt med modstandsbevægelsen.

Efter flere dramatiske hændelser, hvor de var tæt på at blive fanget af tyskerne, blev de



*Det var sådanne engelske fly, der bragte våben til den danske modstandsbevægelse. Ukendt fotograf.*

fra Aarhus sat på et tog til Bønnerup. Herfra kom de ombord på en fiskekutter, der sejlede dem til Sverige. Den lange flugt var lykkedes på grund af deres held og udholdenhed og mange danskeres støtte. Lykkelige fløj de hjem til England og kunne genoptage krigstjenesten de sidste måneder indtil tyskerne kapitulerede.

# Der var engang en spillemand ...

*Pottemageren i Sorring valgte udvikling i stedet for afvikling og fik den østjyske lertøjs-tradition til at overleve porcelæn og plastic. På en stormfuld sommer oplærte han endda Asger Jorn som keramikker. Mere ukendt er, at Knud Jensen (1906-1990) også livet igennem var en dygtig musiker og på sine gamle dage nåede at lære østjysk spillemands-tradition fra sig - blandt andet til denne artikels forfatter. Keramik og musik hørte tidligt sammen i Sorring.*

*Af: Peter Poulsen*

En majdag i 1923 trådte en nervøs, ung mand på 17 år ind ad døren til Mundelstrup Kro, og jeg har det fra ham selv. Dagen var vigtig. Måske vandrede Knud, som teenageren hed, de 20 km fra hjemmet i Sorring til fods med violinen på ryggen. Eventuelt havde han lånt en af de endnu ret sjældne cykler. Måske fik han køreledighed på bukken ved en pottekører, en af den tids handelsrejsende, der kørte Jylland tyndt med husgeråd i lertøj. Den unge mand var nemlig ældste søn af pottemager Laurs Jensen.

I Danmarks højst beliggende landsby, Sorring, havde der i 100 år været pottemageri i hvert andet hus. Faktisk kan håndværket føres tilbage til 1600-tallet som en specialitet i Dallerup Sogn (Tovstrup og Sorring).

Kirkebogens dødsliste fortæller i år 1700 om "Peder Potmagers minste barn".

Et par måneder tog det hvert værksted at fylde en stor, brændefyret ovn, og når der så endelig kom godt blus på under den nervepirrende brænding fra fredag til søndag, endte det meget ofte med sang og spil, øl, dramme og røverhistorier, i den døgnlange vågetid. Da værkstederne var mange, var der næsten altid varme, samvær og munterhed et sted i byen. Musikken fulgtes altså med pottemagerfaget.

Inde på kroen ventede en flok vældige herrer, og nu måtte det briste eller bære. Bestyrelsen for Gjern-Framlev (Herreders) Orkesterforening under Danske Musikeres Landsforbund bestemte suverænt, om





På dette skønne foto fra 1949 har den anerkendte fotograf og maler Åge Fredslund Andersen foreviget en næsten tidløs stemning på det gamle pottemager-værksted i Sorring. Det er Laurs Jensen, Knud Jensens far; ved drejebænken og en lillebror med den æltede lerklump. (Foto udlånt af Tutte Kristiansen).

pottemagerens søn kunne blive optaget som medlem. Optagelsesprøven afgjorde, om han måtte komme ud og tjene - af og til ret



Barselpotter brugte de østjyske koner til at bringe mad til fødende kvinder og disses familier. Senere blev potterne til pyntegenstande. Den gamle Gjerm Kommune (1970-2007) valgte ligefrem barselpotten fra Sorring som kommunens vartegn. Samtidig fremstillede Knud Jensens datter og barnebarn stadig en hel del, og ikke to var ens. (Foto: Peter Poulsen).

godt - sammen med andre spillemænd ved baller og fester. Musikerfaget var dengang stærkt som vor tids DJØF - der var tariffer, overenskomster og eksklusivaftaler.

- Ka' du spille sekund, spurgte formanden og spillede for på en melodi. Knud kendte ikke lige udtrykket, har han fortalt, men han "slog efter" på to strenge i harmonier, der nok lød nogenlunde rigtige. Efter dette og lidt solospil blev han i hvert fald godkendt.

### Høj kvalitet, høj pris

I dag høres amatørmusik a la "skolelærerrock" til hver anden fest. Højt ofte i både lydtryk og selvfedme, men for kvalitet gives lige så ringe garanti som for overenskomstmæssig løn. Dengang var det faktisk lige omvendt. Musik var sjældnen. Den var af høj kvalitet. Og der skulle betales.

Teenager Jensen havde nu heller ikke kun sit "taw" fra de improviserede brændefester

ved ovnene. Hele hans mors familie var musikere, og allerede som barn spillede han lidt hos en morbror på Kjellerup-egnen. Derefter stod han i lære med violinen hos Peder Kjær (1847-1925), en særdeles dygtig musiker, der boede på vejen til Røgen forbi Sorring Låddenhøj (Terpvej). Kjærs datter, Marie, drev senere franskvaskeri på "Marie Kjær-bakket", som stedet i mange år blev kaldt. Til hende skrev Kjær en meget smuk vals i Es-dur, som vi er enkelte, der kender og stadig spiller. Melodien er sangbar, og Knud huskede følgende enkle stump tekst:

*Framlev-Gjern Orkesterforening - kaldet musikerforeningen - havde et halvt hundrede medlemmer og sad på fester og baller i en stor bid af Østjylland. Her er en omtale i bladet Dansk Musiker Tidende i 1923 - samme år som Knud Jensen blev optaget.*

"Der var engang en spillemand/ oooooo han ku' spille". Deraf denne artikels overskrift.

1923	DANSK MUSIK
<p><b>Framlev-Gjern Orkesterf.</b> afholdt den 27. Marts den årlige Generalforsamling i Parre. Formanden, N. Kjær, Klank, bød Velkommen og gav Meddelelse om Foreningens Virksomhed i det forløbne Aar. Der er blevet optaget 4 nye Medlemmer, 1 Medlem er overført fra Sønderhald. Foreningen tæller nu 45 Medlemmer. Regnskabet fremlagdes og godkendtes. — De efter Tur afgaaende Bestyrelsesmedlemmer, A. P. Laursen, Skannerup, A. Sørensen, Lading, og N. Kjær, Klank, genvalgte. Som Revisorer valgtes Kr. Vind, Borum, og Johs. Brendstrup, Skivholme. Præsidenten fremkaldte en Del Diskussion. Et Forslag fra Kr. Emil Andersen, Linaa, om at udsætte Baljarisen fra 16 til 15 Kr. fik 9 Stemmer, for at bibeholde den gamle Pris stemte 13. Punkt 2 paa Præsidenten blev slettet, saa at der fremtidig ikke skal betales ekstra ved 1- og 2-Maanedestillinger; iøvrigt er Præsidenten gældende. Det vedtoges at holde selskabelig Sammenkomst i Lighed med forrige Aar.</p> <p>Efter Indtydelse af Odder og Omegns Musikforening afholdes et Møde i Skanderborg den 20. April for at forsøge Opnaelse af fælles Priskurant for omliggende Afdelinger. Til at repræsentere Foreningen valgtes N. Jensen, Paarvang, M. Rasmussen, Laasby, og N. Kjær, Klank.</p> <p>Omegns Orkesterforening afholdt sin ordinære Generalforsamling Søndag den 8. April 1923 paa Hotel "Skandinavian". Formanden bød Velkommen, hvorefter Ove Udengaard valgtes til Dirigent.</p>	



*En tidstypisk trio til en fest i 1954. Knud Jensen med Henry Hasager, Foldby, og Julie Rishøj, Borum. (Foto: Albrekt, Århus, udlånt af Tutte Kristiansen).*



*Mundelstrup Kro, som den så ud i 1920. Her blev den unge pottemager optaget i (bal)musikernes fagforening. (Foto i Tilst-Kasted Lokalhistoriske Arkiv).*

Bestyrelsesformanden inde på kroen, landpost Niels Kjær (1874-1954), Klank ved Galten, var i øvrigt søn af Peder Kjær, hvilket måske ikke kom den unge Jensen til skade.

Første "spillejob" foregik i Solbjerg. Marius Jensen skulle stille med fire mand, og én af dem blev Knud fra Sorring. De tog med toget fra Ry Station, og så gik det til

fods fra Hørning. Ud på natten vandrede de til fods tilbage, så de kunne tage det første morgentog hjemad.

### *"Tawet" og kollegerne*

Til fods og på cykel drog Knud Jensen i de følgende år omkring til fester og baller på Århus- og Himmelbjerg-egnen, ja helt til Djursland, Ans, Gangsted, Tørring. Det var hårde ture i al slags vejr, regn, blæst, frost og mørke.

"Vi var heldige, hvis ballet sluttede klokken 5 om morgenen. Vi fik betaling fra klokken 8, men som regel fik de først begyndt med at danse henad ved 11-tiden", fortalte han.

Til alt held kunne pottemagersønnen som regel få lov til at sove i et par timer, når han endelig nåede hjem. Andre var mindre heldige. De måtte direkte ud til arbejdet i stald eller endda på mark.

Om sommeren arrangerede musikere og restauratører store teltpaller, blandt andet i



*Hovedgaden 8 i Sorring fotograferet i 1976. (Foto i Lokalhistorisk Arkiv for tidl. Gjern Kommune).*

skoven ved Låsby. Med Henry Hasager fra Foldby havde spillemanden fra Sorring også et engagement på Skødshoved Strandhotel, som man sejlede til med Mira-bådene fra Århus. Nu havde landsbyspillemandens fiol da fået, hvad man vist stadig kalder "tawet fra de større byer".

Andre kolleger i som regel ret løse konstellationer var Herluf Rasmussen, Framlev, Erling Andersen, Hasle, Julie Rishøj, Borum, Niels Jensen Duelund, Fårvang, Johs. Brendstrup, Skivholme, Erling Andersen, Voel, Marius Rasmussen, Låsby, Edith Rey, Hammel, Knud Greve og Niels Jensen, Galten, og genboen, Edwin Caspersen i Sorring.

### *To truede fag*

Mange har i årenes løb skrevet om spillemandsliv i Jylland. Mestre som Telling i Randers, Iversen i Vejle og Carl og C. C. Møller i Århus er velbiograferede. Trads fra Himmerland, Bjerregaard fra Kjellerup og Thomsen i Holstebro har fået hver en bog, og anekdotisk stof mangler ikke. Bedst omkring hele emnet kommer nok i nyere tid folkloristen Anders N. Christensen med værket Vildspil og Nodespil. Få af de lærde har dog kendt til spillemanden fra Sorring, og den mangel bidrager jeg gerne til at rette op på.

I 20-30 år fra 1923 supplerede Knud Jensen det ene håndværk med det andet. Begge var truede fag. Det var netop i de år, da spillemændenes monopol begyndte at blive trængt. Radioen bragte nye rytmer, grammoderen gjorde dem til en forbrugsvare, og musikerne halsede efter. Nu traf han et valg: værkstedet skulle overleve. Det måtte musikken underordne sig. Se senere.

Da syvende generation af pottemagere, Anne Marie ("Tut") Kristiansen, i 1975 overtog virksomheden efter sin far, blev hun

til gengæld en af dem, der skubbede på for at få ham til at fatte violinen igen, fortæller hun. Hver ting til sin tid. Det gav Knud 15 gode år med musik og glæde. Af og til også med tvivl om egne evner.

### *Stjernestund i Århus*

En stjernestund oplevede jeg personligt nogle år senere en mørk mandag aften i Århus. Efter undervisning i folkemusik og gammeldans i Katedralskolens gymnastiksal, hvortil vi havde lokket den gamle mand, fortsatte løjerne på værtshuset Stenkælderen i Skolegade. Snart stod pottemageren fra Sorring midt i en flok unge spillemands-wannabes i det dunkelt oplyste lokale og rystede den ene melodi efter den anden ud af ærmet og ned på gribebrættet,



*I det ydre har meget lidt ændet sig på Sorring Lervarefabrik. Men udhængsskabet indeholder nu nyt kunsthåndværk af ler og glas og ikke længere de traditionelle varer. Ottende generation, Berit og Lars Kristiansen, har videreudviklet virksomheden med undervisning og salg af materialer til både glas- og keramikværksteder. (Foto: Peter Poulsen).*



*En god dag i den gamle spillemands næstsidste leveår: Koncert på Sorringhus 31.1.1989 med f.v. Anker Buch (violin), artiklens forfatter (harmonika) og Christian "Boss" Berg (guitar og sang). Foto: Preben Baltzer. (Udlånt af Silkeborg Arkiv).*

mens de unge forsøgte at hænge på. Væk var noder, stivhed og selvkritik. Frem i luften sprang musik fyldt med 1920'ernes rutine og selvsikkerhed.

Miljøet fra den aften udviklede sig i øvrigt til foreningen Århus Folkemusikhus (stiftet 1983), og er stadig temmelig levende, omend noget gråhåret.

### *Grauballemanden med Hjertepiloten*

Et af mine egne lykkeligste øjeblikke fulgte, da jeg (på Steinway-flygel!) fik lov til at akkompagnere pottemageren til en optagelse hos Østjyllands Radio i Århus i 1987. Knud var som så ofte før nervøs og utilfreds med sit eget spil. Den tørre studielyd afslørede alt. Men ude i teknikrummet sad en lydmand og tryllede rumklang på, og hvad sådan nogle ellers kan. Bagefter inviterede produceren os

ud for at høre resultatet. Det lød mildt sagt godt, og Knud kunne næsten ikke forstå det:

"Er det mæ?", spurgte han vantro, mens Randers-Valsen (Telling) klang i fuld frekvensbredde.

Jeg er fra "et hjem med klaver". Men min første violin købte jeg som voksen efter en annonce af en gårdmand i Grauballe. Han måtte spille lidt selv for at vise, at instrumentet duede, og valgte en melodi, han kaldte Hjertepiloten. Først langt senere fandt jeg ud af, at det var den svenske *Gärdebylåtan*, Sveriges svar på Totur fra Vejle, han havde udtalt. Hjertepiloten!

I de år holdt den førende violin-virtuos Anker Buch nogle velbesøgte sommerkurser på Mors. Både "Grauballemanden" og rigeligt ambitiøse jeg med min violin fandt vej til Mors, hvor der blev øvet både klassisk

# Marie - Vals.

26

På en af de få bevarede sider af Knud Jensens egen nodebog findes den vals, som læremesteren Peder Kjær skrev til datteren Marie. Her de første linjer. Becifringer: PP

og spillemandsmusik. Med i bilen hjemad kørte også Knud Jensen, der under kurserne havde været assistent for mesteren. Vi faldt i snak, og jeg begyndte at komme i hans hjem, hvor også en anden ung violinelev, Ella Jørgensen, Hammel, ønskede at "lære af de gamle" - et slagord i datidens folkemusikbevægelse - og Ella og jeg fulgtes siden i mange år i Bror Palles Kapel.

## Samlerens mareridt

I Sorring mødte vi ikke kun en omvandrende traditionsbærer, men også en samler. Musikalier tåmede sig op i skabe og på borde. Af og til kunne han også finde den node, vi skulle bruge - om jeg så må sige.

Denne del af Knud Jensens aktiviteter, arkiv-opbygningen, endte i en tragedie, som kort skal berøres. Efter hans død overtog en søn først hele herligheden. Samvittighedsfuldt opbevarede sønnen, arkitekt Evan Quist Jensen, Grenaa, alt, indtil han overdrog hele musiksamlingen til en anerkendt kulturinstitution, der havde udtrykt interesse, og som man normalt ville

kunne stole på. Et helt vognlæs - 10-15 flyttekasser - gik videre.

Bevares, det meste var trykte noder med underholdningsmusik, som selvfølgelig findes og fandtes mange andre steder. Men her lå også håndskrevne unika, for på sine gamle dage begyndte Knud Jensen nemlig nærmest at samle på gamle spillemandsbøger, hvoraf jeg har set flere. Måske var samlingen simpelthen for stor og blandet, så at alle mistede overblikket. I hvert fald stod den først urørt i nogle år, hvorefter den blev overdraget til tilfældige enkeltpersoner i Gjern-området og Silkeborg og til sidst destrueret af disse. "Jeg kunne ikke bruge det. Det var for gammelt", forklarede en af de medvirkende gudhjælpemig bagefter, og det er jo til at græde over.

Jeg førte i 2016 en korrespondance med de involverede i den proces i en tone, der fra min side vist blev unødigt vred/sørgmodig, efterhånden som fadæsens omfang gik op for mig. Hvis nogen af dem læser med her, får de hermed min undskyldning for "tonen i debatten". Evan Quist Jensen (død 2018)



*Den gamle æltemaskine med hestegang var endnu i brug i 1950. Knud Jensen læsser på, og Laurids Jensen tager fra. Ælteren står i dag ved museet på Silkeborg Hovedgård i noget medtaget tilstand. (Foto: Rudolph Iversen. Udlånt af Silkeborg Arkiv).*

har forlængst fået kulturinstitutionens helt officielle undskyldning. Den var uden forbehold.

Bevaret hos mig er kun enkelte kopier - bl.a. nogle gode polkaer i en nodebog, som Knud var glad for at overtage efter musikdirektør Axel Hansen, Herning.

### *Miraklet i sjette generation*

Som nævnt lod Knud Jensen midt i 1900-tallet musikken fade ud, fordi han måtte koncentrere sig om hovedvirksomheden. Operationen lykkedes, hvilket må betegnes som en erhvervmæssig bedrift af de store.

Der var kun 13 af engang 70 pottemagere tilbage i Sorring (folketællingen 1880 siger officielt 42), da han først sparkede en drejeskive i gang som sjette generation på

Hovedgaden 8. Presset af glas, porcelæn, emaljeret blik og til sidst plastic lukkede også de 12 andre i rask tempo, mens husmødre og isenkræmmere klappede i hænderne ad tidens herlige udvikling med blå emalje og siden Margretheskåle og Tupperware. Øv.

Allerede da Knud i årene 1933-47 gradvist overtog værkstedet, gik han derfor op mod en rivende strøm af modgang for det håndværk, der siden oldtiden havde været hele grundlaget for at kunne tilberede og opbevare mad og drikke i husholdningerne. Han produktudviklede, konceptfornyede, gik opad i værdikæden og meget andet, som ingen dengang kendte fine ord for. Og det lykkedes.

I sit trængte hovederhverv formåede pottemageren at flytte sig efter nye forretningsmuligheder og sælge fortidens

billige brugskunst som nutidens noget dyrere pyntegenstande - ganske som spillemænd i 1900-tallet hver måned måtte købe noderne til de nyeste slagere for at "følge med udviklingen", hvor træls de end kunne finde den.

Kunsthåndværker? Kunstner? Knud afparerede den slags snak i et interview:

"Hvad kunst er, det ved jeg ikke noget om. Jeg betragter mig selv som et menneske, der laver potter".

### *Nu med industri*

Inden Tut og ægtefællen Hartmann overtog stafetten, var Knud Jensen ikke blot blevet alene på markedet for ægte Sorring-keramik, men med inddrejningsmaskine og gips-

skabeloner havde han også effektiviseret fremstillingen. Tillige drev han nu et af landets førende firmaer med maskinel æltning, pakning og levering af kvalitetsler til skoler og andre keramikere foruden salg af glasurer. Med stolthed viste Knud mig, at Tut og Hartmann allerede i 1980'erne faktisk havde fået en lille industri-robot til at håndtere leret fra afmåling til pakning i denne del af forretningen.

Sorring-traditionen, hvor man med fingrene tryller smukt husgeråd op af en klump rød- eller blåler, overlevede dermed på næsten mirakuløs vis side om side med nye tider. Virksomheden - nu Sorring Lervarefabrik - stod efterhånden solidt på to ben: håndværk og industri.



*Alt imens pottemageren udviklede sin virksomhed i industriel retning, fortsatte håndværket. Her i 1950 to medarbejdere, der drejer; mens mester selv begitter; det vil sige hælder en flydende lermasse på. (Foto: Rudolph Iversen. Udlånt af Silkeborg Arkiv).*





*Knud Jensen på vej med en ægte Asger Jorn i 1953. Den senere så anerkendte kunstner lærte keramik i Sorring, og den rigtige pottemager blev så ham, der med sin store erfaring lagde grunden - og i øvrigt forebyggede, at kunsten sprang i brændingen.*

Intet under, at Knud Jensen ikke længere havde tid til natteroderiet med violinen, forsamlingshusene og de lange ture på landevejene.

Også barnebarnet Berit Kristiansen blev en dygtig pottemager, men ophørte under seneste finanskrise med at fremstille det traditionelle Sorring-lertøj. Efterspørgslen blev efterhånden for ringe - eller forbrugere for nærige - og museumsbutikken i Den Gamle By og nogle få andre trofaste salgssteder løb gradvist tørre for fade, skåle og kander med det karakteristiske motiv af bølger og prikker. Nu gælder det mere moderne, farvestrålende kunsthåndværk. Ottende generation driver kurser i keramik og glas i det gamle værksted, mens Sorring Lervarefabrik er blevet til et rent handelsfirma med salg til de mange håbefulde glaspustere og keramikere, der i vore dage jo især findes i turistområder.

## *Ham Jorn - en parentes*

Knud Jensens livsværk med leret er beskrevet meget fint i en artikel af museumsinspektør Keld Dalsgaard Larsen, Silkeborg Museum (at læse på [www.sorringler.dk](http://www.sorringler.dk))

Her nøjes jeg med en enkelt dråbe *name dropping*: I sommeren 1953 flyttede en kunstner ind hos Jensens i Sorring, hvor han gik omkring med fløjsjakke og en selvtilid over middel. Manden ville lære keramik. Det lykkedes under megen knurren og gensidig skepsis - mødet kan roligt sammenfattes med ordet "kultursammenstød".

Den krøllede Asger Jørgensen, der to år før havde taget navneforandring til Jorn, endte som bekendt med et større renommé end læremesteren, og i de seneste år er dyrkelsen næsten gået over gevind. Når man nærmer sig Silkeborg ad motorvejen, er Jorns underskrift på store skilte faktisk det allerførste, man ser af byen, der jo dog også har andre kvaliteter.

I Sorring forblev kunstner Jørgensen en fremmed fugl. En kreds af kulturelle hoveder i Silkeborg havde betalt Laura og Knud Jensen 2000 kr. for opholdet i Sorring, men det var en skidt forretning for sidstnævnte. Værterne åd han næsten ud af huset, mens han, som Dalsgaard Larsen skriver, "nød en cigar, drak et glas vin og hvilede sig". Venskab mellem håndværkeren Jensen, hvem livet påtvang nøjsomhed og arbejdsdisciplin, og kunstneren Jorn med de store armbevægelser blev der aldrig tale om. For virksomhedens udvikling var kunstneren en parentes.

Jorns keramiske hovedværk, et 27 meter langt relief, kan alle snige sig ind og se på Århus Statsgymnasium, hvor tusinder af unge og deres lærere i årenes løb har passeret det i aulaen. Det kan anbefales.

"Ja, a lært' faktisk ham Asger Jorn at lave keramik", fortalte Knud mig en aften ved



*Asger Jorn i ovnen. Kunstneren inspicerer her nogle af sine færdige værker, der står opmagasineret i den gamle, brændefyrede keramikovn. (Foto: Johannes Jensen).*



*Fra folkemusikkens revival i 1970'erne: "Big shot" Evald Thomsen (med cerut) og Knud Jensen på en større scene et sted i Danmark. Bemærk mikrofonerne. (Foto udlånt af Tutte Kristiansen).*

klaveret og de høje nodestabler. Og så kom følgende karakteristiske tilføjelse fra den gamle håndværksmester:

"Han skylder mig sgu stadigvæk 500 kr. Dem får a nok aldrig".

Ak nej. Havde pottemageren da bare beholdt et enkelt af de sære stykker moderne kunst, som dét efterår kunne fremdrages fra hans ovn, og som i dag sælges til underlige priser.

### *Plekehjemsmusikanter*

Som 23-årig kørte også jeg til Sorring for at lære. Jeg tog rutebilen fra Borum til Sorring, og så spillede Knud - nu pensionist - på en af sine elskede violiner, mens han efterhånden fik vist mig, hvordan han helst ville have, at jeg akkompagnerede på klaveret nederst i den stue, som han med tiltagende rigdom havde fået mulighed for at indrette specielt

til musik. Med mellemrum fortsatte jeg med at tage til Sorring og ud at spille med den gamle mand, når tiden tillod det.

Nu var tiden og markedskræfterne dog mere til gratismusik end fagforeningstarif. Blandt andet underholdt vi flere gange på plekehjemmet i Gjern, hvor hustruen Laura desværre måtte tilbringe sine sidste år, men også andre steder. Jeg morede mig over, at vi en dag spillede gammeldags musik på De gamles Hjem i Gammel Ry. Så kunne det vist ikke blive ældre ...

En vinteraften i Knuds musikstue - i dag glasværksted - gik det så godt, at vi glemte tiden for den sidste busafgang. Men Knud ejede efterhånden meget - også en knallert. Så mig af sted på den. Det frøs 13 grader den nat, så på Langelinie (landevejen fra Sorring og Borum) måtte jeg standse to gange og løbe lidt ind over de hårde marker for ikke

at stivne som en istap i min utilstrækkelige påklædning.

Åh, disse minder ;-)

I de samme år var Danmark ramt af noget, der er svært at forstå i dag, nemlig en genfødsel af folkemusik. En genfindelse af musikalske rødder, der ofte betegnes med det engelske ord *revival*. Unge spillede og sang på skotsk, irsk, amerikansk - og til sidst minsandten også dansk. Evald Thomsen (1913-93) fra Himmerland, en vranten, ældre herre med øl, cerut og violin, blev ungdomsidol og spillede i Thylejren (1970) og minsandten på Roskilde Festival (1973)!

### *Med sand på gulvet*

Unge kunne også selv. Tænk bare på den populære Fanø-gruppe Sand på Gulvet (hvis start Knud Jensen påstod at have overværet i Rindby, hvor han var til stede for at hjælpe

keramikker og violinist Ole Torben "Topper" Jensen med milebrænding).

Jeg var et barn af denne bevægelse, hvor Dansk Folkemindesamling i 1971 åbnede proaktiv forskning med en filial kaldet Folkemusikhuset i Hogager på heden ved Holstebro. Lederen, Thorkild Knudsen, kanoniserede her et mindre antal traditionsbærere, som også snart optog Politiken, Information og Danmarks Radio, og da det samtidig var en tid præget af konform venstreorientering i ungdommen, stillede "menigheden" af nybagte, unge violin-ejere vist alt for få spørgsmål. En af det såkaldte ungdomsoprørs indbyggede fejl. Så vi lærte "Smedens anden Fynbo" fra Vestjylland og snusede til sære musikalske dialekter fra Thy og Læsø, længe før vi fik øje på vores egen egne musik og genfandt



*Pottemagerfamilien var gennemmusikalsk. Her spiller brødrene Knud, Bent og Kjeld til forældrenes guldbryllupsfest i 1956. Børnebørn, der i dag er ældre folk, kigger nysgerrigt på. (Foto: Hubert Hutzelsider, Århus).*



*Musikalsk komsammen på Silkeborg Museum i slutningen af 1970'erne i forbindelse med en tv-optagelse. Knud Jensen - med pottemagerforklæde og violin - i selskab med unge, langhårede mænd, der flokkedes om at spille sammen med ham. (Ukendt fotograf).*

barndommens dansetrin med for eksempel Knuds tradition fra Sorring, Kristian Emil Andersens fra Linå, "Bedstefars Spillebog" fra Silkeborg og Telling (ham med Skæve Thorvald) fra Randers. Dem forbigik Hogager.

### *Folkemusikpolitiet*

Efterhånden opdagede vi dog, at myten om den ensomme, genfundne spillemand, der til ungdommens jubel nærmest tvang

nogle skæve toner ud af fire strenge på en aflagt træsko og aldrig forlod G-dur (ét kryds), ja den myte var falsk som en gammel harmonika. I Østjylland tog landspillemandene som regel ud flere sammen i skiftende konstellationer. De var mere påvirkede af byernes musik, af tysk musik og af regimentsmusik med blæsere. Og så spillede de ofte i de smukke og (for violin) svære b-tonearter. Som nu Es- og As-dur (tre og fire b'er) i Peder Kjærs mindst

100 år gamle Marie-Vals. De var frækt sagt kommet videre end træskoviolin.

Hogager og et regime af asketisk traditionsbevidsthed, som nogle med et glimt i øjet kaldte "folkemusikpolitiet", var dog ikke kun tyranni, men lærte os nogle vigtige grundregler, der næsten var gået i glemmebogen. Sådan noget som at noder kun bør bruges, hvis man har mistet hukommelsen. At spillemandsmusik er brugsmusik for folk, der danser. At musikerne derfor skal kigge på disse og ikke på hinanden. At rytmen har prioritet over selv nok så fine toner.

Den gamle Sorning-spillemand var skeptisk over for københavnernes i Hogager. De dyrkede det primitive, sagde han. De

ringeagtede, at spillemændene i egne som vores var meget dygtigere, mente Knud og spillede tvangfrit i de høje positioner på violinen. Hvad var der galt med H. C. Lumbye eller Czardas af Vittorio Monti, når man nu kunne?

Næææ, deeet. Min del var jo den mindste, for jeg kunne nøjes med akkompagnementet. I dag kan jeg se, at begge parter havde ret på hver sin måde.

### *Virtuosen og Spilledåsen*

"Jeg har oplevet musikken skifte retning fire-fem gange", sagde Knud selv. Hvordan oplevede han den så helt tilbage i de unge år? Jo, faktisk ikke så langt fra "folkemusikpolitiet"s senere ideal, måtte han indirekte indrømme. Der var gang i den,



*Den gamle spillemand fotograferet hjemme i køkkenet i 1980'erne. (Foto: Ib Hansen, Århus Stiftstidende).*

og det var sjovt. To-tre mand sammen og ofte efter gehør. Sent på aftenen begyndte de unge endelig at danse, og så blev de til gengæld ved i timevis. Ingen Czardas af Monti til bondeballet, med mindre der direkte blev spurgt.

Knud Jensen genoptog musikken på opfordring, og som antydnet blev han på ny en også teknisk dygtig musiker. Anker Buch er allerede nævnt, men også spillemandslauget Østjyderne i Århus og et sammenrend af unge, langhårede mænd i Lunden i Silkeborg kunne for 40 år siden bruge pottemageren fra Sorring - sidstnævnte i en sammenhæng kaldet Spilledåsen.

“Vi kom nu i træde”, parerede han, da jeg spurgte lidt ind hertil. De blev uenige - hvilket ikke helt sjældent skete for Knud (og andre) - men inden da skrev han gruppens enkle kendingsmelodi: Jen gong te. Ét kort tema i tre tonearter. Ingen dikkedarer her.

I en del år spillede pottemageren for lærer Elmer, der havde folkedans i Skjørring og andre steder, og også folkedansere i Fårvang nød godt af hans genfundne musikalitet. Ikke ligefrem en fest. Men han kom omkring på ny - og nød det.

### *Din rygmarv visner*

Som tidligere nævnt havde Knud Jensen sin egentlige, professionelle spillemands-tid fra 1923. 50 år senere blæste tidsånden så igen den gamle musiks vej i en halv snes år og dog alligevel på en ny måde: Sympatien var uendelig. Mange ville være med. Unge tog Benny Holst til sig, da han sang, at “din rygmarv visner, hvis du ikke danser med din bedstemor”. Musikken og dansen sprang en generation eller to frem i ét langt hop hen over The Beatles og Landsbyens Gadekær. Men der var ikke længere penge i skidtet, som man siger.

Til folkelige fester og baller sendte kun få bud efter en mand med en violin uden strøm endside en traditionel spillemandsbesætning på to til fem mand med polka, vals, trekant og scottish. Heller ikke selv om Knuds generation allerede i første halvdel af 1900-tallet havde udvidet repertoiret med “gammeldags moderne” og beherskede tonsvis af kendte slagere, som man kunne danse quickstep, foxtrot og tango til. Eller bare rokke lidt fra side til side.

Så trods *al hype og revival* pakkede ældre spillemænd i hele landet stadig sammen og var skuffede. Elorglet sad på markedet i de år. Og nåja, man kan da også fyre en Totur fra Vejle af på elorgel. Jeg gør vist klogt i at skåne læserne for, hvad Knud sagde om et par stykker af de lokale énmands-orkestre, som jeg hørte om.

### *Stive fingre og blyforgiftning*

Nå, men hvis bjerget ikke vil komme til Muhammed og så videre: I 1989 arrangerede den gamle spillemænd selv en koncert i sin hjemby. Sorringhus var fyldt den aften, hvor hans lidt svækkede selvfølelse fik en væsentlig oprejsning i lokalsamfundet. Omkring sig havde han samlet et orkester på tre, nemlig to scenevante og en yngre opkomling: Violin-virtuosen Anker Buch fra Mønsted Kalkgruber, guitarist og sanger Christian “Boss” Berg fra Fanø og - jo :- ) - Peter Poulsen fra Borum på harmonika.

På det tidspunkt begyndte fingrene af og til at drille. De mange år med glasurer, som senere blev forbudt, havde givet ham blyforgiftning. Intet under heller, at lang tid med hårdt arbejde i et koldt værksted lod sig mærke:

“A er blevet stiv i fingrene”, undskyldte han forebyggende, selv om spillet nu stadigvæk lød udmærket.



Denne "skægmand" - en traditionel brændevinsdunk - er en sjældenhed. Knud Jensens datter fremstillede nemlig nogle få eksemplarer, hvori er indgraveret noden til hans egen Skægmandens Hopsa. (Foto: Peter Poulsen)

"Men hvis a it ka spille mere, så må a have noget andet at tage mig til, og så går a jo tilbage i leret", som han formulerede sin livsaftens dilemma efter Lauras død. Hvor jeg fortryder, at jeg ikke noget oftere svarede ja og sjældnere nej, når han ringede og bad, om jeg havde tid til at spille lidt.

### *Bimplen og det lange, seje træk*

Knud Jensen var ikke komponist, men i en rum skabte han alligevel enkelte traditionelle dansemelodier helt forfra. Foruden den nævnte polkastump til Spilledåsen (1976) lavede han den udmærkede Sorring-Valsen (1979) og den glimrende, men meget sværere Skægmandens Hopsa (1979). På violin kræver hopsaen flere raske flytninger af hele venstre hånd (positionsspil), og jeg

har ham mistænkt for at have indlagt det som en træningsøvelse for de unge.

Skægmandens? Jo, en skægmand er en smukt forarbejdet dunk til at tage med i marken, og hvori drikkevarer kan holde sig kolde. Brændevin og den slags. I leret aftegnede pottemagerne traditionelt et skægget mandshoved, der næsten giver associationer til en viking.

Sådan nogle skægmand har man sikkert fremstillet i hundredvis af gennem mange år i Sorring. Nu lavede Tut, Knuds datter, nogle få i en udgave med noderne til hans egen hopsa.

En lillesøster til skægmanden er mere buttet og kaldes en bimpel. Opmuntret af positive bemærkninger om den første hopsa skred Knud til at skrive en Bimpel Hopsa (1981), der også blev udmærket. Og det var så det. Spillemand skal sjældent måles på egne produktioner og højdepunkter - snarere på det lange, seje træk og den levende tradition, de førte videre.

Det ophørte i 1990. En sten på Dallerup Kirkegård fortæller om pottemageren og spillemanden, der kun blev landskendt for det ene af sine håndværk.



I det sydvestlige hjørne af Dallerup Kirkegård er flere hundrede pottemagere blevet begravet i årenes løb. Her Laura og Knud Jensens gravsted. (Foto: Peter Poulsen)



## Næste generation er klar

Lever hans musik endnu? Ja, sporadisk. Der findes enkelte optagelser. Her kan man forresten også høre historien om herregårdsbisserne, der som en flok bandekriminelle drog omkring og ødelagde ballerne i Østjylland for under 100 år siden. Om roekulen, der blev kastet ind gennem vinduerne på Nørre Vissing Kro, og petroleumstønderne, der kom rullende ind i Framlev Forsamlingshus. Den gamle spillemand oplevede lidt af hvert i de dage, som nogle kalder både gamle og gode.

Gjern Spillemandene fremfører et par af Knud Jensens egne melodier, så de lader sig da høre. Men ellers er Land-Danmarks folkelige musik i dag flyttet til byen. Ikke mindst i miljøet omkring Århus Folkemusikhus spiller flere af os i en tradition, der blandt andet har rødder i Sorring og omegn. Til min fryd er violinspillerne Stine Skovbjerg og Stine Ross Poulsen blandt de unge født omkring 1990, der i dag viderefører denne kultur med dans og folkemusik og gider spille sammen med os, der i dag er blevet "de gamle spillemand". Så gamle, at vi kendte "ham med Sorring-Valsen".

### ANVENDT MATERIALE:

Notater af egne samtaler med Knud Jensen.  
Dansk Musiker Tidende 1923-24  
Folketælling, Dallerup Sogn, Gjern Herred 1880 og 1911  
Knud Erik Pedersen: Niels Kjær - post og musiker, i *Annales*, Galten Lokalarkiv, nr 18, 2008  
Christian Foged: Dengang i Østjylland, radioprogram i Østjyllands Radio 10.7.1987  
Lydbånd optaget af Gjern Arkiv. Udateret på nettet. Måske 1980.  
Niels Asbæk: Pottemageriet paa Sorringegnen. I *Aarbøger udgivne af Historisk Samfund for Aarhus Stift*, 1924  
Else Marie Lindblom: *Pottemagere i Dallerup Sogn*. I Aarhus Stifts Årbøger 1998  
Keld Dalsgaard Larsen: Sorring Lervarefabrik, i *Museum Silkeborgs årsskrift* 2014



Maleri af Henning Busk 1990. (Privateje).

Ubemærket af de toneangivende medier lever spillemandsmusikken i Østjylland videre både med og uden fornyelse i den generation, der lige nu er i tyverne. Blandt andet takket være den unge mand, der i 1923 gik til optagelsesprøve på Mundelstrup Kro.

Keld Dalsgaard Larsen: *Det skønneste*. Jørn og Silkeborg. Museum Silkeborg, udateret.  
Anders N. Christensen: *Vildspil og nodespil*. Traditionel spillemandsmusik i Danmark. Forlaget Kragen. København 2011  
Telefon-Nøglen for Silkeborg og Opland 1953

### TAK TIL

Anne Marie (Tut) og Hartmann Kristiansen, Gjern  
Berit og Lars Kristiansen, Sorring  
Lis Thavlov, Silkeborg Arkiv  
Erik Korr Johansen, Galten Lokalarkiv  
Ib Skaade, Lokalhistorisk Arkiv for Tilst-Kasted  
Carl-Johan Bavnhøj Madsen og Tage Franck, Lokalhistorisk Arkiv, Gjern  
Niels Jørn Østergaard, Spillemandsmuseet, Rebild  
Stine Ross Poulsen, Laven  
Gunner Friis, Århus

# Bog- omtaler



Denne bog om byen Hovedgård er udgivet af Foreningen til Hovedgårdsbogens Udgivelse som bog nr. 4. Den er redigeret af Else Vang Jessen.

Vi får først et kort rids af Hovedgårds historie, og den er meget kort, for indtil midten af 1800-tallet var der intet på stedet bortset fra gården Store Hovedgård og en kro ved landevejen mellem Horsens og Århus. Det kom først, da jernbanen mellem Århus og Fredericia åbnede i 1868 og mærkelig nok fik station på det øde sted midt mellem Horsens og Århus. Det satte gang i udviklingen, så der i 1930 var omkring 600 indbyggere, og udviklingen fortsatte, så der i dag er ca. 2.300 indbyggere.

Vi kan læse om Hovedgård under krigene i 1848 - 50 og i 1864 og også byen under besættelsen. Derefter følger ca. 45 sider om skolevæsenet i Hovedgård. Det var åbenbart byens stolthed, at den lille "stråttækte" skole allerede i 1901 udviklede sig til en realskole, hvor man fra 1910 kunne tage en

realeksamen fra Hovedgård. Ret flot af så lille en by! Realskolen var privat, men blev i 1962 overtaget af kommunen. Der er også en del interessante erindringer fra skoletiden skrevet af kendte Hovedgård-folk, bl. a. en Asger Berthelsen.

I 1919 fik Hovedgård sin egen biograf, og den underholdt vel især byens unge indtil 1972.

I 1916 blev der dannet en Borgerforening, der gennem tiden indtil i dag har stået for talrige arrangementer så som dilettant, karneval, grundlovmøder, lotterispil, fugleskydninger, revyer mm.

Der er også et afsnit om byens handlende, bl.a. om en bager Basse, men også andre er omtalt. Også spejderbevægelsen i byen får sin omtale, og endelig indvielse af Hovedgårdshallen i 1974.

Bogen kommer godt rundt om begivenheder i byen og må være en guldgrube især for folk, der har levet det meste af deres liv i byen.

Denne omtale er skrevet af Tage Franck.

# En rejse gennem Norddjurs

*Af: Lars Rasmussen*

Anmelderen er yngste bror til ØHs kasserer. Født i Marstal i 1963.

Ansæt ved Statens- IT. Jernbanenørd.

Gennem 45 år var Gjerrildbanen en livline gennem det nordøstlige Djursland. Toget erstattede de langsomme hestevogne, og indbyggerne fik nye muligheder for at rejse lokalt eller videre ud i landet. Man rejste til familiebesøg, på ferietur, til dyrskuer, til Grenaa for at gå i biografen og meget mere. Tusindvis af Grenaa-borgere kørte på udflugt til Gjerrild, hvor der var kro og afholdshotel samt store skove. Flere generationer af unge rejste dagligt til Ryomgård for at få undervisning på byens private realskole. Banens godstrafik gav nye muligheder, og flere byer skylder Gjerrildbanen sin eksistens. Gravning af tørv ved Stenvad skabte industri og en by ved stationen. Tømmer fra de store skove ved Meilgaard Gods og Sostrup blev sendt med banen, og et savværk blev etableret i Tranehuse. Kystfiskerne ved Fjellerup og Bønnerup sendte fisk helt til Nordtyskland. Landmænd modtog foderstoffer og gødning, mens dyr blev sendt til slagteriet. Fra Gjerrild Nordstrand blev der under Besættelsen sendt enorme mængder ral og grus til støbning af tyske forsvarsværker i Vestjylland og flyvepladser ved Karup og Tirstrup. Efter Besættelsen voksede konkurrencen fra landevejstrafikken, og banens økonomi gjorde det umuligt at fortsætte. Gjerrildbanens sidste tog kørte i juni 1956. Bogen er en grundig beskrivelse af banens historie, hvor samspillet mellem bane og egn dokumenteres. I særskilt afsnit beskrives lokomotiver, motorvogne og vognmateriel med fotos og tegninger.



*Kan en bog for jernbaneentusiaster appellere til andre: Ja.*

Udover den "tekniske" gennemgang af spor og materiel er der masser af små historier og anekdoter om menneskene bag og ved banen samt alle dem, der kom i berøring med den. Ikke mindst det lokale erhvervsliv.

Bl.a. afsnittet om "banebørsterne", banearbejderne der anlagde banen, er berigende.

Bogen er endog meget velskrevet og selv de "tekniske" afsnit vil alle læsere kunne komme igennem uden problemer.

En klar anbefaling for alle med interesse i Norddjurs og selvfølgelig for alle med en lille jernbane-nørd i sig.

"Gjerrildbanen" af Asger Christiansen:  
En rejse gennem Norddjurs  
Dansk Jernbaneklub Nr. 60, 2017.  
272 sider. Pris 299 kr.

# Beretning for 2018

*Ved Helle Reinholdt*

## *Foreningens generalforsamling*

Østjysk Hjemstavnsforening afholdt generalforsamling lørdag den 18. november 2017 på Viby Bibliotek. Formand Karen Margrethe Gadegaard Sørensen bød velkommen til de ca. 100 fremmødte medlemmer. Vi sang Nu falmer skoven.

Til dirigent blev valgt Mogens Lindekilde.

Formanden aflagde beretning for et indholdsrigt år, og hun rettede en stor tak til medlemmerne for vedholdende opslutning omkring foreningen og dens arrangementer. Medlemsantallet var nu under 900 og formanden erkendte, at en forøgelse nok var vanskelig. Formanden orienterede desuden om, at samarbejdet om fælles vintermøder med Historisk Forening for Aarhus Stift var ophørt. Hun orienterede om nye fakta vedrørende årbogens forsendelse, herunder økonomien. Foreningens hjemmeside har fortsat været velbesøgt. Formanden glædede sig over, at et nyt bogprojekt om Lyngbygaard var i støbeskeen. Hun takkede formændene for henholdsvis arrangements-

udvalget ved Jørn Kirkegaard og for redaktionsudvalget ved Tage Franck og desuden redaktør Kurt Quist Nielsen, der alle havde leveret et stort arbejde. De to sidstnævnte takkede forfatterne til den netop udkomne årbog, og redaktøren efterlyste gode emner til årbog 2018. Beretningen blev godkendt.

Kasserer Herman Rasmussen fremlagde regnskabet. Da det var 24. år uden en kontingentforhøjelse og med et dalende medlemstal, måtte der følgelig være udfordringer, men på trods heraf var foreningen fortsat, også økonomisk, af den solide slags! Året viste et overskud på 9.911,41 kr., og et overskud på bogforlaget var 2.979,56 kr. Regnskabet blev godkendt.

Det blev foreslået, og vedtaget med stor applaus, at kontingentet skulle være uændret, 130,- kr.

Valg af bestyrelse: Jørn Kirkegaard og Ingelise Smed Rasmussen ønskede ikke genvalg. I stedet blev indvalgt Birthe Sehested og Jørgen Bitsch. De øvrige fem medlemmer på valg blev genvalgt: Vagn Hammer,



*I mange år medbragte Karen Margrethe hjemmelavede lagkager til foreningens generalforsamling. Her i 2017.  
(Foto: Helle Reinholdt).*

Ulla Lauritsen, Kurt Quist Nielsen, Helle Reinholdt og Søren C. Sørensen. Formanden takkede de to afgående bestyrelsesmedlemmer for et mangeårigt og stort arbejde i bestyrelsen, hvor begge havde lagt store kræfter i arrangementsudvalget. Jørn Kirkegaard, der ikke var til stede, vil blive husket for sin store energi og indsigt i mange emner og skulle have stor ære herfor. Ingelise Smed Rasmussen fik overrakt en buket blomster, og det blev udtrykt, at hun ville blive savnet.

Som suppleant blev valgt Peter Poulsen. Troels Smidt blev genvalgt som revisor.

Til slut takkede formanden alle bidragydere til foreningen. Der gik desuden en stor tak til bestyrelsen for et godt samarbejde i det forløbne år.

Herefter takkede dirigenten for god ro og orden.

Efter kaffe med boller og Karen Margrethes gode, hjemmelavede lagkager holdt fhv. amtsborgmester Johannes Flensted Jensen et særdeles interessant foredrag ”Tanker og oplevelser fra en borgmesterperiode”.

### *Konstituering per 27. november 2017*

Som formand blev valgt Helle Reinholdt, som næstformand Karen Margrethe Gadegaard Sørensen, Herman Rasmussen fortsatte som kasserer og Søren Sørensen valgtes som sekretær. Tage Franck genvalgtes som formand for redaktionsudvalget og som formand for arrangementsudvalget blev Ulla Lauritsen valgt. Kurt Quist Nielsen genvalgtes som redaktør.

### *Foredrag og ture*

Arrangementsudvalget har i 2018 søsat et foredrag og fire ture.

Den 19.marts kunne man høre om ”Med Simon Spies på bagsædet”, som Ken Richter, mangeårig journalist ved Billedbladet, var den rette til at foredrage om. Han var nemlig privatchauffør for formand Spies et par år før dennes død. 26 medlemmer af foreningen kunne more sig over Richters sjove fortællinger og gode billeder.

Onsdag den 16. maj bød på en aftentur til Vilhelmsborg med en fortælling om og besigtigelse af Hovedbygningen, Herskabsstalden, Giber å projektet og det Nationale Hestesportscenter. En interessant aften for 30 fremmødte medlemmer af foreningen.

Lørdag den 9. juni blev en god halvdags-tur for 25 medlemmer, der besøgte Møllerup gods, hvor butler Niels Jørgensen stod for en rundvisning i park og udebygninger. Efter kaffe gik turen til Knebel Kirke med Bjørn Nørugaards spektakulære alterstykke



*Arrangementskoordinator Heidi Gautschi viste rund aftenen igennem. Her i hovedbygningen.  
(Foto: Helle Reinholdt).*

fra 1999. Derefter gik turen til stendyssen Poskær Stenhus og hjem ad de små veje.

Lørdag den 18. august var arrangeret en heldagstur til Blåvand for 44 personer. Hovedattraktionen var arkitekt Bjarke Ingels moderne bunkermuseum Tirpitz, der er en del af Varde Museerne. Museet bestod bl.a. af tre faste udstillinger og den gamle bunker samt publikumsfaciliteter som museumsbutik og cafe, hvor vi spiste middag med efterfølgende kaffe og kage. Der var masser at se på både inde og ude, og i løbet af det forgangne år havde museet rundet et besøgstal på 350.000. Ingels arkitektur er i absolut særklasse! På turen hjemad besøgte vi Ål kirke, hvor Jørgen Bitsch og Helle Re-

inholdt fortalte om kirken og de enestående kalkmalerier fra omkring 1200. Jørgen Bitsch fortalte undervejs i bussen på vejen ud og hjem.

Halvdagsturen den 8. september til Kongernes Jelling for 29 medlemmer var spændende. Arrangementet blev indledt med et foredrag om Gorm den Gamle, Thyra og Harald Blåtand. Dernæst om udgravningerne af de to høje, ledsaget af billeder, og om de senere års arkæologiske fund i nærområdet. I udstillingsdelen, i en moderne formidlingsform, fortælles om vikingekongerne, deres runesten og det store monumentområde. Særudstillingen om årets danefæfund indeholdt bl.a. Herluf Nydams detektorfund,

som i øvrigt også omtales i foreningens Årbog 2018.

### *Foreningens, bogforlag, hjemmeside og Årbog 2018*

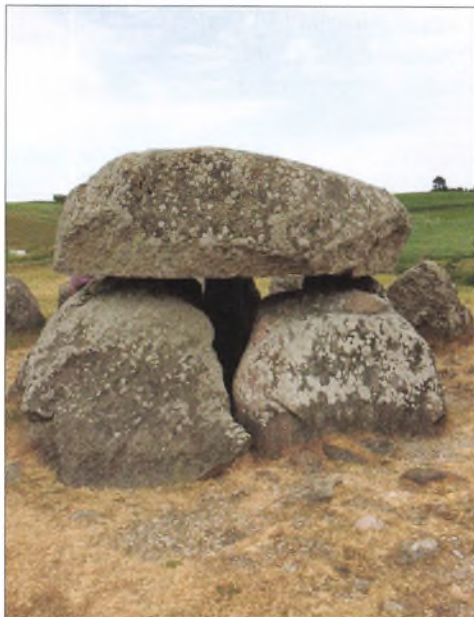
Siden sidst er bogforlaget ikke øget. Oversigter over årbøger og øvrige bøger til salg

ses på foreningens hjemmeside, der er under fornyelse. Så hold øje med, hvad der sker på [www.ostjysk-hjemstavn.dk](http://www.ostjysk-hjemstavn.dk)

Årbog 2018 er i skrivende stund på vej i trykken. Årbogen indeholder mange rigtige artikler skrevet af 16 forfattere.



*Møllerup gods set fra parken. (Foto: Birthe Sehested).*



*Poskær stenhus fra 3.300 f.Kr:fer landets største runddysse. (Foto: Birthe Sehested).*



*Fra en af de tre faste udstillinger i Tirpitz. (Foto: Helle Reinholdt.)*



*Bjarke Ingels nye projekt er koblet til den gamle bunker fra 1944, og ligger 6 km fra Vesterhavet. (Foto: Helle Reinholdt).*





*Billedsiden på Den store Jellingsten (kopi og her i udsnit) med et bud på den oprindelige bemaling. (Foto: Karen Margrethe Gadegaard Sørensen).*

## *Karen Margrethe Gadegaard Sørensen blev foreningens mangeårige formand*

Karen Margrethes valg at stoppe som formand for Østjysk Hjemstavnsforening betød en afsked med en personlighed, der i mere end tre årtier ledte foreningen med stor energi og sikkerhed, og som for medlemmerne med tiden blev indbegrebet af foreningen. Karen Margrethe blev simpelthen Østjysk Hjemstavnsforening. Gårdejer Karen Margrethe Gadegaard Sørensen blev indvalgt i foreningens bestyrelse som sekretær i 1984. Året efter blev Karen Margrethe valgt som foreningens formand, en post som hun besad indtil udgangen af 2017, de sidste syv år som fortjenstfuld æresformand. Ved overtagelsen af formandsposten i 1986 blev foreningen spået en kort fremtid, men denne nedslående profeti motiverede i den grad den nye formand, som ihærdigt satte sig for at forøge tilgangen af medlemmer. Det lykkedes. I hendes formandstid er det, i frugtbart samarbejde med resten



*Bagest ses en del af det omfangsrige monumentområde med markering (i form af hvide stolper) af den 1000 år gamle palisade, som er blevet arkæologisk påvist. (Foto: Karen Margrethe Gadegaard Sørensen).*

af bestyrelsen, også lykkedes stort set at fastholde medlemstallet. Karen Margrethe kan ved sin afgang "aflevere" små 900 medlemmer, som kan se tilbage på et utal af oplevelser, hvor egens særpræg og værdier kom i fokus ved ture til herregårde, kirker, museer, monumenter mv. Og ved arrange-

menter og foredrag om natur og kultur samt fortællinger om kvinders og mænds virke, som Karen Margrethe interesserer sig glødende for. Karen Margrethe udviste i sin formandstid lige dele glæde og ansvarfølelse, og ved sin hjertelighed skabte hun stor tillid rundt omkring. Bestyrelsen har på alle måder nydt godt af Karen Margrethes dygtighed, myndighed og elskelighed. Her skal rettes en stor tak for din usædvanlige indsats, Karen Margrethe.

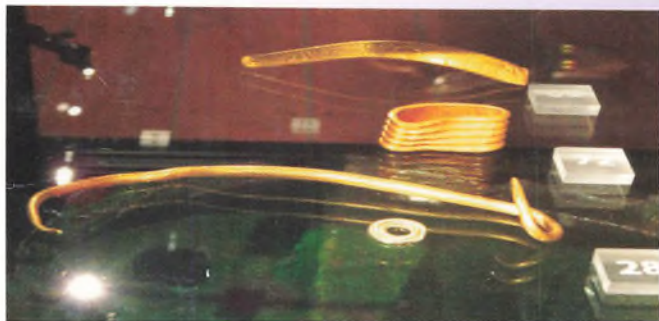
*Karen Margrethe Gadegaard Sørensen blev i 2011 udnævnt som æresformand.  
(Foto: Jørn Kirkegaard).*



*Forrest til højre i billedet: Karen Margrethe og hendes mand Svend Aage spiser middag på den omvendte båd Mallekukken, Thyborøn i 2014.*



*Altid med og altid foran! Karen Margrethe deltog i de allerfleste af foreningens ture. Her under et besøg på Gyllingnæs i 2016. Karen Margrethe med sort bluse og taske.*



ISSN 0108-3570



9

SLAGTISKA SÄNNES BILDOTE